

ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Претплату примају све поште
у Србији и иностранству

и
едељом

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ :
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ :
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК : ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

У З О Р У

Када зора разгаљује густа крила ноћи црне,
Када сунце светлим плаштом црну земљу
Када славуј из савг луга стане песму да
Када лахор лак

Што залива шарно цвеће; ил' птицама
Или сунцу кад осване румен зраке
Или лишћу кал трепери, ил' лахору кад
Шта ће најпре у уху ти занесено да забруји :
Ил' пастирска слатка врула, ил' певачи
Или цврку

лишће нија,
неба с земље право
горе диже,
гори са својијем
стадом стиже,
ират — сваки звук
се небу пење,
ркве позивају
на јутрење,
веће поља, лисних

Или цврку
Ил' се чује звуци
Поде
Ил' зелене траве оне, ил' кад пастир на
Па уз врулу песму вије, а около стадо пасе,
Или оне танке јеле шта висном шуму
Ил' кад гледнеш где је пусто, оно немо
Што поносно стоји вечно, што се врхом
До века да гледиш, брале, наслада би то
Природа је дивна, красна, вечно ће нам бити
Кад на круни алем сија, па не можеш
Тако исто блиста сјајем и природа

ва — као вали
бурног мора —
хај, весело, чило,
смело
разведри
борно чело,
ом и погледај свул
около
та ко тебе
не би вол'о!
ит : да ли оној
лисној шуми,
или цвећу, пољској
круни

Ил' кад гледнеш где је пусто, оно немо
Што поносно стоји вечно, што се врхом
До века да гледиш, брале, наслада би то
Природа је дивна, красна, вечно ће нам бити
Кад на круни алем сија, па не можеш
Тако исто блиста сјајем и природа
наши мати!

Шабан

† К. Абрашевић

х гласи; ил' потоку жубо-
ако
сад

НАШ БОЖИЋ

— Борислав Станковић —

Море, какав сан? Недеља ево има како се не спава. Те Божић дошао до Скопља, сад је у Билачи, па у Прешеву, и све ближе, ближе к нама. На веригама осушени врапци већ се троше. Ципеле с „наалчама“, минтан од јумбасме и шај-кача од војничких шињера, одавно је готово и чека ме. Ено их где поређани једно до другог стоје на сандуку. Нарочито ципеле, оне ми никако не дају мира. Жуте се, цакле потпетице и мирише им ђон. Чим оде мајка на пазар, затворим собу и облачим се у ново. Шетам по соби и загледам се, да видим какав ћу изгледати на Божић. А Божић? Ехеј! Није ово Божић. Ово је нешто што мирише на оман и сух босиљак више иконе! Сада ме и мајка већ не грди ако сломим што год, а камо ли да бије, јер „лошо“ је пред Божић. Чак ме друкше и гледа. Не како мајка, већ некако друкше...

— Иди да „тргујеш“! шаље ме у чаршију да покупујем ситнице за кућу. Па и не бројећи даје ми новаца.

Одем. Враћам се. Завалио сам се од завежљаја и пакета што је дућанџија наређао у до и за чека и одмах

кусур не... ниме звезкам по... се друго... А она? Недељу дана како не седа да руча... ли вечера. Цела је кућа на њој. Нико воде да јој донесе, а камо ли шта помогне. Растргла се од посла. Кукови јој изишли, шалваре се смакле, учкур отпасао, кошуља се види. Сваког часа завежује бошчу која после одмах пада, јер или узиме олабаве, или попуцају од смеха сагибања. Погрбавила од старости, а иде, ради.

Засукала рукаве, руке јој умрљане, око ноктију кожа јој испуцала од силна прања. Нема када папуче или нануле да обује већ онако, у неким старим, искрпљеним чарапама иде и гаца по блату и мокроту што је свуда по кући. На полици сјаје се саани, уза зид прислоњене софре и тепсије, да се што пре оcede, жуте се, и од њих цуре млазеви вреле воде од које се још диже пара. Полица, врата, прагови и ћерчива прозорска све је то орибано, влажно, жуто и наквашено врелом водом. Цела кућа мирише на чистину, влагу и опраност. Па и она сама, откуда ли јој толико снаге? Ради, а као да не послује. Не осећа умор. Већ једнако, истина не брзо, али полако, дурашно, клатећи се, и сва унесена у посао, ради од рана јутра до мркла мрака.

Па поред тога мора и око мене да је. Да ми не да да се омрсим или од мяса што пристављено кркла у лонцима око велике ватре при огњишту; или од колача што, тек сада извађени из пећи,

и покривени чаршавом, омекнути, тако леп, при-мамљив мирис шире по соби где су склоњени

— Немој, чедо, одбија ме благо и некако, стидљиво, као бојећи се да ме не увреди. — Немој нана је за тебе све то. За кога другог... Ене, Божић је већ дошао у Текију..

— Код кога у Текију — питам ја разрогачено — да идем, да га видим? И потрчим.

— Не, не — зауставља ме — Немош да га видиш. Крије се сад он. Сутра ћеш да га видиш. Доћи ће и код нас..

И долази, али како?

Нано моја слатка! Зора пуца, дан се дани. Прангија одјекује и потреса прозоре. Са улице допире оштар бат нових ципела, и јака шкрипа њихова. Више моје главе до јастука поређане хаљине и преобука од којих ме запахива мирис на чистину и ново. Испод иконе пуцкара кандило, мирис од тамјана собу пуни. А соба топла, орибана, меко намештена и укућана.. А ти си у кујни; кроза сан чујем те како послујеш уносиш корито, бакрач топле воде. Онда, долазиш к мени, откриваш ме, подмијаш твоје кошчате, смежуране руке пода ме и онако голишава, угрејана здравим сном, дижеш ме из... теље и узимаш у крило... бубећи ме

— Ајде сине, устан... домаћине мој...

А при тој речи „домаћине“ набрана, топла уста задрхте и с врео образ.

Купаш ме... моје снаге. А звона звоне! Н... тихо, из далека, као свом стране брује, колебају се. Карришу опајани ћилими у соби. Са улице разабиру се већ глас кроз прозоре и ломи се са чираку. Облачиш ме. Али велико. Ципеле за два прста чак и са „пач'л'цима“ од

— Није, није... Још ми велики. Ја колики си... И раширивши руке, ме колики сам. И да бих ми очев, свилен, мор-појам ми у недра, вадиш ланац ми лепше и истакнутије мећеш ти китку, стару, диша која ми до испод у... ме. Даш свећу, босиљак, пије испраћаш ме, и једнак гледаш ме и поправљаш од кад изиђем на улицу, поме... ја видим твоју главу где вири ме, прати..

Да је други празник, ја би на турско гробље да гледам к прангије, него ли у цркву. Али

то ми ни на ум не пада. Са рукама у цеповима у појасу свећа увијена у марамици укочен у новим хаљинама и стегнут новом јаком кошуље идем ја слушајући задовољно како ми лупарају нове ципеле и како шушти и крши се нова басма на минтану.

Чаршија закрчена. Из свих улица излазе и стичу се у њу Нарочито старци. Увијени у дугим, постављеним колијама и подгрбављени иду полако. Из ципела помаљају им се ноге у белим чарапама. Око врата беле се исплетене јаке „колири“. А на главама им велике, топле шубаре чији ободи одударају од скора, на кратко ошишаним њиховим главама. Сваки, с обе стране води по неколико унучића пази да се које не одвоји, изгуби и ућуткује их кад се посвађају међу се.

Још из далека замирише тамјан. Изнад цркве лелуја се круг светлости од свећа, тамни кров цркве и штрче крстови њени. Чује се тиха песма. Очи ми се засене од мора млазева толиких воштаних свећа што је око цркве припаљено. А она, црква, у сред тих млазева помешаних с димом који се вију око ње лижући камене зидове њене, онако широка и велика, јасно одудара од модрина сванућа. Још с краја улице скидам капу, добро је угурам у недра да ми је не би ко извукао и изгубио свећу. Једва ако се прогурам до порте и врата црквених. Свуда свет једно до другог, припивно, згушено, са свећом у руци, голглаво и сваки час крстећи се и понављајући молитве или песме што допиру из цркве. А унутра, у њој, само се виде главе људске, између њих светлуцају пламени свећа од којих се дим полако, вијугаво диже, стапа и губи међ сводовима. Спроћу се сјаји иконостас, по њему жмиркају запаљена кандила а више њега, као звезде трепћу и продиру одозго, упаљене свеће око Распећа. На амвону, окренут леђима овамо, к нама, улазу, стоји ђакон с уздигнутом десном руком, главом упртом више двери и чита, не, него пева на сав глас јектенија!... Светлост бледа, помешана с димом од свећа и тамјаном све обавија, а кроз њу, као из дубине, с певница, наизменце полази и диже се горе, горе песма:

„Рождество Твоје Христе Боже наш!“ Па једва ако се изгуби у јечи звона и прангија што једнако на пољу грувају те се смрзнута и гола земља потреса.

(свршиће се)

П О Р У К А

— Хајне —

„Дворанине, устај хитно,
„Јаши свога Дора;
„Јаши пољем, шумом, све до
„Краљ-Дункана двора.

„И ту питај коњушара:

„„Од краљевих кћери,

„„Која ли је лепотица

„„Што се данас вери?““

„Каже ли ти „Црнојка је“

„Тад се жури јако;

„Ако каже: „Плавојка је“

„Враћај се полако“.

„Тад још сврати до ужара,

„Узми уже, плати,

„И полако у ћутању,

„Дома ми се врати“.

Војислав Јовановић.

ДВА ВОДЕНА ЦВЕТА

— Сергије Нормански — Сигма. —

I

— Шта, зар ви опет учите?

— Учим, Њуша, али ћу одмах престати.

— И опет тај гнусни Хорације? Како вам се већ не досади?

Ала сте ви, Њуша, чудна! Зар, у опште, м појесла да се досади? Чујте га само, како пита: „Како то младићу, Пиро, поправљаш русе косе, ти, тако пр а тако кокетно одевена?“

— Пхи, Пира! Хајд' да је каква Лидија, или М гарита, — то би још и било нешто лепо! Или Ксенија ах, како је то лепо име: Ксенија! — Ја бих тако волела кад бих могла да будем Ксенија! Ана, — то је тако одвратно, тако обично нешто!

— Ја опет волим: Ана, „Ањута, Њуша“, — то је тако лепо име!

— А због чега вам је мило то име?

— Због тога, што је оно ваше, због тога га тако и волим.

— Ви, Серјожа, изгледа ми, као да хоћете да ласкате? То је сад опет нешто ново од вас. Да ли сте и то из Хорација научили? —

— Ах, оставите Хорација, Њуша! Што ме једите само? — И Серјожа баци увређено на траву малу књижицу у старом повезу од коже.

— Због тога се и једим, што вечито читате, кад год бих да с вама идем у шетњу. Нисам ли још јуче рекла, да ћу доћи данас, да идемо на језеро? Други би то са нестрпљењем очекивао час, када ћу доћи а вас не може човек од књиге да одвоји. Ено, Коља Ивцин, — он увек сам дође по мене; а вама је милији Хорације, него ја. Ја могу и ићи....

— Ах, Њуша, ала сте на крај срца! За што да идете? Зар не знате, како вас љубим?

— „Des phrases, des phrases, cher monsieur“, као што вели тетка Каћа. Мислите ли, да вам верујем? Ко воли,

тај не капа цело јутро над књигом! Јер, ја већ знам како и други уме да воли! Васја је Иљецки целу целциту змску ноћ престојао под капијом, да само дочека моју другарицу Рудњеву, кад пође у гимназију. Ту је чак и тифус добио! А ја сам због вас ишла целу врсту, преко корова, сусрела једнога страшног, рићег, нахереног на једну страну мужика и неку голему псину; а ви се-лите, као да ништа није било, седите и преживате неког Хорација! Него, да идемо! Гледајте само, како је лепо време! Ваши, чини ми се, још спавају, неће нас ни опазити.

Серјожа погледа око себе, и дубоко уздахну. Јутро беше истински лепо, јулијско рано сунце светлило је меком светлошћу. По трави беше попала роса, а старе, гранате брезе у врту, с неком неом радошћу, блештаху својим јасно зеленим лишћем. Трошна клупа, утарђена у дебљима брезја, изрезана и ишарана иницијалима и натписима, мирисала је на сирове гљиве. У хладовини беше похладно. Мека и зеленкаста светлост некако је углачала црте цбуња и дрвећа, а слабуњава и витка слика Њушина, са великим плавим очима, које су пркосно гледале испод дуге плаве косе, изгледала је као каква фантастична сенка. Серјожа је ћутећи посматрао лепушкasto девојче, не дижући се са клупе.

— Што не устајете? Ух, баш сте прави медвед! Ноћимо једном! Или ви можда нећете да идете?

— Причекајмо још мало, Њуша! Горе ће бити на сунцу. Тамо нећете бити тако лепо, као овде....

— Е, молим вас! А зар сам ја... она кокетно махну главом. — Добро што вас није чула моја учитељица! Она вели, да дечаки не треба да праве комплименте девојчицама.

— Нису то комплименти, Њуша! Насклоните се само на дебло, као што сте стојали. Ви сте сад, у тој вашој белој хаљини, бледи као права бреза. Знате, Њуша, мучно ми је рећи, али, кад вас нема, ја онда вазда само о вама мислим. Онда сте ми увек само ви пред очима, у тој белој хаљини, са том капицом на глави. Ви као изилазите из густог брезја, као нека њихова нимфа. У митологији их зову дријадама... И ја онда дуго преседим овде, гледајући вас тако, као вазда, бледу са полузатвореним очима. И не знам шта сте, јесте ли дрво, или девојка? Ја вас могу да видим таку само овде, са ове клупе. За то сам је и назвао вилинском клупом, а ову брезу — Њушино дрво. А чим изиђем на светлост, на сунце, онда вас више не видим, па ми је тешко, тешко...

И Серјожа затвори у пола своје плаве очи, а његово бледо, слабуњава лице застиде се за часак.

Њуши се веома допадало све, што јој причаше њен пријатељ. Она је потпуно осећала своју власт над њиме, и није се слагала с тим, што јој је говорио. У својој четрнаестој години она изгледаше много старија него он у шеснаестој.

— Ви мислите да вам ја баш све верујем, — рече она, смешећи се кокетно. — Немојте мислити да сам ја толико глупа, па да верујем у разне бајке и у виле. Као да ја, бајаги, не знам да, у опште, и нема вила, а ваше дријаде, то су — глупости. Истину рећи, Коља Ивцин,

ма да му је тек четрнаест година, изгледа много старији и разборитији од вас.

— Ама, због чега ви то мени све о Кољи причате? Али, да! Коља зна лепо да игра, окретан је. Коља лепо говори енглески, а ја.. ја сам медвед, тром, неокретан, разбио сам једном код вас и чашу.... Мислите ли да мени није било криво, кад сам разбио чашу, и кад сте се сви, онако грохотом, смејали? Држите ли да мени није било тешко, кад сам видео да се и Коља смеје, и кад сте ви целога вечера играли с њиме, а ја сам морао да играм са Мис-Елом, која вечито подвизује и игра као чапља?..

— Та ваљда баш не као чапља! Извините, и немојте вређати моју учитељицу! Чапља! А ви сте, онда, пацов! Ви сте жеж!...

— Опростите, Њуша, ја нисам хтео да вређам Мис-Елу. Мени је само жао, што сте били онако неправедни према мени... — И Серјожи, после ових речи, грунуше сузе. — Ја не могу да волим тога Ивцина, јер он је неваљао, он вас, верујте, не воли, он се само смеје...

— Та, ви га не волите од онда, од како сте се оно потукли, и кад вас је надјачао!...

— Надјачао! Није него још нешто! А зар ви не знате због чега ме је надјачао? Кад не знате, онда немојте говорити... — продужи дечак са све већим огорчењем.

— Због тога, што сте га напали, што сте му се смејали!

— Није због тога, већ, што је о вама непристојно говорио. Честити људи не говоре тако што...

— А шта је говорио? Шта?

— Нећу да кажем! Помислиће ко год, да волим још и сплетке да водим

Њуша хитро приђе к њему, узео га за руку и лукаво-питајући погледа му у очи.

— Но, драги Серјожа, реците ми право, шта је, управо, говорио тај одвратни Коља? Ја вас молим да ми кажете, та ви сте тако добри!

Серјожа се отргну од ње и рече више на страну:

— Рекао је да само кад би он захтео, ви би га с места пољубили. Он је то говорио пред свима: и пред Мањом, и пред М-ле Аделом, и пред Александром Александровном. Само ми је зазорно да вам све приповедам, — и у гласу његову могао се разабрати кајање и презирање самога себе.

Њуша испусти Серјожину руку, исправи се, поручи мене у лицу и рече срдито:

— Дакле он отворено говори, да само кад би он захтео, ја бих га одмах пољубила?... Гадни лажов и хвалисавац! А ви? Ви сте то одмах поверовали? Ви мислите да сам ја така, да бих ја свакога пољубила? Је л'те? У осталом, ја знам шта ви о мени мислите! Ви држите да бих ја свакога, ко само уме лепо да игра и да говори енглески, пољубила? Врло лепо! И ви још смете рећи да ме љубите! Пхи, ала сте гадни! Ја сад идем, и више вам нигда, нигда, нећу доћи...

Њуша пође брзим корацима правце вратима од врта. Серјожа појури за њом.

— Њуша! Драга, слатка Њуша! Немојте се срдити! Та зар ме нисте сами нагонили, да говорим о том одвратном, мрском Ивцину? Ви знате, да ја нисам хтео...

7310

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
М. Бр. 114438

— Ако хоћете, ја ћу га убити... то јест, не ћу га баш убити, ама ћу учинити с њиме, што год заповедите..

— Шта би учинили, да чујем? Изазвали би га на двобој, шта ли? Ви, веле, не умете ни да нишаните!

— Како, не умет? А да ко је убио оног јастреба, што је сад, испуњен, код вас? Ко га је убио? Ваљда није Коља?

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ФОТОГРАФИЈА У ТРЕНУТКУ

црта Ф. де Флера (de Fleuru)

(с француског)

I

Кад се међу озбиљним људима говорило о савременим проналасцима и чудесном примењивању науке, Жак Бофран, леп, смеђ млад човек са физиономијом у у неколико већа насмешеном, него ли што би приличило професору математике, позван да каже, који проналазак човечијега духа он држи за најкориснији, поче да се смеје.

— Шта! рече. Ви се усуђујете казати, да су најкориснији данашњи проналасци пара, експлозивне материје, електричност! Као да је то каква дивота путовати тако брзо, да не можеш да уживаш лепу околину, говорити на телефону са неким, коме ни нос не видиш, или праћакати се ногама без невоље услед ветра, који те је погодио ни сам не знаш откуда! Овамо сте паметни људи, а овамо говорите све којешта!

Докле ова парадокс младога професора изазиваше лоше прикривени осмех на уснама осталих пријатеља, Жак Бофран, не пуштајући да му упадају у реч, настави:

— Дакако! Проналасци вреде само у толико, у колико нам непосредно прибављају добро. Зато се мени чини да су апсурдне ваше железнице и проследи ваши топови. У осталом ја могу да хвалим само један модерни проналазак, који заслужује хвалу са сваке стране, науку, која је уједно и уметност...

— И то је?

— Фотографија.

Сви прснуше у смех. Али Бофран код свега тога остаде хладнокрван. Онда са неочекиваним спокојством настави млади професор:

— Да, фотографија, која никда не вређа, а многим је корисна, која у синовљевој соби оживљава црте мртвих родитеља, бесамртне као и успомене на њих, који даје утеху за одсуство љубљених створова и којој најпосле ја имам да захвалим, што сам се оженио.

II

Настаде велика, радознала тишина.

— Дакле! узео опет реч Жак Бофран. Чим су се појавили, ја сам купио један апарат за тренутне фотографије, малко већи од часовника будилника, лак и наручан.

Такав апарат сасвим лако можете да склоните под пазухо, испод капута. Кад год вам је воља, ви тек откопчате пуце и што се год деси пред објективом, то је изишло на таблици за све векове. Колико сам пута доводио у ужас људе, који су ме видели први пут, кад сам им показао њихову слику, верну природну, без усиљености, који виђамо на фотографијама изнесеним у атељеју! Колико пута оправдао сам се против порицања ђака, који су се жалили на неправду, показујући њихове фотографије у оном тренутку, кад су таман измахнули руком да се на ме баце лоптицом од хартије.. Али да се вратим на моју женидбу.

Таман сам у Амбрвилу почео стоје професоровање и имао сам мали стан на првом спрату. Спроћу наше куће широка златна фирма означавала је канцеларију господина Прадуса, нотаријца, садашњег мога таста. Изнад канцеларије био је прозор господинове собе, у којој је он радио таман спроћу мога прозора; на тај начин могао сам и преко широке улице да добро видим све што бива у мога суседа, као да је у мене. Да, већ први дан угледао сам тамо нешто: његову кћер госпођицу Валентину; ишла је тамо амо по кући, вршећи све што треба за кујну — јер господин Праду био је улов — оживљујући својим сребрним смехом и својом искреном веселошћу ону тужну кућу, веселошћу заиста љупком — не замерите овом понегирику моје жене — у светлој слави својих осамнаест лета. Њена прва појава била је ме удар грома, онај удар грома, који психолози не пуштају само за то, што га никад нису осетили.

Дакле, овога часа показала ми се та љубав, љубав онаковом, каква је била, са њом, онај епидеолог, а непрестану муку. Господин Праду био је веома богат, а ја сам спрам његових дуката имао само моје мршаве дипломе и још мршавију годишњу плату. Елем сам се увио у своју тиху љубав, као у какву светињу, задовољавајући се тужним погледима, тајна наивна обожавања госпођице Валентине.

Једанпут ми дође на ум смела помисао; да је фотографишем тренутним апаратом без њенога знања да јој имам бар слику. Донесох свој мали апарат на прозор и у часку, непажен фотографисах своју убаву суседу таман кад је загрлила свог оца. Укратко, за месец дана имао сам оригиналну галерију, прави музеј од слика моје миле.

Са њом притврдише се на мојим таблицама и неколико лица, која су с њом говорила, или која су радили у кабинету њеног оца таман у часу моје операције, и ја сам врло често превртао моје листове у поштаји, срећан и тужан у исти мах, у оној драгоценој збирци, у којој ми је моја суседа подједнако лепа била с лица и с поноса, тужна или весела.

Једнога дана не видох госпођицу Валентину; дознао сам, да је болесна. Онда идуће недеље дође чак до мене нова новост, озбиљна у својим последицама. Господин Праду био је или је већ требао да буде упропашћен банкарем сумњиве часности, за кога је он добар стајао а који је све изгубио у несрећним шпекулацијама. Чак се говорило и о могућности личне оптужбе, Парница је прво имала доћи пред грађански суд.

Пријавио сам се, да бих смео бити присутан.

Господин Праду био је тужан, веома брижан, ипак се на лицу му могао читати невиност и племенитост. Са мучним страхом очекивао сам браниоца оца госпођице Валентине. Ствар се сводила на ове речи: Банкар је поверио велику бобију артија од вредности господину Прадусу и тврдио је, да му их овај није вратио. Против тога тврдио је господин Праду, да му их је вратио из руке у руку у свом кабинету, али банкар Микеро порицао је ту посету. Доказа није било, госпођица Валентина била је болесна, а њено сведочанство као кћери пред судом не би важило.

Расправа се већ свршила, на сву прилику биће осуђен господин Праду, кад се његов противник окрену публици са тријумфујућим погледом. Одмах сам познао то лице, често сам виђао, али где? Појмио сам, да је то врло важно питање.

Уједанпут ми пуче пред очима. Ова прилика била је на једној од оних многих тренутних фотографија, које сам ухватио из кабинета мога суседа а са мога прозора. Е дакле, господин Микеро ипак је долазио нотарију.....? Да, ту посету, коју он пориче, он је учинио и суд мора то дознати.

Прићох браниоцу господина Прадуса, у две речи рекох му целу ствар и после десет минута стојао сам задуван пред судијом с једном фотографијом.

Није можно било варати се, наслањајући се једном руком на полицу од прозора, господин Праду давао је господину Микеру замотуљак хартија...

Како ћете погодити крај: Суд одгоди пресуду у марту, због ради упорности, јер господин Микеро показа пете правди. Оно вече позва господин Праду свога заштитника на вечеру.

Госпођица Валентина, још болесна, још лепша у својој оздрављеничкој бледоћи, полети преда ме.

„Ви сте сачували мом оцу имање и што је више, част“, рече стискајући ми руке, „ништа, зацело ништа неће вам моћи довољно доказати нашу захвалност.“

„Ипак моћи ће“, упадох јој у реч, „ипак!“

Те овамо, те онамо, ја увукох господина Прадуса у његов кабинет. Ту му испричах тајну мојих фотографија, моју љубав и моје наде... Да довршим: После два месеца дана госпођица Валентина и ја били смо муж и жена.

III.

Жак Бофран умукну и мирним погледом посматраше своје удивљене пријатеље.

— Ето вам, заврши говор, како фотографија гради бракове....

— Тренутне! допуни један од присутних.

ДЕЦЕМБАРСКА НОЋ

Алфред де Мисе

Кад сам био јаче и једно вече седео сам у мирној сали, за мој сто дође и седе једно сирото дете, обучено у црнину, које је личило на ме, као да ми је рођени брат.

Његово лице било је тужно и лепо. Према светлости моје лампе, поче он читати из моје отворене књиге. Наслони лице на моју руку и оста тако до зоре, замишљен, нежно осмејујући се.

Кад сам скоро хтео да навршим петнаесту годину, ишао сам лагана корака кроз неку шуму, траву газећи. Под засенак једног дрвета дође и седе младић, обучен у црнину, који је личио на мене, као да ми је рођени брат.

Ја га упитах за пут. Он је држао лиру у једној руци, а у другој киту дивљих ружа. Пријатељски ми се јави и у пола се окренувши, покаже ми прстом један брежуљак.

Једнога дана сам у соби, у доба када се верује у љубав, седео сам и оплакивао први јад. Ватри дође и седе један странац, обучен у црнину, личио је на мене, као да ми је рођени брат.

Био је тужан и забринут; једном је руком показивао на небо, а у другој држао мач. Изгледао је, као да и он пати од мог јада; и он пусти један уздах само, па га несташе као сан да мину.

У доба, кад је човек весела, једнога дана на неком ручку подигао сам чашу, да напијем здравицу. Дође и седе према мени гост, обучен у црнину а личио је на мене као да ми је брат.

Он збаци испод свог огртача неку хаљину од пурпура, сву у дроњцима, и са главе увенулу мирту. Његова сува рука тражила је моју, а моја чаша, додирнув његову, разби се у мојој нејакој руци.

После годину дана, била је ноћ, клечао сам крај самртна одра свога оца, који је издисао. Постељи приступи једно сироче и седе крај његових ногу. Оно беше обучено у црнину, личило је на ме, као да ми је брат.

Очи су му биле окупане у сузама, изгледао је као анђео туге и имао је венац од трња на глави. Његова лира лежала је разлупана на поду, пурпур је имао боју крви, а мач му је био забоден у грудима.

Сећам се врло добро, да сам га увек виђао у сваком тренутку свога живота и да сам увек познао ово чудно привиђење анђела или демона.

Кад сам доцније, већ уморен од патње, да бих живео или свршио, хтео да одем из Француске, нестрпљив да одем што пре, да путујем и тражим траг од наде;

У Пизи, у подножју Апенина, у Колоњи, према Рајни. У Ници на окомку долина, У Флорнџији, у старим замцима, усред Алпа;

У Ђенови, под лимуновима; у Вевеју под зеленим јабукама, у Тавру, на Атлантику, у Венеџији на страшном Лиду, где долази да умре на трави једнога гроба и бледо јадранско море;

Свуда, где сам под овим пространим небом умарао очи и срце своје, које је још крваво било од вечите ране. Свуда, где ме је хрома досада, вукући мој умор за собом, проводила.

Свуда где сам, непрестано, изнемогао услед жеља за непознатим светом, пратио сенку мојих снова. Свуда, где не живећи, виђах оно што сам већ видео, лице човечје и његове лажи;

Свуда где, дуж путова, заривах лице у руке своје и плаках као жена, свуда где сам, као овца, која оставља своју вуну по трњацима, осетио како ми се откида од душе моје;

Свуда где сам хтео да заспим; свуда где сам хтео да умрем; свуда, где сам хтео да станем на земљу, — На сваком месту, долазио је и седао један несрећник, обучен у црнину, који је личио на мене, као да ми је рођени брат.

Ко си дакле ти, кога у овом животу, виђам увек на свом путу? Не могу да верујем по твојој тузи, да си моја зла судбина. Твој љупки осмех има и сувише стрпљења. А сузе твоје много сажаљења; И гледећи те, волим промисао. Твоја туга, као да је сестра мојој патњи, она личи на пријатељство.

Ко си дакле ти? — Ти ниси мој добри анђео, ни кад ме ниси обрадовао. Ти гледаш моју патњу (и то је чудновато!) И гледаш ме како трпим. Већ двадесет година како идеш мојим путем, а ја ти не знам имена. Ко си дакле? Ја ли те је Бог послао? Ти се смешиш на мене не делећи моје радости. А жалиш ме, не тешећи ме!

Оног вечера још појави ми се. То је било једне тужне ноћи. Ветар је беснио, ударао о моје прозоре, а ја бејах згурен на мојој постељи, где сам гледао једно драго место, које је још топло од врелог пољупца. И мислио сам, како жена заборавља, и осетих, како се један део мог живота, полагао на њу.

Скупљао сам јучерања писма, косу, остатке љубави, Цела ми је прошлост шапутала у ушима њене вечне заклетве од једног дана. Посматрао сам те свете реликвије од којих ми је рука дрхтала. Сузе срца, што су срце чупале и које очи, што су их исплакале, неће познати сутра дан.

Увио сам у једно парче груба платна ове остатке срећних дана. И говорих: оно што траје вечно то је прамен косе. Као какав гњурац у дубоком мору, губио сам се у толиком забораву и са сваке стране окретах се оплакујући, сам, удаљен од људских очију, своју бедну сахрањену љубав.

Ставио сам црни печат, на то трошно и драго благо. Хтео сам да га вратим, и не верујући још, и плачући још сам сумњао. Ах! слаба жено, горда будало! И против себе саме, ти ћеш се сећати! Зашто Боже мој варати своје мисли? Зашто тај плач, то грло стегнуто, ово јецање, да ме ниси љубила?

■ ■ Да, ти чезнеш, ти патиш и плачеш; али је твоја химера међу нама. Ех! добро, збогом! Ви ћете бројати часове, који ће ме растављати од вас.

Путујте, путујте, и у том леденом срцу, носите задовољену гордост. Ја осећам да је још моје срце младо и живо, и још ће моћи доста болова наћи места, поред овога, који сте ми ви нанели.

Идите, идите. Бесмртна природа није хтела све да вам да. Ах! бедно дете, које хтеде да буде лепо, и не зна да прашта. Идите, идите, за својом судбином! Онај који вас губи, није све изгубио.

Баците ветру нашу сагорелу љубав. — Вечни Боже ти коју сам толико волео, кад одлазиш, зашто ме љубиш?

Али наједанпут угледах у тамној ноћи једно лице како тихо улази; на завеси видех како промаче сенка, и седе на моју постељу.

Ко си дакле ти, ђутљиво бледо лице? Тужна слико, обучена у црнину? Шта хоћеш, тужна птицо селице? Да ли је то само пролазан сан? или моја сопствена слика коју видим у огледалу?

Ко си дакле, душе моје младости. Путник кога ништа не умори?

Кажи ми што те увек нађем седећи у сенци, куд ја пролазим. Ко си ти, усамљени посетиоце, неуморио госте, мојих болова? Ко си дакле, ко си дакле, брате мој, који ми се јављаш само у данима туге.

Визија.

— Пријатељу наш је отац и твој. Нисам ни анђео чувар ни рђави геније људски. Оне које љубим, не знам на коју ће их страну однети судбина у овом јадном животу.

Нисам ни Бог, ни демон. И ти си ме назвао правим именом, кад си ме братом назвао. Куд ти идеш, бићу увек тамо, до последњег часа дана твојих; тада ћу се сти на камен на гробу твојем.

Небо ми је поверило твоје срце, кад год будеш у тузи дођи к мени без узнемиравања. Ја ћу те пратити на путу твојем; али не могу да додирнем руку твоју пријатељу, ја сам Усамљеност.

К. II.

КЊИЖЕВНОСТ

Здравац. *Календар за 1900 г. са поукама о чувању здравља.* За народ израдио Др. Радивој Ј. Вукадиновић, окружни лекар у Зајечару. Издање дворске књижаре Мите Стајића у Београду. — Цена 20. пара дин. —

Овај календар је за нас новитет у сваком погледу и заслужује у толико пре пажњу у колико је први покушај да се хигијенске поуке и упутства пруже народу на један доста приступачан начин. Као видни календар

подесан је и потребан свакој кући, нарочито нашем сеоском животу, који би на доколици и узгред дошао без велике муке до лепих поука о чувању свога здравља.

У календару за ову годину изнето је неколико раумљиво написаних упуштава о чувању деце од гушобоље, о неговачу породиља и мале деце за време дојења, о првој помоћи утопљенику, о чувању од сифилиса (френге), о заустављању крви на руци и нози, о хлебу као најглавнијој храни, о доброј пијаћој води, о избегавању алкохолних пића из малена, о зимском оделу, о дизању болесника с постеље итд. сем тога донете су и слике: Пастера проналазача лека против беснила, Беринга, проналазача лека противу гушобоље и Џенера, који је први завео каламљење крављих богиња. Садржина је, дакле, лепо пробрана, материјал је уз то обичан, и кад се има на уму, да ће се сваке године, ако ово подузеће наиђе на повољан одзив, моћи у њему дати нове поуке, онда је очигледно, да замисао Др. Вукадиновића треба поздравити и да је циљ, који је он истакао овоме своје послужу — пружање појединих популарних поука за народ и на овај начин, — посве леп и заслужују сваку препоруку.

С тога и „Звезда“, као породични лист, препоручује овај календар свакој српској кући.

— es.

БЕЛ. ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

Добили смо на приказ од Управе Српске Књижевне Задруге :

Осмо коло задругиних књига, које доноси задруга их седам свезака (51—57).

1.) *Домаћа писма Десетија Обрадовића*, за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић.

2.) *Лирске песме Симе Милутиновића Сарајлије* с предговором Андре Гавриловића и са сликом песниковом.

3.) *Приповетке Лазе К. Лазаревића*, свеска II, за штампу приредио Љубомир Јовановић.

4.) *Слике из сеоског живота* написао Јанко М. Веселиновић, свеска II.

5.) *Ископа слава*, приповетка Стевана Сремаца.

6.) *Исландски рибар* роман Пјера Лотија, с француског превела Тилија Довијанићева.

7.) *Војке и вође*, написао Владо Тодоровић.

Ове књиге може добити сваки који положи Задругарски улог било Управи непосредно било ком од управних повереника. Задругарски су улови: улагачки — 6 динара, оснивачки — 10 дин, а добротворски 159 дин.

За досад пријављене задругаре разашли су књиге у унутрашњост већ од неколико дана, и то по реду којим су повереници послали улоге Управи а београдским члановима почињу се књиге раздавати и разашливати од 22 децембра.

имитрије Шолајић — *Приповетке: Кадет, На маневру и на другом мр у*. Издање Милорада Ж. Ацића типографа, Штампарија Свет. Николића, Цена 0.60 динара.

ОДГОВОРИ АДМИНИСТРАЦИЈЕ

Карићу пор. управнику — *Крагујевац* — Послатих 59 динара. примљено са захвалношћу. Још једном хвалаги, поздрав.

Арсен Поповићу учитељу — *Рековац*. 18 динара — а Вас и још два претплатника примили смо. Хвала и поздравље.

Драгољубу — *Јагодина*. Примљено и потрешено. Хвала на честитки. Сви те поздрављамо.

Вујичићу — *Шабац*. — Велика хвала на заузимању! Дошло је баш кад теба Много поздравља.

Св. К. Борђевићу учитељу — *Оснџ* — примљено, хвала!

Васи Јовановићу апот. *Паланка*. Хвала на поштом.

В. М. Андрићу књажу — *Ваљево*. 12, 45 дин. примљено уштом. Молимо вас поштом те непротиве бројеве што пре. Хвала.

Петру Н. Анђићу — *В. Орашје*. Хвала пријатељу. Рачунамо на вас и у будуће. Поздрав.

Ст. Којићу — *Забрје*. Хвала. Поздрављају те сви

Б. П. Богојевић и М. Васиљевић — *Жагубица* — Примљено и хвала! Ми ћу нарочито писати.

Жив. Милосављевић учит. — *Грмиште* Примљено. Послаће се што тражите.

Мијајло Јосифовић свешт. — *Брза Паланка*. Примљено Хвала и поздрав.

Тод. Љ. Поповићу — *Крушевац*, — Хвала на заузимању. Сви вас поздрављају.

Бор. В. Ристић писар — *Крагујевац*. — Хвала! Поздрав.

ЧИТАОЦИМА

Као што видите, драги претплатници наши *Звезда* и опет излази. Она ће и даље вршити своју скромну службу на пољу српске књижевности, вршиће је мирно и савесно. Сваку лепшу мању ствар, која се јави у страним књижевностима, донеће она у лепом преводу својим читатељима. А што је најглавније доносиће и лепе и ваљане ствари из наше књижевности. Ми мислимо да се наши претплатници немају заната на *Звезду* потужити. Она је у прошлој години дала преко шездесет оригиналних приповедака, а то никако није мало ни нејакој српској књижевности а то ли њеним претплатницима.

Досадашњи сарадници сви су ту. А ми мислимо да је доста јемства, да ће се и у овој години дати лепа рада, кад читаоцима кажемо да ће и опет сем Уредника радити: *Мил. Ђ. Глишић, Милорад Ј. Мишировић, Павле Маринковић, Радоје М. Домањковић, Јаша Продановић, Ст. М. Веселиновић, Миленко Вукићевић, Борислав Станковић, Сокољанин*, а од старије гарде прићи ће још и *Стева Сремац*.

Наше досадашње претплатнике молимо да нас и за ову годину потпомогну; оне, који нам што дугују, молимо да дуг измире да не би имали речи око тога јер не би било лепо да се око тога заваљамо.

Ко не би био вољан држати лист, молимо га да нам број врати.

Најбоље би било да се код поште претплати. Цена остаје иста 1 динар месечно.

Уредништво

Садржај: Наш Божић — Порука — Два водена цвета — Фотографија у тренутку — Децембарска већ — Књижевност — Бел. из књижевности — Одг. администрације — Читаоцима.

Власник: Ст. М. Веселиновић. — Штампарија: Милорада Ж. Ацића. — уредник Јанко М. Веселиновић.

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИВАР
или 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТЉ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

Љубавна прича

Он је страсно љуби три године дана
И љубав јој збори у свакоме трену;
Она њега слуша увек насмејана,
И у љубав јадник, он верује њему.

Прошло много доба, прошли многи дани,
А његова љубав јоште силна, јака;
Скупише се свати звани и незвани,
Да одведу мому за друга јунака.

Оде мома лепа далеко ван града,
А он тужно гледа и мисли да сневa,
Па лагано шапће да утиша јаде:
„Ах, доћи ће, доћи, моја мила нева“.

Петар С. Талешов.

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

КАПЕТАН КОЧА

— Миленко М. Вукићевић —

Мало има људи, који су у време српског робовања Турцима толико залужили српски народ, да их вековима помиње. Још их је мање који су показали српском народу како се гине за слободу, како се брани отаџбина, како се страда и мре за свој народ. У том малом броју људи на прво место долазе горски хајдуци, који оставише домаћи праг и огњиште па одоше у гору да отуда, из густе шуме, гоне своје вековне непријатеље крвећи се с њима где се год сретну. Исто тако у тај мали број долази и оно мало свесних калуђера, који књигом и молитвом покретаху српски народ на борбу и освету. Али највидније место међу једнима и другима, нема сумње, заузима

знаменити *Коча Капетан*, који је својим радом и јуначком смрћу оставио вечан помен потомству и српском народу, да га се сећа, докле год и једног одушевљеног Србина буде на овом свету. Па о том знаменитом српском јунаку, о том мученику за слободу српскога народа ми данас врло мало знамо. Али томе се не треба чудити. Гигантска дела српских јунака и бораца из првога и другога устанка таква су и толика, да су ранија дела знаменитих јунака и мученика бацили у засенак и потисла их толико, да су нам сву пажњу заузели нови догађаји, а оне, који се одмах пред тим десише, ми их или заборависмо или нам се учинише много ситни према овим крупнијим. То мислим да је узрок, те о Кочи најближи потомци врло мало забележише и оставише даљим потомцима у наслеђе. То је узрок, те се данас о Кочи Капетану мало зна, зна много мање но што то заслужује његов рад, живот јунаштво и мученичка смрт.

Намера ми је да изнесем овде све оно, што сам ја нашао о том знаменитом Србину и јунаку, једно, да га се после сто и десет година сетимо, а друго, да би још кога подстакао да каже коју више о овом знаменитом српском мученику за слободу.

I

Коча капетан рођен је у селу *Паневцу*. То је без сумње тачно, ма да прота Матеја Ненадовић тврди у својим „Мемоарима“ на једном месту да је родом из села *Паништа* у јагодинској нахији (издање Књ. Задр. 17.) Али што се тиче његовога презимена, то се не зна тачно, па тако исто ни од куда долази име *Коча* или *Кочо*. До скоро знало се само то, да се звао капетан *Кочо*, али 1898. године изиђе „Историја Српског Устанка“ од *Лазара Арсенијевића* званог „*Баталаче*“ у којој се на стр. 57. вели да је право име било Кочи *Корун*, па тепајући му, звали га *Кочом*. Је ли ово причање тачно или не то за сад не могу знати. Што се тиче његова презимена, до скоро се држало и свуда по школама учило да се пре-

живао *Петровић*. Кад је ово презиме унесено у нашу књижевност, то не знам. Колико сам могао трагати, нашао сам, да је први пут *Кочу* назвао *Петровићем* Милан Давид Рашић у својој књижици „Космајка“, која је први пут штампана 1852. год. На стр. 28. те своје књижице вели:

„Измеђ' свију други,
„Ја ти не знам боља —
„Од Петровић Коче
„У његова рата,
„Који Турке живе,
„Неоружан вата!“¹⁾

Међу тим у Oesterreichisches Militär — Konversations — Lexikon (Wien 1850) у књизи III. стр. 561, а по њему и у Лексикону Вурцбаховом (Wurzbach Dr. Constantin Biographisches Lexikon књига XI. стр. 199—200) стоји *Kocsa, Demeter*,²⁾ дакле *Demeter Kocsa*. Према томе, то би било најстарије име дато томе чувеном јунаку српском с краја 18. века.

Г. М. Ђ. Милићевић у свом „Поменику“ вели да је питао и тражио, па и дознао од старих људи у Пањевцу да се Коча презивао *Анђелковић*; то тврђаше и Персида, унука Кочина по брату му Николи а по синовцу Кочином Богићу, која је рођена 1813. а умрла пре годину две дана овде у Београду. Тако мислим да је без сумње презиме Кочино *Анђелковић*.

Сад да видимо одакле је Кочина породица?

Баталака у својој „Историји Српскога Устанка“ вели да је дознао 1854 од Милована Кукића, који је родом из Златова, а у време „Кочине Крајине“ био војник добровољац, да је Кочин отац дошао из призренског пашалука, што се донекле слаже и са причањем Кочина унука по сестри му *Ружу*, *Милана Д. Рашића* у поменутој књизи (Космајка стр. 86.) Кад се Кочин отац доселио из Ст. Србије у Левач не зна се. Зна се толико да се доселио у Пањевац, ту се оженио и изродио више деце. Од ове деце зна се за *Кочу*, брата му *Николу* и сестру *Ружу*.

Кад је Коча одрастао умре му отац, и он постане домаћин куће. Као домаћин куће доцније уда своју сестру *Ружу* за некога *Анђелка Борђевића*, а брата *Николу* ожени неком *Јованком*. Још раније Коча се занимао трговином, особито трговином са свињама. Тргујући тако и гонећи своју трговину преко Дунава позна се са највиђенијим и најзнатнијим људима с ове и с оне стране Саве и Дунава. Између осталих људи познавао се врло добро са *Јованом Видаковићем* из Неминакућа, дедом нашег књижевника *Милована*

Видаковића. Овај Јован био је знаменит свињарски трговац. Коча се чешће навраћао Јовановој кући, па је с њим заједно и трговао. У ово време Коча још не беше жењен. У кући Јовановој види он Јованову унуку *Босанку*, сестру Милованову, која је била млада и лепа. Кочи се допадне, загледа се у њу и затражи је у оца и деде. Ови беху вољни да му је даду, али како Коча већ беше у годинама, а лепа *Босанка* млада као капља, не хтеде се склонити да пође за *Кочу*. Тако Коча остаде неожењен.¹⁾

На две године пред „Немачки Рат“ удари Кочи трговина назад. Он пострада и остане многим људима дужан у вилајету. Тада га један од поверилаца тужи јагодинском муселиму да му дуг плати. Коча не имађаше одкуд дуг да плати. Мислећи у себи о том свом јаду, рече: „Кад ћу ја без фајде мога поверитеља трунути у тамници и у кладама, онда боље да се куд из овога света уклоним“. Што рече то и учини. Једне ноћи искраде се, остави кућу, па на једном чуну спусти се Моравом у Дунав, па одатле у Банат. (Баталака „Историја Срп. Устанка“ стр. 57). Шта је с њим даље било, наши извори не знају да кажу. Међу тим пред крај 1787. године он се налазаше као сапунџија (*Seifensieder*) у Темишвару, што значи да је отишао у Темишвар кад је прешао у Банат и да се одао сапунџијском занату.

II

Немачки цар *Јосиф II.* спремаше се још раније да удари на Турке. Он се договори са руском царицом *Екатарином II.* и 1787. године ишао је на састанак њој у Крим. Одмах после овога састанка, почело се све у Немачкој спремати за рат с Турском. У томе је прошла цела друга половина 1787. године. Док је цар испуљавао војску, није хтео пропуштати време узалуд, но је наговарао и напустио многе Србе у Србију да дижу народ на Турке. Немачки поверници јурили су са тајним царским прокламацијама, кретали и бунили народ. С тога је у Србији било све узаврело. Многе устаничке чете, или како их Немци у својим списима зову, хајдучке чете, почеше одмах нападати на Турке по Србији. За све то време у Немачкој је изгледало као да је све на миру, а немачка влада чинила се као да ништа не зна о ономе, што се догађа у Србији.

Између многих знаменитих Срба, који су у ово време прешли у Србију, организовали чете и почели дизати народ на Турке, био је и Коча. Још раније познат као трговац са највиђенијим људима у Србији лако му је било покупити око себе најзнатније људе. Његова устаничка чета беше најпознатија и најбоље уређена. Народ, чим

¹⁾ Космајка.... у Бечу 1852. стр. 28.

²⁾ По овој двојници ваљда је и 1897. ушло у *Streffeurs Österreichisch Militärische Zeitschrift*. 1897. IV. Band, те на стр. 77. стоји *Banatisches Frei-Partislen - Corps*; 1788. unter *Demeter Cotscha* gesammelt.

¹⁾ О овоме гледај аутобиографију Милована Видаковића, у XXX. Гласнику срп. уч. друштва стр. 92. и даље...

је чуо, да ће Немац заратити са Турчином, одмах се почео склањати или у збегове или гомилом прелазити на ону страну Саве и Дунава, јер је знао да ће главно ратиште бити Србија и да ће преко њих газити час једни, час други, као што је то неколико пута било до овога рата. Прелазећи преко Саве и Дунава склањаше свој иметак и своје породице на згодна места, а мушки способни за бој, на позив немачких власти уписиваше се у добровољце - ффрајкорце (Serbisches Freikorps).

Међу тим Коча се најјаче истаче међу осталим устаничким вођама у Србији. Турци га се почеше јако плашити и жељаху да му се освете. С тога одмах ударе на Пањевац, ухвате му брата Николу, посеку са осталим одраслијим мушкарцима, а кућу запале. Докле су хватали људе умакне некако Николина жена Јованка, а снаха Кочина са две кћери, удатом Видосавом (Видом) и малом Маром и седмомесечним синчићем Богићем. Дошавши близу Дунава она остави синчића Богића негде у кукурузу, и похита да преведе своје кћери и преда рођацима, који су раније били измакли и настанили се у Ковину и Баваништу. Неки су били отишли чак у Срем. Кад преда рођацима кћери, она се врати натраг, али сина не нађе где га је била сакрила¹⁾ Онда се врати у Пањевац на згариште. Тамо је остала сама и живела после још неко време.

У томе је већ настала зима. Коча је и даље нападао на Турке и светио им се. Немачка војска већ се прикупила према Сави и Дунаву дуж целе границе, која је била дугачка 180 миља. Цела војска износила је 103 батаљона пешака, 172 ескадрона коњице и доста артиљерије. Главна војска била је у Срему и Банату под фелдмаршалом Ласцијем. Српских добровољаца било је уз сваку немачку војску у Ердељу, у Славонији, а највише у Срему и Банату.

Војска је била потпуно спремна и 9. фебруара 1788. године царски пуномоћни министар на Порти Хербарт Раткеал (Herbart Rathkeal) предао је акт Реис-ефендији, којим се објављује рат. И непријатељства су ускоро за тим отпочела.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

¹⁾ Други неки рођаци, који су за њима бегали, нађу на дете, познају га, узму собом и преведу у Баваниште. Олатле оду у Срем, у Руму, и ту малог Богића прими неки трговац Костић. Богић ту одрасте, па прими и презиме свога добротвора. Доцније пређе у Земун, ту се ожени. Из овога брака 1813. рођена је Персила Костићева, удата Радивојевић, баба по матери данашњег уредника „Нове Искре“ г. Ристе Одавића. Све ове детаље причала је сама Персида 1896. г. г. Драг. С. Милутиновићу, проф. Вел. Школе, што је он забележио, и пре неки дан мени саопштио, на чему нека му је хвала од моје стране.

ДВА ВОДЕНА ЦВЕТА

— Сергије Нормански — Сигма. —

Пруд се одрони и Серјожа упале у густ шушањ од нанесенога лишћа. Покушао је да плива, али није могао. И њега тада обухвати нешто хладно и мокро. Он махаше рукама, покушавајући да се ухвати за жиле од брезе. Снажним покретом једним испале му за руком, да се могао приближити жилама, и он се грчевито ухвати за слабе, блатњаве жиле и привуче се ближе брези. Кад се ухватио обема рукама за њено стабло, опазио је, како се она полако, заједно са гранама и са лишћем, клони паду. У тренутку помисли у себи, како ће кроз најкраће време све то да му падне на главу и још већма га спутати. И он затвори очи и стаде да чека тај час. Он је у том тренутку гледао себе у топлој постели, под неким покривачем. Мати се нагнула над њим и милује га по глави. За тим угледа оца, са дугом, седом брадом, са строгим и озбиљним изразом лица. Па онда виде и врт, шуму, своја мила ником непозната места, и све страховне часове својега живота, који су му се задржали у памети. Пред њим се брзо мењаху разне слике, он је просто јурио необичном брзином и у исто време осећао је, како му је блато почело да улази у уста. Он не хте да отвори очи, јер је и даље хтео да гледа ова чудна виђења.

Мало подаље, у блату, чу он снажан хол и шуштање траве, као да је скочила каква огромна жабетина. Он отвори очи и угледа чобанче Мићку, који скакаше вичући:

— Господине, држ' се само! Дужи се само у вис! Сместа ћу те извући! Серјожа поче да се напреже те се, збиља, издигну нешто изнад површине. Мићка хитро скачући дотрча близу Серјоже, скиде са себе појас и баци му један крај да се ухвати. Серјожа га грчевито стиште. Појас се затегну. Мићка се одупре ногама и полако, пажљиво поче да ступа назад. Појас изгледаше, да ће се свакога тренутка прекинути.

Серјожа се полагао испуца на пруд, одупирући се на ноге. Мићка га шчепа својим снажним рукама и однесе га на боров пањ, што беше ту у близини.

Кад је Серјожа после устао, ноге му дрхтаху као прут, прса му се грчевито дизаху, и изгледаше му као да лете предмети око њега. Њему се учини тако лако, тако необично пријатно, да затвори очи и поче да се тегли. За тим стаде да посматра себе и грохотом се насмеја: из његова капута, из чакшира и из ципела цурило је блато, у којем беше све неко ситно корење и лишће. Пред њиме стајаше Мићка, смејући се на сав глас и трепћући очима.

— Ти се, господине, у мал' не утопи! — рече он. — Па, сад други пут немој да у ципелама и обучен дођеш овамо. Овде се није шалити!

Серјожа га ухвати за руку.

— Мићка, ти мене избави и нека ти је хвала!

— Него; да сам те оставио ваљда у блату, што ли?

И марвинче би човек да избави, кад тако западне, а како не би човека!

На Серјожу је непријатно утицала ова равнодушност Мићкина. Он жуђаше за саучешћем, те брзо потрча обали, као некој светињи, носећи у рукама водено цвеће. За њим се полако крену и Мићка.

Кад је Серјожа стигао био до оgrade, Њуша као да дође ван себе. Она поче и да плаче и да се смеје у исти мах, а Серјожа, стидећи се свога прљавог изгледа и до давајући јој цвеће, рече лено:

— Ево вам, Њуша, водено цвеће! Не замерите, што сам тако дуго... Нехотице сам се оклизнуо и пао у блато...

Њуша спусти своје руке на његова рамена и са светлим очима од суза гледаше му у лице.

— Оклизнуо! То се и зове оклизнути! Ах, мили мој, како сам се преплашила због вас! Сад видим да сте прави херој! Ви сте тако добри, тако одважни, а ја сам неваљалица једна и без срца! Господе, ала ми је било жао! Ја бих, за цело, отишла у манастир, да сте... Шта мислите на то?

Она хтеде да га притисне на груди, али јој беше зазорно. За тим се осврну и опази Мићку где држи господинову капу и глупо гледа у њих својим плавим очима, па му рече: „Ти, добри Мићка, заслужујеш награде; ја ћу ти донети колача, а Сергије Владимировић даће ти новаца. Него, иди, молим те, да ти се стадо не разбегне.“

Мићка се застиде и са звиждањем отрча свом стаду.

Њуша се окрену Серјожи, па се гласно стаде смејати.

— Ама, погледајте се, кад вас молим, — рече она; — погледајте се само, како сте смешни! Као да сте од чоколаде...

Серјожа поцрвене и брзо јој одговори:

— Причекајте, Њуша; седите само ту. Идем да се пресвучем.

Али га Њуша ухвати са два прста за крај од халљине:

— Немојте ни. Хоћу најпре да вам кажем...

Она се снужди и порумене.

— Видите, Серјожа, ви мени не верујете... Ја сам немилостива, али вас за то ипак љубим... Кад будете свршили универзитет, ја ћу онда поћи за вас. Хоћете ли? Је л'те, да ћете ме узети?...

Серјожи необично лакну у срцу. Он је хтео да је замоли, да те речи још небројено пута понови али није смео. У том она брзим покретом руке, забаци своју капу назад, приближи му своја напрана уста и рече: — Но, пољубите ме! Ал' само брзо! Па онда идите и преобучите се, и реците вашој сестри Варји, да сте видели овде крај језера... и никоме ништа не казујте о оно е... — и она махну главом на оно, по Серјожу, онако кобно место. — То нека остане само наша тајна. —

Серјожа, усхићен од радости, постоја неколико тренутака, за тим ухвати малену ручицу Њушину, стисну је, па онда брзо отрча кроз дрворед кући.

А Њуша онда полако дође до клупе, седе на њу и стаде да гледа на језеро.

„Драги мој! Како само уме лено да љуби“, — рече она, више некако дремљиво.

Ведро и јасно небо као да беше утонуло у језеро.

II.

Кнегиња Сицка писала је својим пријатељицама и пријатељима:

„Ако нисте за идућу недељу позвани где год на драже место, дођите, mon cher (или ma chere) к мени у Оранијенбаум, на цео дан. Ако нам време допусти, приредићемо у шумици један мали „пик-ник“. Јављам вам (ал' ово нека остане као тајна) да ће код мене бити и м-р Каљачевски. О његовој се учености много говори, он је уз то и добар човек и биће код мене на ручку. Гледајте па, пошто по то, дођите.“

Кнегиња беше разумна жена, с великим везама, и држала је доброг куvara; кнегињица, њена јединица ћерка, једно лепушкасто створење, имала је знатан мизанс, па Сицка у својим позивницама да ни речце није споменула о ученом професору, ипак би њени пријатељи дошли чак из Петерхофа, Царскога Села, Павловска, — из свих тих досадних места за разонођење, где проводе почетак леги угледни Петрограђани

Те је недеље дошло к Сицкој равно двадесеторо. Млађи људи и младе госпе одмах су стали да играју на lawn tennis-у, са окретном елегантношћу, јасно довикујући кад треба: „ај-пле“, и „едвентеј“. Даме разговараху о познаницима о скорим свадбама и о унапређењима. Озбиљнији људи јадаху се један другоме на своје болести, ради којих би требало да иду у Карлсбад, у Кисинген, или у која друга купатила. Било је четири часа. Каљачевски још не беше приспео. Дан је био прави јулски, с југа се дизаше страшан облак, и кнегиња, на велику тугу младих људи и госпођа, јави да се „пик-ник“ одлаже за другу недељу.

— Сад можемо мало прошетати по парку, тамо крај Црвенога Пруда. Тамо је тако лено, хладовито, а није далеко одавде.

Даме узеше штитове од кише, кавалери капе, и гости, предвођени кнегињом и њеним братом, лепушкастим ђенералом с необично дугим, седим брцима, упутише се у предвечерњу шетњу. Није друштво ни изишло из врта, иза којег лежаше парк, кад у двориште летњиковца уђе на хитрим кочијама, високи лепушкасти господин, са слабуњавим, енергичним лицем, налик на Енглеза. Он скочи с кола, дође друштву, познаде кнегињу, приђе јој и, скинувши шешир, пољуби је у руку.

— Ви се једва наканисте, учени човече, — рече кнегиња француским језиком: — ја сам мислила да не ћете ни доћи вашој старој пријатељици. Слушала сам да хоће младе даме да вас просто растргну, али тога ћете цвећа и код мене наћи!

(свршиће се)

К Р Ш Т Е Њ Е

— ГИ ДЕ МОПАСАН —

Пред вратима спахилука чекаху људи у стајаћем руху. Сунце мајско расипало је јасну светлост на рас-

цветане јабуке, округле као грдно велики, ружичасти и мирисави букети, који над целим двориштем прављаху кров од цвећа. Оне су непрестано сејале около себе снег од ситних круничних листића, који су се лепршали и вртили, падајући у високу траву, где су млечњаци светлили као пламенови а булке личиле на капљице крви.

На ивици ђубришта дремаше једна крмача, с огромним трбухом, док се читав чопор младих прашчића вртљаше око ње, с уковрченим реповима.

Одједном доле, иза дрва спахилучких, зазвони звоно на торњу црквеном. Његов гвоздени звук бацао је на љупком небу свој слаби и далеки позив. Ласте прнуше, као стреле, у плави простор, који затварају огромне непомичне букве. Од времена на време запахицао је мирис коњушнице, помешан са слатким дахом јабукова цвета.

Један од људи испред врата окрете се и повика :

— Хајдемо, хајдемо Мелина, звони већ !

То је био неки крупан сељак, кога тешки пољски послови још не беху погрбили ни наружили. Имао је можда тридесет година. На те речи један старац, његов отац, чворноват као брестово стабло, чворноватих ногу и чланака доладе :

— Та увек се мора на жене чекати !

Друга два старчева сина почеше да се смеју; потом се старији обрте и рече млађем :

— Отиди по њих, Полите, оне се до подне неће кренути.

Млађи уђе у свој вајат.

Јато заустављених патака близу људи налагоше дреку ударајући крилима. па оч'а гигајући се одоше у бару.

Тада се на вратима отвореног вајата појави једна крупна жена носећи дете од два месеца. Беле траке њене високе капе висиле су јој низ леђа по плегу црвеном као ватра, а малиша увијен у бело рубље, лежао је као грба на трбуху те дадиље.

За тим изиде мати, мучно што старија од осамнаесте, ведра и насмејана држећи се за руку са својим мужем. Потом излегосе две старамајке, смежуране као старе јабуке, са очигледним умором у неприродним кичмама, погнутим од дугодневних мучних и тегобних радова. Једна од њих удовица, она узе за руку своју стару прију, која беше напред, и одоше, на челу свите иза детета и бабице. И остали део породице крену се у тој поворци. Најмлађи ношаху вреће пуне ушећереног воћа и у артицама бонбона.

У дољи малена звонара непрестано је одјекивала, дозивајући из све снаге нејаког момчића. Дечурлија се пењаше на ровине; људи се појављиваху на међама а девојке спуштаде су ведрице пуне млека на земљу, да би виделе полазак на крштење.

Дадиља, тријумфујући носила је своје живо бreme, обилазећи барице на излоканом путу, између колиба засађених дрвећем. И старци су ишли свечано, мало накривљени, с обзиром на доба и године; а омладини из сваког покрета вирила је жеља за играњем, они су кочоперно гледали на девојке, које су прилазиле да их виде; отац и мати ишли су озбиљни, важни, следејући свом детету, које ће их заступати доцније у животу и

продужити у овом крају њихово име Данти-а, добро познато надалеко у околи.

Скренуше и кроз широко поље пођоше еда би избегли неравни пут.

Сад се већ опажала црква, са својим шиљатим звоником. Један отвор под самим кровом од камених плочица; кроза њ продираше и нешто изнутра креташе се тамо амо, одлазећи и враћајући се иза тесног прозора. То је звоно, које непрестано звони, позивајући новорођенче да као први пут ступи у кућу милостивог Бога.

За њима се беше упутило и некакво псето. Бацали су му ушећерено воће, а оно је скакутало око њих.

Врата од цркве била су отворена. Пред олтаром је чекао парох, младић риђе боје, мршав али чврст, то је такође био члан породице Данти, стриц детињи, а брат очев. Он изврши крштење по обредима над својим новим рођаком, који плакаше, окусивши симболички зачин.

Кад церемонија би завршена, породица се заустави на прагу, док свештеник не скиде одежлу; и затим се кренуше. Сад је се журно ишло, јер је код свих владала једна иста помисао : ручак.

Свеколика сеоска деца у гомили следовала је овој свити; и сваки пут после бачене шаке бонбона отвараола очајну борбу, с прсима у прса и очупаном косом; па и пас је јуришао у гунгулу, да би се дограбио шећера; узалуд су га вукли те за реп, те за уши, те за шапе, он је био тврдоглавији од дечурлије.

Дадиља мало уморена обрати се свештенику који је ишао поред ње :

— Дете, госпо'н попо, ако немате ништа противно придржите малко нашег младенца, како бих се размрдала. Готово сам добила грч у стомаку.

Свештеник узе дете, чија бела хаљиница начини јасну белегу на црној мантији, и он га загрли, сплетен, јер не знађаше како да га држи, како ли да га намести. Сви прснуше у смех. Једна од старамајки запита га из далека :

— Море попо, теби је канда жао, што нећеш никад таког имати !

Свештеник не одговори. Ишао је крупним корацима, гледећи укочено малишу у плаве очи, са жељом да га пољуби у округле обрашчиће. Најзад не мога срцу одолети, принесе га к своме лицу и зацмака недахнимице.

На то отац повика :

— Ма попо ако желиш таквог јелног, кажи само.

И отпочеше да се шале како се људи из равница шале.

Чим се посадише за сто, громко весеље равничана грмну као бура. И друга два млађа сина беху већ испросили; њихове заручнице биле су ту, дошав само због обеда, а званице не престајаху добацивати алузије на будуће догађаје, које обећавају ове везе.

То су биле крупне речи, страшно неслане од којих су се цериле поцрвенеле девојке, а људи превијали. Ударали су песницама о сто и врискали од смеја. Отац и деда никако се не задржаше на тим неуљудним разговорима. Мати је се осмејкивала, а старице се шалиле на свој начин и вицeve добацивале.

Попа је навикнут на ове сељачке необузданости, остао миран, посађен покрај ладиле, задикујући уснице свога младенца, да би га насмејао. Изгледао је занесен виђењем овога детета, као да никад таквога видео није. Посматрао га је са неком расудном пажњом, у забрињеној озбиљности, у нежности пробуђеној, из дубине, у нежности необичној, чудноватој, живахној а по мало и тужној, због овог малог грешног бића, које беше његов синовац.

Ништа није видео, ништа није чуо, посматрао је дете. Желео је још да га на колена мете, јер је у својим грудима, у своме срцу гајио слатки упечаток од оног тренутка, када га је, враћајући се из цркве, понео. Остао је потресен пред овом ларвом човеком, као пред каквом неизречном тајном, на коју није никад помишљао, пред тајном светом и неприкосновеном, пред заодавањем једне нове душе у човечје тело, пред великом тајном живота који почиње, љубави која се буди, порекла која се продужује, човечанства које непрестано корача.

Дадиља је јела, црвена лица, светлих очију; њој је сметао малиша који ју је удаљавао од стола.

Парох јој рече :

— Дајте га мени. Ја нисам гладан.

И опет узе дете. Тада нестало свега шта је око њега било, све ишчезну; а он је остао укочених очију над овом ружичастом и гојазном фигуром; и мало по мало топлота малена тела доспе му кроз рубље и чоју мантије до бутина, продре крова њ као врло лака, врло пријатна, врло наивна милина, милина прекрасна која му за врте сузе у очима.

Ларма званица, што ручаху, постајаше ужасна. Дете раздражено овим викањем расплака се.

Један глас повика :

— Море попо, дајде му да јече.

И прасак смеја потресе велику одају. Ну мати се беше подигла; она узе свог сина и однесе га у оближњу собу. После неколико минута поврати се изјављујући да мирно спава у својој колевци.

И обед се настави. Људи и жене излажаху од времена на време у двориште, па се враћаху да опет засто седну. Меса, варива, јабуковача и вино загушивали су се у устима, надимали трбухе, засветљавали очи, усхићавали духове.

Ноћ се већ спуштала кад се кавом послужише. Поодавно попе беше нестало, ну никог не зачути његово осуство.

Напоследку подиже се млада мати да оде и види спава ли још њен малиша. Сад је већ био мрак. Она уђе у собу пипајући; ступала је напред опружених руку, да не би што од намештаја гурнула. Али некакав чудноват шум заустави је уједанпут, и она поплашена побеже, уверена да је чула нечије мицање. Утрча у велику одају, необично бледа, у државици и исприча ствар. Сви се људи подигоше у гомили, наквашени, са претњом у устима; а отац с лампом у руци полете.

Попа, на коленима поред колевке, грцаше, с челом на узглављу где се налажаше главица детиња.

Велизар Ј. М.

ГОСПОЂА ВОЛТЕР

Живица је у прошлом веку, и звала се маркиза Ди Дефан, од својих земљака уважавана је као најдуховитија жена свога доба. Сам наслов „госпођа Волтер“ није са свим погодан, она се у кругу њених обожаваца звала „la heme Voltaire“; у њој су поштовали француски дух великана, пренет у други пол, дух Волтеров у женској љусци. У њеним штампаним писмима, сачуван је јавно најмањи део њене духовитости. Њен је дух бриљирао највећма у разговору, у звонким речима, изговореним у тренутку, и тренутом разнетих, говорен на ветру, и може бити лак као ветар. Да ли би и данас задовољио строге захтеве, ко то може оценити? У овој тачци мора се поверовати очевидцима и слушаоцима, који су славу парискињу због њеног извежбаног језика, поштовали и обожавали, или мрзели и проклињали, а то су били познаваоци првог реда, међу њима је био Волтер први¹⁾.

Салон маркизе Ди Дефан био је крајна супротност онога, какав је био пре тога салон маркизе Рамбулетове за Париз и Француску. Обе су маркизе суште противности: у хотелу Рамбулетове борило се противу суровости литературе, и на тај начин доспело се до пријатности, претераности, неприродности; док је у кући Ди Дефановој важила као највиша литерарна и друштвена врлина: неусиљеност, и природност. Ко свој дух мора прво да тражи или да га недељом дотерује ту није пуштан. „Ја волим куће, где ја са мојим свакидашњим вицевица могу изаћи на крај“ имао је обичај да каже Монтескије, такође један од председатеља, и он је био радо виђен гост у кући Ди Дефановој. Сме се дакле рећи да је дух који је овде са усана излетао био прави флуид.

Баш због тога, и било је по кад кад и непријатних вечери. Али ипак не може се одрећи и заслуга овога салона: јака пажња која се још и данас обраћа за све литерарне и умне изналаске, негована је у салонима 17 и 18 века. Како високо стоји — не само вештачка, него и друштвена литература у модерној Француској, и како би тек ниско стајала, да благородне жене, нису превише од двеста година, изгласале потпуну једнакост духовног племства, и племства по рођењу! Горди на титуле ласкавци дворски, могу покушавати да понизе песника до лакаја; Рохан може бити толики простак, да младог Волтера избије са својим људима; али то не може спречити, а да се пред човеком који држи перо у руци, сва врата сама отварају, и да се у најнеприступачнијим тврдињама сталешких предрасуда не увуче убеђење, да је најзад *иаметна глава боља, и својим ближњим погоднији, од „наследних“ глушака*. Један делић нивелације што је Револуција израдила, може се рећи да је у салонима извршен. Сама госпођа Ди Дефан искрено је припомогла томе, она свакако, није била наклоњена

¹⁾ Хајне (у својој „Немачкој“ стр. 100 св. 3 илустр; издање) вели: у писму г-ђи Ди Дефан. Волтер је са свим усхићен једном мисли ове даме; да све ствари које човек не може никако да разумје, такве су сигурно, да му знати о њима ништа и не вреди.

новијим људима, шта више била је заклета непријатељица енциклопедиста и философа, изузимајући при том Волтера јединог бога, којем је се она молила, и коме је у свом срцу подигла домаћу капелу. „Права заслуга све изједначаје,“ пише она, не мислећи при том на ма каквог генијалног човека, до једино на своју собарицу, чију искреност и верност похваљује, и због тих особина „све потентате светске“ запоставља. То је баш узрок што ови париски салони заслужују нашу пажњу. Јер они беху легло оних силних умних струја, проузроковачи и подстицаоци богатог књижевног живота, и посред тих салона била је широка стаза која је водила ка Револуцији, — великом делу вековног ослобођења.

Да поновимо, маркиза је радила у овом правцу са свим несвесно, у политичким стварима била је аконзервативна, и неспособна да се одушевљава оним идејама. Али њена бистра памет направила ју је и против воље револуционарком. Што са религиозности тиче она је признавала за се — у једном биготном друштву — неверовање *sans phrase*. Још у раној младости, уплашила је она родитеље и сроднике, својим слободоумљем. Рођена 1697, кћи једне отмене, али не баш тако богате куће, сродне са најстаријим високим племством француским, она је по тадањем обичају била одведена у манастир на васпитање, и скромне калуђерице, ужаснуше се од петогодишњег детета, које је имало критичког духа као да му је 15 година, и које је доводило у забуну са својим лукавим питањима, и оне калуђерице, што су биле најпознатије са библијом. Породица зовну у помоћ славног проповедника Мусилона, који малог јеретичара узе на миндрос, али се без воље морао смејати малом скептичару. „Она је дивна — рече он — купите јој за 10 пара један катихизис.“ Целог века свог она није знала шта да ради са књижицом, хтела је радо да верује, али није могла, то јој никако није ишло у главу. Кад јој је било 21 година уда се за Маркиза Ди Дефана, лакше, доста доцне, према другим девојкама њеног положаја. Она је била сувише паметна, да не буде пробирач, и најзад пошла је за првог који јој се учинио најбољи. По њеном сопственом признању она је била са свим без темперамента, један створ људски без осећаја и страсти, али у кога је било само разума. Жеља за разонођењем била је сувише јака, и она се као и остале њене друге, баци у вртлог отменог париског друштва, али не налазећи задовољства, које су друге имале. Тада је било доба Намесништва. Париз, који се са побожним Лулвицом XIV, лицемерно молио Богу, под веселим принцом регентом пао је од весела у праву вртоглавицу. И маркиза иђаше са својим мужем готово раздвојена, на свечаности у Пале Ројалу. Принц Регент спази је, и она постаде његова љубазница, али већ после четрнаест дана раздвојише се на потпуно задовољство обеју страна. Да је имала више темперамента а мање духа, нема сумње, да би је принц регент више волео; при свем том, он ипак није био последњи код ње. Ладна и без страсти, млада маркиза живила је животом у коме није било ни најмање страсти, и могла би се с правом сматрати као женски Дон Жуан, који у лову за идеалним уживањем, губи и саму способност уживања.

То је готово трагична црта у појави ове хипердуховите „госпође Волтер.“ Она чезне за свима радостима светским, и свака радост загорчава је сазнањем ње не ништавости; њен дух дејствује управ самоубилачки, он оштро обасјава свуда, где год се она макне, и осветљава јој пут до у најтамније куте. Она увиђа како је овај живот празан, и опет га налази да је укусан и богат. Једном речју, она пати од дуга времена, исто, као и њена околина. Забављање и досада допуњују се. Друштвени живот који се оснива искључиво на тако званом задовољству, мора с временом да постане досадан. А то је било, за време Намесништва душа сјајног париског света, и у госпођи Ди Дефан видимо верну слику тога света, који се хладнокрвно у пороцима дави, добро хоће а рђаво ради, и са изнуреним телом у грех се уваљује. Промене ради, потражи она измирења са мужем, он радо пристаје, и одмах хоће да иде к њој, али она то не трпи, она хоће да јој се он најпре удвара једно три месеца, — он венчани муж! — јер несме да изложи „увредљивој сумњи!“ У исто доба (око 1730) као да се приближила председнику Хенолту. Страном човеку, изгледа да је према ондашњем аристократском моралном закону, било допуштено брже решавање. Готово за тренут они су већ били пар. Њих је разум спојио: ми се не љубимо, а јаш мање мрзимо, и с тога се можемо добро слагати. Такав је био рачун, и био је тачан.

(СВРШИЋЕ СЕ)

БЕЛ. ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

СТЕЧАЈ

Да бисмо дали већега маха и потстрека за рад на ономе што је „Караџић“ ставио у задатак, расписујемо стечај за ове књижевне саставе:

1. Рад Вука С. Караџића на српској етнографији и фолклору и критична процена тога.

2. Библиографија српско-хрватске етнографске и фолклористичке литературе. — У Библиографију ваља да уђу све до сада штампане народне песме, приповетке, заговетке, пословице, бројанице, музика, предање у опште, опис народног живота и обичаја, ношње и т. д. како оно што је штампано на српском или хрватском језику тако и оно што је штампано на ком страном језику; како оно што је уштампано у посебним издањима, тако и оно што је изашло у повременим списима, алманасима, календарима, листовима и т. д. — За тим посебно у библиографију ваља да уђу све расправе и чланци, штампани било на српском или хрватском језику, било на коме страном а говоре о српској или хрватској етнографији и фолклору.*)

*) Онима који би хтели радити Библиографију напомињемо да је у пољскоме етнографско-етнографском месечнику „Wisla“ за 1901. г. изradio Stanislaw Ciszewski Folklorystyka chorwacko-serbska, przegląd historyczno-bibliograficzny. — За часопис Wisla ваља се обратити на адресу: Redakcji i Ekspedycji Wisly, Księgarnia M. Arcta Warszawa, Nowy-Swiat, 53.

Награда је за сваки састав који издржи утакмицу сто динара у сребру.

Такмичари ваља да пошљу своје саставе најдаље до 1. јануара 1901. год. Уредништву „Караџића“, које ће их предати двојици референата на савесну оцену.

Сем овога уредништво „Караџића“ расписује стечај још за две **расправе** из области српске етнографије и фолклора за које такмичарима оставља слободан избор предмета обраде.

Расправе које издрже утакмицу наградиће се са по **педесет** динара у сребру. — Рок им је за слање уредништву до 1. јула 1901. год.

Сви састави који буду примљени штампаће се било у „Караџићу“ било на ком другом месту, одакле ће се оштампати засебно, и половина примерака остаће „Караџићу“ а половина ће се уступити дотичним писцима.

УРЕДНИШТВО „КАРАЈИЋА“.

Добили смо на приказ од Управе Српске
Књижевне Задруге :

Осмо коло задругиних књига, које доноси задругарима ових седам свезака (51—57).

1). *Домаћа писма Доситија Обрадовића*, за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић.

2). *Лирске песме Симе Милутиновића Сарајлије* с предговором Андре Гавриловића и са сликом песниковом.

3). *Приповетке Лазе К. Лазаревића*, свеска II, за штампу приредио Љубомир Јовановић.

4). *Слике из свогског живота* написао Јанко М. Веселиновић, свеска II.

5). *Ијекова слава*, приповетка Стевана Сремца.

6). *Исландски рибар* роман Пјера Лотија, с француског превела Тилија Довијанићева.

7). *Војке и вође*, написао Благоје Тодоровић.

Ове књиге може добити сваки који положи Задругарски улог било Управи непосредно било ком од управних повереника. Задругарски су улози: улагачки — 6 динара, оснивачки — 10 дин., а добротворски 150 дин.

За досад пријављене задругаре разашлију се књиге унутрашњост већ од неколико дана, и то по релу којим су повереници послали улоге Управи а београдским члановима почињу се књиге раздавати и разашливати од 22 децембра.

НЕДЕЉНИ РЕПОРТОАР

Уторник, 11. јануара: *Живот је сан*, драма у пет чинова, написао Калдерон по Вестовој преради превео Александар Сандић.

Четвртак, 13. јануара: *Мизантроп*, комедија у пет чинова од Молијера, превео с француског Сима Матавуљ.

Петак, 14. јануара: Дневна представа: *Цандрићев муж*, комедија у три чина, од Јована Ст. Поповића. — Вечерња представа: *Ијекова слава*.

комад из нишког живота у четири чина, с певањем, по приповетки Ст. Сремца, удесио В. М. Милковић.

Недеља 16. јануара: Дневна представа: *Вилхелм Тел*, драма у пет чинова. од Фр. Шилера, превео с немачког Спиро Д. Которанин. — Вечерња представа: *Пшичар*, оперета у три чина од М. Веста и Л. Хелда. Музика од Карла Целера.

ОД УРЕДНИШТВА

Ево већ уђосмо и у нову годину, а велика већина наших старих претплатника није положила претплату. Нама је веома жао што ћемо најзад бити принуђени да се с њима разрачунавамо на начин који никоме не може бити у вољи. А поштена реч да ни једнога нећамо пустити на лихо! Оно, било је и до данас изношења имена на јавности, али ми се нећемо само на том зауставити. Уверени смо већ да је и тај барут овлажио и да многима ни то није ништа. Ми ћемо се само донекле тога држати и то у толико у колико му име изнесемо, али што ће уз то „гарнирунга“ добити тим се заиста подичити неће.

Зато препоручујемо свима да нам дуг до **20 јануара ове године измире**. Не учине ли то, нека се не љуте. Јер није право да за њихово задовољство неко посрће, одваја залог од својих уста и доводи себе у неприлику. Ми смо дали колико смо кадри били — право је да нам се то плати.

Ми још овај једини и последњи пут молимо. Сваком је у интересу да прође без галаме. Пожурите, људи!

Садржај: Љубавна прича — Капетан Коча — Два родна цвета — Крштење — Г-ђа Волтер — Велешке из књаж — Репертоар Од Уредништва.

Власник Ст. М. Веселиновић — Штампарија С. Х. Фовица. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртом и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Претплату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

КОСТУР

Бескрајна пустиња спава, јара из песка бије,
А сунце ко врело сребро средином неба стоји,
Подале висока палма, крај ње се врело вије,
И својим хлађаним валом жеднога тигра поји.
По песку траг од крви, а тамо изглолан костур,
Крај њега сломљено копље, турбан му пао с главе,
Од жеге попрсле кости, а очне дубоке јаме
Гледају страхотно горе, у оне висине плаве.

Чиј ли је костур ово? Да ли хаџије смерног
Који се враћаше с Табе шапћући молитве ти'о
Чије су кости ово што леже крај копља верног?
Да ли је мусулман срчан ил' слаби ђаур био.
Чија је крвца ово што сунце зраком пије,
Која ко пламен некад струјаше јуначким телом,
Под чијим ударцем мозак ствараше слике сјајне,
А рука појила ђорду туђинском крвљу врелом.

Чиј ли је костур ово што стоји ко спомен неми
На гробу таштине људске претећи силнима грозно?
Ту судба гвозденом руком дубоке стихове пише,
Ја сам их читао дуго и многе горчине позн'о;
Читајте, тирани, и ви, ал' срце нек не дршће,
Нек вам је чело ведро, ко што је некад било,
Када сте поганом петом народу газили правду,
И кад се много крви с целатског мача лило.

Д. Ј. Димитријевић

МОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

— Јанко М. Веселиновић —

I

Било је то једне недеље у септембру 1893. године. Дан је био просто величанствен; јер кад се узме у рачун да Београд нема четири, него два годишња времена: лето, кад се човек у своме со-

штвеном зноју кува, и зиму кад у загрејаној соби дршће — онда је оваки септембарски дан прана благодет. Сунце је пријатно грејало; небо чисто па од велике светлости дошло отворено плаво; ваздух миран, једва да дане неки поветарац лак и пријатан, као дах из здравих груди, па повије то овамо то онамо јесењу паучину и, кидајући је, баца на руво пролазницима.

А света много, веома много на улици. Тротоаре у Кнез-Михаиловој улици притиснуо бели свет. Као да је камење оживело! Ниси се могао кретати по својој вољи, него си ишао онамо куд те је талас светине носио. Поврвело је све на лепи дан: леvente, да се разоноде и „напаре“ очи; пензионари, да шетњом прибаве мало апетита и раздраже запарложене желудце; а радни свет, да пос е шесто-дневног умора прошета и дане свежине.

На једанпут све застале и утиша се. Величанствен свадбени поход затутњи улицом. Било је ту кола од сваке врсте, почев од интова па до оклепаног фијакера, и сва беху препуна накићене госпоштине београдске. Напред, у отвореним колима, окићеним цвећем и зеленилом, седела је вођевина у белом, невестинском руву с девером, гиздавим господичићем у фраку, који држаше грдан букет цвећа у рукама. За њима, у другим окићеним колима, седео је младожења с кумом.

Поход је јездио поносито и у реду. Сватови су поздрављали своје познанике некако гордо; лепе госпе смешкаху се и показиваху своје беле зубе, гледећи непрестано у гомилу и отпоздрављајући свакога, ко би се јављао, па било то њима или коме другом; а млада господа, устурена на својим седиштима, гледе као с неке висине, као да нису они само учасници него као да је то њихово весеље, и као да би хтели довикнути онима у гомили: види, море, види!

Али, тишина потраја врло мало. Свет што беше на тротоарима застао, оживе као мравињак; забруја ова реч као у кошници; пође разговор о сватовима и младенцима.

Сви су знали да се жени млади адвокат Витомир Витомировић, и узима Савету, богату насле-

двину и јединицу покојног Ћир Јеврема Михајиловића трговца, јер се о тој свадби већ неколико дана говори по Београду, а писале су готово и све новине.

Сваки је говорио по свом нахођењу. Трговци су говорили: да је много једном адвокату, па ма он како научен био, сем 60.000 динара у готовини још и три угледне куће у најлепшим улицама београдским. Како би то добро дошло каквоме младом трговцу! Са 60.000 динара готовине, шта би он још могао повући кредита, и какву би радњу могао отворити! —

Чиновник се трудио да замисли ту грдну суму, али му је машта никако не могла створити. Како би се славно отилатиле све менице! Па кројачи, обућари, па неплаћени станови и храна! Па шта би тек после свију исплата остало! Ни позвало се не би! Ала би то био живот! Сваки дан господски ручак, па добро, црно вино, па, по ручку, прилећи мало на каквом господском отоману! — Па онда, друкше те гледе и у канцеларији; чак те и министар чешће призива те се саветује с тобом и ти дајеш баш и паметне савете, јер чим си богатији већ си и паметнији! Па онда, опријатељиш се одмах са вишим положајима и авансманом и осигураш стално службено место у Београду! 60.000 динара и три куће! Шта може више требати једном човеку од тога!

Паметнији брзо увидеше да је глупо правити рачун без крчмара и маштати о таквим стварима те почеше правити досетке: „Ја бих узео мраз и без девојке!“ — рече један: ама му досетка испаде као оно лисици кад није могла да дохвати грозда. —

Пакосници рекоше да је девојка матора а младожења јектичав и да ту не може бити никакве среће. Неки знадоше да је младожења коцкар и да се коцка на велике суме; неки опет да је лумнач. Један је опет тврдио да лети као луд за сваком сукњом: живео је две године с неком касирком, онда се заљубио у једну певачицу из *Позоришне кафане* и она га је сасвим упропастила.

Ни невесту не оставише на миру. Нарочито јој жене не опраштаху. И оне говораху о њеним хиљадама, али како те хиљаде покривају њено девојаштво; како је она живела с неким чиновником неког министарства; како је, до душе, била добра за живота очева, али како се, после његове смрти сасвим покварила, јер јој мати, са свога мека срца, није могла ништа закратити. — Шта ту све није наговорено! Читаве књиге би се могле о том написати!

Па опет — на крају крајева доконаше: да је то срећан пар људи!

Међутим поход сави из Кнез-Михаилове и Дубровачку улицу и заустави се пред Саборном црквом.

Девер скочи и поможе вођевини да сиђе с кола, онда је узе под руку и уведе у цркву. За њима уђоше кум и младожења, повисок, црномањаст човек, црне масти и очију, које, поред све црнине њихове гледаху некако безизразно. За њима уђоше остали сватови.

Црква је мирисала измирном; блесак свећа и кандила одбијајући се о позлату на иконостасу и оквирима засенише очи; певачи се прикупљаху и дозиваху како би у групи отишли на хор; црквењак разговараше тихо с кумом и старојком примајући од њих превезе и прстење. Све је било ведро и на смејано, све је осећало неку величанственост у души почев од младожење па до најнезнатнијег пусто-сватице што се завукао тамо негде у женску препрату — само је невеста била бледа. На њеним уснама није лебдео осмејак. Да је ко, у тај мах, озбиљније и пажљивије кроз вео прогледао, ужаснуо би се, јер лепа Савета није изгледала као срећна невеста, него као мртац.

II

Било је то пре четири године, баш на три месеца по смрти очевој. Остала је самохрана с болесном мајком, па је с њом заједно осећала шта су обе у покојнику изгубиле. Покојни Јеврем био је сељачко дете којег је срећа послужила у свакоме послу. Срећан трговац, поштен, искрен, добродушан, он је уживао и добар глас и велико поштовање код својих другова, али је живео повучено. Ретко је коме одлазио, па су и њему ретко долазили. Он се никако није могао помирити са оним претрпаним раскошом који је мало по мало освајао и богатије и сиромашније куће београдске. Никад он не би заменио старинску икону своје славе, Св. Архангела, са раскошним, модерним сликама, нити свога миндерлука са ма каквим канабетом. Па да му се не би смејали што је тако „прост“ — он се повукао у се. Једва да је с двома кућама живео у ближим односима, и једна од тих је његова суседа и имењака Младеновића судије у пензији.

По смрти његовој Младеновића кућа опет оста једини пријатељ двома сиротама. То беше једини кров под који су ишле и где су се могле срдечно исплатати Још израније познаници, временом посташе они као једна породица, као да су везани неким сродничким везама.

Младеновић је, сем два сина — од којих је један судија негде у унутрашњости, а други писар у Управи вароши — имао и ћерку Марију, другарицу Саветину. Једних година, оне су од детињства друговале, заједно ишле у школу, заједно училе рад и вештине; једном речи: нису се никад раздвајале.

И сада, у данима жалости, Марија беше скоро њена сенка. Заједно су плакале и тешиле се. Марија се трудила да растера сваки облачак са чела Саветина; и зато, скоро цео месец дана проведе она поред Савете у кући разговарајући и њу и мајку њезину. А беше и разговорна! У свакој прилици и неприлици умела се наћи: кад је требало плакати, она је ронила сузе потоком, а после суза осмејак на њену лицу разгалио би и Савету и мајку јој. Стара Милица само би прошаптала:

— Бог ти вазда разговора дао!

Обе девојке беху већ претуриле двадесету годину. Савета више смеђа; лице бело као лист хартије; високо, бело чело осеђено смеђом косом, кроз коју је овде - онде провирило по неко златно влакно; крупне и сјајне очи гледаху свакога искрено и отворено; лице чисто, са оним примамљивим рупицама на образима, кад се насмеје, па ти сем свега покаже и своје ситве, беле и здраве зубе. Марија на против више црнцураста; њено црно око не гледаше отворено, него некако сањиво, жмиркајући; али испод дугих трепавица, као стрела, бије те онај сјај Гледећи Савету, гледао си дете — Марија те је збуњивала.

Једнога дана Марија не дође цело пре подне. Савети је већ било досадно те се диже после подне к њој да види што је нема. Али је не затече саму. Сем млађег јој брата, Милана, затече још једног непознатог господина. После поздрава Марија се пожури да јој представи непознатог.

— Да вас познам! Моја пријатељица Савета; Миланов друг г. Милорад Виловић.

(Наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

СТЕВАН ЈОВАНОВИЋ

Архимандрит манастира Трноше.

Чим се рашчуло по Мачви, Јадру, Колубари и Тамнави да ће заратити Немац са Турчином, народ се узнемири. Знало се да ће преко његових леђа газити војске. Почели су да зебу у страху, а неки и да се радују. Омладина се радовала, јер се надаше слободи, а беше стараца који су упамтили Швабину управу од пре педесет година, те беху сетни невесели. Аустријски агенти јурили су по Србији и бунили народ. Многе су чете образоване за борбу и изабравши своје четовође, склониле се у шуме и почеле с времена на време чинити испаде и препаде. Швабине прокламације разносе се по селима. Читају се тајом, на скуповима, по домовима, код цркава и манастира. Шваба све позива да се крене да устане против Турчина.

Међу младим људима, од духовничког чина за овај рат беше најодушевљенији тадашњи архимандрит манастира Трноше у Подрињу, Стеван Јовановић.

Живот и рад овога човека врло је занимљив, врло поучан за нас Србе. С тога сам се постарао да изнесем о њему оно што сам могао прибрати.

I

Стеван Јовановић родио се у Јадру у селу Текеришу. Кад? То се не зна тачно. Г. Милићевић вели око године 1759. Детињство провео

је код куће у селу као и свако сеоско дете. Али он не беше рад остати у селу да ради земљу, већ оде у најближи манастир Трношу. Трноша се налази у планини више Тршића, села Вука Карацића. То је задужбина краља Драгутина. Налази се на самом саставу два поточића који извиру из брда више манастира. Ту, код манастира са-стају се и образују реку Трношу. Од Трноше манастира низ реку пружила се дивна и живописна равница, која траје два сахата хода, с једне и друге стране окружена дивном гором манастирском.

У том тако живописном манастиру научио је Стеван књигу. Пошто би се свршио сав посао у манастиру, пошто би се нацепало и донело дрва, напојили калуђерски коњи, почистиле собе, онда би се неколико ђачади скупило у џагару,¹⁾ и ту би им какав калуђер или ђакон показивао да читају и пишу. Можда је тако научио књигу и Стеван, као што је доцније учио и отац српског правописа, Вук Стефановић Карацић.

Кад је свршио Часловац и Псалтир онда је тим већ изучио сву књигу, која се онда могла учити у српским манастирима под Турцима. Свршивши школу одмах се врло млад покалуђери. Исто тако постао је врло млад архимандритом манастира Трноше. Видели смо напред како се Стеван јако обрадовао рату Аустрије с Турском. Силом свога положаја, својом речју и саветом покретао је народ да устане на оружје и да помогне да се Турци истерају из Србије.

Стеван је, као и остали, разносио глас о рату, разносио прокламацију о рату и звао народ на устанак. Кад Турци чују за рат, одмах зађу по селима и стану купити оружје. Тако покуше у јануару 1788. по Колубари и Тамнави и сместе га у Ваљево.²⁾

Али како рат би објављен 9. фебруара 1788. год.³⁾ то покрет међу Србима утицајем Стевана Јовановића, Алексе Ненадовића, Коче капетана, Марјана Јовановића из Левча, Станка Арамбаша из Колара, и других, обухвати целу данашњу Србију. Ондашња хроника вели:

„За љубав Аустрије диже се сва Србија на Турке. Ударају на Турке са очајањем и чине нечувене освете. Туку и гњаве где год Турчина сретну и виде. Турцима затворише све путове за Београд, Шабац и Смедрево...“ (Голубица IV. страна 233)

У овом случају нико није био срећнији од архимандрита Стевана. Млад, бујан, срчан и храбар, жељан слободе и себи и народу, кретао је народ и крстом и речју, саветовао га је да војску аустриску у свему помажу храном и снагом, оружјем и стоком, радом и вучом. И народ се

¹⁾ Ма каква соба, манастирска учионица.

²⁾ Мемоари Ненадовића 7.

³⁾ Голубица IV. стр. 232.

српски кретао као таласи морски, плавио све даље и даље, гонио и терао Турке прво сам па онда уз аустриску војску. Заложиио је све чиме је располагао, јер се надаше да је дошао дан ослобођења.

(наставиће се)

ЈАДИ СТАРОГА ГАВРАНА

— Снаска Н. Шчедрина. —

Срце старога гаврана беше обузела голема туга. Просто до истраге требе гаврањи род? Ко је лен, тај их само не убија. Па да је да знаш због чега, него тек онако, вабаве ради! Чак се и мали гавранчићи дали у бригу. О оном негдашњем гласном гакању ни спомена више; тек што се скупе у јато, и тек што гракну: ево нас! — а оно на једанпут, са свим изненада: бум! — а њих десеторица па и двадесеторица као да их и не беше! Нема више оних времена, кад се слободно и без презања могло летети куда се хтелo и колико се хтелo! Беше му! Шуме прокрчене, ритови исушени, животиње развијане, — просто, не може човек поштено да се храни. Најпосле, у зле године, почеше гаврани да се у села, у градине и оборе завлаче, па и за то опет: бум! — а њих десеторица или двадесеторица као да их и не беше у јату! Добро је још, што се гаврани плоде, а не би, бели, било кога да соколу, јастребу или орлу порезу плати.

Опомињао је он, старац, своју млађу сабраћу: не гракните и не облећите око туђих њива, — али је на све те опомене, као из једнога грла, добијао одговор: „шта ти, матори, знаш! Данас, каква су времена, не може се а да се не краде и не облеће туђе. И у науци је казано: ако немаш шта јести, а ти онда ма од куд и ма како наћи! А данас људи друкше и не живе: не раде ништа, већ поткрадају јелан другог! Зар да пропаднемо, или тако што? Уранимо још пре зоре и прокрстаримо целу шуму, па ништа да нађемо. Ни јагодице, ни птичицз, нити било какву изнемоглу зверчицу, ништа! Чак се и црв под земљу сакрио.“

Слуша стари гавран, слуша, па се дао у дубоке мисли. Премишља и са тугом се сећа старих времена. Било је да су онда наилазиле гладне године, и онда је гаврањи род гинуо без броја. Ама онда беше правило: ако ти је само Бог дао нокте, а ти их и у своја рођена прса забоди, само немој да се на туђ залогј полакомиш! Али, још тада се могло опазити, да гаврани неће моћи још дуго по том правилу да живе... Гледати како то други у изобиљу и чисто певајући живи, а ти сам од своје воље да умреш од глади, — већ то беше у стању да не знам чије, и не знам какво срце на зло окрене. После је тога наступило правило: кљуј што можеш, и гдегод можеш.

Онда кад га је довео амо његов стари бабо, — он се тога једва опомиње. — место ово беше са свим повољно. Шуме и воде — не можеш их очима догледати! У шуми разних јагода, разво звериње, птице, — свега

у изобиљу; у води опет све гамиже што је силна риба! Старешина им је и онда био, као и сад што је, јастреб, али тадашњи је јастреб био сит, до грла сит, а био је и прост, тако прост, да се још и данас о његовој простоти разне анегдоте причају. Волио је, до душе, да се каткад и полакоми на какво младо гавранче, али је и ту пазио да буде праведан: данас би узео из једнога гнезда, а сутра из другог. А кад би видео да је гнездо сиромашно и јадно, он га онда остави на миру. А и данак у оно време не беше голем: по једно јаје од гнезда, по једно перце од крила, и још башка од сваких десет породица по једно гавранче орлу на дар. Подај што мораш да даш, — па онда спавај без бриге.

Али што даље, тим се све већма и већма почело све да мења. Човек заволео згодна места па је почео тиме, — што је узео секиру у руке. Шуме се проредише, ритови осушише а реке опличаше. На речним се обалама појавише најпре ливаде, за тим засеља и села, па племићске куће. Удар секире је потмуло одјекивао по шумској дубрави, рушећи обични ток живота птица и животиња. Старешине гаврањег рода још онда предсказиваху, да предстоји нешто страшно и необично, али су млади гаврани ипак зато с веселим грактањем облетали око човечјих стаја, баш као да поздрављаху досељенике. Строги завети предака беху лодииали млађаним срцима; шумске дубине умукосе. Требало је нешто ново, нешто невиђено, чудновато. Гаврани се поделише у партије; почеше пребацивања, свађе, себичне тежње, задње мисли...

Заједно с тим променама наступиле су промене и у вишим, орнитолошким сферама. Стари јастреб изгледаше као да не стоји на висини својега задатка. Он беше способан да управља само у патријархалним установама, али чим се одношаји укрстише, чим се почели да увлаче нови елементи, његова га је административна способност потпуно изневерила. Главније личности називаху га чак — помислите! — старом шубаром: гаврани му отказаше послушност, и, може се рећи, да су му чак и непристојне речи у уши гаћали. А он, у место да је још у зачетку угушио то зло, он је само мирно трептао очима и тихо у себи говорио: нека, нека, доћи ће и реформа, а већ ви ћете знати за госу! Напоследку дође и та жељно очекивана реформа. Старца бацише у архиву, а за старешину на његово место поставише неког младог јастреба, и још му у помоћ, као неку вишу контролу, дадоше и сокола.

Долетеше нове старешине и донесоше гавранима непријатну вест. „Имам само нешто да вам кажем,“ — озбиљно и намргођено рече јастреб, а соко додаде: „и ја, и ја!“ Па им онда објавише, како ће се од селе данак утростручити; дадоше им пореске књиге и одлетеше.

Гаврани роптаху говорећи међу собом: „уведоше данак немилостив, а никаквих нових удобности не створише.“ — Али ни јастреб ни соко не хтедоше за то да чују, већ послаше копце да похватају бунтовнике, што буне народ. И, тада би много гнездо разорено, много гаврање јато развијано, те је постало пленом вуцима и лисицама. Јастреб и соко мишљаху да ће тим строгим мерама нагонити гавране, да у будуће данак на репу доносе. Али гаврани, крај свега прогањања, и даље тужно

такаxu: ма нас и убијали, ми ипак зато немамо од куд да вам дајемо толики данак!

Па тако то и дан дањи иде: гаврани се немило- стивно тамане. А ако гавран по нешто и ућари, то му кобац још на путу отме. Једном речју: зло, да не може горе бити! — Намислише гаврани да потраже себи какво згодније место за пребивање, па послаше њих неколи- цину да потраже тако место. Ови одоше, али се не вра- тише више натраг. Можда су гдегод залутали, а можда су и од глади скапали, ко ће то знати! У осталом, на што и да се тражи преко хлеба погаче! Данас, могло би се рећи, да и нема згодних и повољних места, све је то човек населио. Па и њему је већ постало тесно. Куд год иде а он са секиром у руци иде; јечи шума, бежи зверка; иде од јутра до мрака, оре њиву, зида и подиже, а све чека и гладан и жедан, кад ће већ једном све то доћи у извештан ред и поредак.

Мислио тако стари гавран, мислио, па најпосле смисли: треба то ићи свуда, гдегод је потребно, ићи и казати праву истину. Само је невоља, што је стар — питање је, хоће ли моћи свуда допрети? Голем ће то пут бити. Прво треба јастребу клањати, па онда соколу, па најпосле крагуљу, који је пре кратког времена над га- врањим племеном постављен за надзорника.

И међу тицама су као и међу људима, свуда ин- станције заведене; свуда ће га питати: е да ли беше већ код јастреба? А код сокола? А ако ниси био, у стању су да те прогласе за бунтовника.

Најзад се, после дугог премишљања, реши, слети једнога јутра с гнезда и прхну! Стигао тако до јастреба и овога затекао где на једном високом бору седи сит, пресит, и чисти ноктима кљуна.

— Здраво, старче! — некако га доброћудно освоји јастреб: — Каква ли те је невоља довела чак овамо?

— Дођох, милостиви господине, да ти отворено и искрено јавим праву истину! — тужно гракну стари гавран. — Изгинуће и пропаће гаврањи род као нико његов! Гине без мере и без краја! С једне га стране немилостиво коси човек, а с друге зле прилике; а што је најстрашније и најгрозније: копци целе и гуле због данка и порезе... Гине гаврање племе без краја, а који остану у животу, ти опет немају су чим да се исхране.

— Та—а—ко! А да није од куд та беда и невоља наишла на гаврањи род само с тога, што се тај род оленио, постао нерадан?

— И сâм знаш да у нас нема лености и да смо радени као мрави. Од рана јутра па до мркла мрака облећемо поља, тражећи себи хране. Живимо и тра- јемо дане у раду, као што и приличи честитим гавра- нима да живе, ама, некако... не може се ово данас ни- шта на поштен начин...

Јастреб се мало замисли, затим и нехотице из- рече ово:

— Е, а ви онда крадите!

Само што те речи ни мало не задовољише, него још већма узнемирише старог гаврана.

— Знам ја да данас сви од крађе и варања живе, — тужно одговори он: — али на то нити хоће, нити

може да навикне гаврањи род. Други и милионе покраду па ником ништа, а гавран кад и копејку украде — смрт не фали! Помисли и сâм: зар то није злочин — за ко- пејку, па смрт! А ти још велиш: крадите! Ти си послат и постављен нама за старешину да нас штитиш од беле и учиш добре, а не да ти први рушиш мир и поредак. Докле ћемо трпети све то? Јер ако ми...

Гавран се беше подоста уморио, па није ни завр- шио што је почео, а није баш тако ни лака ствар: ка- зати истину у брк!

Али јастреб као што је напред казано, беше сит и посматраше незвана госта још увек доброћудно.

— Знам, — рече: — немој ни настављати даље; давно ми већ ту песму слушамо, Бог те пита од кад још... Него, не могу да разумем: зашто си код прве речи запео? Дошао човек да каже истину, па код прве речи запео!.. Имаш ли још шта да кажеш? Је ли то било све, што си хтео?

— Све, — одговори гавран снебивајући се.

— Е, онда слушај што ћу ти рећи: истина твоја давно је већ свима позната; не само вама, гавранима, него и копцима, и јастребима, и соколима. Али, говори ти колико хоћеш, можеш на свима раскршћима објављи- вати, — опет од свега тога не ће бити ништа. Разу- меш ли?

— Ја само једно разумем: разумем, да је нашем племџу одзвонило! — са горчином одговори гавран.

— Кад не разумеш што онда говориш? Велиш да вас човек немилостиво треби, — али шта можемо ми, птице, против човека? Човек је измислио пушчани прах, — а ми, чиме ми да му на то одговоримо? Он нас све тим прахом треби, и, што намисли, то с нама и уради. Ми смо ти што и мужици: са свих страна кидишу на њ. Нешто железница, нешто нове машине, па неродне, године, па нова пореза, нови намети... А они на све то само што знају да се буне! — С тога ти велим, кад те је већ Бог створио да будеш црв, а ти онда и живи, као што црв треба да живи.

Него, црву опет *ви*, гаврани, не дајете пардона. Сад помисли, да нешто црви дигну против вас вику и ларму, зар не би сте ви сви, као из једнога грла, викнули: црв не сме да ропће, његово је да пузи! — Тако је то, мој старче. Онај што трпи и уме да подноси судбину, тај је прав. Јеси ли ме сад разумео?

— То ће рећи да треба гинути? Ах, какве ли грозне речи изговори! — зајеца гавран.

— Да ли су моје речи грозне, или не, то је споредна ствар; главно је, да сам и ја *теби* казао истину. Не истину какву би *ти хтео* да чујеш, него ону, коју би на данашње време сваки требао да има на уму и да о њој води рачуна. Него, да наставимо разговор. Велиш, дакле, да вам копци просто из кљуна у лету отимају храну, да вам ја, јастреб и ваш старешина, гнезда рушим, да ми у опште нисмо ваши заштитници, већ затирачи. А то је ово: ви хоћете да се храните, — а и ми хоћемо да смо сити. Да сте *ви* од куд јачи, ви би сте нас јели, а по- што смо ми јачи, то ми једемо вас. А то је, да видиш, и право. Ти си, ето, мени казао оно што је истина и што ти је на срцу, а и ја рекох теби што је мени на

срцу; само што ово, што ти ја рекох, важи као ствар са свим праведна, а твоја правда под облак узлеће. Јеси ли разумео?

— Видим ја да нама не предстоји друго, до — смрт! — продужи стари гавран, чисто не појимајући прави смисао јастребових речи него инстинктивно осећаше, да те речи садрже у себи нешто страшно и нечувено.

Јастреб погледа гаврана од главе до репа, па му се, онако ситу, прохте да се са старцем мало нашали.

— Хоћеш ли да и тебе поједем? — рече он; али видећи да гавран стукну корак назад, продужи: — не требаш ми кад си тако стар; није то никакво јело. Дед раздрљи се само...

Гавран рашири крила па се и сâм зачуди: кост и кожа, ни перја честитог нема, просто гладан вук!

— Ето, видиш ли, какав си? А то је због тога што само о правди мислиш и премишљаиш. Кад би ти живео онако, како треба гавран да живи, да ништа у опште не мислиш, друкчије би ти изгледао! У осталом, време је да завршимо. Жалиш се још и на то, како сву порезу скоро само од вас, гаврана, истерују, — и то је истина. Ама, помисли и сâм: од кога другог да се прикупља? Врапци, сенице, детлићи, — колико могу они да даду? Јаребице, царићи, кукавице и друге птичице, — оне живе свака за себе, њих ни на дану са свећом не можеш наћи. Једино што гаврани, као прави сељаци, живе у друштву, а уз то се још и сами јављају, па није чудо што су сви до једнога у попис ухваћени. А кад си већ узет у попис, онда се држи! Што су пак сад већи терети наступили, то је тако морало бити, јер су и потребе веће, о томе можеш кога год хоћеш питати. Тако је то, мој старче, и такав му је вакат данас. То је, што сам још хтео да ти кажем. А сад лети куда знаш, јер ја бих да продремам мало.

Али гавран није одлетео ма куда, него је отишао управо соколу.

— Нека буде, што ће бити! — помисли он у себи, тешко махајући својим старачким крилима: — ја ћу ствар терати до краја! Ако ни соко не саслуша и не уважи моје јаде, прхнућу чак у губернију сâмоме орлу, али од истине и правде нећу одступити!

Соко је живео у неком брдском кланцу и приступ до њега беше веома мучан. На прагу његова стана седео је дежурни кобац и дочекивао молитеље. Овога пута беше дежурни, целом гаврањем роду добро познати, кобац Иван Иванић, соколов љубимац, (шушкало се, да је он његов ванбрачни син), који је достављао најважније и најтајније ствари. То беше окретно момче, на први поглед изгледаше доброћудан, са благодатним и пријатним понашањем. Кад није у служби, знао је, по мало, и раскалашно да проживи: и да се насмеје с пријатељима, и да се нашали с девојкама намигушама. Али чим би се латио своје дужности (нарочито дужности тајних испорука!) намах би се преобразио. Постао би хладан, суров и тачан до крајности. Заповеде ли му да кога ухвати, — ухватиће га, да кога удави — удавиће. Па нека је птица и двапут већа од њега, он с таквом брзином долети к њој, да се ова с места збуди, почне крештати и сва се преврће од страха. Неке су птице и

при циглом спомену његова имена, трепетале од страха.

— Зар се ниси прво испавоао, старче? — иронично запита молитеља Иван Иванић.

Стари је гавран с места видео, да се овде већ *сва* зна. — И птице имају своје шпијуне, преко којих се не само дела, већ и тајне мисли могу дознати.

(СВРШИТЕ СЕ)

ГОСПОДИН МАЈЕ

— Jules Claretie —

I

Много је времена протекло од тада — (као да има сто година), када су се месеца јула 1830. год. тукли по париским улицама. Ми знамо причу о Авељу и Кајину, но нисмо заборавили ни грађанске ратове. Танад фијукаху, топ рикаше, људи падаху.

Швајцарци и краљевска гарла бранили су се у Лувру, који су побуњеници нападали. Али ово, што ја причам, не спада у историју, ово је приповетка. Потребно је да вам прикажем својега јунака.

Мој је јунак тужан, жалостан јунак, рећи ћете ви; мој је јунак ружан и нагрдан човечуљак, један грбоња, нешто налик на уличнога Квазимода, мој је јунак г. Маје.

Господин Маје за време јулских дана био је у својој соби. Становао је, мислим, у улици де Претр, до цркве Сен-Жермен-л' Оксероа; то јест налазио се врло близу пушкарна. Слушао је узвике рањеника и ропец самртника. То му беше мучно, тешко. Живео је ходао горе доле по својој соби. Мрштио се, трескао ногом, застајкивао понеки пут и рекао:

— Несрећници! несрећници! Јесу ли полудели? На што та крв на што та убиства? Проклете да су побуне!

Господин Маје говорио је тако сам за се, размишљајући, би ли могао можда, изишавши на улицу, притећи у помоћ коме рањенику. То беше храбар, поштен и поштовања достојан човек. Није се дуго устезао: изиде из собе, и ено га, ничим ненаоружана, мало збуњена усред гужве.

Он чу где неки вичу: „Победа!“ виде војнике у црвеној униформи како беже на све стране. Народ је однео победу над швајцарском гардом, и господин Маје стиже баш при освојењу Лувра.

Не беше учинио ни десет корака од своје улице, кад један швајцарски гардист, гоњен руљом побуњеника, људма, женама, децом, с ужасом пројури мимо њега. Јадни војник трчао је из све снаге, докле га једно тане не обори. Господин Маје виде како се он окрете око себе и пале лицем на земљу.

Победилачка руља нагрну да га дотуче, но господин Маје стаде испред војникова тела, можда лешине.

Он, јадни Маје, беше мален, танак и грбав. Он прекрсти своје дуге руке на своје упале груди, па рече:

— Шта је! Нико не туче рањенике.

И један одважан, храбар човек беше довољан да нависи и сузбије читаву једну бесну гомилу. Руља застаде.

— Оставите овога човека, настави Маје. Шта вам је он учинио? Ви сте сада победиоци. Све је свршено!

— Ама ко је овај чикица? рече једна жена. Кладим се, да је ово опет неки ројалиста!

— Не, рече једно дете, ово је господин Маје.

И пришавши грбоњи, рече:

— Познајете ли ме? Ја сам мали Пикон што станује изнад вас.

Затим додаде:

— Дobar дан, господин Маје!

Требало је тада чути бесни и дивљи грохот те гомили. На један минут пре тога беху узвици и претње.

А сад насташе смех и пошалице без краја.

Господин Маје!... ово је господин Маје!... Dobar дан, господин Маје! О лепи браниоче погинулих војника!... Господин Маје!

А господин Маје вели радосно за се:

— Они се смеју; они ће га оставити.

И заиста гомила се убрзо растури. Беше се до воље нашалила. Господин Маје нареди, те однесе у његов стан рањеника, који убрзо дође к себи.

Позваше лекара. Он рече, да рана није озбиљна.

— То ће бити, рече он, за недељу дана готово.

После осам дана гардист устаде. Он се искрено захвали својем спасиоцу, понови му колика је његова завалност.

— Ох! рече он, никада нећу заборавити ваше име!

За тим оде, — и господин Маје не виде га више. Но господин Маје волео је да рече:

„Чак су и незахвалници корисни. Они вам помогну да учините добро дело без икакве своје користи.“

II

Господин Маје, још од пре двадесет година, беше чиновник у канцеларији војнога министарства. Имао је малу плату, но она му беше довољна. Господин Маје није био више млад и није имао још дуго да живи. Он беше прилично заштедео, да би, без страха од беде, могао дочекати дан кад му, као што он говораше, буде потребно „ићи на онај свет.“ Господин Маје није имао ни сродника, ни пријатеља. Сродници, он их беше изгубио једног за другим; пријатељи, господин Маје тешио се мислећи да нема ниједнога непријатеља.

Успомене су пријатељи оних, који их немају. Господин Маје волео је успомене. Оне махом беху све врло тужне и врло горке. Али се та горчина чинила слатком јадноме усамљенику, који ју је жељно гутао као какав скупоцени ликер.

Господин Маје мислио је често на један тренутак својег живота, кад је много трпео.

— То је једини тренутак у којем сам ја живео, мислио је он, да би се утешио.

У то време сиромаш Маје имао је једну рођаку. Она се звала Мадлена, и он ју је много волео. Он се, несрећник, није усуђивао признати јој, да је жели узети за жену. Бојао се. Говорио је сам за се: „Она ће ме исмејати!“ Виђао ју је и говорио с њом свакога дана. Кад га она остави, он се осети утучен, смрвљен. Отишао је, затворио се у своју собу и плакао је.

И ако је Мадлена често опажала, да је њен рођак Маје тужан, ипак није нагађала због чега је то.

Једног дана Маје рече самом себи:

„Мадлена зна да ја нисам неваљалац и да је волим. Зашто ме Мадлена, која је тако добра, у пркос мојој ругоби не би волела?“

Он обуче своје ново рухо, и изненадно пође Мадленој мајци.

Дошавши до врата, он засташе; беше блед, клецаше, а срце му силно куцаше.

Таман да закуца, кад чу гласове.

То Мадлена разговараше с мајком.

— Боже мој, говораше Мадлена, та ти не знаш, колико је он ружан! Посматрала сам га јуче: право чудовиште. Ах, јадни Маје!

Она, Мадлена, тада се поче смејати. Маје помисли, да ће умрети.

Грцао је у сузама, кје су га гушиле и оде што је брже могао.

Понављао је у себи:

— Глупаче!.. Зар се ниси погледао у огледало?.. Јадна будало, ружан си да уплашиш човека, зар ти то не значе?... Ти си ружан, чујеш ли добро? А у свету није доста бити добар и поштен, треба бити леп, знаш ли то. — Изгледати леп било би доста, јер се сваки цени само по изгледу. Дедер, сакри своју грбу, грбоњи.

Говорећи тако, он стиже на кзј, не знајући ни сам куд иде. Заштаде, погледа за тренут у воду, обузе га несвест, и он скочи у Сену.

Спасоше га.

Кад опет дође к себи, он рече простодушно:

— Таман сам хтео бити тако срећан. Но ја вам захваљујем. То је, може бити, злсчин?

Неколико месеца касније Мадлена се удаде за једног богатог трговца. И Маје беше ту. У цркви, после службе, он је клечао, држећи се рукама ва главу, док су сватови пролазили.

— Еј! Маје! рече му неко.

— Остави га, рече други, моли се

Маје се збиља молио: плакао је.

III

Отишавши тога дана, Маје постаде тужан и усамљен чиновник, као што рекосмо. Удесио је свој живот као часовник. Постао је правом машином: али је та машина мислила и јадовала.

Свакога јутра у исто време ишао је у своју канцеларију. Морао је проћи кроз врт Тиљерија. Носио је доручак са собом. Врло често је делио свој хлеб са лабудовима из рињака.

Лабудови се најзад навикосе на њ. Долетали су на његов глас и узимали из његове руке хлеб, који им је он пружао. Давали су се да их чак и милује јадни грбоња који је, смешећи се, прелазио својом мршавом руком преко белог и меког перја.

— Бар ме они воле, мислио је он, и не налазе да сам ружан!

Он им је надео имена, која су га опомињала на старе успомене.

Један од њих звао се **Жак**, по имену једнога старијега брата, којег је Маје много волео и који беше умро.

Једанпут, у канцеларији, Маје је размишљао и тихо се смешио.

— На што мислите? упита га неко.

Он одговори:

— Мислим на своје лабудове.

Помистише да је луд, и почеше му се смејати.

IV

Једнога јутра, идући у министарство, Маје спази на вратима једне тровине слика велику гомилу људи. Та се гомила смејала. Маје помисли да се вара, чувши своје име. Он се подиже на прсте и могаде видети оно, што посматраше она гомила.

Јадни Маје!

То што гомила посматраше, то чему се она смејаше, то што јој причињаваше огромно задовољство, то беше, ах! то беше слика његова, Мајева, његова властита слика, његова кариктура и његово име.

Несрећник познаде самога себе.

Уметник, — неки уметник, који га је без сумње спазио при освајању Лувра, — беше га изнео наоружана једним црвеним кишобраном, како обема рукама удара по једном краљевом гардисту, који се мртав опружио.

Он, Маје, који је одбранио оног рањеника од његових убилаца!

Јесте, заиста.

И од његова властита мршава лица цртач беше начинио једну смежурану злу и подсмешљиву образину, а карикатурист не беше заборавио ни кратке чакшире, ни мршаве листове, ни дуге руке јаднога Мајеа! А испод те слике стајаше једна легенда: „*Господин Маје, Политичелин урук, убија самртнике за време славних јулских дана!*“ (Прво коло **Авантура господина Мајеа**.)

Господин Маје не магаде задржати узвика. Окренуше се. Спазише овога смешнога грбоњу, и слатко се насмејаше.

— Ах! Боже мој, рече неко, та ово је он, ово је господин Маје!

А Маје, будући у срце дирнут, бризну у плач.

— Он се љути!... он плаче! Не плачи, Маје!

Господин Маје прибра сву снагу и поче трчати, праћен исмевањем и поругом. Он се врати у свој стан и ту се затвори. Био је сломљен.

V

Од тога тренутка то постаде казном; уметникова карикатура имала је среће. Цртежи се умножише. *Господин Маје* постаде славан. Сликарска ћуд! *Господин Маје* представљаше најружнијега, најгорега, најсмешнијега, најциничнијега грбоњу! Као дете са барикада, па као народни гардист, *господин Маје* виде, како се шири приповетка о њему у *Шаривари*, на велику радост читавог једне

покрајине. Затим га спеваше у песму. У Француској све се завршава песмама.

А Маје, наш Маје, није се смео више појавити на улици. Његова несрећа беше постала славном.

Гамени иђаху за њим, вичући: Маје! Сматрали су га као образину. — Ех, господин Маје, казао би му неко, још није наступио карневал.

Најзад Маје рече себи:

— Па лепо! Нећу више излазити.

Он даде оставку у министарству и затвори се у своју собу. Излазио је из ње само у вече, у мрклу ноћ. И опет није ишао здраво далеко. У свему томе бешу му жао само једнога: његових лабудова. Сиромас човек, он их је волео!

Једног дана, када се пео у своју собу, он чу, како мали Пикон говори својој мајци.

— Нашао сам једно псетанце. Господе, како је ружно! Но, при свем том, очуваћу га. Како да га назовемо?

— Пошто је ружно, рече господин Маје, назовите га Маје!

Дете одговори:

— Врло добро!

VI

Господин Маје беше већ стар. Није више имао циља у својем животу. Од како није ишао у министарство беше се разболео. Ослабио је.

— Једва једанпут, говорио је он, скоро ћу свршити! Једног дана он паде у постељу. Кашљао је много. Прса му се цепаху.

— Једва једанпут! Једва једанпут! понављао је он.

Нико се у кући не заузимаше за њега. Оставише га да умре сам.

Осећао се „да ће да путује,“ као што је говорио.

— Дакле ћу бити срећан, мислио је он. Там горе, без сумње, нема грбоња? — Моја је душа била праведна. Зашто су ми чинили толико зла? Да умрем сам!... сам!..

Крупне сузе му грунуше. Он понављаше непрестано:

— Мајко моја!.. Жаче!... Мадлена!.. Боже мој!

У тај пар неко стаде грепсти на вратима.

Господин Маје изусти slabим гласом:

— Ко је то?

Нема одговора.

Он понови: — Ко је то?

Господин Маје зачу тужни лавез.

— Ох! рече он са тужним осмехом, то је јални Маје.

И хтеде се дићи да му отвори, но паде изнемогао, дубоко уздахну и издахну.

Он је био тих и добар. Његово име остаде као синоним цинизма и неваљалства. Ето како се стварају легенде.

Велимир Ј. Рајић

Садржај: Песма — Море без приморја — Из срп. историје — Јади старог гаврана — Господин Маје.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТИЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ :
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ :
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК : ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

Н О Ћ.

Вјетар урла, с вриском срне,
Као јаук гладног тигра,
А на челу наћи црне
Румени се пламен игра ;
Ко да страшни тренут куца,
Небо дршће, земља пуца...

О, ти, који немаш крова,
Што умиреш с гладног вриска, —
Како ли ти поноћ ова
Живот ломи, грло стиска,
И ко она авет глува
Твоје голе прси грува !...

О, да ми је дворе сјајне
По којим је раскош пао,
Скупио бих душе вајне
Па им топал одар дао ;
Све ризнице пуста блага
Нек невоља носи нага...

Али заман жеља збори,
Мој је станак мала соба, —
Слаби жижак једва гори
Ко пламичак више гроба,
Ко да и он са мном плаче
Па задрхти болом јаче...

О, колико сред палата,
Гдје се црни злодух скрива, —
Крвопија и целата
Сад на мирном одру снови !
А мој станак пуста соба
Као душа једног роба...

О, да бијах тиран худи,
Што невољу јадом кињи,
О, да бијах целат људи, —
Не бих био сирак сињи,

Пода мном би сада била
За ложницу мека свила..

Али нека ! Волим тако
Кушат' само сува хљеба,
Него да ме храни пако
И проклетство светог неба ;
Ја се волим сирак звати
Нег' с изметом у ред стати...

Волим муке него славу
Коју ниско дјело ствара ;
Ја презирем јад и страву
Што човјека робом ствара ;
Само Богу кликат' волим,
Богу само ја се молим !

Оном Богу, што је стао
С тешким крстом на Голготу,
И са својом смрћу дао
Свјетлост души и животу,
Богу снаге, смјеле жртве,
Што из гроба диже мртве !..

Мостар.

Алекса Шантић.

МОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

— Јанко М. Веселиновић —

(наставак)

По ручку дође Марија. Обе је дочекаше радосно: мати је желела да јој се кћи мало развесели и разговори, а Савета да би чула, ако ништа друго, оно његово име.

— Баш добро, Маро рано, те дође! Ја не знам шта је мојој Савети...

— Ђути, Бога ти, мајка! — прекиде је она — ништа, веруј! Нешто сам веселија него обично; а она окупила...

— Сва је у некој ватри.

— Велим ти: није ми ништа! Седи, Марија!

Марија седе а мајка изиђе из собе и оде гледати посла. Савета се плашила да се Марија не врати на исти разговор, па је стаде питати оно обично:

— Шта ви радите?

— Ништа — рече Марија. Бар ја нисам од јутра ништа урадила. Седели смо дуго синоћ. Г. Виловић остао код нас на вечери. О, што је то ђаво од човека! Причао нам је како је на мору, па је онда свирао, па продуцирао наше Цигане! Него — нека ми те ђаво носи....

Још при помену имена Виловићевог, Савети појури крв у образе; а сад, кад је Марија погледа оним њеним прозирућим погледом, она осети да ће све одати. Једва се уздржа те рече притајено мирно

— Што?

— Што!? — Што се заљубио у тебе.

Савета више не може издржати. Устаде, бајаги нешто тражи на орману.

— Јест, јест, заљубио се! — настави Марија.

— Кад си ти отишла он рече: „Овако миле девојке још нисам видео!“ А кад му Милан рече чија си — он ману руком. „Онда би боље — вели — било да је нисам ни видео! Штета што је богата! Она би једина била кадра отргнути ме од мога вечитог момковања! Овако: она богата — ја убоги ђаво! Боље и не мислити!“

Савети мал' се не отрже са усана: „А шта му смета моје богатство!“ — али се за времена уздржа. Премишљала је: да ли да се и Марији повери? Не, никоме! Али како је Марија гледаше испод ока, она, да би затурила траг, рече:

— То му је паметно.

— Е?! Збиља?

— Збиља! Што, бајаги, ја да га отргнем од његовог момковања? Јест, поздравила га ја! Једва чекам!

Марија је само гледа. Она се осети некако незгодно.

— Што ме гледаш тако?

— Дела, дела говори! Хајде, варај и себе и мене! Моја лепа лудо! Ти мислиш да сакријеш од мене, па те баш твоја тајна одаде! А кад си ти до сад говорила о својој удаји и своме миразу?...

Савета положи оружје и бризну у плач. Марија је помилова по коси, па јој онда стаде брисати сузе.

— Пази да те мајка не смотри, а ја ћу већ казати њему да и ти њега волиш.

Кад је већ видела да се од Марије не да ништа сакрити, радо пристаде да јој се повери. Али није никако пристајала да Марија ма коме, а најмање њему, што поверава. И тада поче излив душе њезине. Колико је реч могла служити, покуша да наслика Марији своју душу и њен немир. Није сакрила ни једне ситнице, ни једне мисли; чак ни сна свога. Цело после подне провеле су у разговору не осе-

тивши како им време пролази. Пред саму ноћ диже се Марија кући, а она је жалила што не остане на конаку.

Савети насташе нови дани, дани неког слатког немира, жудње и сањарија. Сваки јој је био на сметњи, сем Марије; а њу је трила, управо волела баш зато, што је могла с њом говорити о ономе о чему је мислила.

Да би избегла разговоре, објашњења и све што би је могло одати, прибегавала је раду и то раду ситном, пиљивом, који је тражио да је око непрестано на њему.

Мајку брзо пређе брига. Видећи је по ваздан удубљену над радом, она изнајпре похвали вредноћу њезину; али кад виде да ова капље над послом, као да за кору хлеба ради, она би јој силом посао из руке отрзала.

— Та мани, дете, Бога ти! Ослепићеш!

— Само још ово, мајка!

— Боже, дете, јеси ти смешна! Ти немаш мере ни у чему!

— Још само мало!

Само кад Марија дође, рад иде у ћошак. И тада настају разговори, час гласни час шапатом, без краја. Говориле су само о њему. Марија се разабирала о његовој прошлости и, као искрена другарица, достављала све што је чула.

И ако то беше прошлост потпуно бећарска, и ако је то био човек који је без икаква рачуна гацао кроз живот, њој опет беше некако мио тај живот и та прошлост. Некако је налазила начина да оправда сваку погрешку, а његови грехови чињаху јој се несташлуди. Све што је његово, или од њега, било јој је пуно дражи.

II

Одавно је био обичај у тих двеју породица. Михаиловића и Младеновића, да у лене пролетне дане праве излете ван Баограда. Тај обичај прекинут је био једне године, кад је Ђир Јова умро, али је идуће већ обновљен на наваљивање старог Младеновића и његових.

Ту се ишло сасвим фамилијарно, јер беху све своји; ретко кад да Марија или Савета позову коју познаницу или синови г. Младеновића по којег свога друга и пријатеља. Обично се ишло на колима. Једна су кола носила храну и пиће. Ранило се тако да би их сунчев рођај већ затекао на висовима иза Београда, јер су ради били да за хладовине стигну до места где ће плановати.

Тако је било и сад. Недеља; дан леп; небо чисто и ведро. Ветрић пирка, а лишће тихо шумори као да шапуће.

Троја кола беху начичкана. Младеновићи позвали и Виловића. А он ведар као и оно небо, весео што ће овај лепи дан провести ван зидина београдских, у шуми, где ђарлија ветрић; што ће данути свежином што је зачињава мирис лепе, пољског цвећа и зрелих усева и што ће провести у друштву

у коме би не само радо живео него и умро. Није знао шта чини од радости. Свежина његова духа блистала је као роса на шареном цвећу кад је сунце подасја. Ваздух се проламао од смеја њихова.

Дан је био већ освојио кад су стигли у Ку-модраж и заузели место на једној лепој пољани око које се дизала лепа шума.

— Овде сам место изабрао — рече стари Младеновић. — Ту нам је близу вода, а ево и траве и хладовине.

Брзо се разлетеше на све стране. Младеновић оста са сељаком коме је наручио да му јатње спреми, па се спремаше да настане око свог омиљеног посла, пецива.

Милорад и Милан беху отишли на извор. Милан га је целим путем задиркивао за Савету, и ако се овај градио немаран.

— Ала си ми се накицошио! — рече му Милан кад се са чесме вратише. — Просто си се ујдурисао!

— Таман!

— Јеси, Бога ми!

— Ти си луд! Тога ради ја не бих из куће изишао.

— То је бар искрено! — чу се иза њихових леђа.

Окретоше се: Савета и Марија стајаху иза њих.

Збуни га онај смели, отворени поглед што блисташе у неком сјају, и онај осмејак што обиграваше око усана које као да беху створене само за пољупце. Не знаде шта да рекне, а осећао је да нешто мора рећи. И промуца:

— Опростите, госпођице....

— Шта? Зар што отворено и искрено исказујете своје мишљење? — упита Марија.

— Молим вас.... промуца он опет и прекорно погледа Марију.

— Наше је да вам докажемо да се варате! — рече Марија, па узе Савету под руку.

— Али чекајте, молим вас! — рече он долазећи себи. — Ви сте ме рђаво разумеле!

— Е?!... — рече Марија. — Па лепо, шта сте хтели рећи оним: да није вредило... али искрено реците!

Њега обузе румен али рече истину.

— Милан ми проби главу цело јутро пецкајући ме. Нисам могао даје трпити него му рекох, али не мислим тако! У осталом, поштоване госпођице, онај одговор није био намењен вама!

Милан се стаде смејати:

— Ала ти лупаш којешта!

— Не! — рече он озбиљно. — Ја немам никаква разлога да нападам женскиње; шта више, мени је у њихову друштву веома пријатно!

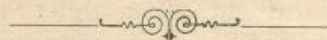
— Кад је тако, онда пека је опрштено! — рече Марија да би га избавила из забуне. — Је ли, Савета, и ти си задовољна његовим одговором?

Савета, која дотле речи није проговорила, не проговори ни сад, него само климну главом у повлад. Онда се обе засмејаше па отрчаше тамо где се пециво окреће.

Виловић је гледао за њима како одскакуташе, како поскидаше своје шепири и обесише о зелено грање. Затим се окрете Милану који се смејао на сав глас.

— То није лепо од тебе! — рече му љутито.

(наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

СТЕВАН ЈОВАНОВИЋ

Архимандрит манастира Троноше.

(наставак)

Ова молба преко карловачког митрополита стигне у Беч, и на њу одговори ратни савет у Бечу преко свог заступника председника дворског ратног савета г. Бровна 3. марта ово:

„Високо преосвећени-благородни! Колико сам рад становницима Јадра, Рађевине, Шабачке и Ваљевске нахије по могућности досадашњу помоћ и одбрану и у напредак даћу, с тога дајем на знање генерал команди војске, да за то потребне припреме учини. Толико налазим за потребно одговорити вашој екселенцији на ваше писмо од 2. фебруара и дати на знање да се ваши поменути становници са онима од генерал-команде припреме са радницима, колима и храном колико је могуће, и са свим оним што генерал команда за потребно нађе....“

„Од Ваше екселенције очекујући таквог наређења остајем са сваким високопоштовањем покорни слуга....“

Овај је одговор послан преко карловачког митрополита, који га саопшти Стевану заједно са својим писмом од 9. марта 1790. год. У том писму пише митрополит архимандриту Стевану:

„Мемоар, који је часност Ваша са осталим поглаварима цркве и народа из предела јадарских, ваљевских и шабачких мени прошлог месеца фебруара с молбом, да би навалу и бедно стање ваше јавио Њ. Величанству и измолио тражену помоћ, нисам задоцнио да пошљем Њ. Величанству с препоруком преко царско краљевског војничког савета. Но како се десило да је наша препорука послата у оно време кад се Њ. Ц. Величанство налазило у тешкој смртној болести и тиме довео цео двор и царство у прелазну тугу и збуњеност тако, да оно што смо молили, ускоро се уредити није могло. Зато је и одговор доцкан дошао на предлог ваш и моју препоруку, који вашој часности шаљем у прилогу и преводу с тим, да ви скупите неколико старешина из поменутих предела те да им јасно прочитате и јавите. Али како је светли дом обећао помоћ и заштиту тамошњем народу колико је год могуће, но само под тим

условом да тамошњи људи, кад буде приспела царска војска, дају потребне раднике без новаца, и подвоз, а поред њега да се постарате за рану, као што сте и обећали. Дакле потребно је да ви и друге старешине с народом учините један савет и договор, можете ли то што се од вас иште, дати. А мој савет нека вам је по оној пословици: Ко хоће да жње нека најпре посеје. То и народ ако хоће да се избави испод тиранства мухамеданског и да добије помоћ у његовој очигледној беди, дужан је својевољно и од све снаге чинити све оно што његовој срећи може служити. Препоручујем, дакле, часности вашој да се о свему овоме посаветујете са старешинама и мене о свему известите, како бих могао према томе даље радити на вашем напретку.“

Али све је ово било доцкан, Турци су већ били заузели често помињане области. Стеван је сад мислио да иде у Будим. Из Шапца крајем априла пређе у Митровицу. Ту добије путну исправу да може ићи у Будим. Ово је било 5. маја 1790. год. Стеван је тада сматран као „емигрант из Турске.“ Али да ли је ишао у Будим, не зна се. Међутим примирје између Турске и Аустрије већ је било потписано у Рајхенбаху 15. јула 1790. А још пре закључка мира митрополит карловачки који се већ у половини јуна налазио у Бечу, јавља Стевану, да му је одређена пензија и за пребивање манастир Гргетег. У истом писму јављено му је да се даље у корист поменутих крајева не може радити. Пензију му је одредио сам цар, а ђенерална команда решила где ће се бавити до повратка у Троношу.

Али и ако је ово свршено још 4. маја 1790. године, Стеван се још бавио у Шапцу почетком августа. Он је осећао да је доста крив што народ пати у његовим крајевима од Турака. Знао је да он вуче на својим леђима велики део кривице и пред Богом и пред људима, јер је био један од великих покретача народа на устанак. С тога је гледао да учини све што може да олакша народу у Рађевини, Јадру, Ваљевској и Шабачкој. Како се у Темишвару припремаше за народни сабор, то он науми да пође тамо не би ли на сабору могао порадити што за ствар свога народа. Ради поласка на сабор добио је у Шапцу сведочанство ове садржине од официра аустријске војске:

„..... Господин архимандрит Стеван Јовановић из оно-страног грчко-непоунијаћеног манастира Троноше у Србији, који је за време овога рата, а нарочито при опсади Београда, јављао најтачније вести о непријатељским кретањима од стране Зворника.... Он је код оних с оне стране у великом поштовању. Он је године 1789. у јесен, када су краљевске трупе освајале и заузимале Београд, Лозницу, Љешницу, Липницу и Соко учинио врло много помоћи и примером и речју помагао да не само тамошњи народ даде сву за-

прегу и потребе за трупе, но се већим делом сам дигао против Турака.

„Али кад су се трупе на високу заповест повукле из оних крајева, то је морао бегати и поменути г. архимандрит да не би пао огорченим Турцима у руке. Оставивши пун манастир сваког добра и задовољства, без игде ичег тавори дане овде у највећој беди већ шест месеци... Како жели да својој невољи тражи лека, хоће да оде на српски народни сабор у Темишвар.... то ми доле-потписати издајемо му ово уверење...

Шабац, 8. августа 1790.

(долазе 23 потписа)

(наставиће се)

СУЗАМЕЛ

— Јонас Лие —

Врло добро се опомињем кад сам први пут још дететом у Тромзе чуо о Сузамелу — његово име је страшно звонило, и причаћу чега се сећам из мога детињства о њему.

Било је то у „доба Руса“ — тако се тамо горе у Финској назива оно време лета, када је пристаниште пуно руских лађа. — Сумраком би ишли Руси по улицама у мањим групама у својим другим грахорастим кафтанима и певали у четири гласа. Галамили би и јели гљива, које би налазили на острву, и које смо ми деца сматрали да су отровне за цео свет, само не за Русе.

У светлости сличној фатаморгниској, тамо горе на северу, где се при ноћној сунчаној светлости могло читати или изгубљену иглу наћи, тих ноћи брезовом шумом обрасло, сеоским кућерцима засијано острво са варошким кућама, пристаништем, лађама и брежуљком на противној страни, од бистре метално зелене воде, као да се лелујало у јасном, прозрачном ваздуху.

Испред ђуприје за пристајање лађа лежала је читава шума малих, плавих, зелених, и белих руских лађица са по три катарке, чији управници беху Богданов, Васиљев и како се још не зваху, а стране од ђуприје бејашу сасвим беле од брашна, које се по цео дан хитно истоваривало и помоћу машина у хамбаре слагало.

На крову ових лађа бејаше много интересантних ствари. Ту је било жутих, тврдих колача који се зваху „преника“ и који се могаху купити за две бакарне копејке — а уз то се могло добити сибирских ораха прида. На столу у кајити био је календар са црвеним словима великих светаца. Туда су ишле чудновато обучене жене руске, које су точиле чај из светлих машина, а на зиду код пећи земљане висила је чудновато измалана слика св. Николе, са запаљеним кандилом пред њом.

Ово спомињем, јер се на лађи Богданова случајно налазио међу осталим чудноватостима и један дебео, мрки, млад медвед, који се играо на крову као какво псетанце.

Седео сам на огради и у шали му гурнух врх од ноге у уста — као што се по некад ради са псом, који узме ногу у зубе али не уједе.

Али медвед није био пас. Мирно загризе, и још се опомињем и данас оног осећаја.

Те ноћи сам лежао у грозници, и досађиваху ми муве које зујаху по соби. Посматрао сам како хладно ноћно сунце оживљава фигуре на завесама прозорским. Са улице се чула песма руска, — затим настаде ларма и дрека, и сигурно се скупљао свет.

Те ноћи пак нисам ништа дознао, сем што је наша собарица која беше истрчала да види шта се догодило, шапутала чуварици:

„То је Сузамел. Сад су га везали!.. Русе носе на лађе на носилима: — неки су побијени... три комада и један Хамбуржанин!“

Затим се посадише и отпочеше плакати, али врло тихо, да не би мене, кога су требале чувати поплашиле.

После неколико дана говорило се да је било неког саслушања, и да је Сузамел дочепао сина варошког кастелана и бречио га о земљу.

Ово последње било је, као што сам знао, глупо брбљање, јер ја сам био кастеланов син; али је то била истина, да је био новчано кажњен. Сузамел, који је станао у Балсфјорду, имао је у своме чамцу тону чиста рибља зејтина. Њу он узео, и ако је била тешка, на раме и понесе је кроз варош, у дућан трговцу Мајеру, да би добио новаца за осуду, али стари Мајер, Јеврејин, рече, да се Сузамел „тукао као човек за част домовине“ — и плати за њега казну.

На жалост тада не видех Сузамела; али све појединости дознадох тачније но ико, од мога најбољег пријатеља и школског друга, сина ракиције Кила. Он је посматрао цело време док су се у дућану и испред дућана његова оца тукли. Дућан пун Руса. Сем тога било је неколико Немаца са једне лађе из Бланкенезе, или можда се само тако говорило — као и неколико Норвежана. У почетку беху сви мирни. Затим је Арне — Норин брат налит и хвалисав, тамо дошао, играјући час на једној час на другој нози, својим манирима за боксовање и својим глупим енглеским:

„God dan you Hel, you Tiggers!“ и „come 'long hi-n!“

Он беше мршав, блед дечко, ни мало снажан, и његова седамнаестогодишња сестра пробала је плачући да га одвуче дома. Али тиме га још јаче раздражише. Затим је један од Руса у дућану био према Нори неучтив. Она утече уза степену плачући и сакри се у неку собицу на тавану чија врата закључа за собом, а затим се поделише на две странке: Норвежани и странци, који су хтели да јурише уза степену.

Отпоче батинање и Норвежани подлегосе. Али Киллов син одлучан отрча ка Сузамелу, за кога је знао да је баш тога вечера приспео и отсео у сеоској крчми код Вагела.

Кад је Сузамел дошао и чуо Норино запомагање, једним скоком проби се до степену, да види како стоји, а тада отпоче да чисти прво таван па затим дућан, и то тако да су неколицину однели на носилима и тврдило се да је један и умро.

„Али Руси поново оживе, као муве; само се оне свесну!“ уверавао ме је Јенс Кил тако важно као да је изговорио познату истину искуства. Руси се најзад разбегоше кроз прозор тавански и преко тршчаног крова, а дућанска су врата висила сутрадан, разбијена и искривљена о једној шарци.

Кад Сузамела водише у затвор, ишла је за њима Нора плачући. Пратила га је до улаза, али он је није погледао.

„Рећи ћу ти шта је томе био узрок“ — рече Јенс Кил тајанствено — „горе у собици у једном ћошку нашао је Вагеловог помоћника, „лепог Јакзена“, ти знаш тако га зову... Она га беше пустила, да би му спасла живот, јер га Руси јурише уза степену! — Он наводи Нориног брата да се свако вече опија да би Нора дошла да га одведе... Он је заљубљен у њу... Али — Сузамел га може једном руком подићи!“

Сузамел је био јунак и у исто доба страх за мале људе и младеж, и о њему су се причале најфантастичније ствари. Он је станао, причаху, на језичку Балсфјорда; сушио је своје рибе сасвим доле на обали пред својом колом. Тамо није смео нико доћи ту није трпео ни живе душе. Он је био тако јак, да је сам самцит могао да обеси лангет о окно једне велике холандске лађе, и сам могао да метне у воду рибарски чамац за четворицу. У спољном пристаништу често је истоваривао руске лађе једну за другом, и читаво чуда извршио у спасавању људи у финском мору; чак је једном у сред „буре“ прејурио са разапетим једрилом преко самог кљуна на коме сеђаху очајници и и убацио их у свој чамац.

Своја највећа дела показао је при хватању лофота, онда, кад су се Норвежани тукли са Верингерима око риболова. Где би се какав Верингер усудио да му стане на пут, било је одмах туче. Било је двоје: с пута или ће бити батина! — И неколико зима доцније бојали су се Сузамела од јаза до јаза. Он сам био је Квенац (смеша норвешког и финског племена).

Од оне ноћи, од битке са Русима виђао сам Сузамела чешће, али се не усуђивах да му се приближим. То је било тек доцније и баш оних дана, кад се био верио.

Беше једно после подне. Седео је у лепом, плавом фриском оделу са новим кожним чизмама и сјајним шеширом на топломе времену у своме чуну код Ћуприје и чекао сигурно Арнеову Нору. Он имађаше плавкасто-црну косу, која је била подсечена и падала на лепо, широко чело, густе обрве и плаве очи. Висине једва три аршина, али широких плећа и снажан. Мирно је седео на клупи са које се весла, ноге раскорачио у чамцу и изгледаше замишљен.

Са дјетињском осетљивошћу чинило ми се, као да му на лицу лебди нека сета и у исто време, кад подиже очи и погледа у ме, да мора да је врло добар и пријатан. Он ми даде једну удицу, и усудих се као израз мога приближавања да се ухватим за конопац којим је чамац привезан и да га ословим. Међу осталим запитах га, да ли је истина, да је у финском мору спасао толике људе?

„Ох да... овог и оног рече — „Свој сопствен чамац можеш пловести и разлупати... зато се не плаћа казна!“

Осетих да у овом одговору лежи нека горчина.

„Сузамеле, — рекох — „могу ли доћи к теби у чамац!“

„Смеш ли? запита он пријатељски. На мах скоких к њему на клупу...

„Зацело смем!“

И од тог тренутка постадосмо нас двојица добри пријатељи.

Нора бејаше, у колико је се сећам, прилично израсла, витка, петнаест до шеснаест година у плаво-пругастој избелелој хаљини, која се рђаво закопчавала на леђима, и већином је била са дечацама што пецаху око Ћуприје.

Код куће јој бејашу жалосне прилике — и мајка и отац беху пијанице.

Још је гледам како се нагла преко ограде са плавокосом, зажареном главицом, и посматра јато риба што се јураху по зеленкастом, пешчаном дну и дечаке како пецају. Јата бејашу тако многобројна да конач са удицом није могао да потоне но се задржавао на њиховим леђима. Када би по некад какав усамљен ослић, мирно, одмерено допливао до зеленкастих стубова надстрешнице ми би се устумарали и тада би врло често она била прва која би се подвукла испод стубова те га упецала.

Овда онда одраслије калфице би је задиркивале и тада је бегала.

Називаху је сокачаром, али баш без узрока; било јој је тако одвратно код куће, а изгледаше јој тако забавно тамо испод Ћуприје; а затим је била тако доброћудна и безазлена.

Но ма како било, једне летње ноћи — годину дана пре оне битке са Русима — бејаше отишла од куће, пошто се међу родитељима десила велика свађа, и посадила се сама на Вагелове степенице, које управо и не беху степенице но глатке, зеленилом обрасле мердевине да пеца рибу.

Кад се Сузамел око три часа изјутра довезао на чамцу нашао ју је где лежи у води, и изгледало је као да је већ одавно у њој лежала. Око њена мала прста био је омотан бео конач а на крају истога о танкој удици од чиоде праћакао се тамо амо један морски ђаво (риба), тако да се њена рука мицала.

Сузамел је изнесе на Ћуприју и читаве сахате из све снаге трљао, дувао јој ваздуха на уста, док се најзад не поврати и затим скоро мртво девојче упрти на руке и дома однесе.

Цело пре подне макао се није већ је сео крај ње и од времена на време хукао, као какав планински дух, говораху људи, — док није дошла к себи.

Отуда је познавао. Али у колебу њених родитеља није хтео ићи, и тако је она чешће силазила на Ћуприју и ћетала са њиме — и оно пре подне, када је онако лепо обучен седео у чамцу, чекао је такође њу.

Она и дође мало доцније са корпом у руци, и неком малом, новом, карианом, свиленом марамом око врата, која јој врло лепо доликоваше.

На последњем степену застаде за тренут, али кад му хтеде предати крпу он јој поможе да сиђе у чамац, где се посали на једној клупи према њему. Наста тајац. А затим отпоче да га пита кад ће опет у риболов?

„Ох, то ће потрајати подуже“ — одговори он — „треба прво провести лето код куће.“

„Твој брат рече последњи пут, да на бреговима у Балсфјорду има много дрвећа (шуме) и купина... нисам још никад била у планинама продужи она.

„Имаш ли коња, Сузамеле?“ упадох у реч.

„Да, једног алата, кога ћеш видети. — Преко у водама у којима рибе не долазе у јатима имам једну малу летњу колибу. Тамо хватам велике пастрмке. — А после има малина по маховини — за тебе Норо.

„Тако, ти имаш коња, Сузамеле?“ рекох му.

„Већ сам и седло припремио.“

„Седло!“ узвикнух одушевљено.

„О... за тебе ћу друго направити. Ово је женско седло...!“

„Треба ли Нора тамо да дође?“

„Не знам“, — одговори он и саже се и отвори једну малу шкрињу за храну и нешто тражаше по њој — „То од ње зависи... мени би мила тамо била... али могла јој се то не допада.“

Он извади једну иглу прилевачу за прса и забодје је у њену свезану свилену мараму, на што она јако поцрвене.

— Хоћеш да ти дадем, Норо? запита је особитим нагласком.

— Треба са онима на дому да говориш — ја хоћу, Сузамеле — одговори она чудновато тихо и обори очи земљи.

Зашто није могла одмах да одговори са „да“ на питање због игле, и зашто он одједном весео дохвати њену руку и привуче је к себи, ја то тада нисам разумео, али она напрасно искочи из чамца и потрча уз степенице и изгледаше јако застиђена. Никад мога века нисам видео да је ко тако поцрвенио.

— Онда ћу доћи у недељу! засмеја се он и светлим лицем погледа у њу.

— Да, Сузамеле; али — ти сам!... Не твоја снаха.“

Чудио сам се свему овоме, што су једно с другим чинили, и у исто време пуче ми пред очима, како јој потиљак беше диван и са каквим се поносом њена витка прилика кретала преко Ћуприје. Сузамел допуни тај утисак, говорећи својим библијским изразом са неописаним изразом лица:

— Она је као каква игра у Манханајну!

— Је ли истина да си ти подигао ленгер и обесио га о окно једне лађе, Сузамеле? запитах га.

— Јеси ли ти луд!... Али да видиш!... И одпоче да ме љуља по ваздуху као да сам дете од две године. Био је сасвим раскалашан и као да није знао шта да ми већ да од силне радости. Напослетку извади неку тешку руску бакарну пару, која је била сва зелена и захрђала и отпоче да ми је чисти.

— Хоћеш ли?

То је било и сувише примамљиво, наравно замиш-

љах одмах на пробушену рупу и играње кликера и тако примих пару, али зато сам код куће био изгрђен.

Сузамел је сад чешће долазио у Тромзе, или сам на свом чуну са бакаларом или другом којом рибом, или заједно са својим полубратом који је становао близу њега у Балсфјорду и женом овога Кајсом, која је изгледала да је врло лукава.

То беше висока, мршава, права Квенкиња са црном капом на глави; ход њен беше лаган, достојанствен. Лепа је била, али њено лице са ниским челом и нешто стиснутим усницама, око којих је играо неки особити, самодопадљиви, тешко појмљиви осмејак, није имало лепа израза. Кајса и њен муж припадали су некој религиозно фантастичкој секти тамо на северу, секти којој је у почетку и Сузамел припадао па и данас нагињао, у колико му је то његова природа допуштала.

(наставиће се)

ЉУБАВНИ ПРАЗНИК

— Louis Dépret —

Сцена представља одају песникову. У њој је обичан бећарски намештај: луле, неколико извешталих слика, књиге, бисте и, с обзиром на месни обичај, столице, сто, диван...

Вече је; десет и по часова. Прозори, што гледају на Волтеров кеј, отворени су у пркос лувању северчеву у последњим данима октобарским. На дивану седи, или боље лежи, младић. Шта нас се тиче његово име? То је он, и чека њу.

Он је увек чека. И покрај свих светих обећања својих, она још није дошла. Њега то боли. Крај његових ногу леже девет до десет расклопљених и одбачених књига; на столу рукописи, запечаћена писма, нестворене цигаре, једна чаша до половине напуњена вином и нетакнуто већ хладно јело.

У пркос ветру, у пркос суморноме ваздуху по небу се осуле насмејане звезде, да би показале како небо никад не води рачуна о љубавничким болима. Тада беживотни гости овога некад веселог гнезда, неми другови песникови проговарају тихим, благим гласом да би ублажили његов јад.

Расклопљене књиге крај његових ногу.

— Ја сам Шекспир! Ти си ме ово последњих дана много занемарио. Некада не би могао пропустити недељу дана а да се не разговориш са мном. Ти си тужан и немоћан; врати се к мени, ја ћу ти казати тајне снаге и добра дела времена. Ходи, ја имам мелема што срце видају и душу очаравају. Ти си ме оставио исте оне ноћи када си у лудилу за играчком амо довео величанствену и заљубљену Дездемону, отргнуту од Отела. И сад ње ради очајаваш! Ах, неверни створе као талас морски, поврати се к мени!...

— Ја сам Бајрон! Говорио сам ти: сто пута је боље мртав бити но имати срце којим жена воли да се титра; јеси ли, бар, спреман да умреш?

— Ја сам Бомарше! Прорицао сам ти, да је женама у крви да све варају; ти ми ниси веровао, лаку ноћ!...

— Ја сам Молијер!

— Ја сам Балзак!

— Ја сам Мисе!

Ходи к нама, а ми ћемо учинити да крв потече из срца твојег и сузе из очију твојих...

Он.

Оставите ме, ја немам шта да вам речем, и не бих вас могао послушати. На што ваша јадовања, хоће ли она ублажити моју безграничну тугу?... Ах, радости душе моје, ти си ми својим пренежним гласићем казала: у седам часова, кунем ти се!

Разни часовници.

Један, два, три, четири, пет, шест, седам, осам, девет, десет, једанаест.

Једно недовршено писмо.

Ја бејох мисао, пријатељска успомена о оном једном Леону, твојем пријатељу, твојем брату, који је неутешан, узнемирен и који, најзад, сумња. Већ је два месеца како си ме почео писати... Доврши ме сад, ти то можеш, прсти су ти слободни. Докле се ту упропашћујеш и трошиш у празним, бесплодним јадима, имао би времена да двадесет пута испуниш ову братску дужност. Ходи! Тамо те љубе, овде те убијају.

Рукопис једног романа

Ја сам прва глава једне приповетке о неверности и лажи. Ходи! Теби мора доћи надаћуће. Ја сам Посао, ја сам Дужност, ја сам Позив, ја сам Будућност. Ти ме занемарујеш, а веруј ми, сутра ће бити одвећ касно. Више ти нећу говорити...

Он.

Па добро! Ноћас... ако она дође... ја вам обећавам; али како можете захтевати, да сада држим перо руком која дршће? Једанаест часова и десет минута... Ох, да невероватна мучења!

Чаша, до пола напуњена.

Ходи к мени! Ја сам мелем срцу васцеле Француске... Ја сам добро расположење, ја сам одважност, ја сам вештина свидети се. Мислиш ли, да си у стању очарати очи тим бледим лицем и натмуреним челом? Ходи, ја ћу ти у поглед муњу ставити, а на усне песму... и ти ћеш бити срећан!

Лула, угуљена.

Ја сам понизна друга најлепших твојих дана, у срећно, благословено време, у време рада и слободе кад ниси љубио. Ходи, ја ћу те одвести у заборав, у сан, у негдашња дубока маштања. Нећеш више у беснилу чупати ту плаву косу, коју је пољупцима обасипала твоја мајка и ти ћеш бити срећан!

Он.

Нећу ништа да заборављам, ни да спавам, ни да маштам, о осетљиви сведоци пропасти моје! Једанаест и по часова!... Љубави, шта сам ти згрешио?

Љубав.

Ти, који се усуђујеш називати се слугом мојим и жртвом мојом, нећу да моје име мешаш са лажима те жене ни с понижењем срца својега; то је љубави ради,

велиш ти! Она те на тај рачун и воли. И шта! Ти се вијеш под притиском зла којему је она узрок; она то зна и још није долетела! Она није ту, на твојим рукама, на твојем крилу, да на твоје чело излива дах сажаљења!

Пошто ниси дорастао да се с њом бориш, ни да је савладаш, бежи од те сурове непријатељице срећних дана, које си проживео без ње; бежи ма куд.. А нарочито презри њезине лажне сузе, њено неверно очајање... Кад с јецањем тражи милости, видећеш је како окреће главу, да ти се у брк насмеје.

Он.

Ти ми заповедаш, да је оставим, да је не чекам више. А како бих имао снаге за то, шта би од мене било, о мој господару без срца, којему је Љубав име?

Љубав.

Зар на свету нема више лепих и чедних девојчица, милостива и невина срца?

Љубавник.

Ах! кад би ме изневерила, ја бих те, може бити, убио; јамачно бих умро са тога... али од тебе бежати?!

Част.

Душа ти некад беше поносита, а блага и осетљива справм увреде, отворена најневинијој нежности, племенитим циљевима, одушевљењу за све што је лепо... Зашто се твоје чело, уздигнуто сунцу, подло и ропски снизило до прашине? Одлази! Ја те не познајем више.

Успомене из детињства

Ти си са свим заборавио на својег оца, који је умро у четрдесетој години, који те је зимских вечери љуљашкао покрај ватре, који те је љубио свим жаром својег доброг срца, којег је твој осмех тешио и крепио од умора његова исцрпена живота, да би твој живот начинио лаким и пријатним. И шта! Зар његов ноћни труд и напор да се награди твојим очајничким ноћима! Он је, јадник, само једанпут у животу својем плакао: кад је видео, да остављаш дом његов, те да сâм живот проводиш у овом сјајном и злосрећном Паризу. Како те је он љубио! А како те љуби та ојађена и уцвељена удовица, која се моли мученицима за здравље твоје и спас твој!... Јеси ли заборавио и на њега, оног малог брата, лепог плавог анђелка, што се роди две године после тебе и који твојем животу обећаваше тако милу друга, да га неумитна смрт не покоси још као дете!

Младост, веселост.

Збогом! збогом за навек!... То значи и сувише подносити презрење!...

Он.

Ах! Како сам блед! Како ме је дрхтање обузело! Јеси ли ти то, Смрти, сестро љубави?

Разни часовници.

Један, два, три, четири, пет, шест, седам, осам, девет, десет, једанаест, дванаест.

Сви гласови умукну. Напољу влада дубока тишина, само се чује звиждање октобарског северца.

Мрачна ноћ обавија свет и онај нејасни, мрачни

простор, који јади и тишти срце ојађеног детета, поче мало по мало прелазити у изнуреност налик на сан; и у томе сну њему се отеше речи.

— Да, вратићу се вама...

У тај пар одјеци на степеницама понављају ове речи, које изусте неки умиљати глас: „Он неће посумњати ни у што; ако ме баш и запита рећи ћу му, да ме је мајка задржала; ако не верује, толико му и чини“.

— Да, вратићу се вама, настави љубавник, вратићу се вама, несебични пријатељи, племените наде прве моје борбе; збацићу са себе овај страховити јарам. Ходи амо, послу мој; ходи амо, Шекспире! О вино весела домовине моје! О младости моја! О веселости! Сутра ћу опет бити ваш. А ти, безбожна жено, коју ја обожавам, а ти си ме хтела смрвити папучом својом, да си прок...

У предсобљу зашушта хаљина, врата се отворише нагло. Улази она.

Он, павши на колена.

О Боже, како си добар!

Она.

Јух, како је хладно, као у леденици! Чини ми се прозор је отворен.

Он.

Ви сте се мало закаснили, краљице моја!

Она.

Вечито прекори.

Он.

Опрости!

Она.

Од ово месец дана често сам вам морала праштати.

Он.

Ово је последњи пут, кунем ти се! О лепојко, коју ја обожавам, ја сам на коленима, но дух мој на небесима лебди...

Једна Дантова књига расклопљена крај њених ногу.

Lasciate ogni Speranza!

С француског,
Велимир Ј. Рајић.

ИСПРАВКА

У прошлом броју а у приказу књиге „Путовање по Србији“ поткрале су се ове погрешке штампарске, што смисао кваре. У ступцу I у реду 12 оздо стоји: Управо, ова је књига данас грдан прекор нама, „потоцима оних Срба“ итд, а треба: „потоцима оних Срба“ итд.

У ступцу II у реду 1 стоји: „У оном истом рудничком округу, где је хајдучија све до Новаковићеве владе најбешње и најгрозније владала и претила да постане чак неко судијама питање.“ А треба: „... чак неко социјално питање.“

Садржај: Ноћ (песма) — Море без приморја — Из српске историје — Сузамел — Љубавни празник — Исправка.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Претплату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ :
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ :
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК : ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

ЈЕСЕН

— A. De Lamartine —

Здраво, украшен луже остатком зеленила!
Последњи леги дани што нам вас небо своди!
Увело лишће, здраво! Јесењи дах мртвила
Уз тешки бол пристаје и моме оку годи.

Усамљен стазом ходим, пун болних сањарија,
Последњи пут бих вид'о, док зрак не клоне сниже,
То сунце бледолико, нејасна светлост чија
Кроз шумску полутаму до мене једва стиже.

Јест. Сада, када земља зенице склапа своје,
У погледима њеним лепоте видим више.
То је другарско с Богом, последњи осмех то је
Који ће смрт за навек с усана да избрише.

Тако готов да свршим свој земни век злехуди,
Плачући својих дана варљиви удес зао —
Ја се окрећем натраг и оком, пуним жуди,
Посматрам добра, која уживат' нисам знао.

Дубраве, земљо, сунце, природо лепа, красна,
С ивице гроба сузом здравим вас жалостивно;
Та ваздух тако мирис! Светлост је тако јасна
Очима што умиру сунце је тако дивно!

Како бих радо сада до самог дна испио
Ту купу пуну сласти и пуну горког једа;
У чаши, из које сам животно пиће пио,
Можда је још остала и која капља меда.

Можда је за ме крила будућност блиска моја
Повраћај старе среће, чија је нада свела,
Можда је у гомили живела душа која
Што би ми срце такла, душу ми разумела...

Ал' пада свело цвеће, мирисом зрак напада,
Животу, сунцу тиме последње с Богом гласи,
И ја сам ја умирем, на часу издисаја
Ко складно — тужна песма моја се душа гаси.

1899.

Вој. Ј. Илић

МОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА
— Јанко М. Веселиновић —

IV

Дигао се рано. Био је ведар и весео као и сваки који је срећан као он, да и у сну настави срећне часове. Збиља он је легавши у постељу сањао готово све што је тога дана преживео.

Леп се уми, обуче и дотера па се диже у канцеларију. Леп дан као да је хтео увеличати радост његову. Он је ишао крпко, осмејкивао се и радосно поздрављао и отпоздрављао знавце и пријатеље.

Али то не потраја дуго. Што дан више освајаше тим и њега почеше обузимати неке најпре сетне а после и озбиљне мисли.

„Збиља шта хоћу ја?“ — мислио је он седећи за столом и шарајући писмо С по табаку — „Ко сам ја? Један сиромашак, без игде ичега и без игде икога. А она? Она кћи једног богатог трговца, из породице виђене и уважене. Могу ли ја, смем ли управо прићи к њој, а да она не помисли да јој прилазим из неких себичних намера? Ја сам школован, имам и приличан положај; али шта је то све према оном што она има? Па моји најјириснији пријатељи рећи ће да се ја облизујем око њезина мираза и наследства! А кад они то кажу зар нема и она права да то помисли?“...

Он спусти плајваз на сто, диже се са столице и поче шетати крупним корацима по канцеларији.

„А што, најпосле?“ — мислио је даље — „Ја сам се и трудио и радио да будем нешто. Па ето, и њезин отац није ништа имао, па је радио и зарадио поштено. Зар и ја нисам већ учинио неки напредак дошавши до овог положаја, не улизивањем, него поштено трудом и радом? Зар би, бајаги, било нешто непоштено од моје стране кад бих ја њу запросио. Ја је волим и мислим да ми моја љубав даје право и да је запросим. Ја бих то учинио и да је она сиротица!“

„Јест“ — шапуташе му нешто „али опет не смеш баш тако на јуриш! Ти заборављаш на оне твоје дугове и менице по новчаним заводима. Ако хоћеш да си човек на своме месту, ако хоћеш да јој поносно можеш у очи погледати, ти онда исплати своје дугове; па пошто то учиниш слободно јој приђи и реци: Госпођице, ја сам сиромаш човек, немам кућа и палата; али имам једно поштено име и солидну зараду, коју би могао са једном честитом женском поделити. Ако ви немате ништа против моје личности, онда пођите за ме!“

Њему се то доваде. Заиста, зар он не би био кадар малко се стегнути и исплатити своје дугове? А то би било славно! Онда би јој могао баш слободно приђи. Има приличну плату да може жеву издржавати а то му већ даје неко право..

Врати се опет столу и заседе. Замисли се и удари песницом о сто.

— Гадно! — рече. — Чим укорачиш у живот одмах се сусрећеш с таким питањима! Оду снови, жеље, идеали, све оде до ђавола! Не, не! Ово је најпоштеније! Да се ја мало стегнем па да исплатим своје дугове да ме бар тиме не би корела.

И онда седе рачунати шта има дужан и колико му треба времена да својом платом дугове исплати.

У томе га послу и подне затече. Рачун му се никако није допадао, био је много дужан. Али решење беше стално: женити се неће пре него што дугове исплати.

Заморен рачунањем и размишљањем крете се на ручак. Ишао је тромо, оборене главе, а сунце прицекло те му досаду још увећава. Није ни ручао честито, јело му није пријало. По ручку диже се у стан да се мало расхлади.

И ушавши у хладовиту собу, разазури се и пружи по дивану. Али поред све хладовине, осећао је како га пече његова невоља.

„Баш сам у лудо строшио и време и новац! Што ми је било потребе да се толико задужујем? Да сад тога дуга немам, ја бих друкчије говорио с њом; а овако?... Да ли да идем пред вече тамо?...

— А, да идем, да идем! — рече готово скочивши с дивана као да му неко нешто отима. — Нећу зар хтети да ме сматра као дивљака! Идем; али ћу се добро чувати од оних лепих очију да ме не занесу! Говорићу о свему и свачему, и свираћу и певаћу, само ћу избегавати разговор о јучерашњем дану!...

И оживе јучерашњица. Они седе у хладу на зеленој трави, она до њега, бије Милана преко њега, и дотиче га својом снагом, и он гледа њене малене ципелице...

— Ех! — рече и устаде.

Хтео је како одагнати те заносљиве и примаљиве мисли, па оде баратати по књижици... —

У шест сахата тачно био је код Младеновића. Ту је и она с Маријом, само Милана не беше, а он је њега тражио.

Али се држао храбро. Чак је хтео и отићи, али га Марија задржа.

— Па седите! Милан ће одмах доћи. Ми вам ваљда нисмо досадне?

— Молим вас, госпођице! Како би то.. Та ја...

— Онда — седите!

Он седе. А у себи помисли: „ухватише ме! А нисам требао седати!“ Међу тим, и ако је тако помислио, у дубини душе био је задовољан.

— Како данас после јучерашњице? — упита Марија.

— Данас већ нисам задовољан — рече он. — Јучерашњи сам дан провео тако славно да га нећу никад заборавити!

И учини му се да га Савета погледа некаквим нарочитим погледом.

— Него могао се тај дан и мало незгодно свршити, а, Савета?

— Хвала г. Виловићу; али ја не знам шта би радила да он не нађе моју минђушу! Није то што је скупоцено, него то ми је први девојачки дар од оца

— Немате појма колико се радујем што је мени пала у део та срећа! Него, манимо то!..

— Мени данас све незгодно! — рече Марија. — Врућина ми; нема оног ветрића да заћарлија, па мириса лициног па оне хладне воде...

— И мени — рече Савета. — Што бих волела да имамо какве родбине где на селу, па тамо да одем с мајком и проведем лето! Јесте ли ви, г. Виловићу били кад на селу?

— У селу сам рођен, госпођице.

— Идете ли често?

— Не идем. Немам коме. Ја сам сироче. Како сам у детињству дошао овамо ту сам и остао.

Ућуташе сви. Он помисли у себи: „бар сам као поштен човек учинио своју дужност.“

— Јесу вам давно помрли родитељи? — упита Савета с неким саучешћем.

— Давно. Мајку нисам ни запамтио, а оца врло мало. Узео ме учитељ и послао у Београд, пошто сам у селу свршио основну школу.

— И од то доба нисте ишли никако у село.

— Јесам, пре неколико година, кад сам постао пунолетан, отишао сам да примим масу.

— Дакле имате имања?

— Та каквог имања! Имам четири дана орања и нешто окућнице под воћем. И зато имам захваљити моме стараоцу, учитељу.

— Па шта сте урадили с имањем? — Продали?

— Не. Дао сам под кирију.

А у себи помисли: „ала ме ова испитује!“

— Па, ето, ви опет имате куд! Имате лепо своје имање.

Он се насмеја.

— Нисам знао да умете и пецкати! — рече јој.

— Боже сачувај! Од мене је далеко и свака помисао! У чему ви налазите увреду?

— Ви.. тако богата, па говорите о неком моме имању!

У тај мах уђе Милан и прекиде овај разгвор. Марија оде да кува каву, а Савета се осећаше веома незгодно пред изазивачким погледима Милановим, па и она изиђе из собе.

— Милораде, брате, — рече Милан — ова девојка тебе воли! Веруј Богу, воли те! Јуче си ми одбијао на шалу, али ја сам је озбиљно посматрао кад ти певаш или причаш што год — просто јој очи ставу на теби!

— Остави се, Бога ти, таква разговора! — рече овај, па се диже, приђе столу те узе отворену књигу, што на њему беше и као поче читати.

— Ја ти редох, па ћеш видети!

Милорад му ништа не одговори, изгледа да се задубио у читање, а овај извади дувањару и поче савијати цигарету. Тишина потраја неколико тренутака док је Марија дола ком не прекиде.

— Што ћутите?

— Шта ћемо! — рече Милан.

— Читате ли ви „Јаднике“? — упита Виловић.

— Не; то Савета чита. Вели да је веома занимљив роман; ја још нисам читала.

— Треба да прочитате!

— Ко? Зар Марија? Боже сачувај да ће она што прочитати! Да си рекао какав кувар или како се месе разки колачи — онда веруј, али „Јаднике“ та неће прочитати! — рече Милан и насмеја се.

— Ево да се кладимо да ћу прочитати!

(наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

СТЕВАН ЈОВАНОВИЋ

Архимандрит манастира Трноше.

(свршетак)

„Друго. Да под крила царска прибегнемо, како смо се један пут заклели у име Оца, Сина и св. Духа, во јединого Бога, да ћемо бити свагда верни цесаро краљевски поданици, и који одступи од ове заклетве, нека се зна да ће му Божји гнев свагда поврх главе бити, зато ову заклетву нека сваки добро разуме, јербо хоће давати одговор при другом и етрашном доласку Христовом. А шта ћемо имати ако заклетву нашу целу сачувамо? Ето дајем вам на знање за ону милост, коју смо од цара добили с декретом и потврђењем овдашњег добротвора нашег господина фелд-маршала грофа Валиса, а који неверује нека сам дође да му се прочита.

„1. Сви они Србијанци, који су ради на ону страну прећи, наш најмилостивији монарх Леополд други прима их као отац своју децу, даје им ону милост и правце, које год имају једноверни наши, и то је пређе још дао и да се објави.

„2. За четири године дана биће слободни од сваке царске дације.

„3. Оним сиротима, који немају са чим живети, а понајвише женама, деци и сакатим људима на дан ће се давати по две крајцаре.

„4. Који жели у војничке границе да се досели, добиће земљу, кућу и све што му је за уживање потребно.

„5. Такођер и они, који се у коморска места доселе, имаће земљу, кућу и сваку помоћ. Сकेле, где ће се на ону страну прелазити, јесу ова места: Шабац, Београд и Смедерево. А који пак неће да пређе, тај слободно нека остане као Турчин с Турцима или као Чивутин, јер онај који своју заклетву не чува, није хришћанин, него један лажа пред Богом и царем. Турци сад Вама све обећавају опростити, али ви знате турску реч. Та они хоће само благо и главу узети, а друго ће све опростити, али ће све у Азију или Румелију послати, као што су то већ одавно намислили и потврдили су ферманом, како ми је то јавио Авди-паша и Осман паша, и овде ће да се населе Јуруци, тј. паори Турци, који су верни турском цару...“¹⁾

Да, лако је било овом превртљивом Грку овако говорити јер он беше награђен и пренаграђен. Он иђаше одавде из Београда на сигурну епископску столицу у Будим, коју је добио приликом темишварског српског сабора, а и орденом св. Стевана. Зато је овако и говорио, зато је и називао свакога Чивутином и клетвопреступником, сваког оног ко остане, претећи тобож како су му она два паше јавиле да ће Србе Турци раселити одавде.

Ни то није било доста грабљивом Грку. Он хтеде и последњу крајцару дићи од опљачкане и истрошене пастве своје. О томе сам Стеван у једноме писму вели: „Господин владика београдски по целом пашалуку београдском свих епархија на силу купи некакве порезе, што није ни за Турака толико од своје епархије а сада и од других епархија.“²⁾

И тако, на крају крајева сва борба српског народа, сав труд и заузимање часног оца Стевана за њ беше узалуд и без плода. Аустрија се и овом приликом користила српским народом, преварила га па га оставила. То је било раније па и сада. Аустрија је изневерила српски народ, а Србима се пребацује да су неверни цару!

III

Изнурен од напора, саломљен од многих путова, преварен у надама својим, преварен и издан у народним идеалима Стеван изгубивши све што је у Србији имао, мораде се повући у манастир Гргетег и ту таворити дан за даном. И оно мр-

¹⁾ Голубица III. стр. 238.

²⁾ Голубица III. стр. 240 и 241.

вица, што му за толика његова заузимања у рату, бацише Аустријанци са свог раскошног стола, и оних 200 форината годишње помоћи не примаше уредно. У поменутом писму сам сиромаш вели:

„Оно 200 форината, што су ми декретално обештали, еште ни крајцаре нису ми дали, а ја како сам био до сада на службу овоме двору аустријанскоме, тако и сад и у напред. Но и сам сам у очајаније пришао, не знајући шта ћу од себе чинити. Са овом малом гажијом живети не могу, а у манастиру не смијем, всјачески пропао...“ Ето, тако се тужи бедни Стеван бачком епископу Јовановићу, који му такође ништа није могао помоћи.

Најпосле кад је видео да ништа нема од све његове заузимљивости, кад не мога ни за своју једну душу ништа да изрази, а то ли за онај бедни народ у Србији, науми да се врати натраг у Трношу. Турци већ беху заузели Србију, у Београд дошао за митрополита Грк Методије, а Стеван једног дана остави Гргетег, пређе Саву и предаде се Турцима, па по том оде у Трношу као у своју кућу.

У Трноши Стеван је живео и даље све до 1799. године. За то време позна га и Вук, који беше као дечко дошао у Трношу да потражи науке и књиге. Како тако, тек Трноша беше прва школа, где је Вук нешто научио, а ко зна није ли каква утицаја на Вука имао и овај нападени архимандрит! Србији и Србима у Србији приближаваху се страшни дани. Јаничарима беше криво што им је забрањено боравити у београдском пашалуку, с тога подстакосе Пазваноглуа. У то се деси и смрт првог осниваоца грчке Хетерије Риге из Фере. Турци беху врло опрезни, јер као да предвиђаху да ће ускоро наступити озбиљни дани. У то наступи и гладна 1799. година. Народ истрошен и изнурен у пређашњем рату, за тим у рату са Пазваноглом, мучаше се све више и више. Сад му још несташе хране, те настадоше за њ живе муке. Народне старешине беху позване да се побрину за народ, па међу осталима и архимандрит Стеван. Вук Караџић о томе прича ово:

„Кад у Србији 1799. наступи велика глад, он (Стеван) отиде Капетан-паши у Зворник и замоли га, да позајми народу некаку проју, која је, као што се приповеда, још од Маџара била остала у кулама градским. Паша се стане затезати, изговарајући се да он то не може учинити. Онда му Стеван рече:

„Честити пашо! није право, да народ мре од глади код те проје, а та је проја и онако покварена стојећи од толико година; него дај да је раздамо народу, нека се зарани сад у овој невољи, па кад да Бог те роди година, народ ће вратити и напунити куле новом пројом; ако ли ти не

даш те проје, ја ћу искати од Немаца, па ће они позајмити народу жита из њихових магацина.“

„На те речи паша допусти да се проја разда народу и он пође од паше да гладној сиротињи носи тај радосни глас. Ну кад изађе на поље, паша са осталим Турцима, који су онде били, стане тумачити оне његове речи, што је казао да ће искати од Немаца жита и да ће му они дати, и закључе да се он и сад с Немцима договара, и да ће, најпосле опет довести Немце у ону земљу, и отети је од Турака. Зато пошље свога човека да Стевана зовне натраг, као да се још нешто договоре, а свом лекару, некаквом Грку Јанку, заповеди да му начини отров у кави. Докле га пашин човек стиже и врати, лекар му приправи отров, и даде му га те га попи, и оданде отиде у хришћанску варош на свој стан, па ту умре други дан. Тело му по том Срби донесу у Трношу, и онде га саране поред цркве с десне стране.“¹⁾

И тако је овај прави службеник олтара, искрени пријатељ свога народа, најпосле за сав свој рад испио горку чашу и постао мученик за народ свој!

Најпосле да кажемо какав је био архимандрит Стеван. Вук, који га је као ђак манастира Трноше добро познавао вели о њему:

„Архимандрит Стеван био је врло прикладан човек: раста танка и висока, лица бела и весела, косе смеђе, образа дугуљастих, и није му било пуних четрдесет година кад је умро. Истина да није никаквих наука учио, ни других књига, осим црквених, читао, али је био паметан и поштен човек и знао је прилично писати и добро читати. Имао је врло леп глас и радо је појао у цркви. Свагда је о великим празницима народ поучавао у цркви, и то врло лепо према оном народу: да не краду један од другог, да не отимају, да не лажу један на другог; да не иду Турцима на тужбе за сваке беспослице да их Турци затварају и глобе, него међу собом нека се братски намирају; богати сиромаше да надгледају (као што је и он сам чинио). Он је истина као калуђер од богатијих узимао милостињу, али је сиромасима врло радо давао н. пр. жито, о Божићу печеницу, у Белу Недељу сира, о Васкресенију опет каква мрса, голом кошуљу или какву хаљину, а сиромашу (који нема чиме да плати орача или пореза) и новаца.“²⁾

Ето такав је био овај велики родољуб, који је живео друге половине прошлог века. Његов је век кратак али врло буран. Његов је живот врло поучан и за свештеника и за родољуба и световњака. Он је заслужио да и више о њему знамо а не само ово.

¹⁾ Вук, Даница за 1829. стр. 3 и 4.

²⁾ Даница за 1829. стр. 5 и 6.

БОРБА

August Strindberger

Ну рођака имађаше и других особина, које су неоцењене за прави духовни брак. Подносила је дуван и радо је пушила цигарете. Као последица тога било је да је после ручка ишла са господом у њихову собу и говорила о политици. Ту беше дражесна. Барон узнемирен мало грижом савести устаде за часак, отиде к жени у дечју собу, пољуби њу и дете и упита шта раде? И бароница беше благодарна, али не и срећна. Барон се врати у друштво са ванредном вољом, као после испуњене дужности. Понекад му беше криво, што и његова жена не може да буде ту.

Почетком пролећа рођака не отиде кући, него је пратила своје рођаке у једну бању. Тамо је давана једна дилетанска представа у корист сиротиње тога места. И она и барон играли су заједно, разуме се, као љубавници, са тако природном последицом, што је се као пламен разбуктала, питање о неговању осуђеника доби свој летњи распуст, и љубав постаде жарка. Али то беше само духовни жар; заједнички интереси, једнаки погледи, а може бити и слични карактери.

Међутим бароница је имала времена да размишља о своме положају. Једнога дана рече своме мужу, како би боље било да се раздвоје, пошто су иначе између њих све везе покидане. Он не хтеде то ни да чује и паде у очајање. Рођака требаше да отпутује кући и онда би видела, да ли је он човек од части.

Рођака отпутова. Сад је отпочело дописивање између њих. Бароница морале сва писма читати. Она то није хтела, али барон је тражио. Најзад он попусти и читаше сам њена писма. Рођака опет дође. Тад је било свршено! Барон беше пронашао, да без ње не може да живи. То је смрт! Продужити? Немогуће! Раскинути брак, који барон још сматраше као проституцију, и опет се оженити? Да, то је једини частан и ако тежак начин.

Али она то неће! Она неће, да свет каже, како је жена мужа залудила; а скандал, скандал!

Ну било би и нечасно, неизвестиги жену о стању ствари; ко зна, докле то може доћи! Како? Шта он мисли с тим? Докле би то довело?

То се не може знати! О како је срамно! Шта би он о њој мислио?

Да је жена! — И он паде пред њом на колена, закле се и рече, нека јој ђаво носи и неговање осуђеника и сиротињске школе; изјави јој, да он не зна, да ли је она ово или оно, али зна да је воли! — Она га презре и отпутова на брзу руку у Париз. Одмах отпутова и он за њом и из Хамбурга написа писмо својој жени. Он објашњавао, да су учинили погрешку и да би било неморално, кад ту погрешку не би поправили. Тражио је развод брака!

Разведоше се и после годину дана барон се венча са рођаком. Добише и дете. Али оно им није срећу датило, напротив. Овде на пољу вејаху тако многе нове идеје, тако многе и јаке буре! Он је подстаче да напише једну књигу о младим злочинцима. Критика је сатреу

прах. Она се наљути и закле, да никад више неће писати. — Тада он узе слободу да је запита, да ли она пише да је хвале, да ли је славољубива? — Она му одговори са питањем, зашто он пише?

Ово је дало повода малој измени мисли. Али то беше само освежавање једно чути мишљење друкчије од свога. — Своје мишљење? Шта то треба да значи? Зар она није имала своје назоре? — Она се поносаше, да каже, како има своје назоре и ови су баш због тога морали увек бити друкчији од мужевљевих, да се не би десила каква погрешка. — Сад он признаде, да може имати погледи какве хоће, само ако га воли. — Воleti? Шта је то? У њему се крије животиња, као и у сваком другом човеку, он је према њој био неискрен, лажан. Он није волео њену душу, него њено тело! Славе ми, обоје! Њу у свему! — О како је био неискрен! — Не, искрен, он је био жртва самообмане, кад је веровао, да само њену душу воли.

Дођоше уморни на булевар и седоше пред једну рестаурацију. Она запали цигару. Келнер приђе неучтиво и рече, да се ту несме пушити. Муж затражи објашњење а келнер одговори, да је то отмена рестаурација, па нису ради, да се гости одбијају због таквих женских.

Устадоше, платише и отидоше. Барон се љутио; младој бароници готово бежу сузе потекле. — Ето шта чини моћ предрасуде! Пушење је за човека лудорија, јер пушити је глупа ствар, а за женске је злочин! Нека уклони са света предрасуду, ко може и ко хоће! Барон не хтеде допустити, да његова буде прва жртва осећајући, да јој је и оно мало части предрасудом уништено. Јер у ствари и није друкчије. У Русији пуше даме у друштву и између појединих јела за великим ручковима. Појмови се дакле мењају са географским границама. Па ипак, ни ове ситнице нису без значаја у животу, јер ситнице и сачињавају живот. Кад би људи и женске имали исте рђаве навике, лакше би се у животу опходили и боље би се познавали него сада! Кад би добили подједнако васпитање, имали би исте интересе и никад се у животу не би разишли! — Овде барон застале, као да је нешто глупо рекао. Али бароница се на томе не заустављаше, јер њене се мисли не задржаваху само на поруци. — Њу је увредио један келнер, она је искључена из друштва бољих људи. У томе се нешто крило! Са свим! Њу су на томе месту познавали! Доиста, она је то још раније приметила. — Шта је приметила? Да је у рестаурацијама предусрећу са недовољно уважања. Људи нису веровали, да су венчани, јер иђаху под руку и учтиво се понашаху једно према другоме. Она је то дуго сносила, али више не могаше. Ну све је то било цвеће према ономе, шта је у почетку морала слушати! Шта је то, што је с почетка морала слушати, а није му казивала? — О какве ствари! Каква писма! Па анонимна! — А барон! С њим су поступали као са каквим зликовцем! А никакав злочин није учинио! Он је учинио све по законским захтевима а није учинио браколомство. Оставио је отаџбину на начин који закон допушта, молбу за развод брака одобрила му је краљевска конзисторија; свештенство, света црква под печатом га је ослободила ранијих брачних веза, он брак дакле није сломио. Читав

народ може се ослободити заклетве верности према владоцу, кад се нека земља освоји, зашто друштво ово ослобођење не признаје код једног обећања? Зар друштво није учествовало, кад је донесен закон, да конзисторија може развести брак? Па како се може друштво онда истицати као судија над својим рођеним законом? Друштво је дакле у противречности са самим собом! С њим се поступа као са злочинцем! Зар му није секретар посланства, његов стари пријатељ послао само једну карту кад му је овај послао и своју и бароничину? Зар није био занемарен при свима јавним изменама карата. — Наравно, али бароница је била изложена још горем. Једна њена пријатељица у Паризу затворила јој је пред носом врата, а више њих су окренуле главу, кад су их на улици среле.

(свршиће се)

ПОЗНА ЛУБАВ

(Paue von Schönthan.)

Младост је лакоумна и распикућа. Млада оца валао би држати под туторством. Сваки зна не једну младу даму, која као да баш на то иде, да се о њој прича и приповеда, како је томе и томе „дала корпу“. Оне то сматрају као велико дело, као тријумф. Нека им буде то на здравље, али каткада хоће вечита правда, која много што поравнава, да те одбијене страховито освети. У тиху монологу и у велегласну вајкању није се једна женска одала: „Баш сам онда била луда!“ — „Баш је младост лудост!“ У јесење дане живота даме се више не устручавају, да саме себе осуђују због непромишљености у младости, па да то кажу с тужним уздахом. Тешко да ће бити и једне жене, која се не сећа с кајањем какве изгубљене среће из младих дана, барем једне. Она је није шчепала. Можда јој је било суђено, да онога сретне, који би јој био мио, али га је она пропустила, јер тада није опазила, да јој он срећу односи... Био је то кратак, неупотребљен часак, као што га Лонгфелов описује:

„Лађе, које се ноћу срастају, поздрављају се при срастању, само се знак истакне, и из даљине заори се кроз помрчину крик. Тако и на мору живота: ми људи сусрећамо се, измењамо реч, поглед, па онда опет буде мир и мрак!“

У сећању зрелијих дама, матера, па и баба, али нарочито госпођица средњих и старијих година, жива је увек по каква стара слика, на коју се тада, у младе године, код онолика ласкања, које некада није више значило, до ли интермецо на балу, тренутна летња авантура, кокетовање, листак из дневника убаве лепотице од осамнаест или деветнаест пролећа.

Пре повише година појавио се у Берлину на ступовима за огласе велик плакат са насловом „од Винете“ у великим словима, да се издалека могло читати. Дама једна тражила је „господина висока стаса са русом косом и брадом и са духовитим цртама,“ кога је видела у

извесној улици једнога лепога пролетњег јутра пре десет година. Беше то тада прво и једино срастање. За себе каже дама, да је тада носила „хаљину тамне и каткада јасне боје.“ За тим после десет година, једнога дана у септембру, сретне се случајно опет са тим господином, они се погледају и — прођу једно поред другог.

И сада докона дама, да тога човека тражи помоћу плаката. Она би да говори с њиме, да га зове да дође код баште близу колодвора једнога, тамо, где се крије малено гробље са запуштеним гробовима, трулим, искривљеним крстовима и опалим камењем. Тамо хоће „Винета“ да опет види човека и да га усрећи већ у пола оданом исповешћу, да је њено срце са живом жељом сачувало сећање, за пуних десет година!

Ја знам, поштована читатељко, ви прћите уста и велите: Шта тој паде на ум — то нема смисли — то је лудо!

Нека је и лудо, допуштам, јер не марим да противуречим; ја само примам оно што је било. Дакле смем ли продужити?

У једном бечком дневном листу наишао сам једанпут на интересантан оглас, који је човека привлачио, ма како се иначе мислило о таквим одликама, које „не приличе женској.“ Немам више при руци тај оглас, навешћу дакле по сећању што је главно; тицало се овога: Дама једна прича, да је пре осам година у уској улици унутрашње вароши њу господин с интересантним лицем посматрао кроз шалукатре на прозору преко пута. Она додаје, да је за то касно дознала. Онда је тога господина нестало и авантури био је крај. Е, после осам година, моли га она оним чудним огласом у најраспрострањенијем бечком листу, ма где био, да се своје тадањем ви-за-ви јави; и тај позив био је без смешне сентименталности и код све потребне краткоће тако срећно стилизован, да тражени господин није никако могао одолети. Беше то одважни позив женскога срца, које се касно предомислило, покушај, да се нешто исправи, поврати, што је непажљива, поносита и непромишљена младост тада била превидела. Тада је мислила: „Ево још једнога, који куша срећу са кокетовањем.“ А од то доба прошло је осам година. Ко зна, шта је све било са траженим човеком за то време, да ли је још у животу, да ли је још слободан, могао је међу тим имати и које дете, та осам година оставе трага и на мушкарцима. Лепши за цело није постао.

Али она која тражи не мисли на то, она има пред очима само слику лепога младића, који је кокетовао кроз шалукатре преко пута и за своју љубав био тако ружно награђен; сада би она хтела да то накнади.

Не знам, да ли је јаван позив имао успеха. Врло сумњам. Пуно срећних случајности морале би се удружити, да тих двоје опет саставе, а најпосле и то је сумњиво, да ли би се човеку иза шалукатре, после толико година, његов тадашњи ви-за-ви и сада допадао. На сву прилику није ни дошло до тога састанка, и крик тога срца зацело је прохујао, није му до уха ни допро, до уха човека, који је на веки изгубљен!

Оваква јавна распитивања никако нису ретка; ја бих могао навести још неколико примера. Занимљивој

варијанти домислила се пре две године једна дама у Аустрији, која није прибегла огласу у новинама, него је свима коњаничким официрима ћесарске војске разаслала брошуру у ружичастим корицама, у којој је причала кратку романтичну приповетку.

Списатељка је у новембру 1894. године у пет и по сати у вече пролазила извесном улицом у Сибињу (у Ерпелу) и срела је млада официра необичне лепоте. После овога случајнога срастања дође друго после неколико дана, па наша дама, која се као дилетантка занима санкањем, погледа боље свега потпоручника. Ту сада долази лични опис, права потерница са свима појединошћима, па опис оба срастања при чему признаје, да оне очи никада неће заборавити, да ће сечка младога војника увек остати у њеној души.

Налање у треће срастање није се испунило. У томе дође да се нагло морала да врати у свој завичај. Али је срце рањено Купидиновом стрелом брзо одвуче опет у Сибињ; очи њене свуда „његу“ тражише; али њега беше нестало. Лати се трагања. Залуду! На ску прилику млади официр ни спадао у тамошњи гарнизон. Нити му је знала чин, јер је тада имао на себи шињет, нити је знала, коме је ролу оружја спадао, те да би се могао лакше пронаћи; само је то знала, да је био официр или кад хусара, или код коморе.

Она се сада лати, да по сећању изради лик ишче-злога у природној величини. У својој књижици прича, како се „код свака потеза кичицом молила Богу, да јој дело добро испадне те да се по слици позна ориџинал.

Бози јој не саслушаше молитву. Ни портрет не може. „Ова слика“, пише она, „слична је Пигмалионову кипу; зар никада неће оживети? Да ли ће људи бити мање свирепи и ориџинал слике показати на обзору?“

Најпосле моли тражитеља онога, који може да даде какав извештај о јунаку малога и недовршенога романа, да јој пише под шатром „Еурека“, *Poste restante* итд. Сви коњанички официри, чија се имена налазе у ранглисти, добили су књижицу безимене списатељке, која је, како вели, лепа и отмена дама; тај начин чинио јој се понајпоузданији и понајзгоднији. И заиста се дошло до резултата, за који сам случајно дознао. После неколико недаља дана добила је списатељка писмен и поуздан извештај од једног официра, да је тражени хусар који се тада налазио у Сибињу на одсуству, пре краткога времена преминуо!

Жалосно решење, али можда не и најнесрећније. Ко зна, како би било, да га је нашла! Ко зна, није ли се пређе витки, елегантни коњанички официр међу тим поугојио, да ли би му се интересантна бледоћа лица била одржала, да ли би му крајеви од бркова, који су се помињали у потерници, још онако поносито у вис дизали! Ја мислим, да би ту на сву прилику било горко разочарање. Дивота, па и она лепота потпоручникова, пролази тако брзо са годинама — па и сами бивамо старији.

Јел'те, то је већ и претерано, издобовати једног потпоручника? Ви одбијате од себе и помисао, поштована читатељко, да би вам икад и у сну пало на ум тако што.

Али, немилостивна милостива, прођите у духу своја сећања из времена пре своје удадбе. Не диже ли се пред

вашим очима ишчилела слика, мисао на некога, код кога бисте били желели, да је погодио, да бисте му смели признати? Не? Зар се и у вашем животу нису уплели конци неспоразума, који су се могли избећи, да вам нису толико препоручивали да се чините невешти и да се претварате, да нам друштвене уредбе нису тако до зла бога паметне? Скоро свака жена храни у тајности свога срца понешто кајања због неиспуњених изгледа, због лакоумно или са неодважности изгубљене среће, због проћердана блаженства.

Наравно, тако што нерадо хоће да се призна, па сам уверен, да ће даме јасно гласно осуђивати оне, које се занесу на кораке, као што смо их ми овде изнели.

„То се не пристоји!“ — „Тако што не ради се!“ — „Како је то неприлично!“ — „Та то није женски начин!“

Ајде нека је тако; управо само су изузетне женске имале срчаности, да човека издобују и да га траже преко новина. Али ја опет зато остајем при томе, да би многа само када предрасуда не би сметала, издобовала какву љупку, милу, стару успомену, те још како јак!

Благо онима, које оно, што је у животу најлепше, уживају у своје време, а не познају!

КЊИЖЕВНОСТ

Годишњица Николе Чупића

Издаје његова Задужбина. Књига XIX (издања Чупићеве Задужбине књ. XLII). У Београду, штампано у државној штампарији 1899. Цена 2 дин. стр XIII и 256.

1. Први је чланак у Годишњици: *развитак породице и њене фазе*, од Др. Манојла Смиљанића. Предмет је интересантан, и ако му је у овом чланку посвећено мало места, према замашности теме. Писан је више у тону наговештаја, и дескриптивно, а мање се обрађала пажња на експликације уочених факата. За основ рада узета је позната Морганова теорија, која се и поред све компетентности њеног аутора не може примити као тачна, нарочито сад кад су, сем утицаја земљишта и климе, проучени боље и утицаји расе и социјалног психичког стања на организацију појединих облика породичног живота. Ипак је чланак користан за читање, има лепих примера и износи на видик питање о коме се, после чланка Св. Марковића (реалан правац у науци о животу, II) у нас врло мало писало.

2 Други је чланак: *Шумадинка, културно-историска слика*, од Анд. Гавриловића. Ово је најслабији рад у Годишњици, од њеног почетка до данас. И не само то, него једва да има ма што лошије у нашој књижевности, у периодичним и непериодичним издањима. Чудно је двоје: прво, како је г. Гавриловић смео изићи пред читаоце с онаком беспослицом, и друго, како је одбор смео штампати ту ствар? Камо очи?... Ако је Љубина *Шумадинка* добра ствар, онда треба или о њој написати добру расправу, или из ње прештампати најбоље ствари у целини. Г. Гавриловић учинио је нешто најгоре, што

нико ваљда не би учинио ни у нашој ни у туђим књижевностима. Он је напунио близу 80 штампаних страна крћим цитатима из Шумадинке, почев од песама, па до *позива на претилату* (на Подунавку). Већа се увреда није могла нанети ни чика Љуби ни одбору Чупићеве Задужбине. Читалац у место да чита ма какву добру ствар, има пред собом подеротине и комадиће, који ни мало не могу да покажу каква је била целина. Неколико сам пута загледао потпис, да се уверим, да ли је то доиста радио г. Гавриловић. Ја тиме не тврдим да остали радови г. Гавриловића имају какве велике вредности — у то ни он сам не верује, али је овај у Годишњици тако лош, да ми чак изгледа сумњиво да га је г. Гавриловић написао. Он до душе има склоности да олако пише и да даје слабе ствари, али овај посао у Годишњици тако је некњижеван, тако примитиван и лош, да је мени све једнако чудно, ко дође први на мисао да га штампа у Годишњици?!

Него, овај рад г. Гавриловићев учинио је добро само једноме човеку — г. Пејиновићу. Нешто слично овоме радио је и он у босанској Нади, на смех и увесељење читалаца. Данас, после рада г. Гавриловићева, Пејиновић излази као нека врста литерарног човека. Он и на заранку свог књижевног рада пише много боље од г. Гавриловића, и ја се не устручавам да обратим пажњу г. Гавриловићу на радове г. Пејиновића. И ако мисли да у овој врсти исписивања из старих новина и књига дође до неке вештине, бољег му учитеља не треба од г. Пејиновића. У осталом и не може другог ни наћи, јер се овим исписивачким пословима само њих двојица и базе. До душе Пејиновић прича својим речима, док г. Гавриловић преписује од словца до словца.

3. У чланку *Леџан-град* покушао је Синиша да расправи ову интересантну ствар, којом су се у нас бавили тако одлични књижевници као што су Шафарик, Новаковић и Ненадовић. Не мислим да је писац успео у томе, али заслужују пажње историски подаци изнесени у чланку.

4. И други пут г. Гавриловић. Чланак носи назив: *Приложак проучавању српске народне поезије*. Хвала богу, бољи је од првога. Да га није г. Гавриловић написао, ја бих казао да је то ђачки рад, без научне вредности и написан стилем који личи чланцима за опште народне календаре. Овако само једно могу рећи: спада у боље радове г. Гавриловића.

5. Из *Србијанке Симе Милутиновић Сарајлије* с коментаром Драг. С. Милутиновића. Песма је од слабијих Симиных песама. Коментар је у појединим тачкама излишан, јер објашњава и оно што је по себи јасно.

6. И трећи пут г. Гавриловић. Скоро као на лици-тацији, или у причи „правда и кривда“, кад ђаво, у облику калуђера 3—4 пута излази пред браћу. Овога пута његов прилог носи назив: *Ка биографији П. П. Његоша*. Хтео сам да речем ма што добро о овој ствари, те да колико толико утешим г. Гавриловића. Али се баш никакко не може. А што најпосле и да га тешим? Нико га

није гонио да излази са онако безначајним радовима, чију је ништавност и он сам морао знати. У овом последњем само вреди Његошева песма, до сад нештампана у његовим делима. Све што је г. Гавриловић пред њом и иза ње надовезао или не вреди много, или је са свим познато. Ни овај посао (дем Његошове песме) није књижеван, јер се састоји из исписа и цитата који немају важности за објашњење Његошевих песама, нити за разумевање његове државне акције.

7. Чланци: *Букуља и Венчац*, од ђенерала Мишковића и *Врхлаб-Беласица и Жула Врховина*, од Авр. Поповића упознају нас са појелиним местима у географском, историском и етнографском смислу. Сама је ствар добра, а стручњацима остаје да кажу да ли је и излагање тачно.

8. *Путне и друге белешнице* од М. Ђ. Милићевића личе на остале радове његове овога правца. Оне нису без занимљивости, и ако не приносе увек много нашем етнографском знању. Ове су овде слабије но раније његове белешке, јер извесно писац није имао довољно издржљивости да их преради и попуни.

На завршетку нека се допусти једна напомена. Кад чланови Чупићеве задужбине желе да им се Годишњица чита и продаје, ваља да при примању радова имају само један руководни принцип: књижевну вредност рада. Ништа не сме ићи кроз капицик, нити се примати из пријатељских обзира. У питањима књижевним, исто као и у питањима части мора се бити врло пажљив: ништа се не сме учинити што руши углед једнога листа или књиге. И кад поједини људи имају храбрости да понуде рђаве књижевне производе, било би врло несмело од чланова одбора да их не баце у корпу. Иначе ћемо дочекати да будемо преплављени књижевним цубоком, јер ће увек бити људи који ће пристати да за добре паре пишу рђаве ствари.

Ја испуних своју дужност. На другима је да и они своју испуне, како би се избегле штете по књижевност од олаког примања радова у журнале и зборнике.

Ј. П.

НЕДЕЉНИ РЕПЕТОАР

Уторник, 8. Фебруара: *Богат мајдан*, комедија у три чина, написао Дон Томас Родригес Руби, превео са шпанског Х. С. Давичо.

Четвртак, 10. Фебруара: *Краљ Лир*, трагедија у пет чинова од Шекспира, превео с енглеског Др. Лаза Костић.

Субота, 12. Фебруара: *Маројица Кабога*, драма у пет чинова, од Матије Бана. (*Први пут*).

Недеља, 13. Фебруара: *Дневна представа: Париски кочијаш*, драма у пет чинова, превео с немачког Н. Н. — Вечерња представа: *Маројица Кабога*.

Садржај: Јесен (песма) — Море без приморја — Из срп. историје — Борба — Књижевност — Репертоар.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

Претплату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

Једна успомена

О мој цвете плави, ко облачак нежни
Ја сам трунка праха што на тебе пада,
И бескрајној срећи са трепетом страсним
Животу ил' смрти ближи се и нада....
У очима твојим, у дубини мора,
На престолу зрачном од бистра кристала,
У облаку плавом, с поменком у руци,
И мени се нада једном заблистала....
Ал' зашто ме сета нека опет мори,
А тајанствен шумор неку слутњу збори?...

Ја сам срећан био. У близини твојој
Ваздух ког ти дишеш дисао сам и ја,
Гледао те како уз гласове свирке
Твоје нежно тело креће се, повија.
Како после за тим, ко у тице мале,
Преплашене, груди бурно ти се крећу,—
На бледо ти чело плаве власи пале,
Сећају ме свиле на јесењем цвећу.
Ја сам срећан био... што ме сета мори,
И тајанствен шумор слутњу неку збори?...

После днева пуних болова и мука,
У којима тако цароваше смело,
О да ми је лака и божанска рука
Положила венац на суморно чело.
О венац лепи од самога цвећа
Осмех, речи са усана твојих...
Зашто... зашто да ме оног сећа,
Смеде сићи са усана мојих?...
Срећан био?... Што ме сета мори,
И тајанствен шумор слутњу неку збори?...

Ив. М. Милићевић.

М. ОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

— Јанко М. Веселиновић —

(наставак)

— Да се кладимо у што хоћеш! Али под једном погодбом: мораш нам лепо испричати што си прочитала.

— Е то је већ којешта! — рече Виловић.

— Та оставите га нека прича! Ја ево признајем да нисам баш тако велика љубитељка књига у којима се тако којешта пише.

— А зар је ту којешта? — упита Милан.

— Не знам у тој књизи; али има неких што сам читала па баш којешта. Ево и Савета зна.

Савета баш у тај мах уђе у собу.

— Шта? — упита она.

— Ништа; говоримо о књигама. Окупили ме овде због ове књиге...

— Па то је врло занимљива књига — рече Савета.

— Није о тој књизи реч, него ти поче о некој другој! — довикну Милан.

— Госпођица има право! — рече Виловић — Има заиста свакојакних књига. Ова на пример: добра је, и вреди је прочитати; и ја вас молим, госпођице, да је прочитате! И има још пуно ваљаних књига што би требали да прочитате.

— Кад би ми знале које су то књиге! — рече Савета. — Ја знам само оне што је покојни отац волео, и што сам му их читала; ове новије не знам.

— Ако допустите, ја ћу вам давати добрих књига.

— Хвала! Бићу вам благодарна.

— Знате ли који страни језик?

— Не знам. Учила сам нешто; али то је толико као да нисам ни учила, јер сам заборавила. Покојни отац није за то марио па сам морала прекинути.

— Не мари ништа. Имамо ми ваљаних ствари и на српском језику.

И онда узевши „Јаднике“ у руку поче говорити о томе роману и исприча им историју самога писца.

Савета га је слушала недахнимице. Никад није чула човека да тако поучно говори. И, за дивно чудо, како је и сам тон и сваки покрет и поглед његов био некако на своме месту: све му је личило.

Она села крај прозора па се просто заблемула у њега. Допадао јој се осмејак, што је поигравао на оним пуним и руменим уснама, па они лепо неговани бели зуби, па лепо брчићи повијени, али се видело да их није разним мастима и помадама догонио.

Кад и кад би је тргао глас његов, и онда би слушала за тренут — два беседу, па би се опет предала своме посматрању и премисљању.

А дан је измицао. Сутоп већ пао на земљу. Једва он виде да је време да се кући иде, па устаде и поче се поздрављати.

„Добро сам се одржао! — честитао је сам себи кад је на улици изишао. — „Ала јој је мека ручица!“

„Како ми брзо прође време кад је он ту!“ — мислила је она улазећи у кућу.

V

Савета се показа одличан ђак. Гутала је а не читала сваку књигу коју јој Виловић даваше. По читаве сахате удубљивала се у читање и тражила нарочито места која би истакла кад би је он запитао:

— Па које вам се место најбоље допало?

Ако је још била срећна те се то и њему допало, онда њене среће нигде! Подвлачила је та места и списивала за се у нарочиту књижицу. Књига јој поста неразводни друг чим би кући дошла, и мајка је м раде исто онако да је кара што чита, као некад што везе.

Није се обзирала на прекоре материне. Дави су јој пролазили у неком слатком сну. Све јој беше и лепо и мило, а књига нарочито. Већ само то што је била у његовој руци, па беше доста да је из своје не пушта. Сваки преврћен листак, свака пртица плајвазом, свака трунка дувана, што се на белим листовима видела, беше за њу као нека реликвија. У свакој тој ситници гледала је њега. Та ту је гледало његово око; ове је листове превртала и преврћала његова рука! И она је тада видела и оне очи и ону руку; осећала је живот у тим мртвим словима и белим листовима као да су они — он!

Зора је њу затицала потпуно будну у постељи; а кад би сан кад и кад и пао на њене трепавице, књига је остајала на грудима или под главом.

Па како ли је њу тек љубав преобразила!

Дах љубави учинио је од ње оно што и дах пролећа од природе. Оно мирно лице поста некако заносно и румено; оне питоме, црне очи изражаваху сад неку чезњу дубоку као море. Све је на њој

предисало неким чаром, заносило и опијало толико, да би човек и нехотице пошао за тим погледом не питајући куда. Сва милина и горчина, сва сласт и отров, сав мир и бура беху на том лицу и у том погледу.

Мину лето. Они се виђаху врло често код Марије, али се виђаху и иначе на улици и на шеталиштима. Њено око беше за њега вазда отворено. Познала је она из далека сенку његову и у највећој тишми на шеталишту шешир његов. Али најслађи састанци беху код Марије. Она је умела некако увек наћи начина да их, бар за један тренутак, насамо остави. И ма да ни тада нису скоро ништа говорили, опет им ти тренутци беху тренутци среће, кад су бар једно друго смели погледати.

Не удешавајући удесили су да се виђају недељом и празником по подне код Младеновића, нарочито од кад насташе зимски дави. Ту су проводили оно неколико часова врло весело. Разговор се водио о свему, па разуме се и о књижевности. Савета је већ свикла да и о томе говори, ма да је њено мишљење било увек као и Виловићево. Стари Младеновић опет никако није марио за тај разговор јер се слабо у томе разбироа. И зато је Милан, кад год је хтео да оца склони да им не смета, (а то је увек радио кад би Милорад и Савета ту били), почео разговор о књижевности.

— О, брате, данас сам довршио Балзакову жену од тридесет година. Право да ти кажем: не допада ми се!

— Зашто? — пита Виловић.

— Па онако... Балзак је у опште... застарео писац.

— Е?!

— И, после, ја то брате не бих дао женскињу да чита! И... што је најглавније: — Застарео!

— Ти ме изненађујеш! — поче Виловић ватрено. Не бих дао Балзака женскињу! Зашто? Зато што слика живот! Балзак застарео! Зашто? Зато што говори истину! Као да истина може застарити! Стари Младеновић се намрштио, па само што није почео грдити.

— Па јест и Зола слика живот! — рече Милан.

— Ти канда хоћеш да се подсмеваш! Јесте, Зола слика живот, а ја га волим што има куражи да каже истину не зазирући какве ситуације. И ако је што рђаво у његовим, није он крив. Право вели руска „не грдите огледало кад је лице грдно“.

Старом Младеновићу прекине. Он се

— Шта мешате православне Румунцима? Ала се ова младеж искварила честиту реч с њима рећи!

— Али, тата, молим те

— Доста! доста! Не!

ја у моју собу, а ви р

Хајде, баба!

Па љутито трес

Изнајпре Виловићу беше врло непријатно; али кад виде како се по старчеву одласку Милан смеје, насмеја се и он.

— Ако хоћеш тату да наљутиш па да ти леђа окрене, почни само о књижевности. Још може да трпи кад говориш о „Љубомиру у Јелисијуму“ и другим Видаковићевим романима; али почни само о странцима — одмах грди и устаје.

И чим Милан почне разговор о књижевности, он се одмах стане с њим препирати док чича не побегне.

Кад стари Младеновић оде, Милан приђе и метну Виловићу руку на раме.

— Не жести се, младићу, рече — ја с намером нисам устајао ни против Балзака ни против Золе — част им обојици! Да попијемо по чашу вина, вишиш, како дува на пољу, па нам одсвирај што год!

Напољу је дувао ветар и носио снег с кровова, а у пећи је пуцкарала весела ватрица. Милорад се насмеши, погледа она мила и весела лица око себе, па се кучну с Миланом.

Разговор пође живље. Милораду се чак и Савета учинила данас некако веселија него до сад. Обраћала му се непрестано разним питањима, а око јој одаваше расположење које је гајила у души према њему.

„Ако е око заиста огледало душе — онда ме воли!“ — помисли он

И осети се потпуно срећан од те помисли.

(наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ХАЦИ РУВИМ

Архимандрит манастира Боговађе

— Миленко М. Вукићевић —

I

Село Бабина Лука налази се у ваљевској Тамнави, два сата с. источно од вароши Ваљева. Цела околина врло је плодна и живописна, богата и насељена. Само је село, до првога српскога устанка незнатно, постало чувено после устанка, јер је колевка три чувена Србина заслужна за стварање српске државе.

У Бабиној Луци родио се око 1770. Никола Симоновић, који је 1815. године са Аврамом Лукићем и Оташевићем био таоц преко Дрине, по том окован у синџир и отеран у Бјелину, одакле се некако избави и дође кући. У Бабиној Луци родио се и један од најписменијих људи у првome устанку, који је имао јакога утицаја на развој догађаја како у првome тако и у другome устанку, а то је *Петар Николајевић—Молер*, синовац Хаџи-Рувимов, од брата му Николаја, по коме се Молер

и презивао. Најпосле у Бабиној Луци родио се и чувени *Хаџи-Рувим*, архимандрит манастира Боговађе, човек, који ће вазда служити као углед родољубима, свештеницима и духовницима.

Да кажем овде све, што се зна о Хаџи-Рувиму, а што је мени у овај мах приступачно.

II

Архимандрит Хаџи-Рувим родио се око године 1744. у правој српској кући од оца *Ненада* и матере *Маре*. На крштењу доби име *Рафаило*. Кућа, у којој се родио Хаџи-Рувим, изгледа да је била задружна. За то немам тачних података, али тако мислим према ондашњем времену и према карактеру самога Хаџи-Рувима. Знам извесно, а то помиње у својим записима и сам Рувим да је он имао још три брата: *Николаја*, оца војводе Молера, који је умро пре 1795. год., *Павла* и *Марка*, који су тада били живи, што се види из његових бележака.

У време детињства Хаџи Рувимова као једина духовна утеха српскога народа беху још непорушене цркве и неопустели манастири. За тим онај узорити патријархалан живот у српском дому, где је било онако јако развијено поштовање према вери, цркви и свештенству код оба пола. Сама пак задруга, као заштитница вере и закона у време српскога робовања била је у стању да одгаји онакав карактер, какав је оличен у Хаџи-Рувиму. После онога што дете научи у кући првих година свога живота, и то у ондашњој српској кући, где се развијала она божанска љубав и поштовање сина према својим родитељима, она идеална и надземаљска љубав сестре према брату, долази село и околина, које шире видик детињих погледа, где дете слушајући певање уз гусле народних песама, тече ону љубав према своме селу, околини и народу, која се уздиже у човеку до патриотизма. Ова љубав почиње од друговања сеоске младежи, па се пење дотле, да је човек у стању да загрли све оно, што се српско зове, а за одбрану српскога имена у стању је да се бори, докле осећа дах у котлацу. Таква кућа, таква околина, такво село дало је оне борце српске за ослобођење, па таква околина створила је и узвишени карактер Хаџи-Рувимов.

Све оне узвишене идеале српскога младића, одгајеног у српској кући, неко је безобзирно газио и рушио. Младић одгајен у српској кући, поштовао је своју веру, цркву и свога свештеника. Турци су се од силе и беса ругали његовој вери. Цркве и манастире палили и у кошаре претварали; попове и калуђере срамотили, мучили и прогонили. Младић одгајен у српској кући поштовао је и волео своје родитеље, браћу и сестре. Турци су му гонили, мучили и уцењивали родитеље и браћу, сестре срамотили и у харем одводили. Тим су Турци кидали оне најнежније и најсветије везе, које ничу у срцима пуним

племенитих и узвишених осећаја. Све ово гледао је Хаџи - Рувим као дете и као младић. Ну ни то није било доста. Он је имао прилике у детињству да гледа како пламте цркве и манастири. Тако исто и у зрелим годинама. Још као ђаче 1759. могао је слушати како су Турци попалили и порушили до темеља манастир *Вољавчу* (Rad jugos. acad. I. стр. 183). Све је ово утицало на Хаџи - Рувима, а нарочито кад је постао манастирским ђаком и кад је тумарајући по манастирима боље познао са српском прошлoшћу из црквених и манастирских књига и записа. Све то још се више развило доцније, кад је постао свештеником и кад је схватио значај вере и православља по српски народ. Поставши калуђером он је постао учитељ народа свога. Он им је тумачио књиге староставне и крепио подржавајући их у мисли да „вода мора тећи куд је и текла“, да српско мора бити што је и било. Његова мржња према Турцима у ово време била је толика и тако неодољива да јој је он дао одушке исписујући је записима на крају какве књиге.

Кроз све ове прилике прошавши дечко и младић Рафаило, дошао је кроз свештенство до онога што видимо у карактеру калуђера Хаџи - Рувима.

(наставиће се)

БОРБА

August Strindberger

(свршетак)

Нико не зна где ципела жуљи осим онога, који је носи! Они беху добили своје ципеле, праве шпанске чизме, и стајаху у свађи са добрим друштвом. Друштво их се одрекло! Друштво! Овај склоп од полукретена, који скривено живе као пси, а један другог поштују, док какав скандал не изазову; т. ј. доста су часни да уговор склопе, да очекују време распада и да се дочепају слободу, коју им закон даје. И овај „социјетет“, друштво *par preference*, огрезло је у својим пороцима, а дели друштвени углед по скали, на којој је часност испод нуле! И да они ово раније не опазе! Али сад хтедоше да своја испитивања врше на лепој грађевини и да виде, како стоји са темељем.

Одавно не беху тако једнодушни као сада, кад кући дођоше. Од тога доба бароница остајаше с дететом код куће; она га ускоро ишчекиваше. Борба беше за њу врло тешка; у борби се беше уморила. Све је љућаше! У лепо намештеној топлој соби писати о „отпуштеним осуђеницима“ и пружати им са пристojне даљине руку у рукавици, то друштво допушта, али пружити руку жени, која се удала за слободна, нежењена човека — то друштво не да. Зашто? Одговора нема.

Барон беше у цвету младости. С скупштинама, на састанцима и зборовима, свуда је чуо дивље изливе против доброга друштва. Он чигаше новине, часописе, праћаше књижевност, учаше. Његовој другој жени прећаше

иста судбина као и првој: да заостане! Али чудновато! Она не могаше да прати све ситнице његовог проучавања, многе јој се ствари у новом учењу не допадаху, али осећаше, да он има право и да ради за добру ствар. Он је знао да код куће има „потпору“, која се никад не умара, пријатељицу, која му добро жели. Заједничка судбина прибила их је једно уз друго, као изненадна бура поплашене галебове. Оно, што женску краси, и што се сада тако слабо цени, а што је само успомена на матер, т. ј. природна сита, која је жену одржала, изби код ње сада на површину. Оно паде као топлота са огњишта на децу, као сунчани зрак на мужа, као мир на дом. Често се чућаше, како то, да не осећа, да му нема друга, са којим је раније о свему говорио, и он нађе да су му се мисли оснажиле, од када је престао да их одмах избрбља; и вероваше, да је више добио у немој одобравању, у пријатељском климању главом, у искреном стезању руке. Осећаше се јачи него пре и слободнији од контроле својих погледа; сад беше сам, пређе још усамљенији, јер је тада наилазио понекад и на супротности, које побуђиваху сумњу.

Беше бадњи дан у Паризу. У њиховом маленом стану на *Curs la Reine* беше спремање довршено и донесено велико божићне дрво из шуме Сен Жермена. Барон и бароница хтедоше после доручка да изађу и покупују за децу божићне поклоне. Барон се беше замислио, јер недавно беше издао један мали спис са насловом: „Да ли је социјетет грађанско друштво“. Још не знаћаше како је примљен Сећаху у трпезарији за столом где се пије кафа, а врата од дечје собе беху отворена. Чули су како се дадиља игра са малишанима и бароница се осмејкиваше срећно и задовољно. Беше постала тако тиха, а њена радост тако мирна. Наједанпут врисну једно дете, и бароница се диже иза стола, да види шта се десило. У тај мах уђе у собу слуга с поштом. Барон разви два свежња са унакрсним превезом. У првом беху једне „велике, угледне“ новине. Он им прегледа сваку страну и примети одмах рубрику са крупним словима: „Курјак у овчјој кожи!“ За тим је читао неколико редова: „Божић је ту! Овај празник који сви хришћани светкују, јер у целом човечанству влада мир и љубав, јер и сам злочинац меће свој нож у корице а лопов поштује право својине; овај празник, који се нарочито у северним земљама оснива на историјским подацима, на нашим прастарим обичајима и т. д. И сад долази као смрад из клоаке једна индивидуа, која не сматра, да јој је испод достојанства раскидање најсветијих веза и излива свој отров на најдостојније чланове друштва пакост, коју дикује најбеднија чежња за осветом...“ Склопи новине и метну у џеп. Отвори и други свежњ. У њему беше кариктура његова и његове жене. И ове новине отпрати истим путем као и прве, врло брзо, јер му жена уђе у собу. Попи кафу и обуче се. За тим изиђоше заједно у варош.

Сунце обасјаваше ињем окићене платане у Елисејском пољу, а *Plase de la Concorde* отвараху се као велика оаза од сунчане светлости у сред камене пустиње. Он је воћаше под руку, али му се чињаше да она њега придржава. Говорила је, шта би деци купила, а он одгова-

раше колико могаше. Најзад је прекиде у сред говора и запита: Знаш ли каква је разлика између казне и освете? — Не, о томе никад није размишљала. — Било би ми чудновато, кад не би било овако: кад се безимени писац у навикама свети, онда је то казна, а кад познати новинар казни, онда је то освета! Ми ћемо се убројати у нове пророке! — Она га замоли, да не квари Божић својим говором о новинама. — „Овај празник“ понављао је он за се, јер мир и љубав влада и т. д.“

Иђаху даље испод аркада улице de Rivoli, скренуше уз булевар и покупуваше ствари. Доручковаше у Гранд Хотелу. Она беше расположена и труђаше се да и њега разведри. Али он остаде замишљен. Најзад упита он: како може човек имати грижу савести, кад се осветио? Она то не знађаше! — Може бити за то, што нас је друштво васпитало тако, да увек имамо рђаву савест, кад год устајемо против ње? — По свој прилици! Зашто нема права да нападне неправичност онај кога неправда мучи? Јер други неко, сем увређенога никад се у напад не упушта, а друштво неће да буде нападнуто. Зашто није друштво напао, кад је њему припадао? Зато, што у то доба — са свим природно — није ни знао какво је оно! Човек се мора од уметничке слике мало поизмаћи, па да види слику како ваља! — Не говорити у очи Божића о тако рђавим стварима! — Истина је, бадњи је дан, „овај празник“...

И тако се одвезоше кући. Божићње се дрво запали и с њега одсјајиваше мир и срећа, али тамно јелово лишће мирисаше на погреб и изгледаше мутно, мутно као лице бароново. И сад уђе у собу, далиља с децом. Тад му се лице развесели, јер, мишљаше, кад одрасту жеће са радошћу оно, што смо ми са сузама посејали, а мучиће их савест, кад се огреше о природне законе, а не као сада, кад имамо свакојаке бубе у глави, које су нам штапом утеране, а добро их друштво дотерало на радост друштвену. Бароница седе за пијанино кад служавка и слуга уђоше у собу и свираше старе тужне игре, у којима уживају становници северних земаља. Чељад играху са децом, али не изгледаху весела. То беше као потребан део каквог богослужења. За тим чељад и деца добише своје поклоне и деца мораше отићи да спавају.

Бароница отиде у салон и седе на фотелју. Барон се спусти на шамлицу поред њених ногу. За тим наслони главу на њено крило. О како беше тешка! Она му миловаше чело, али ништа не проговори. — Шта, он плаче! Јест он је плакао! Никад није видела да човек плаче! Беше страшно! Цело снажно тело његово само се тресло, али није јецао, ни гласа не пусти! — Зашто је плакао? — Он је тако несрећан! Несрећан с њом? — Не, не, не с њом, али, али опет! — Да људи нису били према њему пакосни? О, да богме! Зар јој не би могао то испричати? — Не! Он хтеде само да овде поред ње седи, као што је поред своје мајке седео, некада пре дугог времена!

Она се шалила с њим као са дететом! Љубљаше му очи и брисаше лице својом марамом. Она се осећала тако поносита, необично снажна и не плакаше; кад је виде такву, он се охрабри. — Зар је он могао бити тако слаб? То је ужасно, да се у стварности оваке противности могу поднети! Да ли су веровали његови прија-

тељи у оно, што су говорили? Помисао је страшна, али они су то учинили. Тако изгледа; кад стене могу урасти у смрче, зашто не би могли урасти погледи у какав мо-зак? — Ну она ипак верује, да он има право, да он жели нешто добро! — И збиља, она је у то веровала! Али не треба да се љути! Зар није изгубио дете, и друго? — Доиста, али то се не да поправити. Не, још не! Али он и други, који су за спас будућег друштва радили морају измислити какву помоћ и за себе! Још немађаше никакав предлог, али јачи умови од његовог и многи други заједно моћи ће већ једанпут и то питање решити, које сада изгледа нерешиво. — Разуме се, то морају! — Али њихов брак, је ли прави, кад неће њој своје бриге да повери? Зар и он није про...? Не, то је прави, истински брак, јер они се волеше; они пре нису...! Зар се нису волели? Зар је она то могла крити? — Не, драги и мили то није могла! — Па, онда то је прави брак, брак од Бога, од природе.

Превео К.

ЉУБАВ ЈЕДНЕ БУБА-ЗЛАТЕ

— Жил Кларти —

1

Једна буба-злата летела је по ваздуху. То је била лепа злата, и кад би на њу пао који сунчани зрак, њен вратни зеленкасто-златан штит преливао се у црвенкастим одблесцима. Рекао би човек варница је.

Ах! лепа злата!... Како бих желео да вам је опишем јнако дивну као што је била! Али ко ће је описати?

То је била буба, рекао би хладно доктор Ентомологос, то је била буба, из реда пентамерних колеоптера, из фамилије ламеликорнија, из врсте цетонида.

А ја, ја ћу просто рећи да је то била врло лепа бубица.

II

Једна злата летела је кроз ваздух, сјајна као капља росе а зелена као смарагд. Њене груди, покривене красним љушчицама од поморанџасте кадифе, засјале би се покаткад као одблесци калаја.

То је био мужјак. Познаје се по његовом ратоборном кретању. Летео је право напред, певуцкајући војнички припев: *Бј буба са жабама!*

Његова криоца лепршала су се у ваздуху по такту, хладећи му блистави вратни штит, а рожићи су му се гордо подизали као две перјанице.

— Вере ми, помисли он, гле како ме ово цвеће заљубљено гледа. Ех! ова се боквица зацрвенела, враг један. Госпођице, ви сте дивни! Па ова љубичица што је постала пурпурна... па овај златни пупољак што од злата краде своју жуту боју.

Моја се злата онда гордо напући, летећи у округ над цветњаком, играјући се по сунчевим зрацима и певушећи и даље весело своју ратну песму.

III

Она наједанпут опази, крај зеваличине стабљике, цбуна јоргована и неколико бокора шебоја, једну младу

и лепу ружу што се тек развила из пупољка, која ју је љупко гледала.

— Ах! рече одмах злата... Ово је красан цвет и заслужује да му се удварам. Госпођице, ви сте најсвежија и најлепша у целом врту, продужи зауставивши се пред сиротом ружом, а њена стабљика стаде да дршће од узбуђења. Што вам је? Зар ме се бојите?

— Ах! не, не, рече ружа, оборивши мало главицу и порумене.

Зелена злата осећаше како јој се ласка.

— Ако ме се не бојите, ружице, зашто ми не бисте допустили да вас узмем!

— Ви?

— Ја.

Изгледа да је сирота ружа поблелела.

— Верујте ми, рече злата, лептири, ваши љубазници, су људи фриволни и превртљиви; њихова љубав није сталнија од праха њихових крила... Ја пак, ја ћу вас љубити целог свог живота и целог свог живота остаћу покрај вас, драга моја! и целог свог живота говорићу ти као што ти сад говорим: Ја те много волим, ружице, зар нећеш и ти мало мене да волиш?

Ружа задрхта; њени листови се у пола отворише.

— Ја те волим! понови злата.

И она се, пуна љубави, шћућури у срце ружино, где је изгледала као кад се смарагд метне у атласну кутију.

IV

Злата је љубила ружу читав сат и ви можете замислити колико су наша два љубавника били срећни!

— Да ли ћеш ме увек тако љубити? говораше ружа. А злата је одговарала:

— Увек.

Прође још један час.

— Подне је, рече један врабац што је летео кроз алеје.

И сви врапци понављаху: *Подне! подне!*

— Ах! рече злата... У ово се доба ја обично шетам; моје здравље тражи да се мало прошетам око врта.

— Ти хоћеш да ме оставиш? рече неспокојно ружа.

— Буди мирна, анђеле мој, ја ћу се опет вратити!

Злата скочи и стаде да лети неколико минута, уз дуж, у ширину, уокруг, па онда, наједном, оде као стрела и упуту се једном цвећњаку, где су се високе георгине нихале на својим стабљикама.

V

Дуго је ружа чекала злату и тужно је понављала:

— Неће се вратити!

Капља воде ваљала се низ њене листове, чист дијамант, за који бисте помислили да је роса — али то је била суза.

— Неће се вратити!

Лишће јој се набирало, чело јој се мрштило, а ветар је нихао њену стабљику.

— Неће се вратити!

Један јој лист отпаде. Вече је долазило. Ноћник пролете.

— Нисте ли видели моју злату?

— Видео сам је код једне маљаве руже!

Сирота ружа опет се заплака.

Сунце је залазило.

— Мала неће видети сутра сунца, рече јоргован.

— Ко је крив, упита боквица.

И све суседе упиташе: Ко је крив?

Сунце је било готово зашло.

Из даљине, виде ружа како полази злата, трчећи по ситном песку алеја и говорећи:

— Треба мењати своја задовољства. После маљаве руже дај моју просту ружу. Де да видимо шта је било с њом.

Сирота ружа осећала је како умире.

Зовну двапут: Злато! злато!

У истом тренутку пролазила је једна млада девојка, плавуша, црвена и свежа. Она виде злату.

— Ето шта упропашћује моје руже, рече она.

И згази је.

Али ружа није видела злочинство, јер је сиротни цвет био мртав и живахни ветар играо се њеним увелим, бледим листићима.

Свет. А. Петровић

Први хипнотичар у Књижевности (Нова појава)

Moto:

Стева П.

Стева Р.

Стева Д.

Збиља баснословно!

Ал' најжешће међ њима је:

Андра Г.

А по чему је то најжешћи Андра Г. или Г. (по Недићу велико*) Андра, имаће част да вам истумачи ова хроника.

И књижевност је једно поље рада где ваља показати успех. (Стерија је свео то „поље“, на једну просту „ливаду“, јер за њу као да треба најмање културе). Једна од видних последица успеха је награда, а данас многим писцима најмилија је награда — хонорар. Велики писци добијају велике хонораре за своја дела, као што велики државници добијају велике декорације. Вешти људи, кад не могу бити великима, они се паште да се заогрну спољним одликама великих људи, и отуд билмези толико жуде за орденима. У колико тек више људи ниске душе а незнатна порекла, желе одлике, које су престављене готовим новцем! У колико је у Србији почело нестајати отмености у толико је порасла пожуда, и зато се у овој општој амишности претпостављају масни хонорари шареним орденима. А имао човек на прсима какву декорацију, или на корицама своје књиге „награђено од Х друштва са У дин. или фор“ — увек за добродушан и безазлен свет преставља каквог великог и важног човека.

Г. Андра је се још у раној младости упустио у оваква опажања, и оценио је одмах, да би по њега много корисније било, ако би правилан ред поступања изврнуо, и уместо успехом да задобије хонораре, решио се да

*) В. „О правопису и интерпункцији“ од Др. Љ. Недића.

хонорарима привуче себи успех. Дела се у том послу неће видети, али ће хонорари блистати. Али је и то врло тешко постићи обичним средствима, а Г. Андра је учио да се без памети не да човеку ни добрим мумдијом бити, а камо ли великим литератором постати. Осетивши пак, да њему и највулгарнији таленат оскудева, он се одважио да и ту тврдоглаву памет и тај ћудљиви таленат, замени једном једином вештином, која носи име: *хипнотизам*.

Андра Г. је на ту идеју дошао мало по мало.

Још као студент осетио је он у себи неку по све страну моћ. Приметио је да све његове написе постигне зла судба, кад их коме год даде на *читање*. Суд је врло неповољан, и носи у себи констатацију: да лектира тог рукописа проузрокује *спавање*. А ви знате, да је спавање једно врло прецизно мишљење. Међутим је резултат са свим други кад сам Г. Андра чита коме свој рукопис. Чим Андра Г. упршти у слушаоца очима и упита за мишљење, овога најпре прођу као неки жмарци, а затим га одмах освоји једно тмало стање, у коме он исказује најласкавије речи за Г. Андру и његов састав. У брзо је Андра Г. приметио, да то није дејство његовог сиренског гласа, нити величине његових умних зачетака, него више упечаток, што га ствара његова физичка појава. Касније је натрапао и на објасњење тога феномена, и дознао: да као што има људи, који се дају хипнотисати, тако исто има људи, који имају моћ хипнотисања, и са задовољством је констатовао да он, Андра Г. спада у ред ових других.

Одмах је почео експлоатисити ту своју необјашњиву надмоћност, и међу друговима заузео је положај Губарева.

После извесних проба из којих се уверио да је заиста постао за своје *ближње* неодољив, Андра Г. је почео да оперише на велико.

Потом је на она уредништва, којима је

Тада се наш Андра Г. баци на једног штампара, кога за тили час убеди да је он, главом Андра Г. — који није никад нигде видио никакве сликарске галерије, и који нема појма о уметничкој слици, нити о гравирима — да је он ипак једини позван и способан да уређује „илустровани лист“ у Србији. И тај се лист, на опште запрепашћење, једног дана и појави, облика тако незграпног као да је на асури печатан.

У то доба некако неспретна Централна Управа поче му бркати рачуне, али чим се пред Министром појави ова Медузина глава — све се опет уреди и пође, да не може бити боље.

То је био прави тријумф и врхунац хипнотизаторске вештине Андре Г.

Од то доба он само бере плодове својих — очију, и летуца од фонда до фонда, попут трудољубиве пчелице.

Ако би се ко још успротивио његовој свемоћи, Андра Г. га напусти за неко извесно време, и тада, од једном пред тим продрзљивцем никне као из црне земље страшна фигура: подупрта огромним сапима, по врх које стоји насађена од непечена теста само у општим потезима скицирано лице, на коме се виде очне дупље испуњене неком нарочитом светлошћу. Та се прилика, на лик каквог хиндуског божанства, непомично укрути пред субјектом, и — још једна жртва и још један хонорар више! Наша Млада Књижевност је већ пуна таквих ојађеника, који су по своме положају морали постати субјекти Андре Г. Тако нпр. Г. Пера Ђорђевић, постао је субјект на коме се Андра Г. свакодневно вежба, као у „соби за борење“. Г. Љуба Јовановић је, ваља му одати правду, покушао да се одупре тој неземаљској сили, али је био смрвљен. Његова нервозност је плод те неједнаке борбе. На да би зар поправио своје *васма порушено одравање* отшетао се до у презелену „Градину.“ Али нико своје не умаче! И тамо се Г. Љубин „Поглед“, почео да уређује, а почео само уз помоћ са једним

Али ми смо још у перојоду хигемоније Андре Г—а. Сви одбори, сва друштва заседају у перманенцији и само решавају: колико дотични фонд има издати најновијем делу Г. Андре? А познато је, да је он неуморни писац.

Сад је баш „Просветни Савет“ обузет чувством човечности решен да му подари велику своту. Г. С. Томић, човек тих и кротак, реферисао је о „Св. Сави“ Г. Андрином: да писац Андра Г. (ја цитирам речи Г. Томића) „није ограничио свој задатак“; да му „није добра композиција списа“; да му не ваља „начин обраде“; да му не вреде цитати; да му ваља прерадити „цело излагање“; да му је „врло слаб одељак“ најважнији у делу; да је писцу „непозната сва нова литература о тим стварима“ и — таман је хтео да закључи: како је дело рђаво и како га треба одбити, а Г. Андра мину крај прозора. Г. Симу прође као нека језа и он написа курзивом овај завршетак: „ја препоручујем дело Г. Андре само ако га преради“.*)

Чудне силе, анатема га убила!

Андра Г. се, дакле, неће више моћи зауставити. Он ће сад псчити да се не задовољава само приходима од фондова, него ће бацити своје чудно и страшно око и на саме капитале. Што је најлепше *њему* за то чак неће бити потребно ни закондавно решење.

И кад више не буде било ни паре у тим фондовима, Краљ. Академија Наука узмеће Андру Г. у своје друштво и прогласиће Андру Г. за највећег књижевника српског!

Spectator.

ИЗ ДРУШТВА

Француска Академија На место умрлог

Српска Академије. На прошлом састанку који је Срп. Краљ. Академија Наука држала 7. ов. м. изабран је за редовног члана Академије Г. Љуба Јовановић професор. 36 год. стар.

УМЕТНОСТ

У пр. Недељу ученици Гимназије Краља Александра I. давали су у корист „Бачке Трпезе“ један концерат под управом Г. Мил. Брожа. Концерат је имао врло много успеха. Сала В. Школа је била препуна, многи су стајали по ходницима а многи су се и вратили. И овог се пута, дакле, доказала потреба за стварање једне концертне сале у Београду. Програм је био одабран, али предугачак. Довољно би било 6—7 тачака. Г. Број је уложио много труда и његови ученици су доста тешкоћа савладали. Највише се одликовао дечко *Корницер*, као вијолиниста. Али не треба заборавити ни „медаљино на личје“ т. ј. оног што је у бубањ лупао. Изгледа да је ту *луцање* прешло у традицију.

„Од оца је остануло сину“. У осталом то му је све.

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

О немачком позоришту Од интереса је немачка позоришна статистика за прошлу годину коју је ту објавио лист *Bühne und Welt*. У Немачкој је било позоришта. На овим позориштима давало се за прош. годину 43458 прелстава, од којих је било 30795 драма и комедија, 7937 опера, 4076 оперета и 650 балета. Највише се давала шала *Код белог коња* (200 пута), затим *Конте* *сизваћих вагона* (769 пута) па *Киризија Хеншел*. 10 комада су се представљали по више од 100 пута.

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Преглату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИИ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИИ.

Турски око и Муратово веће

одломак из епоса „Косово“ (из II песме)

Дивна и величанствена ноћ је и пуна тајанства. —
Тамно и модно небо, символ бескрајног пространства
Звездама јасним се кити и своју стазу бескрајну
Посути сићаном маглом, круну на челу сјајну
Креће лагано од будног истока западу лењу. —
Ту је осуђен вечној стражи и вечиту блењу
Кум онај, куму своје сламу за Балне вече
Срамно што хтеде красти; с бременом шћа да утече,
Али се оно расу и тако стоји и сада
Вечно за уклин сваком, другога који подкрала.
У десно мало празна и сада му стоје кола,
Руда им упрта југу, сломљена преко пола.
Он пак у стику вечну вечито пламти и гори:
Часом је блед а часом зелен и црвен се створи.
Најлепша звезда летње вечери после жеге,
Он који први јавља да пуцају зимње стеге
Гласник и ловац увек свакоме драг и мио,
Себи за срамоту вечну судија сам је био. —

Месеца нема и као небеса звезде горе
Тако и земљу доле пламено плави море.
Ватра до ватре светлуга, трепти и пламти сјајно
Лево и десно, свуда, далеко и бескрајно,
Те ти се чини да свуда куд око допрети може
Светлости трепти круг у коме се рађају, множе
Светила нова и нова, докле се стара не гасе. —

Турци не спавају; стока још даје од себе гласе.
Коњи за зобљу ржу, копитом земљицу гребу,
А правоверни смерне молитве шаљу небу.
Све се то слило у општи жагор у једну струју.
Усклици сваковрсни дивно се допуњују:
Општу и свету, једину хармонију овле да створе
Равну и складну у свему оној на небу горе.

У том и исток бајни исто к'о невеста чедна
Када под венцем развуче у осмех устанца медна
И сва од стида светог румена пламти и гори —
Тако се румен и бајан сад на један пут створи.
И из недара њему, из осмејка чара пуна

Тихо и величанствено диже се сјајна луна.
Испрва живљи жагор а за тим усклик гласни
Радосног изненађења поздравља лик јој красни.
Целим се оком талас клицања бурног разлива;
Трже се земља иза сна а небо блаженством плива.
Одушевљење и добра слутња за предузеће
Обузе цара и цело код њега сабрано веће. —
Ту су на окупу сви са истока славни мудраци;
Војводе, поглавари, паше и други јунаци.
Само још чекају једног мудријег, бољег од свију,
Алила Бендерију мухура саибију.
Он ће им протумачит' најбоље небесне знаке,
Пророков слуга и стари мајстор од мудрости сваке.
Он ће и савет дати бољи нег' цело веће,
Како ће срећно да се оконча предузеће.
Он први слуга нове и спасоносне вере
Мудрост и знање своје брижљиво црпи и бере
Не само из корана свете и мудре књиге
Већ и за светиње старе мари и има бриге;
За то и благодарни дуси се на њ' не туже,
Него га моћни помажу увек и довољно га служе.

Њега још држи од скупа далеко посао свети:
Небу и његовим тајнама поглед још његов лети.
Још он посматра како магле и јасне звезде
Стазама тајанственим значаја пуним јевде.
Јоште он приноси жртве плавоме духу неба
Да му објави стазе, којима ићи треба.
Три црна коња и три потпуно црна бика,
Три црна јарца и овна црнога истога лика
Најпосле и три пса као поноћ-све црне боје
Приноси он на жртву за духове моћне своје.
Плави дух неба, Каук-Тангри од тога узима
Пламен и мирис и жељно пару у себе прима.
Крв пак и пепео и згар од богате такве жртве
Узима за се и своје безбројне душе мртве
Страшни По-Тенгри, владар земље и црног пакла:
Њему се ради пролића крви та жртва и закла.
Нови за себе он тражи и блага људска свака
Противник сунца сјајна заштитник вечнога мрака,
Он ће и сада жртве од верних својих да тражи:
За то се стари жрец и труди да њега ублажи,
Те да окрене гњев на ђаура војске и чете
Њихове главе под топуз пророку правом да мете.

И посматрајућ дим са огњишта куд се диже,
 Како се пламен повија и како ка небу лиже,
 Како се пепео згара, како се пухор купи
 И како земља крв од заклане стоке упи:
 Познаде како жртва његова примљена беше. —
 Даље из покрета звезда, како се тада видеше,
 За тим по месецу кој' се крвав и црвен роди,
 Који кроз крваву маглу испрва поче да броди,
 Докле се обли у златном а затим у сребрном сјају,
 Његове вичне очи читати мудро знају
 Судбу из свега тога цару и царству целу.
 (Ко буде жив да лепо дочека све на делу. —

Свршивши свештени позив озбиљна лица и бледа
 Уђе под шатор цару и скупљене поче да гледа.
 И на бојазни пуно питање храброг султана,
 Какве му тајне скрива судба будућих дана:
 Немо се југистоку окрете дервиш стари,
 Као да питање пречу, к'о да за никог не мари;
 Начини темена, клече и три пут смерно целива
 Свилно сицаде што црну земљу пред њиме покрива,
 За тим се смири и седе да кратко к'о мудрац прави
 Судбине тајне скупу сјајноме овом објави.

„Свемоћни, милостиви, једино владајућ алах,
 Ко ме сви мирови славећ га трубе и кличу машалах!
 Ко ме се клања све живо и кога и ђаури сами
 Призивљу у незнања општој иначе таме,
 Да им укаже милост, те да их трпи на свету,
 Који под своју тешку и ребра ломећу пету
 Земљу и царства ставља, народе к'о и владаре,
 Он који жртве не прима никакве нити даре
 Он који руши старе да нове диже олтаре:
 Једино умилостивљен молитвом његових слугу
 Решен да казни теби Лазарем нанету ругу,
 Духове, подложне себи нагнао је ове ноћи
 Да ти објаве стазе куда ти ваља поћи.
 Судбу и подвиге славне да ти пред очи изнесу,
 Њима јер познате тајне тавне будућности све су.

„Тежак је посао који пред собом храбри имате.
 Велике жртве у крви морате сви да дате.
 Беде и напасти силне чекају на вас скоре.
 Тако са неба и земље дуси и знаци говоре.
 Алах и пророк тако велики заповеда.
 Чак ни ти, царе, изаћи нећеш из општега реда.
 Жртвом у крви и ти ћеш животом допринети,
 Победа да се получи и да се стигне мети.
 Победа скупља и дража тим ће алаху бити:
 Али је извесна; залуд нећете крвцу лити.
 И благо томе који за веру падне у боју. —
 Награду победилац прима на земљи овде своју. —
 Али изгинуле чека слава у рајском насељу
 Небо им остварава сваку и вољу и жељу.
 Па да ли може земља та загонетна и мрачна
 Стати на меру наспрам неба и светла и зрачна?!
 Пролазне земље и смртне лепоте шта су и чари
 Напрама вечито трајним, које вам време не квари?!
 Слабости свакој и смрти подложне земске жене
 Према небеснима чија лепота никад не вене
 Према девојкама, дивоте пуним и баја,

Осмејак чији душу вечним блаженством запаја,
 Очи да блеште засенуте светлилом њихова сјаја:
 Шта су до сенка јадна пролазне магле и паре?! —
 Шта је тренутак према вечности, слављени царе?!
 Благо, о благе теби, ако у боју погинеш
 И смрћу својом противника с висине његове сринеш.
 Ти ћеш пред лице пророку увећан славом стати;
 Награду он ће заслужену милостив теби дати.
 Награду према којој сва су земаљска блага
 Ништавна само магла, таштина једна нага —

Тако у заблуди својој јачој од воље и срести
 Назва божанством свога заноса празне вести
 Старина дервиш са тврдом вером у своје снове.
 И када сврши исказ кој' сабору тако гове,
 Подиже очи к небу и руке више главе
 Блед и укочен оста да сања усред јаве,
 Мртвило сухо лице покри му; дах у груди
 Заста и поглед укочен небу у висине блуди.
 Глас му на уснама бледим изумре, не чује се.
 Само се седа брада, ваљда од страха тресе:
 Како те речи смеде изрећи ту пред царем;
 Зашто од предказања њега не штеди барем.

„Алах је силан и један!“ са свију се страна ори.
 „Он нека влада и воља његова нек се твори!“ —
 Старчевим речима беше одговор целога скупа,
 Звекот оружја се диже усклик и потмула лупа.
 Док се на вику и узбуну дервиш из заноса прену;
 Задрхта, уздану тешко. Хладан и врео, на смену,
 Обли га зној, а лице доби му израза нова;
 Овака беше даља беседа мудра његова:
 „Многих од Ђаура зала чувати ви се имате
 Многе опасности стопе смеоне ваше прате.
 Није победити лако војску што битку отвара
 Штићена вилама, којим нанет' не можете квара. —
 Страшна је српска војска што вам на сусрет ходи
 Берберске лафове љуте она у борбу изводи.
 Соколе она и орлове суре и жедне крви
 Изучи боју да лакше противника сатре и смрви.
 Страшан и ужасан русвај борци вам стварају таки:
 Лафа и орла уза се Југовић има сваки;
 Стари пак Јуже тигра вавек и жедна и гладна
 Води на челичну ланцу; и зверка страшна и гадна
 Другога јела незна до крви и турскога мяса
 Љута и кињена увек до зверства и рике од беса:
 Јер се ни овца ни коза ни теле за храну њима
 Друкше не даје, нит је и сама разјарена прима
 Осим у турске дреје смотану, истога лика,
 К'о што на кораку сваком сретате нашег војника.
 Тиме их уче душмани наши, у метежу да се
 Бацају само на људе од наше војске и расе
 Није победити лако славне и силне јунаке
 Којима виле посестрине помоћи дају сваке,
 К'о што је има дивну Љутовид, Лауш звани
 Млађани јунак који гују на срцу храни.
 К'о што је Милош, убилац и крвник турски има —
 Турчину свакоме срце обузме страх и зима.
 На сами спомен тога имена худог и мрског
 Ислам се сав згрожава на душмана силног и дрског;

Који не давно и тебе за срце ујеле царе
Цвет ти од војске сатревши, спахије и јаничаре;
Који од пасмине цара Тројана коњица јаше,
Кој стрелу носи и сабљу од небесна челика паше.

„Коња он доби на превару на домак планине Цера
Невидљив пастир где крилата ждрепца на пашу тера,
Свакога јутра зором на цветну и росну ливалу. —
Скривен ту Милош у мирисне липе шипрагу и хладу
Чекаше једном о Спасову ждрепца да развије крила
И да му плод у томе часу зачедне кобила. —
Старањем својим и бригом својом и трудом и муком
Подиже Милош вредном својом јуначком руком
Омицу једну вижду дивотне снаге и строја;
Злаћана као сунце беше јој плаке боја,
Хитра, к'о стрела брза, лакога крока и скока,
Ватрене ћуди и сјајна к'о муња пламена ока:
Она се тада о Спасову дану на росној стази
Разигра тамо где крилат коњиц на пашу слази. —
И види чуда! Таман са злаћана својега двора
Најави бајно лице и запучи рујна зора,
А исток стаде да трепти у румени и да светли,
И нови дан огласише весници зорини петли:
Кад се из дубраве мрачне из густе тајанствене горе
Појави жељени парип љубимац гиздаве зоре.
Диван и срчан, беше и бесмртна снага му бије
Кроз дамар сваки брже и живље и силније,
Омицу када спази како се игра чила.
Заржа силан и разви злаћана дивовска крила. —
Милош из прикрајка мотри и диви се стасу и снази,
Ал' и на стоку своју брижан без душе пази.
Јер је баш најтеже сада да омицу лепу сачува,
Пошто је крилати ждребац свикао да угрува
Кобилу сваку одмах да плод још мртав затре.
Тако и тада хтеде омицу јадну да сатре,
Али домишљан Милош у часу из засете скочи
И огледалом ждрепцу засени ватрене очи,
Виком и лупом га збуни, те жртву своју ману,
И безобзирца побегне гори низ росну пољану,
Никада више на паши људима да се не јави
Нити заигра крилат по мирисној цветној трави.

„Тако до коња Ждралина Обилић дође свога,
Силног и јакога снагом а брзих к'о вихар нога.
И што је главно: нигде рањен он бити не може,
Сабља и стрела к'о перје њему одлећу од коже.
Једино копите може и мален трн да му рани,
За то их троструким сребрним плочама чува и брани.

„Стрелу и сабљу од гвожђа из ведрога неба пала
Скова му од ковача проклета некаква хала
Што се у шпиљи под Озреном крије од света — људи
Те се на вечиту огњу ондека пече и смуди.
Ту му под вигњем испод камена тврда пода
Још од постања света ври лековита вода,
У којој страшно оружје, када га скује и спреми
Кали и оштрицу вешто на држак и сечиво следи.
Туна и стрела вили најлепшој неман скова. —
Лепоту знаде да цени и чађава душа његова.
Заљубљен Љубодраги лепој и милој вили

Поклони он оружје да се њим личи и сили,
Стрељајућ гором јунаке и творећи зла и јаде.
Али оружје вила своје побратиму даде
Да се опроба другде оштрина његова реза:
Турчина хладна од њега да подлази језа.
Победе ту вам нема док од огуљја така
Ви не раставите и од коњица страшног јунака.
То вам је Милош и његов Ждралин и страшна стрела —
А шта да кажем за Рељу крилате снаге и тела?!
Није то дечија игра и није то прича и шала:
С таким јунаком се може мерити само хала
Равна у свему њему, крилати огњени змаје,
Који на прашљиву земљу без велика јада не стаје.
Па би за нашу ствар и тада све невоља била,
Јербо је Рељина мајка Загорка бела вила,
Која би сину знала помоћи своје дати,
Која би смела и хтела у борби уз њега стати.
Она му даде крила, окриље и дивску снагу;
Лепоту надземаљску поклони сину драгу,
Сваку да смртну жену срце за њиме заболи,
К'о што му смртни ни јелан у боју не мож' да одоли. —
Па шта да речем за Марка тог дива од снаге, тог дива? —
Један он снагу у страшној мишици својој скрива
Колико једна војска силна и многобројна.
Њему је борба игра, а забава крвава војна.
Један он може војски отпора једној дати,
На супрот свима нама може он један стати.
Њега једино Усуд од крвава посла може
Задржат' да нам топузом страшним не штави коже:
Јербо је Марка отац проклео нама ла служи,
Турскога цара да двори, са Турчином да се дружи.
И страшну клетву гњевом и страшћу занетог оца
Чуо је Усуд и сад ће целу извести до конца:
Косову равном неће Краљевић Марко стићи
Очева грозна клетва текар ће сада га стићи.

„Ал' ако будемо кадри Србе међ собом помести,
Забуну међу њима створити, сплетке сплести,
Неповерење бацит' међ борце и њихове вође;
Ако нам алах и у том у помоћ срећом дође,
И управитељ битака Пророк и силни и јаки,
Ако се бурни и плахи, на свађи брзи и лаки
Ђаури сваде међ собом и мржњу на срцу понесу;
Ако им демон злобе отрује срца у бесу:
Онда са пола муке и крви своје и труда,
Свладати хоћемо њих на Косову овле и свуда.
То вам је порука судбе; она вам јасна и ведр
Своје открива тајне, отвара своја недра.
То вам са неба звезде и наклони дуси веле:
Победу вама и славу, Ђауру пропаст желе.“ —

Старина тако сврши и опроштај узе од цара,
Оде под шатор да се од тешкога посла одмара.
За њим и сви остали сваки на своју страну;
Свима се скиде терет са душе и свима свану.
На скоро сваки охрабрен мирно у постељу леже,
Па и од цара мисли суморне сада беже.
Мирно под шатром заспа и судбину не усни своју,
Како ће и он пасти у крвавом овом боју.

Ник. Ђорџић

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ХАЦИ РУВИМ

Архимандрит манастира Боговађе.

— Миленко М. Вукићевић —

III

Детињство своје провео је код свога оца Ненада, онако како сва сеоска деца онога времена. Растао је дружећи се са суседном децом, постао је шипарац, чувао стоку, док од дечка Рафаила није постао читав момчић, али момчић живахан и окретан, ђаволаст, пун сваке шале и готов на све што један сеоски момчић може учинити. Али она питомина, оно богатство и лепота тамнавске природе није ни могла створити друкче своје чедо, него живо и окретно, ђаволасто и умиљато, у чијим жилама тече не крв, но ватра. Још као голобрадо момче хтеде се једном нашалити веселом, али врло опасном шалом. Једном приликом одене се у женске хаљине, па онако леполик и голобрад, оде са женама и девојкама некаквој Туркињи на прело. Целе је вечери провео млади Рафаило међу женама и девојкама — Српкињама и Туркињама у весељу, шали и разговору, само онако како је то обичај на прелима где се само женскиње скупе. Те вечери од стране турске нико га не примети. Али приступ млада момка у неприступачне одаје правовернога мусломанина грех је. Мушко лице не сме видети лице у хануме. За то сваки главу губи, а камо л' „џаур“. Доцније се то некако прокљуви и Турци га стану тражити да му се освете. За неко време он се крио по трлима села Бабине Луке, али најпосле опасност постаде још већа и он мораде даље бежати, само да би спасао родитеље и укућане. С тога се уклони од куће, па пође по манастирима да учи и највише се задржи у манастиру Боговађи.

Бавећи се по манастирима, он изучи добро читати и писати, крстове и ликове резати, а особито је умео лепо писати. Писање му је тако лепо било, да је ванредно лепо преписивао црквене књиге. И као калуђер оставио је врло многе записе*).

Пошто се заборави његова кривица у његовом селу и околини он се врати натраг у село. По манастирима се већ беше променио онај враголасти момчић Рафаило, и постао озбиљан човек спреман за други позив у својој околини. Рафаило беше наумио да постане заштитник потиштене му браће, утешитељ клонулих, посре ник

*) Ти записи и данас се могу видети у тевтеру манастира Вољавче, који се налази међу рукописима народне библиотеке у Београду под бројем 56. За тим на неким књигама, које се и данас чувају у Бранковини, у цркви.

између Бога и људи. Момчић Рафаило беше постао човек, који се поузда у се, да на своја леђа натовари тешко бреме једнога свештеника у време патње и мучења Србинова. На тај начин од ђаволастога момчета Рафаила, које иде међ Туркиње на прело, манастири и књиге, Христова поука и духовници створише Хаџи Рувима, који испи чашу чемера, а на главу мету трнов венац те се упуту лагано док не доспе до своје Голготе!

IV

Пре но што би се запопио, потреба беше да се ожени. Он се оженио девојком *Маријом* (Rad I. стр. 185.), о чијој породици за сад ништа не знам. По том се одмах запопи и поста свештеником у месту рођења. О својој младости Хаџи - Рувим ништа не вели до ово: „сеј јеромонах Рувим Ненадов роди се во предели ваљевској во селу Бабиној Луки“ (Rad I. стр. 185).

Као свештеник служио је доста дуго у своме селу, где је била и црква. За време своје свештеничке службе колико је деце имао, не зна се. У својим записима помиње сина јереја Јована и ћерку Сару. Син му је у то време већ био свештеник и нема сумње да му је уступио своју парохију, пошто се покаљуђерио. Сина је запопио а ћерку спремио и удомио, те за то и вели за неке ствари, које је поклонио манастиру: „и нико од мога рода, син или брат да нема тражити моје здје“ (поменути Rad).

Поповање Хаџи - Рувима пада у најцрње време, у коме је била српска црква за владе Турака. За то овај честити свештеник није имао да се бори само против Турака и угњетача српскога народа, но и противу среброљубља и непоштења Грка Фанариота, који су седели на владичанским столицама. Тада су Грци владике за новац чинили све, не осврћући се ни на Бога ни на душу. Не стиђаху се красти, убијати, отимати, палити и клеветати. У то време један епископ пећски, Грк родом, рад бољег живота и власти, потурчи се. Леонтије, доцније митрополит београдски, прво оклевета па онда посредно уби свога добротвора итд. То стање српске цркве најбоље слика сувременик и очевидац, који је прилично пропутовао српске земље, а као духовно лице, добро познавао старешине духовне власти. Год. 1784. 6. јула наш бесмртни Доситије пише епископу Шакабенди, па између осталог вели:

„...Небесни промисао изабрао је Вас, да сте великога числа народа, о коме је беседа, *пастир и ошав*; и какав *пастир*, не као *шућин* и *најамник*, не као *он*, који у бедну Србију Босну и Херцеговину од некуд из *Кораманије* и *Татарске* долазе, да и *сим* ни *преудручене* и *сумождене* овце *живе* *деру* и *ако* је *где* *јоште* у *костима* *мозга* *остало* с *благодарењем* и *проклињањем* са *молишвама* и *анашемама* да *испију*, *исисају* и *прождеру*“. (Обрадовић Доситије. Домаћа писма Возаров. издање стр. 9 и 10).

Овакве владике нису биле драге народу. Народ их је мрзео, а они народ. Народ их је презирао, а они су га за то глобили и код Турака клеветали. „Грк владика јездио је на богато украшеном коњу, са мачем о бедрима и буздованом о ункашу, био је услужником Турском правитељству, с којим је он живео у далеко тешкој вези него са својом паством“. Ово вели други савременик првога устанка. Најпосле ево шта вели француски дипломата *Боа ле Конш*: „Под турском владавином владике су слате из патријаршије, и биле су по правилу Грци, који нису ни мало марили за земљу. Очекујући све од Цариграда, они су са пашама и кадијама експлоатисали земљу, која је за њих била туђа (Доситије не вели експлоатисали, но испијали, исисавали и прождирили;) у свему су се слагали са осталим свештеницима портиним. (Споменик Срп. Краљ. Академије, XXIV. стр. 22.)

Српски свештеници Рувимова времена тако гоњени и мучени од својих архијереја, нису могли живети од оно злехуда прихода што им даваше оголели народ из парохија. Свештеник, који је у то време имао своју кућу и своју њиву, сматрао се за богата човека.

Све те беде и невоље имао је да подноси и Хаџи-Рувим за свога попована. Но њему, његовом пријатељу проти Матији и другима помогло је много то, што су били у задрузи. То је био једини начин да се попа могао одржати на висини, која доликује свештенику. У исто време задруга му је била потпора да може задовољити грабљивост грчких владика или их се отарасити.

(наставиће се)

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ОДНОСА

НОВЕЛА

Емила Роланда

— Једно сам научио у велико-градском животу — економију времена! У томе сам мајстор: тачно са двадесет и четири сата дневно излазим на крај — на све распоређено! Непотребна занимања, осећања и такве ствари, просто сам предртао — то јест извесна осећања, — он погледа у свој шешир, спусти глас за један тон и додаде: — љубав допуштам.

Стара се дама осмехну, хтеде нешто да одговори, али он већ продужи гласније:

— Међутим, чуђење сам ограничио на минимум. Њиме се губи време и треба га што више скратити. И на што је оно? Што нам је данас чудно, сутра се већ прима као нешто стварно, па дакле природно, у круг ствари са којима рачунамо. На пример, сви проналасци! Узмемо само Рентгенове враке. Моје чуђење трајало је равно три минута — гледао сам на сат! Да сутра дође вест да је Америка утовула у океан — ну, дао бих себи можда три и по минута чуђења — више никако.

— А самом себи не чудите се никад? запази стара дама пријатно, на пример, не чудите се никад својој сјајној речитости?

— Размишљати о себи такође је губити време — мени се то не дешава!

Врата се отворише. Уђе други гост, постарији господин око половине педесетих, са бледим изравитим цртама, и очима које су некад биле врло лепе. Он пољуби дами руку, поздрави младог господина и седе у сенку мало подале од њих.

— Не бих хтео да прекидам тему, рече.

Поглед му се укрсти за секунд с погледом старе даме; они се споразумеше да храбро поднесу брбљивог говорника.

— Реч је била о времену, отпоче одмах младић. Чудна је појава да свако доба има своје болести — као сваки узраст. У детињству добијамо мрсе, у младости љубав обе ове болести одлежи скоро сваки. Додвије бољке зависе од средине у којој се живи. У паланкама наступа скученост мисли, у Африци тропска грозница. У великом граду побољшава се од престоничких болести као што су: разривен нервни систем — (он их бројаше руком на свом фином цилиндру), блавираност — и пре свега типска болест наших дана, коју Французи зову „sécheresse de coeur“ тај одржави гренајак fin de siècle-a — једна болест из неосетљивости и туге — у физичком погледу бев бола, и за то је много мање опасна од главобоље — па ипак је ужасна! То је осуетство сваког снажног, тоглог осећања, остарелост душе, проста учмалост. Мислим ту скоро да напишем књигу о тој бољци.

— Смем ли запитати, хоћете ли у њој указати и на лек против ње? упита гост у сенци мало иронично.

Самоубиство — све друго не вреди, одврати млади аутор. — Међутим, мој час удара! Он баца брз поглед на стари часопис о дувару. Био сам срећан.. Пољуби дами руку, али не свако пажљиво и тихо као онај други мало час, већ некако бурно, да га она чисто поплашена погледа. Срећан... понови он, поклови се у мрачни угао и ишчезе.

Дама и заостали гост љутали су подуже; одмарали се. Тада господин заузео остављено место.

— Опростите, рече, држим да вам га је препоручила моја рођака. Он је управо страхан са својом универсалном мудрошћу!

Дама се смешила. — Он ми тако доброћудно жртвује од свога скупоценог времена. Старе жене умеју то ценити. А сви моји походисци не могу бити вишег квалитета!

Он јој пољуби још једном руке и миловаше тихо њене прете.

— Како вас је повукао за руку, као за гајган од звонцета, тај човек са књигом о осушеном срцу!

— Сувише сте строги према њему.

— Не, не! одби он, ја чак хоћу да допустим, да оно што је он говорио није баш тако рђано, оно о sécheresse; та ја сам сам некад много од ње патио. Само се он вара у леку. Има само један лек и он се зове: „nostalgia d' amour“.

Он се загледа у ватру у камину и наједанпут му очи засијаше позним младићским сјајем.

— Туга за љубављу, преведе.

Стара га дама посматраше са учешћем, па затим зазвони.

Послужитељ унесе чај; они су пили и говорили мало при том. Познавали су се довољно да финим осећањем напинају међусобно расположење и да се према томе управљају.

Он је њу познавао од кад је научио да мисли; поред других врлина имала је она још једну, која ју је у његовим очима удивљала до највећег благородства: подсећала га је на његову мајку, чија је пријатељица из младости била.

После чаја седоше обоје поред камина.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЗРНО ЦРНОГ БИСЕРА

— Л. Тенсо —

Увек се морам насмејати Парижанима, кад стану лети причати новинарским извештачима, како је у Паризу оскудица у води.

Ја знам на обали Црвеног мора један град од шездесет хиљада душа, који се зове Аден, и који је подигнут на домаку планина од лаве која тек што се је охладила. Тамо се за све индијско благо не може наћи ни један струк траве, ни један листић салате, ни једна кап воде.

„А шта буде с кишом кад падне?“, запитах пријатеља Пижол, француског конзула, мојега гостољубивог вођа кроз овај каменити град, у који свратих при повратку из Кине.

„Кад падне киша онда се напуне јавне цистерне. Али има већ око пет година, од како људи у овој околини нису видели ни једног облачка на небу,“ одговори ми он.

„А откуд је онда она вода што смо је пили јутрос о доручку?“

„Она је из фабрике. Енглези дестилишу море и свој производ продају за суво злато, који је у осталом без замерке; ето, тако изврсно уме данас наука да замењује природу. Али од тога може човек овде по некад пропасти. Мој рачун за воду износи месечно сто франака, у који улазе и купатила моје жене, која не може да поднесе слану морску воду.“

„До сто белаја! Па шта чине сироти Арабљани, који ми не изгледају тако богати, да би могли издавати годишње по шесет наполеона за пијаћу воду?“

„Они се задовољавају оном водом што се доноси сваког јутра на камилама са оних планина тамо, из даљине од двадесет осам километара, или шест часова хода. То је непријатна течност која заудара на козје мешине у којима се доноси. Али није друкче. Дестилована је вода сувише скупа, а у осталом она се не сме ни продавати урођеницима, на шта строго пази полиција. Она је намењена искључиво Европљанима, за енглеску флоту

и за мимопролазне лађе, којима је готовина воде за пиће на измаку.“

Ја забележих ово објашњење у своју бележницу па се вратисмо у конзулат, где нас је очекивала госпођа Пижол, лепушката, на ову пустару осуђена, Марселька, с којом сам се познао тек овсга јутра. Мој се пријатељ ту скоро и оженио.

Отпоче се разговор о овој земљи и њеним друштвеним односима. Госпођа Пижол ми причаше са уздахом, да место њених посетника броји свега два имена: једне старе Енглескиње, која не зна ни бекнути француски и газдарице хотела „Универс,“ једне ваљане Францускиње из провинције, али којој течније иде реч са усана кад се свађа са арапским лопулама и бадаваџијама но кад се разговара са својом земљакињом.

Кад стадох сажаљевати госпођу мога пријатеља због монотоније у животу, прекиде ме Пижол, додајући јој: „Но, драга женице, немој ништа тајити, већ признај да имаш једног обожаваоца и у овом арабијском граду.“

Учини ми се да је то једило ову младу госпођу, која слеже раменима, додајући:

„Обожаваоца, црног као ђаво!“

„Заиста врло црн али и врло леп!“, тврђаше Пижол. „Niger sum sed formosus. А још и врло богат. Први „кафеџија“ у Адену, а то ће рећи први трговац с мока-кафом. Одвешћу те сутра к њему. Ту ћеш видети прави раскош од ћилимова, слаткиша и конфеката. А тек припреме за закуску! Права изложба! Моја жена проводи тамо читаве часове, и кад не бих против тога енергично протестовао, био би честити Мулуд у стању да за нашу љубав претури целу кућу с тога што се све те ствари које је лепе допадају госпођи.“

„Какво претеривање!“, узвикну госпођа Пижол, како се чинило још више јетка но пре. „Молим Вас само да не верујете, да сам поверљива према том црном ђаволу. Има зацело већ две недеље од како нисам свраћала к њему.“

„Моја је жена нешто нерасположена“, објасни ми конзул њену жестину, „јер је јутрос изгубила једну скупоцену стварчицу.“

„Па дабогме, скоро сам у очајању,“ рече госпођа Пижол. „Цео дан сам тражила узалуд једно зрно црног бисера, из минђуша које носим, и које ми је купио муж у Цејлону. По овом другом зрну, које ми је преостало у овој другој минђуши, можете закључити како је дивно било и оно изгубљено.“

Ја посмотрих и утврдох... да је од госпође Пижол запахицао врло пријатан мирис и да је имала красне уши. А по том окретосмо говор на нешто друго и ја одох да спавам на кућњем крову, као што је тамо обичај.

Сутрадан у јутру кретосмо се, мој пријатељ и ја, у онај део града где живе урођеници, те да походимо обожаваоца госпође Пижол.

Мулуд бен Саид је Арабљанин, као што се може закључити већ и по имену му. Он је трговац с кафом и многоструки милионар. Код њега се може добити најлепша мока-кафа на целом свету.

С нама је био и још један путник и наш земљак, чије сам име сад заборавио, а који се враћао баш са

пута око света или нешто на то налик. Он је био човек којег називају „научарем“, велики скупљач разних натписа, велики издавач разних примедба, велики пошиљалац Академији разних списа, чијим се дописним чланом називао. Али, овако на путу, најбоље је да човек буде неповерљив према тако званим дописним члановима разних Академија.

Мулуд, који је владао енглеским језиком као какав Енглеиз из сред Лондона, и био красан примерак праве арабљанске расе, можда најлепше на свету, предусрете нас најљубазније и проведе нас гостољубиво не само кроз своја сложишта него и кроз свој дом, што нас је још у много већој мери интересовало. Кад се завршило ово проматрање, послужени смо били источњачком кафом, једним миришљавим пићем, које налачи на нашу домаћу кафу од прилике као шампањац на бозу. Уз то је сваки добио по чибук а уз кафу је стојао један крчажић свеже воде за све нас.

Ова вода, која је донесена из даљине од шест часова хода у мешинама, није могла бити баш примамљива. Но ја сам био врло жедан а у пиринчаним пољима у Кини пио сам још и много гору.

Али чудновато! Ова вода није заударала на козју мешину, ни најмање. До душе није била баш најбистрија, али је била пријатна за пиће. Мирисала је... тако ми Бога! мирисала је на љубичице. Љубичице и Адени!

Као и мени тако беше ово пало у очи и оном научењаку, и он, пошто је више пута помириша и неколико пута сркну издишући по том на нос, упита ме чисто академским тоном: „Не налазите ли и Ви, господине, да би се смело тврдити, да ова вода има неки особени „Укус“?“

„Да, да“ одговорих ја, „потсећа на љубичице“.

„Заиста јесте! Видите, драга господо, има међу многобројним врстама каменог угља и таквих, чији мирис потсећа човека у неколико на мирис реченога цвећа. Произвођачи разних мириса употребљавају ово, шта више, за произвођење лажног љубичиног мириса. Ја изводим закључак, да је ова вода морала у свом току доћи у додир са каквим таким угљеним слојем. Мајдан каменог угља у Адени, господо! Шта кажете на то? Знате ли какву би драгоценост то значило? Ви знате да се сваки и најмањи комадић каменог угља који овде изгори мора донети чак из Енглеске!“

Сада наш сапутник навали на домаћина питањима о тачном положају оног извора, одакле камиле доносе свакодневне товари воде. Рече, да би најрадије при свој даљини сам отишао до тог места, да не мора још овога вечера отпутовати, јер лађа којом путује не може одлагати полазак. Али бар је желео да понесе у стакленцету мало воде, те да је да се анализира у школи за рударство. Што је, пак, мене у овој ствари веома зачуђило било је то, што ми је пало у очи, да је Мулуд бен Саид био дошао у грдну забуну овим нашим открићем.

Најзад је било дошло време да се кренемо, и ја наслужих себи још последњу чашу воде, при чем осетих шум од неког чврстог предметића, који је с водом из крчага пао у чашу.

Какво изненађење! То је било зрно црнога бисера, исто онако као што ми га је показала прошлога дана

госпођа Пијол. Па још и овај мирис уз то! Сад сам га добро распознао. Та зар га нисам удисао јуче, са благом пријатношћу, кад се бејаш нагао над уво жене мојега пријатеља, оне свеже Францускиње с југа Француске!

Узаман нада научењакова са његовим мајданом каменог угља! А мој сиромаш пријатељ Пијол!... Оно што сам ја ту био открио није ишло у царство минерала. Сиромаш! — Сећао се његових речи! „Клима у Адени има ту особину да утиче на људе умирујући им живце, на жене напротив раздржујући их.“

И сад бејаш нашао код оног младог, лепог богатог Арабљанина, са луксузним намештајем, зрно црнот бисера, које је морало спасти са ува госпође Пијолке, па још осетио и трагове њеног најмилијег мириса!...

Шта сам сад знао да радим? Ништа. Лепо Мулуд мерио ме је немилим погледима, а присуство госпођиног мужа сметало ми је да отпочнем распитивати о ономе што сам нашао. Жалост ме је обузимала и због тога, што је народно право истина налагало неприкосновеност конзула, али то Арабљани у пракци, чини се, нису припознавали.

Док је научењак запушавао своје стакло, испале ми за руком, под изговором да хоћу мало да оперем руке, да неприметно узмем оно зрно црног бисера. Пијол није требао да претрпи сву штету! Затим остависмо кућу Арабљанинову.

Минералог оде право ка пристаништу, а ја могадох отићи до конзулата, те да предам зрно бисера.

На срећу пусти ме Пијол да сам одем а он се одвезе ка мом броду, те да учини посету капегану.

„Пре но што се с Вама опростим, милостива госпо,“ рекох строгим али мирним гласом, „морате ми допустити да Вам предам ово зрно бисера“.

Она кликну од радости.

„Мој бисер! Благо мени! Где је био?“

„Код *Мулуда бен Саида*!“ рекох наглашујући сваки слог. „Ја сам га баш мало час тамо нашао: Пијол не зна о мом наласку, Богу хвала, ништа.“

А кад се она стаде дивиги и чудити томе, додадох истим гласом: „Ја ништа не знам и уопште нећу ништа о овоме да знам. Мислим да неће тек бити потребно да Вас уверавам, да ћу бити ценглимен и да нећу ни с ким на свету проговорити ни речи о овом догађају. Збогом остајте, милостива госпо!“

Изиђох из собе скоро и не додирнувши њене руке изражавајући јој у свом последњем погледу моје цело негодовање. Она је требала да зна, да бар мене није преварила.

Свога пријатеља нађох на броду. Загрлих га са таквом срдечношћу, да се човек нађе у чуду. Сиромаш Пијол!...

После једнога часа био сам већ далеко од Адени...

* * *

Пре кратког времена нађох се на Булевару париском са Пијолом и његовом супругом. Учини ми се да су једно према другоме нежнији но икада, а на ушима младе госпође блистаху се оба зрна црног бисера.

Ручали смо заједно и говорили о Адену — већ разуме се по себи.

„Збиља“, рече конзул, „ти си нашој фантазији дао посла целу једну недељу дана са својим наласком оног врна бисера код честитог Мулуда. Зар ниси и сам размишљао о решењу ове ствари?“

У овом тренутку био сам више у неприлици но што сам био љубопитљив, и промуцах неки одговор без репа и главе.

„Замисли“, објасни ми Пижол, „да је мој слуга био измислио особено једно средство, да увећа своје дохотке: продавао је Арабљанима ону воду у којој се моја жена купала. И сасвим је вероватно да је оно врно бисера било испало у каду, а одатле с водом да је допутовало до Мулуда бен Саида. А како си га ти тамо нашао?“

„До сто ђавола! Та у мало га нисам прогутао!“ узвикнух погледавши у лепу Марсељку која се беше заруменила.

А у Академији наука прочитан је спис о мајданима каменог угља код Адена.

Превео — М. —

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

Борба језика. Жан Фино, уредник *Revue des Revues* говорећи о борби језика и превласти једнога над другим наводи како је француски језик до скоро био — светски језик и како све јаче опада а превлађује немачки и руски. Тако излаже, како је у XV столећу говорило француски 10 милијуна, у XVI — 14, у XVII — 20 милијуна, у XVIII — 31 милијун. Тада је француски језик био у превласти над другим језиком и имао огромну надмоћност, која је поступно опала у XIX столећу, до ступња кад други језик превазилази преко 64 милијуна. Два такмаца који су освојили његово земљиште, то су језици немачки и руски. На крају XVI столећа није било више од 10 милијуна људи, који су говорили немачки, и једва 3 милијуна који су употребљавали руски језик. На крају XVIII столећа, на против лингвистички коефицијент Германије износио је 30 милијуна, а Русије — 31. Шпански језик такође са 8 $\frac{1}{2}$ милијуна, на крају XV столетја нарастао је до 26 милијуна на крају осамнаестог. У тој периоди талијански језик од 9 $\frac{1}{2}$ милијуна повећао се до 15. У почетку XIX столећа, језици стоје у овом реду: француски и руски на првом месту и подједнако; одмах за њима немачки, затим шпански, па енглески и најзад талијански.

Са падом Наполеона I мења се карта светла у исто доба и карта стања језика. Енглески језик подиже се на највећу висину — 116 милијона, руски од 31 пење се до 85; немачки од 80 ближи се овом последњем; фран-

цуски спада до 58 милијуна; шпански и талијански расту — први до 44 мил. други до 34.

Ови бројеви дају појам о расту и распрострањању разних народности. Лингвистичке победе указују победе колонијалне. А од шест народности, које се овде стављају паралелно, колонизацијом и распротирањем територије, највећи успех имају Енглези и Руси. Да бисмо добили појам о распрострањању енглеске владавине, доста је ако погледамо на карту обе половине земљине кугле. Руси су у овоме пошли за њима и извршили одиста гигантске кораке у колонизацији. Према овоме само Енглеска, Русија и трећа — Германија могу се такмичити о привилегији на штету француског језика у свету.

БЕЛ. ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

Г. Др. Борић је обрадовао јако „Звезду“. Пошто је преко десет година најупорније ђугао, појављује се, наједан пут али да цео читалачки свет веома пријатно изненади Г. Борић је зачео једно дело, које се ми нећемо устручавати да назовемо *монументалним*. Он је саставио један еп „Косово“, који је по композицији најграндиознији епски створ у књижевности. Еп ће имати око 20 певања (свако певање 600—700 стихова) и од којих су пет певања са свим готови. На нашу молбу уступио је да „Звезда“ прва публикује ову епизоду, из другог певања, у ком се описује долазак турске војске на Косово. Ми нећемо говорити још сад о вредности саме песме; читаоци ће сами судити, али ћемо им рећи реч две о стиху, ради лакшег схватања.

Стих је по готову са свим нов. Г. Борић је напустео и народни десетерац и дванаестерац, који је још монотонији и досаднији. За овако дугачак епска досадан стих био би убиствен. Зато је песник компоновао стих из разних падова, што је врло тешко за њ али веома пријатно за читаоца. Стих је јако занимљив и допадљив. Прва је стопа готово увек *дактил*, а такође и четврта, а последња увек *трохеј*. Прелом ја пак вагда само после треће стопе па била *дактил* или *трохеј*. Претпоследња стопа опет није сам *дактил*, па се због тога цео стих највише разликује од хексаметра.

Ко уме по овоме читати а буде о овоме водио рачун, читаће стих са свим без записивања и уживаће у лакоћи и паду његовом.

Г. Борић је пустио у штампу овај делић, једино да би обновио познато са читаоцима, али ми смо уверени да ће га постигнути успех толико загрејати, да ће нас у брзо обрадовати још којом сличне лепоте сличног из његова епа.

S.

НЕДЕЉНИ РЕПЕРТОАР

Уторник, 15. фебруара: *Маројица Кабога*, драма у пет чинова од Матије Бана. (Први пут).

Четвртак, 17. фебруара: *Маројица Кабога*.

Субота, 19. фебруара: *Пшичар*, оперета у три чина, од М. Веста и Л. Хелда. Музика од Карла Целера.

Недеља, 20. фебруара: Дневна представа: *Јадници*, слика из живота у два дела, четири чина и осам слика, по Иговом роману, написала Тереза Мегерле, превели М. Бошњакловић и Д. Николић. Вечерња представа: *Маскоша* (Батлија девојка), комична опера у три чина, написали Алфред Дири и Ханри Шиво. Музика од Едмонда Одрана.

Садржај: Турски око и Муратово веће (песма) — Из срп. историје — Историја једног односа — Врно црног бисера — Занимљиве ситнице — Бел. из књижевности — Репертоар.

Власник Ст. М. Веселиновић — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Претплату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

ДРАГА У ГОРИ

Сунце слатко, хај засини гором,
По њој ходи мога срца драго;
Кроз грање је гледам из шипрага,
Смерно ступа моја нежна драга —
Добро сунце, милуј ми је благо!

Нек се златна радује ти сјају
Ка' но цвеће зори на уранку,
К'о јеленче росици по трави,
Мила деца кад се дуга јави
Ил' анђелак у меденом санку.

Моја драга крин је мирисави;
Лице бело к'о прамење снежно
Црне очи к'о гавранска крила,
Њене власи мека мајска свила,
Срце има тако љупко, нежно.

К'о мрнару што се душа прене
Пуна наде на том мору мрачном,
Када кулу светиљницу спази,
Тако мени гледећи на стази
Тебе, милу, у одблеску зрачном!

Па ја хвалим то умилно сунце,
Које светли куд ми ходи драго,
Па га скривен молим у шипрагу:
Да милује место мене драгу —
Да је грли, да је љуби благо!

Божа С. Николајевић.

МОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

— Јанко М. Веселиновић —

(наставак)

Па поче причати. Реч му је текла лако и без
запињања. Шалу је просипао као масарош новце,
смех је испунио собу до таванице. Савета је где

дала у његове пуне и румене усне које се онако
ђаволски смешкаху, и једна мисао и једна жеља
обузе је сву: да јој је да пољуби те усне!

Марија изиђе неким послом, Милан оде у би-
блиотеку да потражи неку књигу, а њих двоје
осташе сами и — ућуташе. Он, који је до тог часа
брбљао, осети да не уме да говори!

Насташе мучни тренутци. Савета је у души
желела да остане с њим насамом; а сад, кад јој се
жеља испуни, она заћута. Бојала се да јој не про-
падне тих неколико тренутака; да му бар похвали
духовитост. Погледа га и виде из његовог погледа
да очекује да му нешто рекне. То је још више
збуни али се реч оте:

— Благо вама!

— Зашто? — упита он.

— Кад бих ја умела тако да се нашалим као
ви, ја никад не бих била невесела!

— А зар сте невесели?

— Сад не, али по неки пут... Међутим ви....
ви тако...

Он климну главом као кад се захваљује, а она
убрза:

— Збиља! Ви тако дивно говорите као што
се и шалите! Кад бих ја била, то јест, кад би ко
мене питао, ја бих....

Али је збуни његов поглед који жељно нишче-
киваше реч њезину. Она обори главу и не рече
више ни речи.

— А шта би сте ви?

Она само ману руком; нешто је загушило, па
не може да говори. А и њему не беше лакше.
Обујми га нека ватра; хиљада жеља заглуши његово
решење да је избегава, да избегава сваки разговор
о љубави с њом. Диже се и приђе прозору, по-
гледа на улицу, али није ништа на улици видео,
него је видео само њену лепу главу, и оне очи
које га погледаху како га ни једне очи до данас
не погледаше.

И привукоше га те очи као што магнет гвожђе
привлачи. Он приђе столици на којој је она седела,
важе се над њу и рече:

— Збиља, шта би сте ви?

Али она не одговори. Осећао је само дах из њезиних уста, а пламен, жив пламен њезиних очију заслепи га. И не знајући шта чини, докопа оберучке њену главу, па притиште пољубац на оне полу отворене усне.

И надала се, и очекивала, и тражила, и изазвала тај пољубац, па јој опет дође тако ненадно! Као вихор, кад сламку дигне, тако и њу диже тај пољубац, диже тако високо да онесвесну од њега.

Али та несвестица потраја само тренутак; она брзо дође себи; чула је како јој срце бурно лупа, видела њега зажарена над собом и чула шапат:

— Ох, ала те волим!

— Шта сте то радили? — рече и заплака се.

Њему се ноге подсекоше, клоу на столицу и не рече ни речи. То беше пад с неба на земљу. Не смеде ни покушати да се брани, јер је осећао, поред свег блаженства у души, и неко обесвећење у овом делу. И као кривац што нема шта у своју одбрану да рекне, тако и он обори главу.

Наста мучно ћутање. Њој се чинило да га је много прекорела, али, ето, не умеде наћи начина да га мало охрабри. Најзад убриса сузе на рече:

— Нисам се томе надала!

— Молим вас! Не говорите више о томе!

— Чиме сам вам дала повода?

— Лепо; да вам бар кажем! Нисте ни чим, па опет ми се чини да је ту било нечег и од ваше стране што ме је охрабрило. Сад видим да није и да сам свему крив. А крив сам зато што вас волим, волим до лудила, волим толико да ми се учинило да и ви мене волите, и да ће све оно што је мени мило бити и вама драго! Сад признајем да сам високо полетео, да сам потучен и да је све свршено. Све што ми остаје то је да вас замолим да ми опростите и да — заборавите!

Па се диже и стаде се освртати као да нешто тражи.

Њој је годила ова исповест овако одрешица и отворена, али се готово поплаши кад виде да он устаде.

— Шта тражите?

— Капу... Идем!...

— Па причекајте бар док дође Марија. Нећете ме зар саму оставити!

— Ах, јест... имате право — рече он збуњено. Па се спусти на столицу као убијен.

Завлада мучна тишина. Њој не беше право, јер се бојала да све не прекине, а не умеде наћи речи да разговор опет започне.

Маријин долазак прекиде ту мучну тишину.

— Ја се мало задржах — рече она. — Мислим да вам није било дуго време?

— Што дуго? Ти бар знаш да г. Виловић уме да занима.

Она је те речи изговорила тако мирно као да мало час није плакала.

Виловић је погледа зачуђено. Није се надао да се она уме тако савладати. И он се трудио да

се покаже весео, али му то не пође за руком. Оно неколико речи и прекорних погледа саломило му снагу; осећао је да више није кадар речи водити. Кад год је у Савету погледао пребацивао је себи непромишљеност своју. Кад му већ дотужа он се диже.

— Куда? — упита Марија.

— Идем.

— Баш и та ваша кафана! Зар баш морате у кафану?

— Па тамо се храним, — рече он спремајући се.

Приђе да се поздрави.

— Кад ћете ми донети „Дим.“? — упита Савета.

— Послаћу сутра — рече он пружајући јој руку.

Она прихвати његову руку и стеже је.

— Добро, сутра донесите!

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ ХАЦИ РУВИМ

Архимандрит манастира Боговађе.

— Миленко М. Вукићевић —

Све ове борбе у животу које је водио Хаџи Рувим са непријатељима свога народа, створиле су ону сталност у доцнијем калуђеру Рувиму.

Живот Рувимов већ је био пошао низ брдо кад му умре жена Марија. Деца беху велика, изведена на пут, свако својој срећи упућено. Он науми сав свој живот посветити Богу, науми да се замонаши. За то, пошто све уреди код куће како треба, одрече се световнога живота, повуче се сасвим у манастирску ћелију. Он отиде у манастир Боговађу, своју некадашњу учионицу те се закалуђери.

V

Манастир Боговађа у оно време, кад се закалуђери Рувим, долазио је у ред богатијих манастира. Он се налази у ваљевском округу, између Љига и Колубаре удаљен источно од Ваљева за четири сата. Овај манастир доцније је послужио као столица „Правитељствујушчега Савета Сербског“. Ту је била за Кара-Ђорђа и поштанска станица. У том манастиру хтеде Рувим провести последње године свога живота. Кад се закалуђерио, не знам, а године 1785. ишао је у Јерусалим на поклоњење гробу Господњем, па се исте године отуда и врати, с тога се и звао хаџија или Хаџи-Рувим. Кад дође из Јерусалима донео је доста књига и поклати манастиру Боговађи. За то сам бележи

у једном запису: „и принесал от Јерусалима 5 књига то јест: два житија по шест месецеј на две части, последи же у 2 парусије житија приложио себе и родитељем својим оцу Ненаду, матери Мари, брату Николају, супрузи Марији усопшим, живим: сину јереју Јовану, дештери Сари, брату Павлу и Марку, синовцу Петру*) и Стевану, у сију цркву Боговачу, храм светог великомученика Георгија“ (види Rad I. стр. 185).

По доласку Хаџи Рувима из Јерусалима није прошло ни две године, а ми га налазимо као игумана манастира Вољавче (Rad I. стр. 184). Колико се ту бавио као игуман не зна се.

Године 1788. за време „Кочине Крајине“, кад се отпоче ратовање Аустрије с Турском, и кад се Срби још 1787. на подстицање Аустрије стадоше бунити и чете образовати, Турке сећи и гонити, Турци да би се осветили раји, почеше пљачкати и палити цркве и манастире. Том приликом изгори манастир Вољавча 6. априла 1789. и манастир Боговађа 14. августа исте године. Братство оба манастира побеже у Срем и отиде у фрушкогорски манастир Ремеш. У то време налазимо у Ремету и Хаџи Рувима. Тамо је остао све до свршетка овога рата Аустрије с Турцима. Кад се вратио из манастира Ремета не знам. Али већ 1791. год. био је у Боговађи и радио с браћом на обнови овог манастира. О томе запис један вели: „сего года јуна месеца 13. числа 1791. лета бијаху три брата, јеромонах Рувим, поклоник гроба Господњег, рођењем из села Бабине Луке; вториј брат Василије Петровић, рођењем из села Такова тамнавског; трећи брат јеромонах Герасим Георгијевић, рођењем од предела рудничке села Црнућа, постриженик манастира Вољавче... и беше та црква стара... и одвише малена, јако не можно дисати, човек покоја в њој имати не може.... И ми у време рата за страх агаренски во славу и похвалу св. великомученику Георгију распространисмо сеј свети храм“ (види Гласник XX. стр. 30).

Дошавши на згариште манастира Боговађе Хаџи-Рувим беше у годинама, које се истина клоне више старости, али још се држаше и осећаше снагу. Отпоче оправку манастира, па је ускоро и доче. Оправљајући манастир, његово срце беше тужно, јер гледаше жртве од стране Срба принешене и у крви и имању, па никакве користи. Сваки Србин осећао је ту неправду, а осећао ју је још више човек, чији су погледи били мало шири од погледа обичнога човека. Осећао ју је и старац Хаџи-Рувим. То осећање, тај бол, ту увреду народа српскога није могао Рувим да остави без трага и помена. Хтео је да је остави нек се прича и приповеда како је Немац љуто преварио Србе. За то је у једној својој бе-

лешци набрајајући попаљене цркве и манастире записао и ово:

„....У том удари из Скадра паша са Арванијом и пороби и попали ове године 1791. и све се то беше заборавило (тј. код Аустријанаца заборавиле се толике жртве) и жалосна мајка овом српском роду и чу се глас горчи од целена да Немац даје Београд Турцима напират са околним градовима, као што и би после. (в Rad I. стр. 186. тако и све даље наводе).

Варљивост Аустрије према Србима и лукавство њено старац Хаџи-Рувим могао је да увиди, као и кнез Алекса Ненадовић, јер у истој белешци вели: „Немци држаше Београд целу годину, (и за то време говораше се) од дана до дана те биће турско, те биће немачко, а у Београду беше фелдмаршал Вајес непријатељ рода нашег, диже београдскога владика Дионисија и предаде Турцима Београд Смедерево и Адакале... и чувши Срби жалосне гласе, закукаше и ушробом проплакаше: а јаој јаој нама, ни овамо ни тамо уточишта немамо... И много би зван народ од Немаца и нико не оде бојећи се преваре од Немаца, осим владике београдскога, који доцније постаде епископ будимски“.

(наставиће се)

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ОДНОСА

НОВЕЛА

Емила Роланда

Сећате ли се још моје ескападе у Фиренцу пре седам година? упита он. —

Оног осмодневног пута у пролеће? Тада сте непрестано тврдили да је то било мистериовно путовање.

— Јер му нико није знао повода, а ви га не хтедохте казати! Да, да сте казали да вас ватрена жеља вуче Мадони дел грандука, или тако што, то би се разумело, али овако...

— Ватрена жеља! Та одкуд она у мене у оно време? Тада сам сав утовуо био посред оне престоничке болести „sécheresse de coeur“.

— О да, ви сте кроз много мена прошли, пријатељу. Али не могу да вам уштедим ласкање да сте са оваком периодом постајали бољи.

— У вашим очима, рече он чисто извињавајући се.

— Једино, што се нисте оженили. жао ми је — вас и Терезе...

— То се више не да изменити; она се удала за другог.

— Реците боље: она се двапут удала за другог! Тај роман нисам могла никад да појмим и свршетак ме никако није задовољио, додаде она мало прекорно.

Он устаде и пређе неколико пута по соби.

— Ми се дописујемо још, у осталом, рече он.

*) Овај Петар то је доцнији војвода Петар Николајевић звани Молер, пашеног проте Матије Ненадовића.

Она му се осмехну. — О да, шкрабало сте увек били. Има људи који преживљају своје љубавне историје, и других који све то сврше преко поште, и потпуно су задовољни ако само сваког јутра за доручком нађу на столу писмо на два табака од своје писмене љубљене. Други обожаваоци горе за сусретом; — ова врста гори само за писмоношом; она налази да је са свим у реду што се Гете уопште никад није видео са грофицом Штолберговом и што се свега једанпут састао са Маријаном од Вилмара, на што сам ја као младо девојче на часу књижевности вртила главом. Где нормални људи теже да љубљеном човеку падну око врата, та се сорта задовољава мртвим писмом на бездушевној артији...

— Имате потпуно право и пошто већ познајете моју слабост треба једном све да чујете — не како ми се онда чинило, већ како сад гледам у тичјој перспективи из даљине.

Он седе према њој.

— Од увек ми је била врлина велика уредност; био сам веома уредан — и у томе је моја погрешка! Намислио сам и свој живот да проживим по тачном и добро смисљеном плану — и проживео сам га! План ако вам бројеви нису досадни — гласио је овако: до двадесет пете године проводња, за тим честољубље и старање о каријери; око четрдесетих сређене прилике и има места тек ту и женидби.

Ви знате да сам се провођењу сав предао. Тада дођем у велики град и почнем врло озбиљно да мислим на будућност. Међутим сам постао човек.

— Да, упаде дама, човек, који је имао небројено пламенова, а праву љубав никад није познао! У том пламеном мору вујало је од имена да се њима могао окитити читав календар и ако је у јануару било говора о некој Јелени, у јесен се морало чути о каквој Маргарити. Да, да, сећам се.

Он одобри махнувши главом. — И у том сам био уредан. Ја сам из начела после кратког времена сваки тај пламен угасио. Продужења се нису појављивала.

— Док није Тереза ступила на поворницу, одговори она.

— У доба, кад се то никако није слагало с мојим плановима!

— И пошто нисте хтели да жртвујете план жртвовали сте Терезу...

— Да, рече он, тако је било, али опет не сасвим. Јер ја држим да је Тереза оба пута добро учинила кад је увела другога, а не мене.

— Дакле, и она се завали јаче у наслоњачу, ја, наравно, не знам да ли бисте били од најпогоднијих мужева — од најскромнијих зацело не! Мислим да захтевани квантум љубави од ваше жене не би вам се учинио довољним, и ако је количина Терезине љубави била велика. У толико јој не би било добро! Али та врста скромности баш се највише допада женама, које љубе. И баш за то што вас је Тереза волела није било добро што је морала поћи за другога.

— Што је морала? дуну он. То је оно у Терезином карактеру што нисам могао никад да појмим. Зашто је морала два пута за другога да се уда?

— А, мислите да јој је ваљало и даље живети од ваших писама, месецима и годинама. Заборављате да је за то потребна скромност, коју Тереза никад није имала. Та она се већ бројала у „*sexe joli et impétieux*“.

— Кад бих се ја задовољио... поче он несигурно.

— Ви нисте никад били *impétieux*.

— И никад *joli*, то знам!

— И увек мало *décadent*! продужи она. Љубав за вас није никад била страст. За љубав сте били сувише истрошени и имали сте вечито осетљиве нерве. Интересирате се за политику и уметност, за песнике и астрономе, па сте се по мало и сами у естетаци огледали, наравно са успехом, као што нам је време показало. Али у љубави сте увек остали дилетант! Схватили сте је као лепу играчку, као најлепши, најмилији украс на животној трпези — али вечито само као украс! Љубав је била за вас купатило осећаја, у које се ви радо загнурујете у часовима одмора, јер ви сте, као што сами рекосте, с једне стране човек од уживања, а с друге стране закахила се за вас извесна потреба романтике, или нешто из доба братимљења — али волети овако како вас је Тереза волела, младачки, побожно, с оном правом смешом од озбиљности, веселости и преданости...

Она прекиде јер опази да му црте постају све немирније.

Он скочи. — Опростите, рече, али видим да је тичја перспектива заблуда. Ствар још не лежи доста далеко од мене да бих могао о њој мирно расправљати!... Опростите!... Други пут.

Потражи шешир и оде.

*

Напољу у топлој летњој ноћи нападе га као загушљив бурни сан, који се не да сгрести: *nostalgia d' amor*!

Звезде су га неутешно гледале. Круне кестенова шумиле су сажаливо, споро и срдито допирао је навипше жубор од канала у ком се огледала улица великога града.

То није био бол што је он осећао, већ неки тужан, повлећен, тежак осећај, као да је самом себи нешто нажао учинио, и тај осећај не може да заустави, тако му је као да поред њега иде кобна сенка, сваког минута спремна да спусти хладну руку на његово удркато раме.

Била је то младост његова што је оживела у том осећају, последње позно трзање снаге и воље, коју не поврати више — снаге, недовољно употребљене — воље, која му се тек сад учинила потпуно изгубљеном, када се за увек за њим расплинула.

Била је то туга што га обузе, не за грудом земље, не за одређеним лицем, већ за свом неутрошеном блаженосту, која је с прошлим годинама за њим заостала и за њега ништа више није значило до прост појам — туга за љубављу — *nostalgia d' amor*!...

*

Једно после подне пре петнаест година, он на прекрету четрдесетих, имајући у глави потези посао, ишао је нерасположен на један ручак по дужности.

Домаћица је примала у полумраку. Људске силуете приказане једна другој у слабој светлости, остале су уважамно у мистичкој тами, док није осветљена трпезарија обасјала госте.

У том тренутку погледа он странкињу, девојку, коју му беше домаћица одредила да је поведе за сто... у истом тренутку и она њега погледа некако бојажљиво, јер су јој већ пре тога напоменули о његовим изгледима у будућности, о његовој мудрости и широком срцу.

Он заборави да мисли на свој посао и стаде да јој се удвара, нешто што није хтео да га у томе претекне „млади јазавац“, који је седео поред ње с друге стране, нешто што му се она допадала.

Говорио је паметно о нечем трећем; очима јој је исказао своје допадање. „Млади јазавац“ с друге стране није имао никаква успеха...

Она је оног часа знала да ће једина истинита страст у њеном животу имати везе с тим очима! Нашла се трпељиво у том положају, осећала је као неко задовољство, што је она, око које су доста често облетали и која се такође неколико пута више покушаја ради заносила, најзад наишла на право и жарко осећање, најзад погодила пут да се са истинског извора живота напије.

Лака могућност у великом граду, случај и Цеварова уметност приредише од дана тога ручка небројене састанке. Он је долазио старој тетки, код које је она живела после смрти родитеља; обновио је одавно запуштена познанства с људима, с којима је она имала додира. Тумачио јој је слике по изложбама, поклањао најлепше руже и најновије књиге. Давао је на сто начина доказа о свом интересу и наклоности, исцрпљивао би по готову своју фантазију да је раввесели и њене мисли себи упути.

Она је тврдила да није ни лепа ни духовита; да је пак љубавна и паметна, то није могла порицати. Имала је диван глас и кад пева изгледала је „слатко“, израз, који је он често употребљавао и који је у његовим устима губио онај обични блутасти укус.

Он није припадао музикалнима. Њен дар био је при том једино у чем се нису разумевали. Нашли су да се она лакомислено игра с тим талентом и желео је да пева само озбиљне, узвишене ствари, док је она са особитом љубављу певала веселе песме, које су одговарале њеном темпераменту, али које су њега нервозно дражиле ништавном садржином.

Али и поред песама и нервозности они су се волели — она њега јаче по што је он опажао, он њу на свој начин. Он јој се удварао, мирно је компромитовао пред другима, писао јој сваки други дан и уживао у осталом у пријатном осећању да опет има пламен на коме је могао загрејати своје охладнело срце.

Њено име Тереза чудним неким начином још не беше заступљено у његовом богатом алманаху. —

Под заставом пријатељства једрио је тај однос без препрека по друштвеном мору. Нико се није усудио да га задиркују глосама, а кад би ко год не одобравајући њу запитио о том тако брижљиво негованом односу, тада би она тврдила поносито и весело да је цела ствар само „естетичке природе.“

У ствари знала је она врло добро да пријатељства не може бити под таквим погодбама, али од кад то није дражило природе као њена што је, да једанпут по заљубљеној жици пређу преко Нијагаре?!

Тереза је била прожета мишљу да ће свака девојка нашег доба, има ли само потребну енергију, поћи оним путем према коме осећа највише наклоности. Она је од увек имала особиту слабост за двоје: за самосталност и путовање. Према питању о удадби била је равнодушна, прв, што је знала да се може још увек удати, друго, што је познавала краatak век својих рођених заноса и своју брзу засићеност несталним идеалима, да би се, што се тога тиче, каткад најездила од себе саме. Како је већ прешла била четвртину века, притискивао је њену душу приличан списак грехова из области девојачких необавривости. Предосећала је да ће је судбина за то једном казнити — После оног ручка познала је и врсту казне.

За његове осећајне експерименте она је била врло погодна. Он је сад био у стадијуму у ком је љубав као свирање на клавиру или цртање акварела, ради мирног естетичког дотеривања живота. Љубав му је била као оаза после пустиње канцелариских актова. Кад би она бивала хладнија по обично, он је постајао несрећан, али та врста несреће није много болела, била је много пре као нека врста масаже срца. Кад би она била пријатна он се осећао огрејан као после шетње по сунцу.

Је ли полавља на пут, раставак би за њега био тако тежак, да није била у стању да се врати друкче него кад је полавља. Да га заборави такође није могла, јер ма куд да оде увек су у њу била његова експресна писма, а кад би се поплашио од какве конкуренције, увек је он осигуравао себи њене мисли непосредно по жици.

Тако ју је држао преко долина и планина увек на ланцу.

Да се слагало са његовим животним програмом, он би се њоме оженио. Дође ли му пак таква мисао он ју је одлагао за пет година. Пре тога рока не би му плата била доста велика за издатак, који је одредио „ожењеном“ стању, у осталом тај однос је био са свим по његовом укусу. Да се њоме оженио не би се могли тако ревносно дописивати...

ИЗ ТЕРЕЗИНА ДНЕВНИКА

Фиренца 4. маја.

Фиренца! la Florence — цветна!

Ах, да, и то у пролеће...

Како жубори жути Арно! Како се сунчани зраци влатно преливају преко старих мостова и како се у реди верно одбијају сви ти масивни људи, све те архитектонске необичности.

Архитектонске... ту ми паде на памет архитект. Он сад седи на Корвици, и вида веселу, белу, малу вилу за труло богатог француског маркиза, који ће се у њу уселити само за то да тамо умре.

Има много талента. Највише воли издати незнабожачке храмове као оне у Пестуму и Тирфенти, али увиђајући паметно прилике и време задржава се на вилама и касинама.

На јесен има поруџбину у Грчкој — трајаће три године! Која се за њега уда биће три године у Атини.

„Пловља сам на пурпурној галији

По плавој грчком мору“ —

То сам скоро читала. Имала бих воље за то. Ископа ме је и тетка је била за. Дала сам му истина кошар, али ти племенити Italiani, који не знају за осетљивост немачких аспираната, припадају сорти, која два пут проси.

Пут у Грчку стоји ми још једнако слободан.

Али Цезар ми је препречио тај пут, Цезар — увек Цезар!

Сутра долази. Само због мене кренуо се на тако далеко пут, да се видимо. Сумњати у његову љубав до сад ми још није пало на памет, па ипак сви сумњају јер он не изводи из свог осећања природне закључке.

Ах, ви језичници код куће! Не кварите ми моје флорентинске снове!

Јест, сутра биће овде! Од тетке, која негује своју од маларије болесну пријатељицу нећу га сакрити. Али нећу ни да јој га званично прикажем. — Зашто? То је моја ствар.

Бити самосталан лепа је ствар. Да, то је најбоље што данашњи човек може бити. То је заштита и ратна опрема, сигурност и самосвест. То је оно помоћу чега провлачимо сопствену личност, а у том се најзад састоји све.

Сутра у јутру у десет сати биће на Понте Хекију — то му сасвим личи!

У вече.

Ја се данас, у осталом, целога дана љутим на себе. Седела сам сат у Санта Кроче, у високој погребној цркви са широким хладовитим дворанама и невидљивим колом великих духова који језиво прелећу преко мермера.

Одвехох се у Сан Марко, ишла сам кроз малене манастирске ћелије, поред дирљиво побожних фреско-слика Фра Анђелика, које са простота вида већ тако одавно гледају доле на тихи манастирски живот. Уђох у Савонаролину ћелију и хтедох се побожно удубити у стару жалосну драму једног мученика за идеју... За тим у Медицијеву капелу, у најсветије и највеће што је уметност икад створила, у сферу најозбиљније уввишености, најнежније туге...

(наставиће се)

СРЕЋА

— Hans Wagemuth —

Једва једном! Цела породица плива у радости! Толика срећа! 2400 динара, и словом две хиљаде и четири стотине динара дохотка, док год је жив. Прва четвртина лежи већ на столу: три плаве банкноте и петнаест дводинараца. Овај сјај, овај звек, ово пријатно осећање! Једва се једном скидоше бриге с врата! Срећа, давно очекивана срећа уће најзад и у дом породице Блимел. Како деца осећају ову породичну срећу! Густав је већ пожелео парну машину, и то истинску, која се може ложити, а Клара, која долази о Ускрсу из школе, сања о лепим хаљинама за овај празник. „Мама, па шта ћемо данас јести?“ пита мало полетарче Анђа, весело слутећи да ће бити изванреднога уживања. О невина дечија усташца, ви сте у својој невиности обухватала цело друштвено питање у шест речи! Хвала Богу, оно је решено

за господина Блимела, књиговођу. Он има сада довољно хлеба за себе и своје, сад је у пристаништу живота. Кроз двадесет дугих година, тежио је брижљиво и трудно само за овом, ах тако скромном сврхом, али га је судбина увек од циља одгурнула. Сад седи за столом, новац пред њим, а он се смешка; али то је горко и страшно смешење. Размишљао је о прошлости, како је пре пола године тумарао варошким улицама као трговац без посла; како је четири месеца био без рада, и цела породица ограничена на сиромашну зараду, коју је мати добивала шивењем белог рубља. Био је сувише стар, та ко би још радо узео књиговођу од 45 година? Шта више није му се могло понудити ни 75 марака месечно, а човек не може ни с тим изићи на крај. И кад би по десет пута нагласио, да би се и са толико радо задовољио, ипак су радије узимали каку млађу снагу, која уради исти посао, а може јој се без икаквога устручавања заповедати. Кат-кад је заслужио неки динар пишући адресе, по хиљаду за три динара, радећи при том по целу ноћ. Али и тог посла није било увек. Покушао је да буде и посредник каквог друштва за осигурање живота. — Али то је исто што и млатити празну сламу (бар се тако сам изражавао), јер где би се год појавио, показали су му врата, обично не баш врло учтиво. Дошло је до очајања. Кирија одавно неплаћена, а газда коме „новац такође треба“ обрати се брже-боље полицији, која је требала да му помогне. Ако господин књиговођа буде и даље по цео дан врљао, и оставио своју породицу да гладује, мораће му доћи и полиција. Једног дана дође и једно писмо адресовано на г. Блимела, у коме му се наређује, да за четири недеље нађе посла и зараде, иначе ће га спровести у завод Св. Ђорђа, где ће му се наћи посла. То је било последње. Сећао се како је тог дана био поражен, стресе се, несвесно промрља — „напред, јуначки, само напред!“ као да хтеде избећи своје рођене мисли, због којих га подилажаху мравци, и који му испуњавашу душу болом и очајањем.

И ето дошло се...

Изненадан ужас, један ударац и он лежаше на калдрми. Точкови трамвајски пређоше преко њега, и пребише му руку, и то баш десну испод лакта.

Целог живота остаће богаљ, неспособан за свој позив.

Очевидци су пред судом једногласно потврдили, да кондуктер на углу улице, где трамвај савија у побочну улицу, није возио прописном брзином, шта више није ни звонио. Кривица трамвајског друштва била је очигледна и господин Блимел доби на поравнању не само накнаду трошкова око лечења и пристојну награду за претрпљене болове, него и поменути годишњи доходак, док год је жив. Исплаћивање ове суме узело је на се једно друштво за осигуравање живота.

Господин Блимел сад има вештачку руку и јасну свест, да је за навек уклоњена брига о насушном хлебу.

Ето шта је срећа!

с немачког
Драгом. Ј. Јекс

ГОСПОЂА ПИПЕР

приказ професора д-ра Макса Десоара

Сећам се да су се и у нас једно време озбиљни и учени људи занимали Спиритизмом, а познато је да и у нас има варалица на рачун Спиритизма. Ја сам те ствари игноровао и задовољан сам што сам наишао на ову малу расправу немачког научника у „Die Woche“, илустрованом немачком часопису, која је у стању да у неколико изведе из заблуде поклоника Спиритизма. За то је износим у Звезди, напомињући, да сам у преводу изоставимо сувишне напомене при крају расправе. Др. Десоар пише:

Хоћу да испричам један случај, који ми је од више година познат из писама и печатаних извештаја и који ми се по својим појавама врло значајним учинио. Тиче се, одмах отворено да кажем, једне од оних личности које обично називамо спиритистичким медијумима. А баш ово што се показује у госпође Пипер, заслужује по моме мишљењу особиту пажњу; јер ако је је превара ма какве врсте, онда то показује ненадмашну способност варати и дати се варати, а ако је производ ретке душевне снаге, онда оно што се показује у госпође Пипер у томе је интересно, што одступа од норме психичког рода; ако је пак то производ неких интелигентнијих бића која су недостижна нашем уму, онда није потребно ни речи утврдити о важности те појаве.

Да би смо могли добити потребну подлогу за потврду једне од тих могућности, добро ће бити да мирно проучимо оне чињенице које нам извештаји доносе.

Али пре тога треба ми одговорити на још једно питање. Јесу ли извештачи, може ко упитати, људи којима се сме веровати и који су способни да цене појаве у госпође Пипер? Заиста само под тим условима вреди занимати се њиховим посматрањима. У овом случају извештачи су несумњиво поуздани људи, они су темељито изучени заступници разних наука: разуме се, то још не значи да је немогуће и њих варати, може бити дакле да су и они жртва какве препредене варалице; али вреди их чути и испитати њихове исказе. „Проналазач“ је госпођа Пипер, једна у Бостону живећа Американка, Виљем Џемс професор философије на Хорвард — универзитету. Мислим да смем у име свију мојих стручњачких другова сигурно изјавити, да је Џемс вођ философа у Уједињеним Државама, један мислилац који почиње продирати и у Јевропу. Његове две књиге о Психологији признате су као урнек дело, а најновији му спис преведен је на немачки с уводом Фридриха Паулзена. Џемс је почео своја испитивања 1885 и завршио их је са резултатом, да је госпођа Пипер надприродне способности. Даља испитивања поверио је Дру Ричарду Ходгсону 1887 године. Ходгсон је откривач теозофске преваре госпође Блавоцкове и познат је као најумнији и најжешћи гонилац вараличких „медијума“, — спиритисте њега највише мрзе. Кад је и Ходгсон усвојио Џемсов закључак о г-ђи Пипер, предузму даља испитивања други научници. Од њих су најтемељитије и најдуже чинили та испитивања професор В. Г. Њухолд на универзитету у Колумбији. У месецима новембру 1889 до фебруара 1890 налазила се Пиперова

у кући одличног научног истражника Фредерика В. Х. Мајерса, који је заједнички с енглеским научницима продужио експериментисања. Од његових другова износим у Немачкој веома цељеног професора Физике О. Ј. Јоца. Последњих десет година чинили су испитивања опет поменути американски научници.

Сви ти људи потврђују, неки још од пре петнаест година, да имају пред собом нешто необично, што они покушавају изнаћи, проучити. Није потребно за сад им потпуно веровати; али их треба саслушати, јер говоре озбиљни и научни људи.

У госпође Пипер показују се ове појаве. Она падне у хипнотично стање, а за то време друга лица, која ми не видимо, привидно се претворе у нормалну, будну г-ђу Пипер, као „овладају“ њеним телом, па помоћу њеног гласа говоре и помоћу њене руке пишу. Та друга лица потврђују да су она „духови“ оних људи који су некад на земљи живили, и увек се представљају као умрли пријатељи или сродници оних личности које са г-ђом Пипер „седницу“ држе. У томе нема ничег чудноватог: јер било да је хипноза истинита или лажна, такав говор и такво писање произилази баш од лица које је испитивању подвргнуто и само су маскирана неким стражним постањем; али главна је ствар овде околност, да уста која говоре и рука што пише у госпође Пипер, показују знање таквих чињеница која она није могла обичних путем сазнати. Из говора или писања г-ђе Пиперове можете сазнати породичне догађаје и сродничке односе из минулог времена, она их оживи, она вас опомене на најинтимније појединости из разговора вођеног у давно прошлом времену, на начин говора (на пр. ласкање), у стању је да изнесе што се у ситуацијама некад десило између оног умрлог и живог лица што је пред њоме, такве дакле ствари које су само њих двоје могли знати, а најмање су могле бити познате г-ђи Пипер.

Да вам изнесем само један пример из гомиле печатаних случајева г-ђе Пипер. У фебруару 1892 умре у у Њујорку један правозаступник, чије право име из породичних обзира није у извештају изнесено него је назван Ђорђе Пелхем. Др. Ходгсон добро га је познавао, али није живио с њиме ни у каквом пријатељству. У седницама које је у то време држао с Пиперовом, није било ни речи о Пелхему. Једног дана, 22 марта, доведе он некаквог г. Харта који је Пиперовој исто тако непознат био као и Пелхем, а кога јој Др. Ходгсон претстави под лажним именом. Тај Харт био је стари, врло добар пријатељ умрлог Пелхема и њему се сад јави „дух“ Пелхемов, назове га првим именом којим се Харт звао, опомене га на многе њихове пријатеље, све на начин који мало час изнесосмо. Осим тога знао је умрли Пелхем причати све што се догодило после његове смрти као и своје односе и догађаје из живота, па наведе и име једне пријатељске породице (Ховард) поменувши Катарину са речима: „Tell her, she'll know. I will solve the problemo, Katharina“. Ни Харт ни Ходгсон нису разумели те речи, а после су дознали да је Пелхем са ћерком из куће Ховардове, Катарином, више пута претресао проблем о простору и времену и при томе да је употребио онај израз. После тога доводили су Пиперовој родитеље, сроднике и друге

пријатеље умрлога Пелхема, али увек са другим Пелхему ненезнатим личностима, па је она увек са сигурношћу издвајала његове сроднике и пријатеље од осталих и показивала знање најинтимнијих појединости и карактеристичних рекција у осећањима Пелхемовим.

Задовољићемо се с овим једним примером, јер смо раније описали општи карактер Пиперкиних саопштења. Читаоци ће моћи добити појам о ономе што су америкашки и енглески научници у стотини сличних случајева посматрали. А сад да покушамо изнети право стање ствари. Почећемо са најприроднијом поставком, на име да је све превара. Нас се не тиче је ли Пиперова поштена или је непоштена, као ни то да ли се она налази у истинитом или лажном хипнотичном стању, и ако она по једногласној оцени чини утисак поуздане и поштене личности, и сви су испитивачи нашли да је и њена хипноза истинита. Ми морамо, по моме мишљењу, те и сувише замрше факторе унапред из проблема ишчаурити. Може о томе мислити шта ко хоће, ми се на то нећемо обазирати него ћемо се пре упитати: је ли у овоме случају превара могућа и да ли су довољно објашњене чињенице који су у извештајима о Пиперовој изнесене? Или у другом вилу: је ли варалица у стању да прибави сазнања госпође Пиперове обичним путем?

И ја сам мишљења именованих научника, — јер овде није ни мислити на случајну издају тајне, — да су овде само два начина могућа: Систем тајног сазнавања постојећих околности, и способност помоћу случајних покрета и изражаја присутних лица саставити једну целину. Прва могућност, да она тајним путем сазнаје стварности из живота дотичне личности, искључена је по моме мишљењу код г-ђе Пипер. Све што она показује својим аутоматичним говором и писањем, пуно појединости из дневног живота са свима његовим менама немогуће је тајним путем сазнати. Испитивачи су предузимали све мере смотрености да г-ђа Пипер не би могла сазнати ко је посећује и кад ће је ко посетити; они су је у току више недеља пратили детективима, па и личности са којима је у додир долазила, и ништа сумњиво нису могли ухватити. Сместили су је у приватан стан у Енглеској под најстрожијим надзором, па и ствари су њене тајно прегледали, а не треба ни то заборавити да научна испитивања над њоме трају петнајест година и да она нема више од 4000 марака годишњег прихода, те јој је немогуће плаћати једну армију агената.

Много је појмљивија поставка, да г-ђа Пипер пропиткивањем сазна ово или оно само кад јој се за то да прилика, а по правилу да се она ослања на нехотичне наглашаје посетилаца о дотичним околностима. Њој нису потребни помоћници, јер јој посетиоци нехотично постају савезницима. За чудо како се већина у таквим приликама изда услед изненађења или задовољства од постављених питања, а махом променом гласа. Како често нехотични покрет или промена израза на лицу доводи искусног познаваоца човека до сазнања ове или оне

околности! Уз то треба имати у виду, да већ помисао на ток тих веома заплетених „седница“ утиче обманљиво, да дакле накнадно размишљање доводи до сазнања, да изношење стварних чињеница није било сасвим поуздано и тачно. Међу тим наши испитивачи били су свесни те околности, па су се по могућности трудили да искључе непоуздана сећања и погрешке у посматрањима, стенографишући одмах на месту сва питања и одговоре те су их печатали какви су у истини били. Кад се сад испитају та питања и ти одговори, наћи ће се да међу њима има много таквих што се оснивају на наглашају о нечему што се хтело сазнати и на комбинацији, те немају никакве научне вредности.

Али има и случајева који се не дају на показани начин објаснити. Тако на пр. Ђорђе Пелхем изговорио је на уста Пиперова име Катарикино и онај израз без ичијег наглашаја о томе. Услед тога дошли су посматрачи г-ђе Пипер до закључка, да ипак има неких чињеница које се морају на други начин објаснити. О тој другој хипотези ја ћу другом приликом говорити; а сад да завршим с овим: да ја случају са госпођом Пипер не придајем велику научну вредност, али признајем да има извесног значаја.

Б—ски.

БЕЛ. ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

Белешку ову прештапавамо, што је, и преко наше воље, у прошлом броју изишла с крупним штампарским погрешкама.

Г. Др. Никола Ђорић је јавно обрадовао „Звезду“. Пошто је преко десет година најупорније љутао, појављује се на једанпут, али да цео читалачки свет веома пријатно изненади Г. Ђорић је зачео једно дело које би ми, без великог устучавања назвали *монументалним*. Он је саставио један еп *Косово*, који је, по композицији најграндиознији епски створ у српској књижевности. Еп ће имати око 20 певања (свако певање 600—700 стихова) од којих су пет певања сасвим готова. На нашу молбу уступио је да „Звезда“ прва публикује ову епизоду из другог певања, у којој се описује онај тренут кад „цар Мурате на Косово паде.“ Ми нећемо говорити још сад о вредности саме песме, читаоци ће сами сузити, али ћемо рећи реч две о стиху, ради лакшег разумевања.

Стих је по готову са свим нов. Г. Ђорић је напустио и народни десетерац и дванаестерац, који је још монотонији и досаднији. За овако дугачак епска досадан стих био би убиствен. Зато је песник компоновао стих из разних падова, што је врло тешко за њ али веома пријатно за читаоца. Стих је јавно занимљив и допадљив. Прва је стопа готово увек *дактил*, а такође и четврта, а последња увек *трохеј*. Прелом је пак вазда само после треће стопе, па била дактил или трохеј. Претпоследња стопа опет није сам дактил, па се због тога цео стих најбољим је разлажује од хексаметра.

Ко уме по овоме читати, а буде о овоме водио рачуна, читаће стих са свим без запечања и уживаће у лакоћи и паду његовом.

Г. Ђорић је пустио у штампу овај делић, једино да би обновио познатиство са читаоцима, али ми смо уверени да ће га постигнути успех толико загрејати, да ће нас у брзо обрадовати још којом слично лепоте сликом из његова епа.

С

НЕДЕЉНИ РЕПЕРТОАР

Недеља, 20. фебруара: Дневна представа: *Јадници*, слика из живота у два дела, четири чина и осам слика, по Иговом роману, написала Тереза Мегерле, превели М. Бошњаквић и Д. Николић. Вечерња представа: *Маскоша* (Батлија девојка), комична опера у три чина, написали Алфред Дири и Ханри Шиво. Музика од Едмонда Одрана.

Садржај: Драга у гори (песма) — Море без примерја — Из ерп историје — Историја једног односа — Срећа — Госпођа Пипер — Бел. из књижевности.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија О. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 15 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 15 ПР. ДИВ.

НОЋ НА ЈЕЗЕРУ

ПОЉСКА ПРИЧА

Ноћ царује... звезде дршћу; нигде више гласа жива,
У окриљу бајне ноћи све мамљиве снове снива.
Поветарац вале нија и шуморе брсне гране,
А крај ватре рибар прича стару причу на тенане:
На обале крај језера, као лептир када слеће,
Долазаше млада мома да набере лепо цвеће.
Кад изјутра јарко сунце на истоку сине чило,
Ту весело песма њена орила се тако мило.
Али једно јутро рано на обалу када стиже,
Из таласа језерових зелени се змај подиже.
Млала мома уздрхтала анђеоским својим стасом,
Докле змаје чисто плачно поздрави је љулским гласом:
„Здраво да си, о лепото, што полазиш моје дворе,
„Што ти лице тако лепо као лице рујне зоре!
„Ја сам био краљев синак, лепшег не би ни сред раја,
„А богови рад лепоте створише ме тал у змаја.
„Жалтис ми је, мила, име, имам дворе од корала
„И вртове од бисера, али живим посред зала.
„Што ће мени силно благо и гомиле ћилибара?
„За што ми се опет тамо враћа моја слика стара?
„Све ми празно, немам среће, куд погледам туге саме,
„Кад ни једна цура неће у језеро поћи за ме!
„О, лепото, сунце моје, неким чудом доведена,
„У таласе хајде за мном и буди ми драга жена.“
Поплаши се Егље млада и побеже своме роду,
Ал' опет је сутра нешто привлачило ту на воду.
Опет Жалтис вале диже и над водом змај исплива,
Опет моли и преклиње и у двор је свој позива.
И кад треће јутро рано на језеро Егље дође,
Смилова се тужној молби и са змајем на дно пође.
Ту, у двору од корала змај са себе краљушт скиде,
И, к'о ружу лепу, мајску, Егље лична момка виде.
У бисерним одајама имадоше много среће,
Па се срећни миловаше к'о са сунцем лепо цвеће.
Али круна правога миља онда их је тек сусрела.
Кад му роди до два сина и још ћерку к'о анђела.
Једном Егље сети с' браће, језеро јој већ дотужа,
Да је пусти мало к њима ста молити свога мужа.
„Зоро моја! иди с децом, и ја желим своје браће,
„Само хајде брзо натраг, јер без тебе Жалтис шта ће?

„Кад се вратиш ти именом зови мене кроз таласе,
„Ја ћу, срце, испливати, умиљате чућу гласе.
„Ал' чим видиш бистре вале да кржаве крију пене,
„Знај, мртав сам на дну воде и не зови више мене.“
Оде Егље браћи својој, где је тако жељно траже,
А деци је заказала да ни једно ништ' не каже.
Кад је ноћца прва пала, месец сјао са висина,
У ливале њена браћа старијег јој воде сина.
Тукоше га свакојако, на муке га међу разне,
Да им каже где је отац, ал' осташе жеље празне.
Јадно дете кука, плака, к'о под кором црвић пишта:
„Ујци слатки, пустите ме, ја вам не знам рећи ништа.“
А кад било друге ноћи, месец сјао са висина,
У ливале на далеко, одведоше млађег сина.
Тукоше га свакојако, на муке га међу разне,
Да им каже где је отац, ал' осташе жеље празне.
Јадно дете кука, плака, к'о под кором црвић пишта:
„Ујци слатки пустите ме, ја вам не знам рећи ништа.“
Али треће, треће ноћи, одведоше ћерку милу,
И она им, шта ће јадна! испричала све на силу.
Брже браћа потрчаше к'о рисови наљућени
На језеро, змаја зову: „О, Жалтисе, ходи к мени!
И диже се талас грдан, и весео змај се јави,
А један га сад од браће бритким мачем брзо смлави
Вратише се немо кући. — Лепа Егље гостовала,
Ал' се сети свога змаја и сети се својих вала.
На обалу када дође поветарац гране свија
И шумори сетно, тужно и сребрне вале нија.
Она зове: О, Жалтисе! дршће вичућ' уморена,
Ал' у место љутог змаја кржава се јави пена.
Заплака се јадна Егље, заплакаше деца мала,
А богови у том часу јавише се преко вала.
Тада чудо учинише, а за спомен ових јада,
Те у јелу танковрху створила се Егље млада,
Млађи син јој јасен поста, а старији храст на дику,
А ћерчицу неваљалу створише јој у јасику...
Висока се свија јела и гранама грли воду.
А блед месец тихо шета по плавоме, чистом своду;
Ситне, златне звезде дршћу, нигде више гласа жива,
У окриљу бајне ноћи све је немо, све почива.

4. фебруара 1900 год.
Београд

Душ. Николић.

УЗ МЕСОЈЕЂЕ)

ЈАВНО ПРЕДАВАЊЕ

— Симо Матавуљ —

Госпође и Господо!

Од најстаријих времена, сви културни народи, поред верских и народних светковина, имали су даде намењене опште, јавном весељу. Тај део године звао се како кад и како где: — Тисисове светковине, Бахусова прослава, Празници сеница, saturnalia, carnavale, Fasching, — што се све слаже у значењу са смислом, који су Срби дали речи месојеђе.

Намера ми је да изнесем кратак историски преглед месојеђа у опште, па да проговорим о словенским и на по се српским обичајима овога дела године. Надам се, да ће вас предмет занимати, јер је у складу са расположењем, које вас је овде окупило.

Зва се, да су Асирци и Мисирци, још пре четири хиљаде година, имали месојеђе. Учени људи, који се зову асиролози и египтолози, не слажу се у схватању и тумачењу символизма разних обреда који су се за то време вршили али се слажу у томе, да су обичаји тих старовременских народа, према нашем појимању, били сувише непристојни.

Прелазим на Јевреје, ондашње мисирске робове. Без сумње, они су се угледали на своје господаре! Мојсије, храњеник Фараонове кћери, велика властелин мисирски, васпитаник њихових свештеника, доиста је морао учествовати у поменутих обичајима уз месојеђе. Зато, може бити, доцније, кад је свој народ ослободио од ропства, кад га је извео у пустињу, кад му је стао писати законе, одреди му начин како ће пристојно и људски проводити месојеђе. И ево како наређује:

„Петнаестог дана седмога месеца празник је сеница за седам дана Господу!.. За седам дана приносите жртве огњене Господу. Али петнаестог дана тога месеца седмога, кад саберете род земаљски, празнујте празник Господу седам дана. У први дан узмите воћа са лепих дрвета и грана палмових и врбе с потока и веселите се пред Господом Богом својим седам дана. И празнујте тај празник Господу сваке године, законом вечним, од колена до колена!**)“

Као што знате, Мојсије умре у пустињи, а народ његов заузео обећану земљу, у којој тече мед и млеко. За колико је времена његов народ вршио његове наредбе, ми то не знамо. Али поуздано знамо, да се доцније опоменуо свих злих примера, који су његовим прецима били пред очима у Мисиру. То сведоче сви потоњи пророци. Међу њима страховити

*) Г Симо Матавуљ је читао овај свој рад на забави у „Грађанској Касини“ 19. ов м. Забава је била врло добро посећена, и бриљантно испала, управо много веселије и живље од свију прошлгодишњих. Ми сад радо публикујемо ово предавање г. Матавуљево ради оних, који нису имали задовољство, да само предавање из уста г. Матавуљевих чују.

Ур.

**) Трећа књига Мојсијева, гл. 23, стих 34—43.

Исајија грмци: — „Да грешна народа! народа огрезла у безакоњу! семена зликовачкога, синова покварених!... Што ће ми мноштво жртава ваших? вели Господ, сит сам ових жртва! На кад гадим се!... На празнике ваше мрзи душа моја!...*)“

Пређимо у Грчку. Ту се месојеђе зваху: Бахусова прослава. Кажу филолози, да је реч Бахус постањем својим, сродна са нашим речима: подвизивати, ијукати. Бахус је био син бога Зевса и смртне жене Семене. Бахус, пошто одрасте, освоји Индије, па се настани у Мисиру, где научи људе како ће садити лозу и цедити вино, због чега почеше га поштовати као бога вина, весеља и пролећа. А те светковине, већ у Мисиру беспутне, у Грчкој, особито у Атинама, прелажаху сваку меру. Сасвим осталог, слободно је било свашто говорити, чак и на богове хулити!

Бахусов култус пређе из Грчке у јужну Италију, али се није вршио јавно, него Бахусовци образоваше тајна друшта, највише по провинцијама, даље од Рима. Мало по мало, та друшта постадоше легла зликоваца, кривоклетника, фалсификатора и свакојаких безаконика. То најпосле дојади сенату, те године 186 пре Христа, похвати и погуби неколико хиљада Бахусоваца, а указом забрани прославе винског бога...

Римљани су имали врло много верских и народних светковина, а оне, које су сличне биле потоњим месојеђама, зваху се: saturnalia, т.ј. дани посвећени богу Сатурну.

Сатурн је био син Неба и Земље, а родом са острва Крита. Он се побуни против свога оца, протера га, па ослободи своју браћу, и сестре које отац беше отерао у јд. Кад то сврши, узео за жену своју сестру Реју и стаде владати, а договори се с њом, да не подижу ни једно мушко дете. И тако чим би се Сатурну родио син, он би га одмах појео. Али се Реји најпосле ражали, те стаде кришом гајити синове. И отхрани три: Јупитера, Нептуна и Плутона. Јупитер ставши на снагу, протера оца, а старац побеже у јужну Италију, у Лацијум, где упи-томи народ и учини да процвета законитост, мир, правда и свака врлина.

По италским древним причама, Сатурн није био досељеник, него бог староседелац и велики човекољуб. Еле, време његова владања прозва се „златно доба“ и беше слављено у песмама и причама као време кад је на земљи био рај.

За спомен златнога доба, Римљани установише сатурналије, које почињашу седамнаестог депембра и трајашу више дана. Тада римски грађани слаху један другом поклоне, даваху сјајне гозбе и игранке. Робови су тих дана уживали потпуну слободу, ишли прерушени, носили господске хаљине, банчили по улицама улазили у дворе, чак за столом бивали служени од својих господара и отворено их исмеваали!..

Тако је било стотинама година.

(Наставиће се)

*) Исајија, гл. I.

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ХАЦИ РУВИМ

Архимандрит манастира Боговађе.

— Миленко М. Вукићевић —

(НАСТАВАК)

Ово сведочи како је било огорчено на Немце оно чисто и честито срце правога Србина, који је предан и цркви и вери и Богу и небу, али који жарко љуби свој народ. Да су се тако исто осећали преварени и они, која водише бригу о самом народу т.ј. кнезови и кметови, доста ће бити да наведем како се после тога рата при расстанку са Михаљевићем осећао кнез Алекса Ненадовић. Када је Михаљевић позвао Алексу да остане у царској служби, он је казао да неће. А Михаљевић на то: „А зашто, Алекса, ти нећеш да останеш у нашега цара служби, пак ћеш скоро капетаном ванжирати, а заклео си се да ћеш нашем цару веран бити?“ На то Алекса одговори: „Истина је да сам се заклео да ћу му бити веран и против Турчина за слободу очевине моје војевати, и познато вам је да ја заклетве моје не преступам нити цара изневеравам и остављам, но цар оставља мене и сав народ српски, као његови стари што су наше прадеде остављали, зато идем натраг прако Саве, а немам писара и других учених људи, но ћу ићи од манастира до манастира и казивати свакоме калуђеру и попу да у сваком манастиру запишу, да више никад тко је Србин Немцу не верује.“ — Михаљевић: „Ћути, Алекса, да од Бога наћеш, чуће Немци, па ће те оловом залити.“

— Ја то Србину кажем, а не Немцу; а и Немцу ћу то исто казати и сваком.“ (Мемоари Проте Ненад. 34).

По доласку свом провео је четири године као игуман, а 1795. постаде Рувим архимандрит манастира Боговађе и ту остаде до смрти своје. О свом постављању за архимандрита бележи: „И тога времена постави се архимандритом во сеј светој обитељи од Митрополита Данила при игуману Василију (Петровићу¹) 1795 год. И нитко

¹) Василије Петровић, игуман манастира Боговађе у установу повзат је под именом игуман *Жарко*. Био је добар јунак, и као игуман Боговађе помиње се 1791. Занимљива је смрт овога игумана. Прота Матија Ненадовић у својим Мемоарима на страни 250—251 (задругино издање) прича свако: „Овај исти боговађски игуман Жарко 1804. год., кад смо на Врачар изашли, био је и он онда кад је Карађорђе пошао у вече, на неку веру београдских Турака, да ће му капију отворити. (Хтели су га преварити и самога унутра упустити, пак капију затворити и све унутра побити. То се добро зна: да су Београдски Турци хотели мир с нама они би могли и сами дахије потући, јербо је много више Турака ерлија него дахија; по то је наговором ахија било да само преваре и унутра међу куће домаме.) Жарко пошао нећем. Кад буду на Лауданову шавцу, вади се Станоје Главаш са Жарком око једне Ђорбалте

од мојега рода син или брат, ничто да има тражити здје веће манастирско (да је) или ове две књиге више речене, кроме на прочитаније пак повратити у манастир“ Rad. I. стр. 184).

Као архимандрит провео је хаџија остатак свога живота. За то време шта је радио не зна се, али се може нагађати. Он је посматрао како Срби помажу Шиник оглији Мустај-паши, београдском везиру противу крџалија, ага и злих Турака, који се беху скупили као гладни гавранови у Видин и само чекају прилику па да се дочепају Србије. Чуо је за смрт Ранка Лазаревића из Свилеуве, чуо је за смрт митрополита Методија ит.д. Ова последња вест дарнула га је прилично и он остави овај запис о том догађају: „Љета 1801. Јануарија 26. удави београдски паша владику Методија; за његово нестројеније и безаконије уподоби се Фоки, мучитељу цару Греческому. Тога времена бист међусобна бран, Турци Видинлије цару непокорни, и много бист међусобно крвопролитије помеђу их и бист скупо жито: пшеница 100 ока 18 гроша, а кукуруз 10 гроша.“ (навод по Протиним Мемоарима стр. 56 и 57.)

Године 1801. у јесен јаничари удавише Мустафа-пашу Шиник оглију, а дођоше да господаре београдским пашалуком дахије и јаничари. Једни и други голи и боси, гладни и жедни, жељни товних коња и постављених ђуркова, а још више сувијех дуката, навалише „намет на вилајет“. За кратко време за непуне две године, они се наситише и напојише, оденуше у свилу и калифу, награбише блага и жутијех дуката Несма вели:

Код нас има у седам дахија,
„У свакога по магаза блага.
„Кака блага? Све мека дуката,
„А све пуста блага лежећег;
„У нас, браћо, четири дахије,
„Аганлије и Кучук Алије,

жуће од пиринча као тупа сикирица, коју ја познајем. Станоје Главаш хтео је силом да му је са ункаша скине. (Ову Ђорбалту тј. тупу сикирицу игуман боговађски и ва Турака на седлу о ункашу свагда носио, ја добро знам). Игуман Жарко — јунак ни Турцима се није дао гзвити, но их је веома и сикирицом оном тукао, — потегне сабљу и повиче „Около голићу.“ (Јербо је он имао тако обичај често говорити кад хоће кога од себе да одбије; а у шали пређе с нама говорио нам је: „около голићу!“) — Станоје Главаш повикне: „Побратиме Ђорђе, ево калуђера са сабљом.“ — Он се пражучи да види шта је, а Главаш извади пиштољ на Жарка, а Жарко мане сабљом да Главаша удари ал' промаши те Карађорђа мазне и засече по сбрају. Главаш и други опале пиштољима те игумана убију. А кад пиштољи пукну, онда сва војска повиче. Лагум, лагум!“ пак бежи натраг колико се скочити може. Овако ми је књаз Милош Обреновић, који је онда био војвода са великим смејем казивао „сваки нам је, вели, скок од Лауданова шавца до у Мокри Луг по сто дуката вредео.“ И он и сва војска мртва је игумана благосиљала говорећи: „Жарко погубе, али сву нашу војску од срамотне смрти избави јер би нас Турци на њеној вери све потукли.“

„И у мене и Мула Јусуфа,
„У свакога има пуста блага
„Небројена по двије магазе...“

Многи и многи Србин томе се успротивио али дахије су сваку осиюну главу јатаганом по врату, ја ли у ланце и лисице или у тамнице, где се човек мрзне и од зиме скапава. Настадоше тешки и мучни дани за живот Срба. У то време дође још српским свештеницима и калуђерима за митрополита убица, који са рукама замоченим у крв свога добротвора седе на столицу архијерејску. Властољубив и до крајности среброљубив, стара-
раше се да се дахиском помоћу одржи на митрополитској столицу. За то су се он и дахије међусобно помагали. Хаџи-Рувим није могао такве људе поштовати, а као виђенији калуђер морао се прибојавати и за своју главу. Тим пре што је још раније био у рату Аустрије с Турцима.

Мрзећи неваљале Турке и силедије, није требало да прође ни година дана од доласка дахија па да се Хаџи-Рувим завади са првим представницима тих насилника Београдскога Пашалука. Године 1802. учини му нешто криво прњаворски субаша, он се завади с њим, тако, да није могао више да га гледа. Потужи се кнезу Алекси Ненадовићу и потражи да се тај субаша смени. Алекса не би у стању то учинити, а Рувим би принуђен да остави свој манастир. Остави Боговаћу и оде у Студеницу. То се десило почетком 1803. године. У Немањиној задужбини проведе до Ускрса исте године, па о Ускрсу оде у Свету Гору. У Светој Гори проведе до јесени 1803. год. За бављења Рувимова у Светој Гори, дахије су о св. Илији ухватиле оно писмо, које се приписује Алекси да га је писао у Земун аустриском мајору Митезару. Како је ту играла глава, а не зна се тачно ко га је писао, и Алексе се највише тичало, то они свале сву кривицу на Рувима, да га је он писао, мислећи, Рувим није ту и с тога му нико ништа не може. То је, истина, помогло за неко време, Алекса је био слободан. Но кад се старцу Рувиму досади потуцање по туђим манастирима и кад му се досади туђа кућа, прегрме и дође у Боговаћу, своје манастиру у јесен 1803. год. Долазак Рувимов учинио је живот Алексин несигурним. Чувши да је Рувим дошао, поручи му, да се што пре уклони из Београдскога Пашалука, као да остане и даље на њему сумња, да је он оно писмо писао. Рувим на ту поруку Алексину отпори му:

— Кажите ви кнезу Алекси нека сад бежи он; а ја сам доста бежао и скитао се. Не зна Алекса шта је туђа кућа и туђа земља... (види Поменик Милићевића стр. 776).

(Наставиће се)

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ОДНОСА

НОВЕЛА

Емила Роланда

Све сам опробала и окусила, али кроз све се то као црвен конач непрестано провлачила мисао: Сутра долази Цезар, само да имам свој beaujour!

Мермер и велике успомене нису могле да угуше ову сујетну идеју.

Таке смо ми! Већина у мом положају, само што многе неће да признају!

Имаћемо три дана; за тим морам с тетком опет на Корзику. ~~Ако~~ ~~и~~ ~~буће~~ као данас појавиће нам се острво из мора у бакарно-љубичастом ~~вечерњем~~ ~~руме-~~ ниду и послаће нам у сусрет мирис преко таласа, слатко и чаробно — онај необични мирис за којим Корзи далеко од отаџбине жарко чезну помишљајући на своју изолу.

Волим тај Корзичи парфим као да сам се тамо родила. То су макије што миришу, густо шибље. Спојен са дивљачном чари острва, мирис тај даје леп дует, ако се сме тако рећи — од прилике као довршен текст уз мелодију којој нема равне!

И наслоњен с вечера, на своју вилу, која сва блиста од новине, чита мој Палладио у Гетовом „Фаусту“, јер он је врло образован и заљубио се у немачки језик, што ја њиме говорим.

Ја бих се већ за њега удала, али не могу. Заузета срца често су непријатно имање.

За три дана...

Ах, само кад би било како желим да буде, и како се бојим да неће бити.

5. Маја

Дакле он стајаше на Понте Векију.

Тачан је увек.

У таким тренуцима увек чиним ово троје: фризирам се пола сата, јер он има особиту нежност за лепе коафуре; мећем нов вео и попијем чашу јаког вина, које даје лепу боју.

Он не воли бледоћу — то допушта само себи.

Пуна храбрости оставим хотел. Али је храброст ишчезавала што сам ближе долазила. Проклињала сам целу ствар. То је увек тако кад ми он пође у сусрет, тада балансирам често на граници пакла и елисијума...

— Тереза, рече он, драга Тереза —

И тако даље...

6. Маја

Походио је тетку, позвала га је на ручак. Његова изненадна појава у Фиренци доводи је на погрешне мисли, она сматра ствар као свршену.

После ручка одвезли смо се у Гашине, тетка је необично разговорна, захваљујући *asti-u spumante* — он и ја ћутимо, посматрамо једно друго, Фиренцу игноришемо — лепу, цветну Фиренцу! Право варварство!

Тетка је причала по хиљадити пут како је дететом била с оцем у Фиренци, и како од тог пута ништа није запамтила осем мрке главе црначког кнеза, чији је споменик био на крају алеје. Како је, потом, као одрасла

девојка опет дошла и прво похитала овом детињем идеалу, и како се горко разочарала на погледу мусломана, који јој се сад учини као да је од чоколаде — један утонуо идеал!

На крају алеје стајао је црнац на достојанственом подножју, окружен расцвстаним цвећем. Лево испод реда дрвета жуборио је Арно. Према нама поздрављала су нас брда у вечерњој одећи, зачу се музика, и коњаници и амазонке јурили су преко песковитих стаза.

Кад нас тетка није гледала пружао би ми он руку.

И опет прође кроз свет стари, слатки, пролећни занос, пролећна грозница, мајска болест...

Чезња и жеља још једанпут отворише очи у хиљаду душа — чезња за слатким лудилом великог заноса, жеља за загушљивим мирисом ма какве пролећне страсти каквог лудог сна, који се не снижа никад тако лепо, као баш у мају...

Ја те волим и других месеца у години, али никад тако слатко и силно као у овом!

У децембру на пример, моја љубав према теби има нешто озбиљног премишљања. Она пита понекад колико ти управо вредиш? Летњих месеца провлачи се кроз њу нека сетна изнуреност — мени је тала као да ми ти ниси баш тако преко потребан као у мају...

Септембар снажи највише моју љубав; тада она постаје одушевљена и певала би ти хиљаду дитирамба!

Али нежна и топла, скромна па опет дрска, у молбама, она је само у мају! Најбоља љубав то је љубав мајска! Она почиње тамо где осећање ослобођено сваке земаљске везе ваздушасто око тебе облеће као музика...

Мајска љубав је нешто најмузикалније у природи, али има људи који немају чуло за такву музику...

А ти припадаш њима!

7. маја.

Тетка нас је оставила саме да шетамо. Ишли смо дуж реке, с јутра по хладовини.

— Је л' те рече он, свака варош има своју нарочиту особину, која увек пада у очи и даје јој карактер. Тако је Фиренца на првом месту лепа. У свему има много тосканске хармоније. Погледајте само контуре ових планина! Меке су као љубавна песма; ништа није у њима херојско, ништа дрско; оне су нежне и умирују! То је град, који ласка осећајима. Како су солидне, богате и господске ове старе палате! Ништа од оних силних рушевина римских... Па то обиље цвећа свуда и стотине статуа по прозорима, и Лођија ден Ланци, зар није нешто најлепше што се може видети? Ноћу, кад изгледа као басна пуна духова, што је старо доба новом прича, или дању кад су ове статуе као очаране обасјане сунцем да чисто не смемо дисати да их не пробудимо. Фиренца је град моје душе. И заиста љубав није нигде тако лепа као у Фиренци. У Риму, на пример, љубав нам није ни мало потребна. Тамо се мисли и сувише занимају јаким контрастима. Фиренца је чисто створена за осећајно уживање. Шетамо се од лепоте до лепоте, и имамо за сваку љубазну мисао и времена и простора. Мислите ли и ви тако, Тереза?

— Не, одговорим ја, у Фиренци има тако много галерија, да се нема времена за такве површине ствари.

Љубави је место на острвима где нема Музеја, Катри, Корзика — то је земљиште за љубав...

— Вређате ме, Тереза, прекиде ме он.

Смејала сам се. Хвала Богу, што се у извесним тренуцима још могу смејати. Он не воли смех, као ни певање лаких песама, као ни Хајнеове последње акорде и све што је мало оштро или што опомиње на погрешан тон.

Он се не може од срца смејати. *Cin de siècle* — природе не могу то уопште.

Вратисмо се ћутећи у хотел.

По подне били смо у Сан-Минијато. Како је хладовина у овим црквеним просторијама после сунчане припеке!

Код Аве Марија спустисмо се.

Пред нама је лежало пространо раскршће са Давидовим спомеником, тим ликом сјајне лепоте — како поносито стоји строги младић са тобољцем и гледа тако пркосно мрким очима доле у благословену долину! Како је све око њега радосно клицало овом ливном пролећу. Како преко кровова прозрачно прелећу дркаве мрке сенке црквених торњева! Свуда мирис од мањонија и нарциса, сладан и диван.

— Шта вам је, Тереза, питаш се на једанпут. Та сте се променили, Тереза!

— Не, нисам.

— Ми се морамо објаснити, продужи он, било је нечега у вашим последњим писмима, што ме је силно узнемирило. — Тај архитект. —

— Ах, не говоримо о архитектима!

Наста запара. Одвезосмо се у хотел и умукосмо обоје.

Сам неће да се мноме ожени, а другом ме не уступа. Од његових писама треба да живим, од милости коју ми удели! Као да се гладно срце може наситити артијом за писма!

Први пут осећам да је то платонско удварење увреоглило за мене тако, као да га не смем више примати.

Ко сам ја у самој ствари? Једва лепушкаста девојка која добро пева, наслеђене врсне нарави, која истина није никад чинила сувише добра, али ни сувише зла, прилично безазлена, и ако не од оне грубе наивности, за коју он никад није имао укуса, без родитеља и за то подесна за удварање, мало размажена добром тетком, са нејасним идеалом у срцу о нечем узвишенијем, што се никад неће остварити, и са одвећ незнатним имањем, да би то за Цезара имало вредности, због чега он никад неће жртвовати неке своје угодности да мене добије...

(наставиће се)

ХАЈДУК СТАНКО

ПО КРИТИЧАРСКОМ РЕЦЕПТУ Г. МОМЧИЛА ИВАНИЋА

написао

Радоје Домановић

I

Порекло и детињство

Чим се каже *хајдук* читалац мора и сам помислити да се Станко морао родити негде тако у Бечкерек или

Иригу. Тако и јесте. Овај витез из нашег устанка родио се тачно у Иригу (и ако, узгред буди речено, не мислим да тиме крњим важност Вечереку) од врло имућних и угледних родитеља.

Мати Станкова Емица, бејаше жена оштрије нарави. Горопадно је викала по кући, грдила оца Станкова, правила „фертове“ владала добро оклагијом, којом се вежбала у борењу по леђима свог доброг мужа, а оца Станкова који бејаше професор (ваљда грчког и латинског језика) и веома је волео *јуначке* народне песме и науку о језику.

Посигурно се држи да племенити хајдук Станко није наследио ни једну црту од своје опаке и зле матере, која је немилице злостављала и њега и оца му, од кога је по свој прилици и наследио стрпељиви карактер и племенити дух. На срећу његову, а и опште ствари мати му рано умре, те је његово васпитање у детињству остало само под утицајем његова кротка, блага и побожна оца, а све то имало је и доцније кроз цео Станков живот драгоцене последице.

Станко је дететом био слабачак, бледуњав, сув, протегласт дечко са прозрочним ушима, плавом, увек набренованом, свиластом косицом и као небо нежним плавим очима, које вас увек гледе са неком сетом. Покрета је био кратких, тихих, кад иде кроз кућу (нарочито кад папа чита какву стару књигу) па бисте рекли да је Станко са оном својом вижљастом, прозрочном појавом пре дух него дете. Е, али и класично васпитање оца његова, држим, доста је томе фином кретању помагало.

Једним словом дете без замерке: кротко као јагњешце и мирно, мирно, Боже, што но реч као бубица.

Друга се неваљала деца јуре улицама, кад се пусте из школе, гађају каменицама, туку и каква још не чине чуда и покорје. Станко брижљиво покупи своје књижице, пољуби свога доброг учитеља у руку (он га је много волео и увек би га нежно помиловао по плавој косици) па тихо, кротко, ногу пред ногу, гледећи преда се, право својој кући. Права очина крв: ако би у путу угледао мравића или бубицу (а као послушно дете гледао је преда се, да се не спотакне) он ће је пажљиво обићи слишавајући се узгред и шапућући смирено: „*nulla salus sine virtute, nulla virtus sine labore*“. Код куће остави пажљиво своје књижице и седне за *јаузн*, што бејаше парче *милхброда* с млеком или кифлица са мацуном од шипака. (Никад кад једе не измрви). После јаузна узме своје књижице и затрепери његов меки, нежни гласић, којим прочитава лекције. После дневних лекција из јуначких народних песама најрадије понављаше стих:

„А злат-тан му лит-тар под-дзвезкује“.... (како он то изговараше).

„Права моја крв!“ изговорио би сав срећан отац његов гледајући сина и с поносом мислећи сигурно како се у њему развија будући *витез*.

Наравно да је овако нежно, фино дете морало много пропатити од разуздане дечурлије.

Једаред неко у школи од другова знајући Станка и његову „упечатљиву душу“ (како је отац о њему говорио) доноси у школу миша завијена у неку мрежу од танке жице па га баца пред Станка. Станкови танани

(што рекао неки) нерви не могаху издржати тај грозни варварски и изненадни препад и он дрекну и паде онесвешћен као свећа. Полише га водом, трљаше сирћетом и кад га једва мало опоравише однесе га кући. И сам је учитељ лично отишао и испричао оцу Станкову овај немили догађај.

— Да, да, упечатљиво дете, нежна душа — шапућаше отац с поносом. Учитељ то потврди.

„А, тај ће вам то одболовати! То је велики потрес за овако осетљиву природу... Да, да тај ће одболовати... Ни мање ни више: права моја крв, права моја крв!“ заврши отац Станков поносито и помилова синчића по бледу челу.

То је био један од многих немилх догађаја из детињства Хајдук-Станкова. И заиста оболовао је он ту варварску, свирепу шалу свога друга, управо недруга.

А и како би поднео тако што. И јесте он права очева крв, јер и један и други окретаху главу кад би момак клао пиле за ручак и стресу се нервозно од главе до пете. А већ пуцањ из пушке могао је имати тежих последица за танане нерве старог класика и његова сина, те мекане, племените душице.

Што је главно Станко је показивао врло велика дара и наклоности за учење класичних језика. Још док су другови његови срицали букваре он је већ знао изузетке за трећу деклинацију, а у томе је ваљда први зачетак идеје да се доцније одметне у хајдуке.

Учитељи су га хвалили због одлична учења и примерна владања, добијао је и награде на крају школске године, а отац се поносио.

*

Растао је тако мали Станко под нежним старањем свога доброг оца у богатој кући, пуној изобиља, васпитавањем за велики позив племенита јунака. У образовању ништа му не сметаше што га је често мучио његов нежни стомачић кад би се прејео мушкациона или палачинки што врло радо јеђаше.

II

Бурни догађаји у младости Станковој

Још онај страшни догађај са мишем, који се догоди у најранијој младости хајдук-Станковој јасно је обележио трновиту и мучну стазу којом ће поћи овај наш јунак кротким кораком, још то бејаше страхан предзнак немилх бура и вртлога, које очекиваху ову трагичну личност на усколебаноме мору његова живота. Е, али: „свет је овај тиран тиранину, а камо ли души благородној“ као што беше душа младога Станка. Тешко је он подносио злу судбину, јер то бејаше нежна природа, која се као каква ретка племенита биљчица одгаји, уз пркос непогодну климату, у саксији класичног образовања (како би се изразио, бар тако држим, г. Момчило).

Али, Станко је добро знао ону славну изреку, коју толико пута понављаше: „*nulla salus sine virtute*...“ и то му је, уз темељно знање изузетака за трећу деклинацију давало истрајности нове снаге да корача и даље мирно и кротко по оштром трњу, што му га немила рука зле судбе по стази живота стере....

*

Израстао је младић бледа мршава лица са сетним, болећивим осмехом и сањалачким, подвученим, управо дремљовим очима, под којима су плави колуту чак до јагодица. Од темељног изучавања класика лице му добило некакав чудан израз, као лице у болесника који попије отужан лек. Повисок, танак са уским грудима, и плава накудрана коса пада по белу таначку врату, на коме се примећује како некако тужно трепере дамари. Кад се креће изгледа као да с муком пробија ваздух, те чисто видите како запиње и ногама и рукама, десно раме укоси и подигне, цело се тело гиба и увија с мучним напором. Чим је влажно време, или дуне ветрић, ил' пропрска летња кишица, Станко би одмах метуо беззубу раму на уста.

Леву руку при ходу умео је елегантно кретати, а тој руци баш бејаше прстен (са скупоченим каменом) на малом прсту, на коме је Станко напустио нокат да израсте много дужи од осталих, па га лепо и чисто држи и дотерује на шпиц. Као што су многи знатнији људи имали своје навике тако је и он волео у друштву стругати малим ножићем са седефским корицама свој нокат.

Госпоцко одело на њему подсећа од некуд човека на оне стихове:

„Каква ј' красна Кајица војвода“

У каквом ли госпоцком оделу. Наравно његово одело не бејаше оно средњевековно као на Кајици, већ много модерније и одговарало је њему и његовој појави.

На глави му цилиндер, што се сија кано сунце јарко; на плећима жакет са другим репом, на прсима бели уштиркан прсник широко разрезан, те се на грудима блиста бела као снег пеглана кошуља са порупчићима; око врата крагна од румбургерског платна, такође круто упеглана, а новисоко уздигнута те чисто полупире главу држећи је под брадом, да не би јунаку клонула, преко крагне свилена машна розе боје елегантно везана и лепрша од најмањег поветарца, те „казује од куд ветар пуше.“ На Станку су дивне панталоне од најфинијег штофа; на ногама лаковане ципеле са шкрипом а преко њих камашне, на руци му брилијантски прстен пред којим се види писати и читати „у по ноћи кајно и у подне“ под мишицом држи витки штапић са сребрном држаљом и сребром поткован, што но га је јунак куповао у Иригу у најжешћој болти; у руци му рукавице од јеленске коже, а о врату виси лорњет од биљура.

Како је необично волео народну поезију, која је на његову младу упечатљиву душу имала много утицаја, то одушевљен песмом о Страхинићу бану и карактером овог великог, племенитог јунака изабра најјуначнију црту његову, те и Станко жуђаше још од ране младости да води за собом пса као и Страхинић свога Карамана. И ту је жељу остварио, те набави жуто неко псеташце са кривим ногама само га не прозва Караман, већ именом омиљеног му песника грчког: *Омир*. Набави своје Омиру и златан литар и посребрен ланчић на коме га води кад шета јунак тротоаром и тада са заносом понавља шапатом оне своје најмилије стихове: „а злат-тан му литар под-дзвенкује“.

Али чудна је игра судбине: у колико Страхинићу бејаше жути хрт Караман од велике помоћи у толико

жуто псеташце Станково Омир бејаше овоме узрок многих зала. Тај поступак и остварење велике идеје да води за собом псеташце са златним литром бејаше управо трагична крилица нашег племенитог јунака.

Његово псеташце бејаше као и он сушта благост и кротост; ако не иде са својим господаром оно би дремало и „грија се мирно спрама сунца,“ а када шеће с господаром по Иригу увија се и преза од сваког шума. Регне л' његод украј пута псето, или ако што јаче лупи, Станко се нервозно стресе а Омир задре кривим ножицама и зате не вратић о ланцу па зацвили као гуја љута. „Жао Станку претила Омира“ па извади путер-кифлицу, те му да да га мало разгали и пођу даље.

Мало који дан да се не деси тако по какав буран догађај у шетњи Станковој. Знао је Станко увек шта га чека чим се са Омиром појави; знао је он да Ириг никад није миран, већ да ће увек наићи на страшне заседе од разуздане дечурлије са каменицама. (Деца су уживала да плаше Станка и Омира) или каквих крупних паса, који нападну дивљачки на нежног кривоног Омира. Знао је он све то, али га то подсећаше на оне заседе кад је од Задра Тодоре проводио сватове кроз морску отоку, која никад није „без хајдука ил' без мрког вука.“ И он је као трагичан јунак ступао отворено и смело својој судбини; све га то, дакле, није могло одвратити од шетње после дугог читања и размишљања о патњама и ропству српског народа.

„Види му се мријет му се неће,

Ал' јест нешто што га напрод креће“

Једног дана шетајући тако сусрете се с г-ђицом Розом, ћерком такође отмених и богатих родитеља. Скиде Станко цилиндер, поклон се дубоко и нежно принесе устима прстиће румене ручице Розине изговорив: „Кис ди ханд гнедигес фрајлајн.“ Омир леже крај његових ногу и дремаше дакћући с исплаженим језичићем, а Станко подигао рамена, искривио главу у страну подвучао очима, лице му као после попијена отужна лека, чапка лорњет, цупка левом ногом коју је мало савио у колену, маше рукавицама, кашљуца по кашто ситно, фино, а при том меће свилену мараму на уста, смешка се и заносно облизује усне језиком при чем мало замури, а г-ђца на сличан начин стоји према њему. Разговор се води нежно, слатко, мило, док од једном груну изненадно неки рундов и докопа за врат Омира. Запишта и зацвиле Омир, врисну Роза и покри лице рукама, Станко испусти ланац па закука. Умешаше се и несрећна дечурлија, те почеше тући псе каменицама, испусти се силество још паса и залајаше са свију страна, направи се читав лом и урнебес. Роза загребе низ пут преплашена, Омир се кукавни у бежању заглавио на једну рупу под неком тарабом куда „шћаше да утече“ пси га напали са свију страна, а каменице лете на све стране. Пишти Омир као змија љута а Станко раширио руке па кука из гласа и виче за помоћ У једно време обрван жалашћу за Омиром хтеде јурнути у борбу и употребити свој онај штапић, али му сену мисао кроз главу, да он који се спрема за позив племенита хајдука (та га мисао већ бејаше поодавна обузела) мора бити узвишен у своје осећању над обичном масом и рука му клону,

а сузе сажаљења према Омиру покапаше његове бледе образе и он стајаше храбро и непомично сред тог бојног окршаја.

„Права моја крв“ узвикнуо је већ изнемогао од старости отац његов, кад Станко после многих таквих доживљаја, паде у постељу и мораде у скоро отићи у бању да опорави своје нерве истрошене у мучној борби његове бурне младости.

(наставиће се)

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

Трава од градушке — Вилина Метла, — Spargel —, Asparago — Asparas — Већ сами низ ових пет назива кад сваки уочимо по значењу и један за други вежемо, казује куд се циља са овом белешком и доводи нас до занимљивог једног закључка.

Да их релом аналишемо.

а) *Трава од градушке*, то је биљка, коју народ у околини Ниша вероватно тамани по својим усевама, а нарочито по виноградима, јер јој приписује моћ, да она својим присуством отклања, растерује тучне облаке од усева а нарочито од винограда.

б) *Вилина метла, вилина метлица* то је та иста биљка, којој народ у другим крајевима, рецимо у Стигу, исте особине приписује и радо је гледа по усевама и виноградима док их тамо беше.

в) *Spargel* — иста биљка зове се немачки. Отуда је преко оностраних Срба продрла и у нашу модерну кујну са тим немачким именом. Модерни век зна само њу да употреби за гурманске цели, а за њене вилинске и добротворне особине слабо мари да разбара.

г) *Asparago* — зове се иста биљка латински. Чак је и у науци позната под именом *Asparago officinale*, и садржи у себи нарочито хемијско, у природи скоро јединствено, ту само нађено до сад једињење: *Asparagin*.

д) *Asparas* — то су у санскриту прослављене, код старих Индијанаца нарочито поштоване и омиљене небесне лепотице, девојке, виле, која људима а нарочито одличним јунацима и владоцима указују своју помоћ у њиховим предузећима и добра им желе и чине у драмама славнога Калидазе; како у дивној Сакунтали тако и у божанственој Урвази те аспаре врло важну улогу играју. Читралека, Пријамвада, Аназуја, Рамба и друге, ту су сваки час да вилинским својим присуством нарочити чар проспу на радњу и сцену. Читралеке, најлепша од свију, најприснија је другарица божанствене Урвазије, коју громовник Индра поклања честитом јунаку и краљу Пурурави за његову помоћ у борби против злих демона. Урвази као небесна Аспара заљубљена до ушију у божанственог краља силази на земљу и доноси собом рај својега мужа. Читралека је сваки час око ње, као што Пријамвада никако не оставља нежну и дивну Сакунталу.

невесту другог краља Душанте, чије нас име тако пријатно потсећа на име нашега најсилнијег цара Душана. Пријамвада је нарочито ту да сваком згодом пријатну реч за утеху брижној Сакунтали изговори. Њена другарица Аназуја нарочито то и наглашава и кад Пријамвада посматрајући плачну од мужа остављену Сакунталу говори:

Гле, Аназујо, наше миле сестре,
На леву руку наслонила лице
И непомична стоји као кип
У мислима код мужа боравећ, —

... вели да јој то тако лепо стоји што увек умишља штогод лепо и пријатно, каже, као што јој и само име то казује.¹⁾

Да се сад вратимо, објаснивши све оне називе, њих самима, да их доведемо у везу и да начинимо наш закључак.

Па то је и једно и друго већ готово.

У српском народу и језику сачувао се мит везан за траву, за биљку, која је постала символ самога мита. Име само првобитно изгубило се, виле које, засебно од тога, чине и код нас добра људима и нарочито нашим прослављеним јунацима, не зову се више Аспаре; тај назив се давно и давно изгубио.

У латинском језику, за срећну спону ових наших закључака очувало се вилинско име везано за саму биљку. То исто казује и немачки назив. Тамо није мит везан за биљку као код нас већ само име. Тамо се мит изгубио, име се сачувало.

У санскриту пак, као праизвору свему томе, или у опште као најближој слици правом прамиту сачувао се мит у чистом и апстрактно божанском облику, без симболисања у једној земаљској биљци. Али је предмет и тамо и овде један исти, идеја иста, порекло исто.

Наша вилинска метла, на а трава од градушке то је дакле била у време нашега митскога живота биљка посвећена вилама Аспарама, па се у тој посвети очувала у свежем поштовању и дан данашњи у народу после толико хиљада година, док је спомен на само вилинско име Аспара давно и давно ишчирио из народног предања. —

Нека ме лепа Читралека сачува и закрили од ваших замерака драги читаоци и од ваше повике, да сам са овим закључцима далеко забасао. Ја верујем, да она то може, као год што непогоду нашем, појезије пуном народу, може да отклони од његова усева. А лепорека Пријамведа нека ме умудри да вам у пркос што год овако необично поиспричам.

Д-р. Н. Ђорџ

Пријам-вада, пријатна вест, пријатно веда, пријатно приповеда.

Садржај: Ноћ на језеру (песма) — Уз месојеђе — Из срца историје — Историја једног односа — Хајдук Станко — Занимљиве ситнице.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕГЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

СВЕТЛОСТ

„Нека буде светлост!“ И засину светлост
И разли се благо преко даљних гора,
И обасја поља и долине равне.

И широка мора.

И на престо онај, где је тмина сјала
Уздиже се светлост божанска и силна
И све живну дахом. А природом јекну
Песмица умилна.

И поносни соко у небо се диже,
И његова песма високом се ори:
Она слави светлост и слободу милу
У зеленој гори.

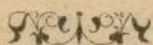
Загрејано зраком све се сунцу диже,
Само сова мрачна из дубине хучи,
И за мраком тужи њена песма мукла,
Јер је светлост мучи.

Ал' ко оно спава кад све даном дише
И затвара очи навикле на тмину;
Мрачне своје спева и не види светлост
Што по зраком сину? —

То је човек бедни. О спавај и сневај,
И у мрачној ноћи нек ти живот тоне.
Гле, облаци страшни са громом и муњом
Над тобом се гоне...

1897

Љубомир Н. Симић.

УЗ МЕСОЈЕЂЕ

ЈАВНО ПРЕДАВАЊЕ

— Симо Матавуљ —

(Наставак)

Онда настаде поступно ширење Христове науке,
противне беспутну уживању и бучним весељима, и

то је утицало на опадање сатурналија, много пре доласка на престо Константина Великог. А кад тај цар (306—337 после Хр.) прогласи Христову веру за државну и пренесе престоницу у Византију, онда од сатурналија остадоше само трагови у Риму и по провинцијама. Доцније, кад у више махова, навалише дивљи народи и покорише западни део римске царевине, густо мрак покри те крајеве, и ми не разабирамо, како је у опште текао народни живот, докле се опет није све сталожило и у новим облицима средило у средњем веку.

У средњем веку васкрснуше сатурналије на своме старом земљишту, у Риму, а под новим именом: carnevale, или по француском изговору, carneval. Сличност између сатурналија и нових месојеђа потпуно јасна, а наслеђе потпуно је природно. Само папа и његов колегијум, који заменише цезаре и сенат, одредише да време месојеђама буде пред ускршњи пост. Зато се то доба и прозва тако, јер карнава значи што и наше месојеђе, т.ј. време мрсу.

По старинским летописима, карнавалска весеља с почетка беху доста скромна и, што би рекли наши стари, благонаравна. Али пошто паде Цариград, кад настаде „преророђај“ (renaissance), кад у Италији стадоше цветати: наука, уметност, трговина, индустрија и занати, онда и карнавалске светковине постадоше бучне и раскошне.

Рим се одликовао: тркама, циркуским забавама, у којима бикови заменише некадашње гладијаторе; кавалкадама, које су предводили кардинали; бескрајним литијама триумфалних кола; литијама маскара, међу које би се мешали и свештеници у „одјејанијама“; играма и гозбама на Капитолу, где би се такмичиле лепотице, а председавао папа и кардинали. Најејајнији су карнавали били за владања папе Павла III. (1524—1549) и Јулија III. (1550—1555). Највећма су светину забављале грке магараца. Доцније се увело свечано спаљивање карнавала, т.ј. огромне лутке, коју су на покладе носили по граду, а небројени пратиоци ишли за њом са запаљеним свећицама, а забава беше у томе, да сваки настоји да угаси свећицу најближем другу. То се звало festa olei moceoletti. Племићска и грађанска богата омла-

дина стицала се са свих страна у Рим, не на испаштање грехова, него на карнавал.

У Млецима месојеђе су дуже трајале, а по раскошу и распуштености, превазилазиле су римске. Чаробни град лагуна бивао је сваке ноћи осветљен милијунима жижака; гондоле пуве маскара и музи чара клизаху по каналима; ватромети су на све стране прскали; из богатих дворова ориле су се свирке; са бродова, из таверна, из мрачних закутака тајанственога града, допирале су песме и свађе. Пошто у Млецима, уз карнавал, осем свега осталог, беху допуштене и хазардне игре у новац, то се ту стицаху не само каваџери, него и коцкари из целог света.

Разуме се по себи, да су и остали градови талијански сјајно проводили месојеђе, а изгледа, да се питома Флоренција највише одликовала елегантним стилем својих забава.

Шпанолци и Португалци нису ни у томе изостајали од своје браће латинског порекла. Напомињући само оно што је оригиналније у њиховим карнавалским обичајима, јер мање више, све остало је слично.

У Мадриду и данас на покладе носе по улицама женску лутку, која приказује грдну бабу са седам ногу, и коју зову *la reina sucresma*, тј. краљица четрдесетница. Та краљица има у једној руци трску, у другој неколико шарених заставица, а на глави венац луков. Ову носе последње ноћи покладне, пратећи је зубљама и воштаницама, певајући јој опело. Најпосле је унесу у њену кућу, и ту јој светина прилази клањајући јој се и поздрављајући је. Свршетком прве недеље поста, одсеку јој једну ногу, у тако редом сваке недеље, па на велику суботу у вече изнесу јој остатак тела, одсеку јој главу, уз громко одобравање гомиле!

Али све те настраности, сва та карнавалска махитања, све су то ситнице према ономе што су радили весели Французи у средњем веку за време месојеђа. Њихови претци, стари Гали, имађаху један велики зимњи празник који се звао „брање имеле“ (*La cueillette du gui*).

Тим обредом Гали су почињали прославу нове године, а после тога, отишли би да се преруше и нагрде, навлачећи животињске коже, натичући рогове на главу, и тако нагрђени, водаху бела бика по улицама. Пошто Римљани освојеше Галије, унесоше своје обичаје, који се наврнуше на народне; а пошто се још у Галију уселише Фрузи, и пошто та смеса доцније прими хришћанску веру, онда тек настадоше јединствени, невероватни карнавалски обичаји.

Још у деветом столећу светковале су се по Француској две чудне светковине, на име: магарећа и лудачка (*fête de l'âne et fêtes de fous*). Првој је био рок четврти дан по Божићу. Тада би се свештеник маскирао као магарац и силној гомили која би га пратила и постављала му разна питања, одговарао досеткама, пратећи речи њакањем. Друга

светковина вршила се на Богојављење, у самој цркви у коју би се увео окићен магарац. Бак један сав нагарављен, обукао би се у владичанско одјејаније и седео на владичанском престолу. Пред великим олтарем почела би пародија летургији, јер свештеници, такође смешно прерушени, пијаху и играху на светом месту, а место прописаних јектенија и призива, њакали су као магарци, на што су сви присутни такође и свом певанијом одговарали; а онај и какађени владика непрестано благосиљаше, разуме се, друкчијом гестикулацијом него што је прописана. Пред црквом чекаху кола, у којима се обично ђубре износи, те би правоверни, после тобожне „службе“, натоварили свештенике на та кола и возали их пијане по улицама!... Као карактеристику шта је још све бивало уз месојеђе напоменућу само, да је једном, у такој прилици краљ Аври III. (1574 - 1589 год.) трчао по улицама париским, прерушен као млетачки панталон, и тукао пролазнике палицом, чему се нико није чудио.

(Наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ХАЏИ РУВИМ

Архимандрит манастира Боговађе.

— Миленко М. Вукићевић —

(НАСТАВАК)

VI.

И тако Хаџи Рувим остаде у Београдском Пашалуку, у свом манастиру. Ваља напоменути да се тада јако намножише хајдуци. Особито после доласка јаничара и дахија. У Јасеници смеревској и крагујевачкој најчувенији је био Станоје Главан са својом дружином. У Авали и Комају Васа Чарашки и Јанко Кашки. У ваљевској су хајдуковали Недићи браћа у Церу, Видојевици ит.д. Борђе Турчија. У Посавини и Подринњу хајдук Штанко Алексић са Зеком ит.д. Међу овим хајдуцима налазило се првих људи и домаћина, који су од насиља своју кућу оставили, а видело се већ да је скоро час ту, када ће сви бити хајдуци — тј. револуционари у турском царству, када ће отпочети борбу против силе турске за ослобођење српскога народа.

У зиму 1803. год. ови силни хајдуци беху се разишли на зимовнике до пролећа 1804. године. Старац Хаџи-Рувим повукао се у манастирске ћелије да реже крстове и иконе или да пише књиге и да се у манастиру тихо моли Богу, те да бедни народ српски, потиштен и ограбљен, мимоиђу невидовне беде и невоље. Повучен тако Хаџи-Рувим у посту и молитви, дочекао је Рождество Христово 1803 год. и одслужио са браћом тако велики и важан празник хришћански,

кога Срби још ките, улепшавају и увесељавају својим лепим обичајима. Ово је био и последњи Божић што га је одстојао и одслужио Хаџи-Рувим.

Дође и Ново Лето 1804. године. Са Новим Летом допадоше Срби још горих патња и страдања. Сви знатнији људи из народа беху пописани у тевтере, те да се уклоне из народа. У тај страшни списак беше забележено и име старца Хаџи-Рувима. Дахије не чекају много. Решено учињено. Главе првих српских кнезова, попова и калуђера почеше падати. Фочић Мемед-ага беше већ стигао у Ваљево ухватио, Илију Бирчанина и Алексу Ненадовића бацио у тамницу, а послао своје људе, да му донесу главе кнеза Станоја из Зеока и Хаџи-Рувима из Боговађе (Мемоари Проте Мат. Ненадовића стр. 67). Станојеву главу турци уграбише али погибе један од момака у свађи и борби око куће Станојеве. То за овај тренутак спасе главу Хаџи-Рувиму.

Кад Хаџи-Рувим дочекује, шта би са ваљевским кнезовима, „а он не хтеде бегати преко Саве, а „лако је могао, него дође у Београд, јави се код „владике Леонтија, а Леонтије није га смео са- „крити, него јави Аганлији. Овај пошље момке те Хаџи Рувима ухвате и на Варош Капији посеку, и после варошани измоле га и саране га код цркве. То је било после на недељу дана кад су кнезови исечени у Ваљеву“, [(30. јануара 1804. год.) види мемоаре Проте М. Ненад. 68.].

Тако прича о последњим данима и смрти Хаџи Рувима прота Матија Ненадовић. Кад се загледа мало боље у протине речи и види да је могао лако Рувим побећи преко Саве, у Срем, па није хтео, но отишао да тражи заштите у архиепископства, који је шуровао с дахијама и који је крвавих руку сео на крвав престо, питање је: како је могао онакав карактер, као што је био Рувим тражити заштите у једнога вероломника и убице, као што је био митрополит Леонтије? Шта га је могло нагнати да иде у таку очигледну погибију? Кад се не би знало оно што долази за овим и кад се не би знало за велику мржњу Рувимову према Немцима, онда би заиста чудо било што није побегао преко Саве но дошао владици у Београд.

Сад да наведемо узрок, који је Хаџи-Рувима довео у Београд. Навешћемо га по причању г. М. Ђ. Милићевића.

Како Фочић Мехмед ага ухвати кнеза Алексу и баца у тамницу „Хаџи-Рувима, вели г. Милићевић спопадоше црне мисли. После вечере седи „он у својој оцаклији према ватри, и узбуђено „броји своје бројанице. На пољу је помрчина као „тесто а у оцаклији се једва види од ватре с огњишта; друге свеће нема у њој. О зиду, више „домаћинове главе, виси пушка крџалинка, сабља „сребром окована, и два пиштоља кубурњака. То „је соби сав накит. У углу десно од огњишта „полице су на којима се у сенци једва виде неке

„старе поцрнеле црквене књиге, до полице мали „орахов столић, на коме је сав писаћи халат, а „још даље је клупица, и на њој кутија са свима „халатликама за резање и шарање крстова и икона.

„Хаџи-Рувим у тренутку душевнога мира „маша се или за перо те пише књиге, или за „сечиво те реже крстове и иконе — тиме он „све- „тује рају око себе!“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ОДНОСА

НОВЕЛА

Емила Роланда

(наставак)

Све је то лудо!

Ко зна? Можда ћу се прибрати и појати енергичном. Његова се љубав прерушила у неку форму егоизма који мирише на мучење.

8. маја.

Дуго смо се шетали по флорентинским улицама.

Дуго смо стајали пред Ор-Сан-Микелом и гледали Св. Ђорђа.

— Какав је мајстор, Донатело! рече Цезар. Нису то мртви људи из скаске, нису рафајелска лица са глатким линијама — то су људи од крви и меса који стоје на обе ноге пркосно и крепко на земљишту стварности. Како се само наслонио на штит! Како му је поглед жељан борбе! Он је велики али упоран јунак. Јунаци смеју да буду упорни, кад имају снаге да своје тврдоглавство изврше и да подвласте друге људе. А код овога смо о снази уверени. У том и јесте величина. Донатела, што му све верујемо....

Да, то он уме! Уметничко историјске тираде! Пун је до врхова прстију финог естетичког осећања. Али изгледа као да је то на њему све.

Правог природног осећања он не познаје.

Код њега ништа не долази од срца, све што је у њему то су нерви.

Има хиљаду врлина али једну ману. Изгубио је првобитну природност у свом префињеном од стотину расположења зависном начину мишљења.

О Фабрикио!

*

Објашњење дође, у вече у Фијезоли.

Седели смо пред малим манастиром у сенци од кипариса и гледали смо залазак сунца, које просу жуто-црвену светлост у јасном вечерњем сјају преко свих дивота Фиренце.

Шум од кола допирао је до нас с друма, дечја песма из оближњих кућа, манастирско звоно, које поче изнад нас тихо и тужно ударати.

— Какав леп тренутак! отпоче он, за тим погледавши ме право у очи продужи брже:

— Тереза, шта је то с тим архитектором? Кад човек слуша вашу тетку мора помислити на угледан примерак

талијанског народа. Знате ли, уосталом, да талијански мужеви имају обичај да бију своје жене?

— Ја ћу покушати и писаћу вам о резултату, рекох.

— Таква шала боли, Тереза! Не надам се да вам се он озбиљно допада. Да ли је бар леп?

— Изгледа као јужњак, црномањаст, има много расе и при том поезију младости, урођену љубазност његова народа... ако се то допада. —

— А вама се допада?

Слегох раменима. — Он је вама супротност, по спољашности и по духу. Готово се морам надати да ми се допада, јер би било зло за мене да имам укуса само за ваш жанр.

— А зашто да буде зло? Више од једног правог пријатеља не можете желети, Тереза? — Узе ме за руку. Кад помислим да ће доћи време кад ћу вас за нешто више замолити, Тереза, — али сад...

Успео је да дотле дође. Сунце баш утону.

Човек има каткад унутрашњи систем оцењивања, који у њему неопажено ради. Ја сам у том тренутку оцењивала њега и оног другог, тамо на Корзици.

И Цезаров тас полете у вис...

Гледајући ову хладну, непоуздану љубав, ово расплинато осећање, које није могло доћи до даха, то осећање на крају века, топлина осећања оног другог постаде у мојој успомени пламен, чије сам топлоте жељна била...

Дигосмо се. Одосмо по тетку, која је седела пред хотелом Ауроре и одвезосмо се натраг у град.

По гдекоја звезда над Фиренцом, прохладна ноћ после жарког дана — ја сам дрхтала...

9. маја.

Сутра дан смо ја и тетка отпутовале.

Он нам је донео цвећа у воз и био је у оном узбуђењу, које му тако добро стоји, јер даје његовим одрада бледим цртама здравију боју.

Болесна пријатељица теткина путује с нама на Корзику. Тетка уђе у вагон много раније но што је било потребно. Она уосталом, припада оном малом броју те така, које никад не сметају.

Стајала сам поред њега докле се год могло.

— Тереза, шапутао је он, обећајте ми да ћу вас скоро видети, и то оваку као што ме данас остављате.

— Не обећавам ништа, рекох, ни један човек не треба ништа да обећава, чак ни за циглу недељу дана.

— Тереза, ви ми не можете неправду учинити. Ви сте сувише добри за то!

— Неправду? Не!

— Онда сам спокојан, одговори он и пољуби ми последњи пут руку.

Кондуктер прекиде банално овај растанак. Десило се како он није желео.

Тада воз крену.

Дакле, изгубила сам га! Али двоје ми остаје: Корзика и Фабрикио!

Кући да идем не марим, не у старе везе, стара оговарања, стару песму! Нешто ново морам имати у мом животу — нова љубав — нова земља! Опет ми звони у ушима о „пурпурној галији“ и „плавоме грчком мору“.

*

Месец дана доцније добио је Цезар вест о удаји своје пријатељице Терезе за талијанског архитекта Фабрикија.

Иа то јој је он писао ово писмо, — које је по тетки испратио, јер више није знао њену адресу.

Драга Тереза,

Да сте знали како ме је заболело ви бисте ми уштедели тај бол! Дакле, бејаш тако мало достојан ваше љубави, да ме се одречете као што се скида изношена рукавица! Дакле, ви ни у шта не рачунате године нашег пријатељства и рушите свирепо све моје ваздушне куле, да можете гледати како се зидају — виле вашег палација!

Тереза! Зар си ми могла то учинити?

И зашто да ми прећутиш верење? Зашто одмах тај ужасни факт? О, јер си и сувише добро знала да ћу дојурити на Корзику да заштитим своја права.

Ја то не бих никад допустио!

(наставиће се)

ХАЈДУК СТАНКО

ПО КРИТИЧАРСКОМ РЕЦЕПТУ Г. МОМЧИЛА ИВАНИЋА

написао

Радоје Домановић

III. Станко се одвргао у хајдуке.

У бањи Станко опорави своје порушено здравље, те поче у тишини дуго и дуго размишљати о петвековним патњама нашег народа под турским ланцима ропским. Његова давнашња идеја о хајдуковању узе сада јаче размере и не остављаше га ни ноћу ни дану. Сва се његова упечатљива душа испуни узвишеним осећањем бола према потлаченом народу и силном жудњом да треба једном осветити Косово. У скоро сазри у њему чврста и ничим непоколебљива одлука да се одвргне у хајдуке, а та одлука постаде још чвршћа како му дође депеша из Ирига да је његов добри отац преминуо напрасно услед лупања с ца.

Одложи, до душе, своју намеру још за неко време докле седећи у родитељском дому не ожали свога добродога оца.

И дође време да се велика замисао оствари. Уреди претходно своје домаће ствари и изла кућу под кирију како би имао што више сигурних прихода у свом тешком позиву и поче се спремати на пут.

Прво дозвола кројача и наручи пар новог салонског одела и неколико пари одела за штрапац и свечаник; исто тако наручи два-три пара лакованих чизама и ципела и неколико пари за штрапац. Кад све то би готово сложише момци у велики куфер, а у мали куфер Станко сам својом руком сложи „ситнице“, јер не могаше то поверити момцима, да се не би што заборавило. Ту сложи нешто мало књига филолошких, неколико класичних песника, латинску и грчку граматику, живот и дела великих људи и још неке друге књиге, које му могу сваки час затребати; за тим сложи флашице с колоњском

водом и мирисима, зејтин за косу и помаду, четкицу за зубе и водицу за испирање уста, четку за косу, чешљеве, четке за одело, самовар за чај, неколико паклића руског најбољег чаја, па онда неколико кутија пилула са креозотом, капљице за стомак, капљице против зубобоље, повећу количину кинина, сајдличког прашка, антипирина и још вазда других потребних ствари које су сваком човеку неопходно потребне. Ништа није заборавио, све је било попаковано и сложено у куфере, а у велике дењкове увезане спаваће хаљине. Још само чека да се осуши опрани веш и поегла па да се крене на мучан пут. Најзад уз пркос кишовиту времену бејаше и веш готов, осушен, уштиркан, поеглан и сложен опет у нарочити велики куфер. Станко направи неколико опрштајних посета својим добрим познаницима и виђенијим личностима у Иригу, узме пасош, крштеницу и сведоџбу о свршеној класичној гимназији, погоди фијакер и једна проста кола за пртљаг и тако се крене на пут у двадесет другој години свога живота.

Фијакер се љушка преко равна поља, Омир подскакује уз кола „а златан му литар подзвездује.“ Станко се, изнурен неспавањем од мисли и дугом припремом, извалио изнемогло на седишту, натукао цилиндер, те га саставио с обрвама, метуо ногу преко ноге и отворио књигу па чита, а с часа на час дигне главу и поглед му се изгуби у дугој равници а мисао утоне у бурну будућност која га очекиваше.

Жао га бејаше стога места рођења, тешко је пао тај растанак на његову нежну душу, а нарочито што у Иригу остави своју милу Розу. Даде се тако у мисли држећи отворену књигу на крилу, туга му испуни душу и сузе покапаше његове блеђане образе. Није могао читати, књига му испале из руку и он извади из џепа од иберцига флауту, којој предаде сву своју болом и тугом љубавном устрепталу душу и забруја дрхтав тужан звук његове флауте дивном мелодијом оне песме:

„Nim dein Ring hin

Ehe wir scheiden...“

*

Када допутова до Саве превезе се скелом и упуту се право Шапцу. Чим стиже тамо разбере за најбољи хотел у коме одседне, да се после дугог путовања одмори.

Механџија му даде доста лепу собу и Станко се смести ту, пошто нареди да се претходно проветри. Пошто се умије млаком водом затражи меланж, јер друго пиће сем воде није пио из чистих хуманих разлога.

Сутра дан обуче Станко фрак, мете белу машиницу око врата и беле рукавице на руке те у званичним посетама обиђе виђеније представнике турске власти у Шапцу, представи се и учињи познанства, јер то је био најобичнији ред учтивости. Он је хтео да кавалерством и добротом туче своје противнике. За тим направи још неколико посета виђенијим грађанима и врати се уморан у хотел, да озбиљно размисли шта му ваља даље предузети.

*

И ако хајдук-Станко бејаше чврста карактера, те не напушташе велику мисао да треба помоћи бедном народу

ипак му бејаше тешко изабрати начин борбе и освете. Управо на освету није ни мислио, јер он се чак згрозио беседе неког простог необразованог свештеника који у цркви под одеждом а с крстом у руци заврши „варварским“ речима: „нека небо прашта, али ми морамо пролити крв угњетача наших и осветити Косово.“

Још тада су подишли Станка жмарци и његова племенита душа, напојена узвишеним узорима племенитих јунака са чистог класичког врела, згрози се при тако свирепим речима, којима се, још у храму господњем, где треба да се сеје чиста љубав и благост према ближњима тако грозним тоном прокламује зверска, дивљачка борба.

Станково лице онако као после оптужна лека пребеле кад чу такве речи, сав се стресе и отресе нервозно рукама узвикнув:

„Ух, ух... крв... крв! Мајн гот... Ух... страшних дивљачких појмова“...

Морао је дакле предузети ма што, морао је измислити ма какав начин борбе, али као што доликује *племенитом узвишеном* хајдуку. Он се згрозио и с одвратношћу мислио на оне *крвожеље* и крволочне хајдуке ниске и свирепе, који проливаху крв људску, те њоме појаху своје осветничке мачеве, као што бејаше Старина Новак и остали њему слични крволоци са зверским људима. Он није могао ни помислити да интелегантан, племенит, узвишен хајдук сме употребити та ниска нечовечна средства, која не вођаху правој мети, јер је још из детињства знао изреку, која му вечно бејаше у памети: „Nulla salus sine virtute...“

*

После дугог размишљања прехесапи и умом промисли да ће најбоље бити да разбере за какву добру и ваљану хајдучку чету, где би наравно могао бити у добру племениту друштву људи виших хуманијих погледа на борбу са Турцима. Држао је да је већ прошло време дивљачке борбе ножем и пушком у руци и да су модерни хајдуци племенити људи високо образовани, који ће благошћу, — смиреношћу и добротом победити неотесане варваре-Турке.

Ношен таквом мишљу разабра за неку хајдучку чету, која обитаваше на планини Церу (то му се већ није свидело, ати шта је ту је, није се имало куд.)

Спреми се увече за пут, погоди кола и спреми у мали, ручни куфер најнужније ствари колико док оде и размотри ситуацију. (Наравно да пилуле од креозота није заборавио). Сутра дан га на његову заповест пробуди момак, који донесе пред врата собна очишћене ципеле. Хајдук Станко се обуче званично, јер излази пред арамабашу и после многог дотеривања поручи меланж, нареди да се у кола мете куфер, кишобран и иберциг (пошто се нешто време мутило) а он у руци понесе свог омиљеног Хорација, да се мало и душевно наслеђује у свежем планинском ваздуху.

„Ох, ал' ће то пријати моме слабом здрављу“ мишљаше задовољно у колима, возећи се за планину Цер.

Путем се често пипао за џеп, да му не испадне и изгуби се молба, коју је написао харамбаши хајдучке чете и уз њу приложио крштеницу, сведоџу о свршеној класичној гимназији и остала потребна документа.

„Ах, Боже, само се бојим да ме не одбију, а то би тако добро чинило мме здрављу,“ мислио је прегледајући сведоџбу у којој је из грчког језика била врло добра а не одлична оцена. То га је пекло и једило целог пута, јер се бојао да то може бити узрок да га арамбаши не прими, пошто је то један од најважнијих предмета.

Кад стиже до планине, скиде се с кола, нареди кочијашу да га причека, а он узе штапић и рукавице у руке па звиждућући нежно и сетно : „Nim dein Reing hin.“ пође узбрдицом, жудно разгледајући где ће угледати *надлештво*, да се пријави својом визиткартом г. харамбаши.

(свршиће се)

КЊИЖЕВНОСТ

—:—

Српска књига. Њени пролазци и читаоци у XIX веку, пред освитак XX века бележи и разматрао Стојан Новаковић. Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије. Издање Српске Књижевне задруге. Цена 1:50 дин.

У скромној књижевности нашој обладала је последњих дана, нека маина, осетио се неки застој. И оно мало наших старијих литерарних посленика, књижевника *par excellence*, муком су замукнули, уступивши своје место млађим снагама. С тога се, узевши у опште, добри ориџинални радови наших дана могу на прсте избројити. Што се пак тиче превода, поплавила нас је, с незнатним изузетком, тако да речемо хиперпродукција најразличнијих, врло лоших ствари, без икаква обзира на душевну потребу наших читалаца. И у таким приликама и околностима, када је све жељно једре и здраве лектире, појамно је, што је појава књиге нашег признатог књижевника дочекана с највећим интересовањем.

*

На први поглед — књижица доста скромна по спољноме изгледу свом. Али на тих стотинак страница њезиних, мале осмине, цицери слога, вештом руком сведено је у минијатурну слику *кретање српске књиге за последњих сто година*. Мора се признати да је уложено доста и труда и времена, док се прешао цео тај стогодишњи период, док је срећно уочен и од заборава отргнут многи књижевни појав, и док је све то брижљиво пробрано и критички сређено и процењено.

„Пре сто година, онда кад су шумадијски устаници, благословеним инстинктом народне енергије самоодржања и напретка, с божанственим самопожртвовањем почели оживљавати пепелом затрпано корење старинскога државног живота српског, књижевне и просветне идеје Доситија Обрадовића и Вука Ст. Караџића имале су исту вредност. Оне су биле и тумач и путоказ великим политичким радницима с почетка овог века, и ако то ни један ни други ни слутили нису.“

Тим речима отпочео је писац развијати своје становиште о задатку српске књиге за последњих сто година нашег књижевно-просветног развитка и дужностима њезиним наспрам душевног уједињења народног.

Дуга и упорна борба, коју су са пуно воље и одушевљења повели први просветни пионири наши, би најзад

крунисана успехом: народ је, штампаном речју, пренут из дугог летаргијског сна, народном језику, који је примљен за књижевни, извојевана је пуна победа, извршено је зближење некада оштро раздвојених источних и западних племена српских и српска књига прокрчи себи пута на све четири стране српскога света, без обзира на политичке границе.

Али када је реч о томе напретку народне просвете и писмености, онда пуним правом заслужују похвална помена и други чиниоци, који су с првим у тесној, непосредној вези. Ту, у првоме реду, мислимо на *штампаре, издаваче и књигопролазце* како се сами зову, или књижаре ходаоце и торбаре — како их писац назива.

Потреба новог живота пренела је просветна средишта из цркава и манастира у паланке и градове, јер је одатле било лакше добити везу са свима крајевима раскомаданог Српства. И српској књизи крчен је пут пренумерантима или претплатницима. „Нисмо имали кад,“ вели писац, да се извештавамо о улози пренумерације или претплате у другим књижевностима. Првоме времену наше нове књижевности пренумерација даје нарочити тип. И дандањи пренумерација се може у нашој књижевности покаткад да јави у пуној свој старој снази. Кад су први српски писци хтели што да издаду на свет, имали су свега два начина. Један је био меценатски, кад би штампу за књигу неко платио, и онда је сва брига била од један пут скинута; други је био — купљењем претплате, пренумерацијом... Ово је главни начин који је дигао нову српску књижевност. И онда као и данас хатар и познанство играли су главну улогу у овим пословима. И као што су хатар и познанство несигурни, тако је и судбина књиге и њихова штампања повијала се по тој случајности.“

Као прве штампаре и издаваче писац наш приказује: *Стефана ил. Новаковића у Бечу*, који је још 1791 откупио штампарију Курцбекову и отпочео издавати „Српске Новине“, црквене књиге и календаре; *Д. Каулицу у Новом Саду*, о чијем раду вели да нема никаквих података и *Гаврила Ковачевића у Земуну*. А као особити, карактеристични тип родољубивог скупљача претплатника, писац нам је изнео једнога народног гуслара, који је поред песме и гуслања редовно купио још и претплату на српске књиге.

Поред штампара и издавача, писац је истакао још и оне особите типове путних књижара, који су, задовољавајући књижевни укус своје публике, разносили књиге по народу, те тако припомогли да писменост уђе јаче у општу знаност народну. То су *Јеремија О. Караџић и Хаџи Алекса О. Поповић*.

„Стари Дубровчани су“, вели писац, „на коњима носили своје трговачке товари од села до села и од града до града. Грнчари, кројачи и остали мајстори радили би и раде и данас извесно доба године а по том своју робу товари на кола или на коње, и с тим се товаром крећу да траже себи куппе од града до града. Панађури или вашари, они исти на које су рачунали први наши књижевници, штампајући своје књиге у Липској и Будиму, привлачили су ове ситне престонародне књижаре као и остале трговце. И они су, као год сви

други њихови трговачки другари, имали да прибаве робу по укусу својих читалаца, па да се на тргу јаве... Нема из овога начина торбарске или ходаличке књижарске трговине: веје нешто старинско, с дубоким кореном у народном животу. Овај начин је тек могао да допре далеко, и да је боље организован био, допро би, може бити до сваког читаоца. Пренумерација је тражила, пописивала и за штампање припремала одабранији и имућнији господски и трговачки свет; наши су ходалци књижари ишли да са новом српском књигом потраже и читаоце сиротане, који нису осећали сујету да им се име штампа као име приложничко зато што су купили књигу, већ који су куповали књигу зато што су хтели да је купе. Простонародна публика — да је тако назовемо — поклањала је свој интерес чисто и искрено, али је она то чинила само спрам извесног броја књига који је њу интересовао. Према свему осталоме у књижевности она је била савршено равнодушна.

Читаву једну главу своје књиге посветио је писац разним покушајима, који су чињени, с времена на време, ради организовања српске књижарске трговине као средства, да се послужи душевном јединству српске читалачке публике. У исто време определио је и своје становиште у томе питању и навео узроке из којих се то доследније могло извршити, па је на крају свео своја размишљања на овај захтев: „ми тражимо организовану књижарску трговину као право и главно средство за уздигнуће књижевности и духовног уједињења народног; тврдимо да се књижарска трговина може организovati само уз истиниту читалачку публику, а признајемо да праве читалачке публике, потребне за организовану књижарску радњу, у Српској још нема. У томе и јесу главни задаци ових листића да тачно изнесу тегобе и да на њих прстом укажу.“

*

Нема сумње, ова се студија пишчева, ма да није органски устројена научна целина, ипак одликује дубоким, опсежним посматрањем и сталном тежњом да се задржи на појединим истакнутијим појавама и расветли њихову вредност и њихов значај. Још је једна околност која јој даје претежну вредност, у томе: *што су извесни факти, у већини примера, угрђени личним посматрањем.*

Неће нам се, држимо, замерити, ако покушамо овде да исправимо неке нетачности пишчеве, а у томе јединоме циљу, да се боље расветли пут, који води истини.

Хаџи Алекса О. Поповић, путни књијар, није био „однекуд с источних страна“. Рођен у селу Житници, близу Беле Цркве, у Банату, напустио је рано очев дом и дошао у Београд, где је изучио књигоvezачки занат, који је у оно доба био нераздвајан од књижарске радње. Круг његова рада није се кретао „више истоку и к југоистоку, тражећи за своју робу купаца на тим странама, те по томе не улази у знатне ишчине српске народности по југоисточним странама.“ У Србији нема места, које Хаџи Алекса није походио бар дваестак пута за тридесет година свога књијарског рада. Путовао би по народу редовно два пута годишње: „лети и зими. Зимњи је рад био претежнији и јачи, зато што у то доба пада Нова година, те се тада растури у народ по неколико тисућа календара. Што се

тиче укуса ондашње читалачке публике из унутрашњости, он би се могао овако обележити: паланачки свет, нарочито старији и озбиљнији, најрадије би куповао: Дела Доситија Обрадовића, и Милована Видаковића, затим повест оштроумнога Бертолда и сина му, глупа Бертолдина; млађи пак свет са села узимаше на јатму: Разне збирке наших народних јуначких песама, нарочито о Ђорђу Кастиотићу-Скендербегу, разне народне приче, нарочито шаљивог и досетљивог Ђусу, календаре, сановнике, ројданике и трепетнике.

Круг рада Хаџи Алексина није се ограничио само на Србију.¹⁾ Преко Хаџи Најдана Јовановића, Татарпаваричанина, Алекса је крчио пут у Бугарску највише овим српским књигама: црквеним, календарима и сановницима, ројданицима и трепетницима. Истина је, да су у оно доба „многе бугарске књиге штампане у Србији,“ ама је, на жалост, и то истина, да им се у томе толико ишло на руку, да се помагало штампање књига и оних њихових које су отворено писале противу наших народних интереса и да је многим људима њиховим давала Србија још и сталну годишњу потпору.

Око год. 1860 покуша Хаџи Алекса да свој књијарски посао пренесе и у Босну, али је у томе походу зло прошао. Њега тамо докопају турске власти, огласе за бунтовника који је дошао да диже рају, па га вргну у тамницу, пошто му одузму сву робу и готв новац. Тамновао је пуна три месеца и нешто заузимањем наших власти а нешто и својом довитлошћу, он отуда једва изнесе главу.

Целим својим животом ставио се Хаџи Алекса на службу српској књизи. И пуних тридесет година он јој је неуморно и *из стране* крчио пут, да што дубље продре у народ. Нарочито је зимње путовање по народу услед големих намета и очајних пугова било скопчано с великим напорима. И на једном таком путу платио је најзад и главом.

За свој рад није тражио ни од кога ни признања, ни награде.

Толико на брзу руку и у овој прилици о Хаџи Алекси О. Поповићу.

*

¹⁾ Поред Хаџи Алексе заслужују похвална помена савременици његови и вредни растурачи српске књиге из унутрашњости, који су, поред редовног занимања свог, узимали од Хаџи Алексе књиге „у комисион“ и тако набавку књига олакшавали народу своје околине у времену, када би Хаџи Алекса обилазио друге крајеве. То су: Тома Бошковић, кројач у Лозници, Марко Д. Ранковић, трг. у Шапцу, Аврам Живковић у Крушевцу, Лазар и Јота Пашаји у Зајечару, Еврем Петковић у Вел. Градшту, Арса Димитриј, бакалин у Чачку, Танакоје Поповић, на Убу, Јован Денић у Крагујевцу, Павле Обрадовић у Доњем Милановцу, Ђорђе Станковић у Врхој Паланци, Стеван Радловић у Неготину, Матеа М. Тригунац у Алексинцу, Ђеранџић и Матковић у Ужичу, Илија Анђелковић у Пожаревцу и др. Овај је последњи изучио занат књигоvezачки и књијарски код Хаџи Алексе, те се у Пожаревцу, уз те послове, бавио још и стаклорезачким пословима. Сви су ти људи растурали књиге у народ угредно и онда је појамно, што је г. писац, путујући по Србији, у разним приликама могао видети, „како уз некакве лонце или ђиџуве, стоји и табла на којој пише књијарница“. И то није ништа необично, када ми и дан-даси имамо повлашћених књијарница и у сред Београда, где се уз лонце, ђиџуве и остале ситничарске и бакалске артикле продају и књижевни производи.

Неоспорно је, да књига г. Новаковића заслужује особиту пажњу још и по томе, што побуђује на размишљање: како и на који начин да се створи могућност, да нове културне тековине продру што дубље и у најшире друштвене кругове.

Учинили би смо и неке примедбе своје на ову књигу.

Поред свега финог посматрања и оштроумних мисли пишчевих, у хитрини много је што-шта прескочено из првога доба српске књиге, што је заслуживало помена. Али једно нам јако пада у очи. Зашто се г. писац није нигде дотакао и политичких догађаја, који, како сам рече, нису нигда без везе са књижевно-просветним кретањем? (види стр. 39) И када један *Новаковић* то питање обилази и прећуткује, онда ко би други и повео реч о томе!

Ма да се слог г. Новаковића и доследен мало одликовао особитом живахношћу и примамљивошћу, у овој је прилици, на много места, изгубио и честом употребом германизама, преко којих се читалац спотиче. Скоро на свакој страни находите на крају реченице глагол, и то још помоћни! Па вам пара уши и оно *духовно*, место душевно, уједињење Српства, *образују* место стварају, *којешта* место што-шта. и т. д.

Нашој Књижевној Задрузи, која с дана у дан показује све јачу способност и вољу за живот, свака част и хвала на датој прилици да ова књига угледа света. Али би смо и њој, ако није замерке, учинили једну скромну примедбу. Књига је 1:50 дин. скупа. Ма да вредност књиге ценимо поглавито по њезиној квалитету, ипак, она је скупа с обзиром на наше прилике и ако се хоће да од стране читалаца нађе што шири пријем.

Топло препоручујемо овај најновији спис нашег уваженог књижевника.

Срет. А. Поповић.

15-11-900.

Београд

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

Шта и како пише Гопчевић о себи. У „Kürschners Bücherschatz“ под № 95, штампан је роман Спиридијона Гопчевића „Беата.“ По усвојеном обичају сваки писац Кишнерових издања сам се приказује читатељима. Ево како је то Гопчевић учинио:

„На цигло две стране изнети тако буран живот као што је мој, сматрам за вештину коју је могуће постићи само употребом телеграмског стила. Дакле! Рођен 9. јула 1855. у палати Гопчевића што је на Великом Каналу у Трсту. Отац: први притежалац лађа и велики трговац аустријски. Породица: црногорска, од венецијанаца у 17 столећу на степен грофства „узвишена.“ Изучио сам гимназију у Мелку, трговачку школу и конзерваторијум у Бечу. Приватно изучавао: војну и поморску науку, Историју, Етнографију, Географију, природне науке, Лингвистику, (28 језика, од којих 13 исправно говорим и могу

да пишем). Књижевни радови (од 18. авг. 1875. до 18. марта 1898): 32 дела, 2037 прилога у разним часописима (у које рачунам и оне анонимно или под псеудонимом написане), и то у 9 политичких, 10 војних и поморских, 21 научни, 24 белетристична, и у 86 дневних листова старог и новог света. У годинама 1889 и 1890. издавао сам у Бечу и један часопис и један дневни лист, у почетку срећно а доцније сам пропао што гроф Таафе није одржао реч (одузео ми дозволу за продају појединих бројева). Путовања: пропутовао сам све пределе Европе, сву Северну Америку, Малу Азију, Сибир, Палестину, Арабију — свега 160.000 километара (колико би довољно било да се Екватор неколико пута обиђе), учинио сам 260 путовања по мору, на 25 мбра. Политички рад: 1875 отишао сам у Црну Гору да се борим против Турака. Осујеђена мисија у Лондону да примим зајам. Завадио се са кнезом Николом који је 1878. покушао да се измиримо и нудио ми положај министра — резидента. Одбио сам. Исто тако и понуду Гарибалдијеву 1876. да предводим његове чете у Херцеговини. 1880. као извештач код Албанске Лиге, с којом сам планирао ослобођење од турског јарма; али се и тамо завадим. 1882. био сам као извештач у Далмацији, услед чега био 55 дана затворен и најзад као невин ослобођен. Одмах после тога био као извештач у Египту, учествовао у бомбардовањима и биткама. 1885 извештач у Бугарској, где сам имао приступ и гласа у државном и ратном савету, за све време рата борно се против Срба;*) али сам се и с Бугарима завадио због мога описивања њихових ужасних поступака у Широту. 1886—87. придодат сам био српском посланству у Берлину, а 1888—90. у Бечу у нарочитим мисијама. Одбио сам понуду да ступим као начелник одељења у српско министарство иностр. дела, (као и доцније преговоре да примим нарочити министарски портфељ). 1890 опет затворен због увреде Величанства услед лажне дојаве двојице неваљалаца, (од којих је један после осуђен био на робију), али већ после 24 дана ослобођен. Ожењен: у срећном браку живим са ћерком једног апотекара, бисер жена. („Ха, лични апотекару, тај твој производ добар је и слалак!“).

Спиридијон Гопчевић.

Доносимо ову Гопчевићеву исповед без коментара. Она сама довољно показује ко је и какав је он. Али види се да му онај апотекаров лек, ма колико добар и слалак био, није помогао...

† Архимандрит Нићифор Дучић, бив. вођ добровољаца у српско-турском рату, члан Академије, умро је 21. и сахрањен 23. фебруара

На његовој је пратњи био примећен и познати писац оне славне студије:

„Овако се бибер туца, овако, овако“

(због које је ушао у Академију Наука) да би, зар, увећао ову тужну свечаност својим гојазним присуством.

*) Куревин је напи.

Уреди.

Садржај: Светлост (песма) — Ув. месојеђе — Иа срп. историје — Историја једног односа — Хајдук Станко — Књижевност — Занимљиве ситнице. Нић. Дучић.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровића. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

ПОСЛЕДЊЕ ЖЕЉЕ

На уснама бледим
Изумиру гласи;
А млађани живот
Лагано се гаси.

Саломљене груди,
Малаксала рука,
Већ су јасни зраци
Силовитих мука.

У очима чарним,
Млађан пламен трне,
Обузеле душу
Сањарије прне.

А на челу хладну
Једна оштра бора
Казује, да души
Тешко бити мора,

Повијена плећа
И ход полагани
Сведоче, да су јој
Избројани дани.

И у целом бићу
Видиш туге роба,
Кој' ће среће наћи
У тамнини гроба.

Ал' у грудма срце
Јоште бурно бије;
Заборавит' нега
Јоште могло није.

Усред прна бола,
Усред туге свете,
Из дубине душе
Богу молбе лете.

Као са олтара,
Ил' са жртвеника.
Уздижу се молбе
До Божијег лика

Из топлога срца,
Измучених груди,
Саломљене душе
Што за миром жуди.

И сред неба плава,
Пред престолом Бога
Једној жељи служе
Срца смрвљенога:

Да он срећан буде.
Да не може снити,
Како је то љубит'
А нељубљен бити.

20 —X 1897 г.

Даница Ј. М.

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ ХАЦИ РУВИМ

Архимандрит манастира Боговађе.

— Миленко М. Вукићевић —

(Свршетак)

VI

Вукући онако стара човека од митрополије до Кучукове куће гавази су га много мучили. Најпосле га довуку у Кучукову авлију и јаве Кучуку. У то време код Кучук-Алије био је сино-вац Хаџи-Рувима Петар Молер, те је Кучуку ша-рао конак и собе. Кад јаве Кучуку да је Хаџи-Рувим у авлији, рече гавазима:

— Не водите га к мени. Овде му је дете, но га водите Аганлији, па нек ради с њим што му је драго!

У Аганлије постојао је неки вајни суд војени. Кавази чувши шта рече Кучук склепташе старца те Аганлији. Изведоше га пред Аганлију. Рувим изађе и стаде пред своје судије.

Какав беше Рувим у овом тренутку, када му хтедоше да суде непријатељи народа његовог?

Рувим истина беше стар, али крепак и здрав, стаса висока, прав, по челу се чисто разливаше његова ведрина, уман и пријатан у говору, чист у оделу, а достојанствен у држању и понашању, као што је свагда био. Таква слика дарнула је дахију Аганлију. Тај понос и достојанственост увредили су га. У себи је помислио: хајдук калуђер, а за тим и признање: јунак човек!

— Јеси ли ти калуђер Рувим из Боговађе? упита га Аганлија.

— Ја сам, честити судијо, одговори духовник.

— А што ти буниш народ да не слуша цара и царева већиле?

— Нисам, и не буним, честите суде.

— А што си писао Немцима књигу и с њима се договарао да дигнете буну на цара? Овде је Аганлија мислио на оно писмо кнез Алексе Митезеру у Земун.

— То писмо нисам писао ја. То је беда на мене. Богу сам грешан, и сваки му дан грешим, а вама у томе, што ме кривите, нисам крив ништа. Тек сила Бога не моли...

— Ти још пркосиш нашој сили! Продере се Аганлија. И познавеш да одиста имамо у нашим рукама власт и силу. — Вуц'те га!

Кавази скочише, старца дохватише и извукоше на поље. Старац већ беше одмерио пред киме је, у чијим је рукама, па и шта ће с њим бити. Знао је да ће сад тек настати праве муке. И оне су наступиле. Турци су га мучили да им каже оно, што није знао. Прво су му почели чупати клештима живо месо од сиса, па онда испод пазуха. Али старац, челик карактер, не пусти ни једне речи, ни једне клетве!

Кад мучења не успеше, онда га целати поведоше на градску Стамбол Капију (градска капија код Калемејдана). Посредник између Бога и људи, служитељ божијега олтара свим путем срдечно се молио Богу по реду црквеноме, препоручујући своју душу у крило онога, који му је и дао. Кад стиже на место где ће му одлетети са рамена глава, замоли целате да му даду још четврт саџа почека, и за чудо целати му одобрише. Ту четвртину саџа употреби старина да доврши молитве „на исход души.“

Свршивши молитве, беше свршио све са овим светом и мученик рече:

— Готов сам, чин'те своје:

Таман мученик то изрече, а оштра сабља сину, и глава Рувима мученика, она достојан-

ствена и бистра глава, „што је знала злато растапати и са њиме ситне књиге писат,' те рају око себе световати“... — слете с јуначког рамена, а достојанствени и поносни стас паде и простре се по земљи. Блажена душа врлога родољуба оде Богу на истину да вапије пред престолом Творца, заједно са душама других мученика на дахиске неправде.

Крв овога мученика попрскала је српску земљу на Калемејдану, где се данас шетају и одмарају слободни београђани и то 29. јануара 1804 године. Срби варошани, који су били тада у Београду, отиду до дахија те измоле тело Рувимово и саране га код цркве (Мемоари проте М. Ненадовића, стр. 69). И тако код данашње Саборне Цркве, која је онда била уваљена у једну рупу, сирота, ниска, чађава, мрачна, без крста и без звона, као нека магаза, сарањени су остаци Рувимови.

Овај састав написан је 1895 године јула месеца и ја сам га само по где где изменио и поправио данас. Али како сам прошле године нашао и једно писмо, које је писано одмах по смрти Хаџи Рувимовој то и њега прилажем овом саставу, те нека се тачно зна, како је завршио свој живот овај ретки карактер српски почетком српског устанка за борбу против Турака и за ослобођење. Писмо прилажем преписано данашњим правописом и оно од речи до речи гласи овако:

Новине из Београда и Србије,

Од времена од како су Јаничари Београд од паше војеном руком отели и владање на себе узели једнако тражили јесу прилике осветити или отмштеније над неким Сервијанцима учинити, које је ово дано следовало:

Хаџи-Рувим, архимандрит јесте чрез господина епископа Белградског призват, који њега вапрошавао јест у којем стању сада раја т.ј. Сервијанци находе се. Он пак изговори господину епископу: „ја не могу довољно вапаје и стењање „народа исказати, но толико добро би било да „и ми мало уклонимо у Немачку, будући да раја „са свим на јаничаре устати хоће.“ Господин епископ овај одговор објави дахијама на које крвожедници Турци у ноћно доба тј. 28. јануара пошљу у конак, где је био речени Хаџи-Рувим, архимандрит и још један трговац с њим, неколико Турака да га доведу код Кучук-Алије, дахије, које је и следовало. И њега из кревета, у кошуљи сушта, узму и доведу. Које га је Кучук-Алија вапрошавао: „За што ти шпијуниш и хоћеш нас, попе, да издаш?“ — На које он одговорио: „Да више сваки дан Богу грешим, а вама нигда нисам сагрешио.“ Онда Кучук-Алија заповеди да му главу оцеку. Турци одмах узму га и одведу га на Калимегдан и главу Хаџи-Рувиму оцеку.

И онај исти Турчин, који му је главу очекао, кад је руке кржаве прао (причао је): да кад су повели Хади Рувима посећи, да се једнако Богу молио до опредељеног места, а после кад су дошли на Калимејдан, опет Хади-Рувим закуне Турке турском вером да га претрпе један фртаљ сата да се Богу јоште помоли, које су му и дозволили, а кад је молитве свршио, јесте на колена клекао и онда вечно усеченије примио.

Кром овога имаде један обер кнез, именом Алекса, који је у прошлом рату био обрљеите-нант фрајкорски, а сада се у Турској находио, тако и њега Турци ухвате, да га посеку, за кога је раја или нахија ваљевска 50 кеса (т.ј. 25.000 гроша или 3125 дуката цесарски) новаца давала, да га не посеку, али све всује (узалуд), на то Турци нису хтели ни гледати, но главу очеку му.

Тако до данас 72 мртве главе, које кнезова које свештеника, које от прочи и све поглавити људи, и једнако мртве главе у Београд доносе се.

Шта ће јоште од сиротних Сервијанаца бити, Бог знаде, а много људи страха ради турског у шуме су побегли, а кнез из Сकेле побегао ја на нашу страну, а и он би живот изгубио.

Всепокорњеји раб
Михаил Пећ,
протопресвитор земунски

Ово писмо писано је између 29. јануара и 4. фебруара 1804. године, јер је у Карловце стигло Ст. Стратимировићу митрополиту 4. фебруара.

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ОДНОСА

НОВЕЛА

Емила Роланда

(наставак)

Тако се он налазио у правом расположењу да поново види стару љубав!

Уђе у добро му познати хотел на Арну. Исти вратар који га тада послуживаше, исти обркелнер стрча низ степенице њему у сусрет. Све као онда, па и Арно је жуборио стару песму!

Док се брижљиво спремао, талијанске речи допиралу са улице. Жедно је послушкивао звучне гласове тамо доле. Све га је дирало што год је припадало овој благословеној земљи.

А тек кад пође познатим улицама... У изложима свуда цвеће, бујно, сија од боја, опојним мирисом обавито, а између цвећа војска од богова и аморета из светлוצавог алабастера или мермера. Уметност и пролеће куд год погледа! Испод мрачних сенака под сводовима заслепљујући истичу се непомичне фигуре Лођије ден Ланци — мишице свезане као усред побуне, јуначка лица, снажна и поносна, али гледајући их чисто се плашимо од њихове непомичности.

На мокроме асфалту одсјахивале су светиљке. Бог на чесми гледао је доле с трагичном досадом, а огромна силуета Палаца Векија оцртавала се преко пијаце...

Он зави десно к Арну, ишао је дуж високог зида, који скриваше дела најславнијих уметника, где је био завичај Ниобида и Медичијеве Венере. Како је све то познавао и како му је било необично окр срдца кад је прешао преко моста на Арну и нашао се према кући иза чијих је прозора Тереза на њега чекала!

Видела се светлост иза зелених капака. Изнутра су зујали гласови. Учини му се као да чује њен глас...

Хтеде да повуче за звонце али на једанпут застане.

Беше му као да је од једном постао свестан неке комедије, коју је самом себи одигравао, као да је све то само сен некадашњег, као да није истинито, цело ни пуно! Већ нешто што је личило на лаж, варац или сухе мумије од цвећа, што смо га некад брали у давно минулом пролећу..

Он пусти звонце, пође брзо и одложи састанак до сутра.

Дошавши у хотел, написао јој одмах писамце, да је врло уморач од пута и предложи јој да се сутрадан опет нађу на Понте-Векију а из пијетета на најлепшу успомену његова живота.

Пре но што је заспао завањао је себе да је нагла растројеност дошла једино од дугога пута.

*

Да, био је то још онај стари Понте са својим златним сјајем од таласа и сунца, али остало је било разочарање.

Он је седео у елегантном ресторану код Донеја, између неког старог Талијана, који је частио два богослова, своја млада земљака и средњег Францускињ, која је безуспешно кокетовала с једним Енглецом риблије крви.

Жалузине су биле спуштене. У соби је владао пријатан сумрак, стари келнери нечујно су клизили преко црвених застирача. Цезар, гледајући у своју чашу вина радовао се што је тај састанак већ збринуо.

Није, да се она није одржала; на против! Он је налазио шта више да је врела клима повољно променила то дивно лице. Волео је оне необичне кругове испод очију, који одају дуг живот у топлим крајевима и који су тако тајанствени и тако много казују; он је волео та тамна, мисаона лица...

И њен начин одевања постао је тако без замерке. Од оних силних елегантних glob-trotter-a, које је на путу сусретала, научила је сваку финесу.

Опазио је то одмах! Али није опазио како јој је рука дрктала у његовој. Његова рука била је далеко од тога да дршће!

И шта је говорила?

Управо само обичан општи разговор. Наставак после седам година није тако лак! Колико доживљаја између данас и онда, колике бездне мисли!

Било је и извештачених почивака — али ни један од оних немих слатких тренутака, у којима се тек без речи тако добро разумемо — почивака оне фаталне врсте

кад се сваки жури да из свога мозга ишчупа што брже нову тему...

Арно је жуборио мелодију пратиљу разговору — и то беше у њему најбоље!

Тереза је била крива. Није више умела да нађе прави тон с њиме. Да, у првом моменту, кад су десет сатних удара са флорентинског торња почели да дршћу у ваздуху, кад га је, излазећи из сликарнице, срела — да то беше још оно слатко лице са оном мешавином од забуне и љубави, коју је тако добро познавала. Потом је тако незадовољно погледала око себе, као да се у њему разочарала.

А међутим он се у њој разочарао!

Па онда, како је изненада нестало у дрошци из које су је дозивала два плавоока не баш добро однегована деца — деца, коју је је познавала из пансона, али која нису могла тако сама да лутају по Фиренци, мали дивљаци без мајке, који су се тако често губили од оца, и које је једном само полиција била кадра да пронађе. Она му је све то испричала сасвим хладнокрвно брзо седајући у кола. Боже мој, шта га се тичу та деца! За тим ишчезе с овим шипарцима, а он стаде да за њом гледа! Један млади туриста, који је ту сцену случајно посматрао, прође мимо њега смејући се, као поред неког који је добио кошар.

И зато се он пожurio преко Алпа!

Зато? Да, зашто управо? Шта ли је он то замишљао о овом састанку?

Није волео директна питања; у љубавним стварима увек је радо лутао у неизвесности.

Да се ожени њоме?

Да, да је виђење друкче испало! Да га је какво силно, одушевљено осећање захватило и на својим крилима подигло из овога сухога песка, у ком његово срце већ тако одавно вегетује.

Али састанак је био разочарање...

Таква виђења морају бити без непријатних звукова, не смеју узвемиравати, али међутим морају бити таква, као кад се свира по врло затегнутим жицама, али хармонијски и фино, да не прсну. Иначе —

Решио се ипак да јој то подне оде. Толико га је још везивала!

Хтео јој је рећи да га је увредио њен хладан тон, да он то од ње није заслужио — баш од ње не! да се једва усуђује да јој управу питања, које му тако гори на уснама.

Не — „гори на уснама“ сувише је јак израз!

Питање, које је Тереза према његовом држању морала очекивати и захтевати!

Такво гледиште лебдело му ја тамно пред очима — али га он брзо избриса.

Беше му страшна помисао да се веже — није више видео циља... Није више хтео љубавни роман, он је хтео само мали романтични одељак са сентименталном бојом и појезиом ситуација насликаним у Фиренци.

А за тим: завес доле!

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ХАЈДУК СТАНКО

ПО КРИТИЧАРСКОМ РЕЦЕПТУ Г. МОМЧИЛА ИВАНИЋА

написао

Радоје Домановић

(свршетак)

IV

Хајдук-Станко почиње остваривати своје велике замисли.

Са планине Цера врати се наш млади, даровити хајдук врло нервозан и разочаран. О какви идеали и слатки заносљиви снови, које је сањао још у школској клупи, какво жарко осећање његове осетљиве, упечатљиве душе, а каква ледена јава!

Како је Станко замишљао харамбашу хајдучке чете и хајдуке, а какви су они и како га дочекаше. Њега је највише пекло што се преварио у нади, што се порушили онако лепи идеали, што познаде српске хајдуке онакве какви су у ствари. Он је замишљао да ће наићи на велико *надлештво* по чијем се ходнику мувају гологлави, бледуњави хајдуци испијена лица од силних *штудија* са нумерисаним актима под мишицама, а *надлештво* модерно уређено па над вратима пише на пример: *Харамбаша* (пред тим вратима стоји момак у ливреји, пуши, дрема и чим звоно зазвони, а он се прене, дотера одело, протре очи, искашље се, и плуне у плуваоницу, склони цигару, развуче уста на љубак осмех и полако на прстима уђе у харамбашину канцеларију); на другим вратима натпис: *секретар*, на трећим: *Одељење за васпитање свирепих Турка*, на четвртим: *послуга* итд. По ходнику, замишљао је даље, силенство света са молбама, документима (то су они што желе да се упишу у чету) а у фракковима и белим рукавицама. Предали карте за пријаву харамбаши, па нестрпљиво шеткају и чим зазвони у којој канцеларији, а оно сви погледају на врата где пише *харамбаша* — само служитељ равнодушно и дремљиво пуши. Ту се смуцају и Турци са чалмама који полазе из хајдучког завода оплемењени, па чекају на ред да заблагодаре харамбаши. Даље је мислио како ће харамбаши бити мило што добија тако интелигентна *чиновника* у својој хајдучкој чети, како ће га одмах провести по свима одељењима и показати му библиотеку (махом из дела чисто научних из групе науке о модерној хајдучији), како ће му се харамбаша пожалити да је баш жељан разговара са младим, даровитим и научним човеком и како је, сиромах, претрпан административним послом, много заостао у савременој науци хајдучкој. Како ће даље видети у харамбашиној канцеларији баш с леве стране писаћег стола (на коме су књиге, мале бисте важнијих класика итд.) мермерну плочу на којој је у позлаћеном релефу израђено сунце што расипа зраке на неку велику стару књигу на којој пише прво на словенском језику: „*НАМЪ НЕ ДОСТОИТЪ ОУБИТИ НИКОГОЖЕ*“ а испод тога те исте речи на латинском, грчком и санскритском. На крајевима плоче виде се у контури неки бедни, поломљени, зарђали мачеви и пушке претрпане прашином (како слика јасно изражава). Одмах с десне стране стола мислио је видети

велику таблу на којој су исписани по азбучном реду *неправилни глаголи у грчком и латинском језику* (ради брже, а већ и иначе честе употребе.)

Ето како млади хајдук из Ирига замишљаше и с колико идеала пође на планину Цер, а шта све нађе и како га дивљачки и нечовечно примише и што је још најгоре како му препадше милога Омира, те је сиромаш дрхтао од страха у колима при повратку целим путем.

*

Кад се врати натраг у Шабац неколико дана не могаše предузети никакав корак за извођење својих идеја о модерном хајдуковању, јер бејаше веома нервиран и растројен чудним и ненадним утисцима. За то време му се не деси ништа важно до што је послао неком другу у Ириг писмо у коме му се жали на тежак хајдучки живот и моли га да му пошаље један сандук флаша гисхиблерске воде.

На крају писма додаје: „чудим се што Роза не одговара на последње писмо? Ја сам је послушао (као што ми пре писаше) те сад повише шетам по чистом ваздуху, јер би иначе у овом тешком, хајдучком животу упропастио здравље седећи непрестано у затвореном простору... Ономад сам се прејео резанаца па ме мучи стомак. Пошљи гисхиблер што пре. Гледај да ми и новац од кирије олмах пошаљеш.“

*

Чим Станко колико толико опорави здравље одмах се даде на посао.

Већ је узео и велику зграду под кирију у којој ће бити хајдучки завод и наравно, нареди да се учине неке поправке. За тим набави потребне ствари за намештај и сам учини распоред одељења. Све је од прилике удесио онако као што замишљаше да ће већ затећи на Церу само учини једну реформу, те над својим вратима стави натпис: *Управитељ хајдучке чете*. Споља над вратима при главном улазу стојала је фирма: *Први српски Хајдучки институт*. По себи се већ разуме да је за ово претходно добио дозволу од турских власти. Кад све то спреми, приреди банкет на који позва пашу, многе виђеније Турке и неколико Срба. Прву је напио Хајдук Станко султану, а другу паши у којој му се захвали на искреном заузимању и помоћи при отварању хајдучког института. На то му паша одговори кратком али језгровитом здравицом: „Не могу, а да са усхићењем не поздравим ову племениту установу, која ће, надам се, још боље учврстити добре и пријатељске односе између Турака и Срба. Нека нам се хиљаде такве патриоте што раде на унапређењу наше земље и учвршћењу власти силнога падишаха: Живео!“

Станко је са Турцима пио шербет, а Срби (простаци као простаци!) вино. Но одушељење бејаше толико да чак паша, тронут дубоко овом племенитом установом, која уништава оно варварско убијање *мирних и врлих* турских грађана, понуди Станка, да на тако свечан дан, пун радости и за Србе и Турке, попију по чашу вина као *брудершафт*. Станко не могаše одбити и ако је знао да ће му то шкодити, а и остали Срби и Турци испише све два и два *брудершафта*.

Станко запева у силном *усхићењу*:

„Gaudeamus igitur...“ а Турци заплакаше од неког нежног осећања.

Ту је било грљења, љубљења, пило се, певало се (Станко је и декламовао нешто из Хорација и цитирао Тацита у једном лепом и китњастом говору) и на посљетку се пред зору побију између себе два Србина и тако се весеље заврши.

Станко се после тога одмори два-три дана и одмах по том стаде разбирати за знатније храбре и интелигентне људе, који би могли ступити у његову чету. Али на жалост, после толиког његовог објављивања не јави се ни један Србин. У мало Станко не паде у очајање тугујући за својим друговима из Ирига. Што је још гору мрљу бацало на ондашњу генерацију српску и што не смемо овде прећутати то је што многи одоше у разне крволочке чете да се и даље, после онако лепа и патриотска говора Станкова (тад је цитирао Тацита), туку крвнички и убијају Турке мачем и пушком. Најгоре пак беше што се Станку јавише чак и два Турчина са задриглим црвеним вртовима вољни да ступе у Станкову чету, али их он мораде због *квалификације* одбити.

Али Станка све то не смете. „Све препоне на пут бежу, циљу доспе великоме.“ Не клону он духом, као што би урадио многи мекушац по духу, већ одлучи да се сам бори, сам да предузме тај велики позив, тешен мишљу да ће се доцније наћи још ко достојан чете његове.

Узме само неколико помоћника (ту није тражио интелигенцију), јер је намислио да хајдучки посао врши сам.

Станков је начин борбе био заиста *узвишен*, кроз и кроз *племенит*. Он је гледао да што више Турака примаме у свој институт и да их ту мало по мало васпитава у класичном духу, те да, кад се образују, напусте земљу српску из човекољубља и с покајањем горким у души што су толико векова мучили они и њихови стари јадне Србе. Тај је пут, наравно, спор, али је сигуран и поуздан. Станко је, разуме се, мислио да постепено оснује свуда по Србији такве заводе, те би савесним и упорним таквим радом успех био за неколико деценија поуздан. Нарочито мишљаше да обрати пажњу на млађе Турке и децу.

Да би, дакле, могао примамити Турке, Станко је удесио у свом заводу једно одељење у коме бејаше шербета, рахатлукума, алве, баклаве, млека, добра дувана, кахве и чега још не.

Кукавни Турци беже од оних хајдука што убијају у гори зеленој, а згрћу се као муве у Станков хајдучки завод и не сањајући да је то најопаснији хајдук, који ће им одузети и уништити царство.

„Драга моја Роза — пише Станко — савладао сам све незгоде, па и ако сам сам ипак ми радња иде добро. Одмах првог дана нагрнуше Турци као муве и ако овако потраје, ја ћу ускоро извршити своју велику мисију. Не знам само како ће ићи са васпитањем, јер немају никаква претходна, најнужнија знања. Али сам у име Бога почео мало с латинским. Сада тек радим прву деклинацију. Долази и сам паша и то својевољно. С њим радим весебно. Иначе ове друге помоћници ухвате тамо где их примамимо на част, па их затворе у друго одељење, које је као учио-

ница. Неке везујем да не побегну. Што је главно : иде добро ! Пошљи ми гисхиблера — добро ми чини..."

*

Како то све красно иде. Нема ти ту ни убијања ни пуцања (та Станко не трпи ни кад ко хрче у сну или загребе неко ноктом по дувару : сав се стресе ; а камо ли да чује пушку кад пукне). Попије он лепо изјутра своју белу каву са земичком, узме пилуле, испере зубе четкицом, намаже косу миришљавим зејтином и очешља се, стругуће мало свој нокат у доколицу, па онда на свој хајдучки посао са латинском граматиком под пазухом. У учионици чека везан Турчин. Окреће се блесаво око себе, испружио подбријан врат па плуцка. Станко уђе са Омиром који се загна на везана Турчина (и он се прокуражио нешто мало) а Турчин га погледа дремљиво са отомбољеном усном и плуцне равнодушно више за свој рачун, а Омир се поплаши па скикне и побегне под сто, одакле прорежи тек заната ради па мирно заспи.

— Е сад ћемо мењати именицу *rosa* — вели Станко Турчину.

— Мењај бива, вели Турчин равнодушно па плуцне и још више испружи врат.

Станко мења по првој деклинацији, Турчин зева и плуцка а Омир слатко спава скутурен под столом.

— Е сад га могу одрешити — мисли Станко кад измења *singularis* и *pluralis* — ваљда се мало под овим утицајем оплеменио.

Тако то траје неколико дана док се не дође до треће деклинације. Ту већ Турчин престане равнодушно зевати и плуцкати, већ му лицем завлада неки покајнички израз, а чим дође до изузетака за трећу деклинацију ту већ одмах груне у плач и с места потпуно оплеменен одјури кући спреми се за пут и оставља Србију с горким кајањем у души што то није много пре учинио.

Ретко се који одржи и преко ових изузетака а да се у њему не побуди осећање правде и човекољубља.

Станко пише другу о једном чудном случају, да је један Турчин био толико груб да га све деклинације не оплеменише; прешли на заменице — ништа, придеви — опет ништа. Прешло се на глаголе, аја: Турчин — каже — само трепље, зене по кад што и плуцне, управо штрћне плувачку чак на Омира што лежи под столом. И таман Станко да дигне руке од тог непоправимог грешног створа, тек Турчин поче да показује знаке племенитости, јер није плувао на пашче, што је иначе са задовољством чинио, па се још засмеје крупним басом, кад се Омир препадне и цикне услед таквог напада изненада. Али кад се дође на верба фреквентатива Турчин би савладан.

Уби га то као из пушке! Сроза се човек на под па стаде плакати и њукати као да је све своје тога часа покопао. Чим се исплака, скочи и у трку јурну некуд као луд. Ником не каза куда ће. Станко је разабрао да је и он напустио Србију и у трку одјурио до Цариграда, помолио се Мухамеду (на брзу руку) у џамији и скочио у море (ваљда из покајања). Ето шта чини латинска граматика!

Овај је случај био чуднији и страшнији. Један Турчин показиваше толико успеха у почетку још прве деклинације да га Станко остави сама и изиђе да попије меланж, Турчин докопао латинску граматику исцепио лист

баш из треће деклинације (чудна фаталност!) па га савио те њиме мирно и спокојно чисти чибук.

Станка то толико потресе да је пао у несвест и једва га помоћници повратише ладном водом и сирћетом.

После тог *најбурнијег* догађаја у хајдучком животу Станко паде у постељу.

V

Устанак спречи Станков користан рад.

Таман се наш племенити витез опорави и отпоче и даље вршити свој узвишени позив за срећу и спас отаџбине, али га изненадни, немили догађаји сметаше у том мирном, кротком, али успешном послу на велику штету за целу земљу.

Букну устанак. Заикташе љути цевердари и замириса барут, Србију покри тама од хитрога праха и олова; у тој тами зазвечаше мачеви — затресе се цела земља.

Настаде покољ и реком се проли турска и српска крв, да се њом оперу греси и купи слобода. Настаде страхаота.

Станко и Омир се узврдали по узнезверено и преплашено гледаху куда ли ће, на коју ли страну.

— Ух, Боже... Ах мајн гот... Та овде убијају... Ах грозно ли мирише барут!... Ух, ух!... Убијају... То се не може издржати — шапуће Станко у свом племенитом гневу и преза од најмањег шума заједно са својим верним и тихим Омиром.

*

Ускоро наш даровити хајдук заборави и куфере и креозот, па без душе превесла у чамцу преко на обалу. Погоди кола па право у Ириг.

Али његова хајдучка крв не даде му да се ту дуго скраси.

Препречен тим *срамним* и *нечовечнољубивим* догађајима да оствари своју велику замисао и тиме спасе грешни народ српски осећаше ипак као човек широка срца и племенитих осећања да је позван да опет укаже помоћи и поднесе нових жртава на олтар велике мисли народне. Није могао седети скрштених руку, морао је помоћи, дакле, браћи својој и он не почаси часа већ оде у манастир Гргетег те се покалуђери и усрдно се мољаше Богу да опрости Србима за оне варварске и нечовечне поступке према Турцима.

Свега му је једном пала на ум грешна мисао те зажеље да погине онај *гид турски* што оцепи лист од треће деклинације да њиме чисти чибук.

После неколико дана у тишини манастирској испусти своју племениту и намучену хајдучку душу. Прњаворци манастирски причају да се сва шума засијала и замирисала на тамјан и босиљак... Хајдук Станко се посветио...

То је онај св. Станко, кога, као свога патрона, празнују неки наши храбри филолози.

Слава му!

КО ЈЕ КРИВ*)

— поводом рата у Трансвалу —

...Одговарам вам са задовољством, јер су ваши чланци писани са много искренности.

Што се тиче трећег чланка, ја делим мишљење ваших родитеља. Ја налазим да је тај чланак слаб, не зато што је плаховит, него што не црта у довољно јасним цртама једнога од најмрскијих, ако не најсмешнијих представника империјализма, — мислим на Вилхелма II. Поред тога, не делим ваше погледе, или боље, ја не могу да осудим оно што ви налазите да треба осудити.

Ако видим два човека који се, пошто су се напили, туку због једне партије карата, ја никада нећу осудити само једнога од њих, поред свију разлога његова противника. Узрок безумних дела и једнога и другог не треба тражити у погрешци противниковој, него у факту што су обојица, у место да мирно раде или одмареју се, нашли за потребно да пију вино и да се коцкају у кафани. Исто тако, ја не могу примати мишљење оних који ми кажу поводом једнога скорашњег рата, да је погрешка само до једне од зараћених страна.

Може се примити да је једна страна радила горе но друга, али то не може објаснити прави узрок због кога се произвео тај појав, страхан, свиреп и варварски који се зове рат. У трансвалском рату, као и у сваком другом рату, узроци су очевидни за све који хоће да отворе очи. Има их три. 1. Неједнака подела добара, то јест отимачина једних у корист других; 2. Постојање војничке касте, то јест једне класе људи дресираних за убијање. 3. Преживела верска настава у којој се гаје млада поколења. Због тога, ја мислим да је не само некорисно него и штетно тражити узроке рата у Чемберленима или Вилхелмима, итд. прикравајући праве узроке који су много ближи и којима ми сами доприносимо. Ми се можемо љутити на Чемберлена и Вилхелма оптужујући их, али наш гнев и наши прекори, само ће да нам разливају жуч, не мењајући ништа у основи.

Чемберлени и Вилхелми јесу слепа оруђа скривених сила које су ван њихове моћи. Они раде као што морају радити и не може им се стати на пут да раде другојаче. Историја нам показује низ сличних поступака којима су се политичари служили, поступака налик на ове у трансвалском рату; због тога је некорисно осуђивати их и љутити се на њих; чак немогућно је то чинити, када се виде прави узроци њихове делатности; када се разуме да је сваки одговоран за такве поступке, према начину на који посматра она три главна узрока које сам мало час поменуо.

Докле год уживамо изузетна богатства, док маса народна клеца под теретом риза, биће ратова за отварање трговачких пијаца, за златне руднике, итд. који су нам потребни да обезбедимо уживање искључиво наших богатстава. Ратови ће бити неизбежни све дотле докле год

ми узимамо удела у војној служби, докле год будемо равнодушно сносили опстанак војничке касте, докле год не употребимо све наше силе за њено уништење.

И ма да осуђујемо некаквога Чемберлена, ми примамо војну службу, и одобравамо је. Рат ће постојати све донде, докле год будемо исповедали и примали наставу изопачене хришћанске доктрине, која се назива црквеним, хришћанством које одобрава опстанак једне хришћанске војске, благосиљање топова, и које прима рат као акт правде са хришћанске тачке гледишта. Ми предајемо ту доктрину нашој деци, сами ми исповедамо је, а после тога проглашујемо да су Чемберлен и Кригер криви што се људи међусобно кољу. Због тога не делим ваше мишљење, и не могу да бацам кривицу на слепа оруђа незнања и зла.

Треба радити на једнакој подели богатства и укидању извесних привилегија; не узимати никаква учешћа у војничким предузећима, разорити хипнотички утицај једне доктрине, која, преображавајући људе у плаћене убице, намеће им веровање да чине похвално дело учествујући у војној служби. Треба усвојити хришћанску доктрину основану на разуму, трудити се да се униште преживеле идеје у којима се подиже ново поколење.

И у тој трострукој активности састоји се дужност свакога човека који жели да чини добра и кога је овај страховити рат бацио у очајање као вас.

Лав Толстој.

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

Свирка као лековита снага. — По Шекспиру свирка је љубавна храна; по старим и новим лекарима она је прави лек за многи телесни и душевни недуг. Грчки филозоф Тале, кажу, да је свирком одагнао једну заразу из Шпарте; М. Капела приписивао ју је противу грознице а Ксенократ је њоме лечио умоболне. Аскиспијад лечио је глувоћу масом трубе и извесна добро приглува дама могла је сваку реч добро разумети док се у бубањ ударало. Филип II. шпански краљ, био је, кажу, излечен од лудила само чаробном свирком. То исто прича се за једнога суманутог Енглеца, кога је излечила виолина. Па и животиње: пси, коњи, зечеви, мишеви, пауци, змије ит.д. често веома радо слушају свирку. Два слона, за које је у зоолошкој башти у Паризу био приређен нарочити концерат, тако су од свирке били занесени, да су морали исту прекинути. Лековита снага свирке најбоље се огледа у случајевима где душа страда; осим тога она је од благотворног утицаја и на саму циркулацију крви. Разуме се само по себи да је овде реч само о свирци доброј и хармоничној.

*

Расејаност. — Њутон је био, као и многи велики умови, веома расејан и забораван. Често би седео одмах по спавању у постељи, носећи се неком мишљу. Тако би остајао необучен до неко доба дана. Врло често морали

*) Одломак из једнога приватнога писма Толстојева, које сада циркулише по целој светској штампи.

су га опомињати да једе, што је он по некад одбијао тиме како није гладан. Једном му дође као гост на обед пријатељ Стикнеј и када Њутон за дуго не изађе из своје собе, у којој је закључан радио, Стикнеј се примакне готовом печењу на столу, па се добро наједе, а кости покупи у један тањир и покрије убрусом. У неко доба ето ти Њутона. И кад виде у тањиру само кости, рече: Гледај молим те, а ја сам све држао, да још нисам обедовао; како се човек може да превари. — О Бетовену опет прича се, како је једном, дошавши у Беч, ватражио у гостионици јеловник. Када га је добио, он га преврне, повуче на њему пет линија једну испод друге и поче писати ноте. После краћег времена донесе момак чорбу; али му Бетовен одговори мрзовољно: „та већ сам ручао“, па извади новац те плати и оде журно.

ПОШАЛИЦЕ

Који часови не иду, него лете?

— Часови љубави.

Ви јако волете музику?

— Веома.

— Какву највише.

— Тиху.

Свадба је крај романа у стиховима и почетак „историјске приповетке“ у прози.

— Како је интересантан државни тужилац! нехотице узвикну једна дама. — Како бих желила да се познам с њим.

— То је најлакше, — извршите какву опасну крађу или заколите мужа.

Енглеска ће поразити цео свет.

— Да, она и није друго но паразит целог света.

Из прошлости.

За време цара Александра I. једна госпођа изради јастуче, које поднесе цару са овим натписом:

Російскому отцу

Вышивала овцу,

Сихъ ради причинъ

Что бы мужу дали чинъ.

На то је следовало решење министра Державина, овако:

Російскій отецъ

Не даеъ чиновъ для овецъ.

НЕДЕЉНИ РЕПЕРТОАР

Недеља 5. марта: Дневна представа: *Црни Доктор*, драма у шест чинова, од Анисе Буржоа и Диманоара, превео Н. Н. — Вечерња представа: *Живот за динар*, позоришна игра у четири чина и седам слика, с певањем, по приповетки Т. Миленковића, написао Ђура Рајковић. Музика од Дав. Јенка.

ОД УРЕДНИШТВА

Администрација „Звезде“ моли пријатеље који су се примили повереништва око растурања и наплаћивања претплате, да прикупљену претплату пошаљу што пре. Поред најбоље воље уредникове и сарадничке лист неће моћи излазити ако се претплата не буде слала, зато, што ми морамо сваки број штампарији платити.

У исто доба Администрација моли поштанска надлештва да лист достављају тачно, по адресама. Нема дана да нам се неко не потужи да овај или онај број није примио, и ако смо ми тачно сваки број испослали.

Ако ништа друго оно је од Бога грехота на такав начин одбијати нам муштерије, и ако ми пошти **веома скупо** плаћамо да то не буде. Зато и опет молимо, јер волимо и замолити него се тужакати.

Уредништво.

Садржај: Последње жеље (песма) — Из срп. историје — Историја једног односа — Хајдуз Станко — Ко је крив — Занимљиве ствари — Пошалице — Од администрације.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ :
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ :
коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

УРЕДНИК : ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

ВЕЧИТИ МИР

Једном се дојали Богу сјлушати с каљаве земље
Тужбе створава мали'
И посла морију с неба, да затре зверове дивље
Зборећи ко у шали:
Кад стварах земљу ову, сметнух с божанског ума
И мир вечити дати,
И гледах векова много како се у зверским канџам'
Слабо створење пати.
Од овог великог лава на земљи нек не буде
Пакосне зверске ђуди,
Нека су благи, тихи земаљски створови моји,
Живина ко и људи.“

И сиђе морија с неба... Под њеним кужним дахом
Падаху дивље звери,
По путу свуд мртви леже вуци, медведи, тигри,
Лавови и пантери.
Отровне издишу змије, с висине падају орли
Па се у болу вију,
А живе бегају звери, ко огањ да их гони,
По мрачној шуми се крију.
И дршћу у смртном страху, па се у јата купе,
Већају опрезно, ти'о:
Ко ли то згреши Богу, који је према њима
Свагда милостив био.
Лисица привеза ликом у крст два суха прута,
И посред зверова стале:
„Преда мном, јо пред Богом нек сваки грехове призна
И срце отвори саде!“
И лав започе први, целива два суха прута,
И гласом озбиљним рече:
„Душа је моја мирна, моје јуначко срце
Никакав грех не пече.
Свагда сам поносан био, ни једна још се стрела
Не зари у моје тело.
Све што ми око виде, оштрим канџама мојим
Умаћи није смело.
Свуда сам јуначан био, често сам у брзом скоку
Растрзџо слабачке људе,

И својом страшном риком на све четири стране
Страх сам улево свуде.“
— „Доста, велика душо! — лисица прозбори свето,
И крстом дотаче лава, —
Твоја се јуначка дела преко свих мора носе,
А краја нема ти слава!“
И тигар на ред дође, промуклим започе гласом:
„С лавом се мерит' могу.
Ал' крви рас'о сам више по врелом пустињском песку
Жртвујућ' свевишњем Богу.
Кад тихо наступи вече, а тама покрије пуну
Ја само блим над њоме,
Јурећи на бесном хату прође ли бедујин какав,
О, тешко, тешко томе!
Расути костури многи о мојим делима зборе,
И ја се дичим њима,
И сада пред светим крстом поносна, ведра лика
У очи гледам свима.“
— „О доста, доста више, дико зверскога рода,
Та ми те добро знамо,
Нек прође морија само, ми ћемо и венац сјајни
За храброст да ти дамо.“
То рече лисица благо, и крст принесе тигру,
И он га смирено љуби,
Душа му светости пуна, ал' траг од крви стоји
По јаки и оштри зуби;
А сад се окрете вуку и другим зверима дивљим,
И сви заклетву даше,
Да су им без греха душе, за славу и понос само
До овог часа знаше.
Већаху затим дуго: ко ли то згреши страшно,
Те се Бог гневи тако.
Буте озбиљном муком, и у памети својој
Грешника тражи свако.
На једном засикта змија и жалцем показа овцу,
Што мирно крај пута пасе,
Далеко остало стадо, а она травицу грицка,
И нешто мисли за се:
„Где, како лепе траве у нашег комшије има,
Па мека као свила,
Па сочна, па слатка... еј кад би и наша паша
Овако красна била!“

На мах слеташе звери, лисица међ њима стоји,
И два подигла прута,
А овца кад вука спази, наже у смртном страху
Преко каљава пута.
Курјак је зубима зграби: „Не бегај, грешнице једна,
Већ признај грехове своје,
Можда због твоје душе клетва на мене паде
И на све другове моје.“
Лисица стишава вука, и с крстом прилази овци,
И стаде зборит тијо:
„Не дршћи, не бој се ништа, погледај само добро,
И ја сам овде, пријо.
Бог се расрди страшно, те помор с неба посла,
Да своје створове затре,
По пољу и по брду кужни се ваздух шири,
Кô пламен живе ватре.
Пред крстом овим светим ми наше открисмо душе,
И сваки заклетву даде;
Не дршћи, не бој се ништа, отвори срце своје,
И признај грехове саде.“
Збуњена сирота овца, пред очи мрак јој пао,
Нит види, нит што чује,
Само се у томе мраку кô две сијају жишке
Очи у гладног вује.
„Ја не знам ни грех шта је, — промуца овца тихо,
И доле обори главу, —
Можда сам згрешила данас, што даље од свог стада
Пасла сам туђу траву. —
„Доста, грешнице једна, од пакла грех је црњи!“
Рикнуше дивље звери.
Курјак је зубима зграби: „Сад црном и грешном крвљу
Паклени грех опери!“
Зверова у дивљем бесу разнесе сироту овцу
И трага од ње не би
А Бог ту жртву гледа, па се смилова вишњи
И помор позва себи.

Д. Ј. Димитријевић

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ ЈОВАН ВУКОМАНОВИЋ

— Миленко М. Вукићевић —

I

Планина Рудник јесте име поносито за свакога Србина обновљене Србије. То је она планина, која се налази између крагујевачкога, подунавскога, ваљевскога и рудничкога округа. То је она планина, о чије се кршове саломе силна најезда угарска у време славнога цара Душана. То је она планина, која чуваше кроз векове свест о слободи народа српскога, а чије горе однихаше у крилу своје оне див јунаке, који почетком овог века скочише на оружје, саломише ланце

непријатељске, сатреше снагу душманску и потресоше из темеља целу турску царевину, будући све остале хришћане Балканскога Полуострва да се дижу на оружје. Рудник је срце Шумадије, удар његовог била осећао се по целом српском народу. У његовој околини Србин се диже и први и други пут против свога непријатеља. У подножју његовом налазе се места, где су поникли знаменити људи првога и другог устанка. Ту су прва бојишта првог и другог устанка, ту је град Рудник, ту је и Љубић. Одатле је српском народу синило сунце слободе прве четврти овога века.

Ето, та знаменита планина, тај поносити Рудник, што онако гордо уздиже главу у средини Шумадије, одгаји у свом крилу и *Јована Вукомановића*, брата кнегиње Љубице и шурака Милоша Обреновића, првога кнеза обновљене Србије.

II

У подножју самога Рудника, налази се и данас село *Срезоевци*, које се негда звало *Царевик*. У време „Кочине Крајине“ у овом селу беше чувена, задружна и богата кућа *Гаврила Савића Вукомановића*. Гаврилови претци одавно су се доселили из Херцеговине*), ту се настанили, обогатили, и још пре рата Кочина беху чувени трговци, који имахау веза са најчувенијим трговцима и највићенијим људима тога доба. Уз „Кочину Крајину“ и ова српска кућа, као и многе друге, беше пристала уз устанике, те ратоваше с Турцима.

„Кочина Крајина“ заврши се без успеха по српски народ. Турци се опет вратише у Београдски Пашалук и почеше владати по старом. Баш по завршетку Кочина рата месеца маја 9. на летњег св. Николу нађе се Гаврилу Вукомановићу унуче од другог му сина *Радослава*. То беше *Јован*. Он је четврто дете у оца му *Радослава* и матере *Марије*, која је доведена из Дружетића, од куће *Дамњанића*.

У оно доба ретки су били српски домаћини који би књигу ценили, а још ређа места, у којима се налазила школа или учитељ. Међу те ретке домаћине долази и дед Јованов Гаврило. Он је давао по које дете из своје куће калуђерима у манастир *Никоље*, који се налази на левој обали западне Мораве под брдом *Кабларом*, да научи књигу. Тако су му већ свршили школу унуци *Рашко* и *Лука*, вратили се натраг кући, и већ се чињаху припреме да се на место прве двојице старијих воде друга двојица млађих *Јово* и *Арсеније*. Само се чекаше још да се прослави св. Лука, крсно име куће Вукомановића. Међутим деси се нешто те Јована задржа да не оде у Никоље.

*) Стари Вукомановићи иселили су се из Пећи и отишли у Херцеговину. Кад тамо, у Херцеговини не могаše опстати дођу под Рудник, у Страгаре, па се одатле преселе у Срезоевце на речицу Царевик.

Те јесени, о Лучину дне, дође из Сарајева Гаврилова сестра *Даница*, која је била удата у Сарајеву за богатога трговца *Будимлића*. Она беше дошла у род на славу своме брату Гаврилу са сином *Симеуном*.*) Пошто су прославили св. Луку, спремаше се Даница и син јој Симеун натраг у Сарајево, и потраже од Гаврила малог Јову да га воде у Сарајево, где ће боље изучити књигу, но код калуђера, у манастиру Никољу. Најпосле Гаврило пристане на то, благослови унуче и предаде га сестри и сестрићу. И тако мали Јово оде у Сарајево, најглавнији град поносне Босне, да тамо учи књигу.

III

Сарајево у оно доба (око 1799) беше најживље место целог Босанског Пашалука. Положај му је диван и величанствен. Опкољено високим брдима и дивним ливадама, које просеца бистра река Миљачка, делећи Сарајево на два дела. С једне и друге стране реке на узвишицама према брдима расејане су многе чисте куће са зеленим баштама, те је дивота погледати га озго са тврђаве на десној страни реке или са рида на левој.

Између чистих кућа и зелених градина уздизале су се небу под облаке и танковрхе мунаре, које су показивале свакоме да је ту Ислам у снази. Осим тога Сарајево беше онда средиште трговине између истока и запада, између Хрватске и Далмације с једне стране, Румелије и Мале Азије с друге стране.

У време, кад мали Јово дође у Сарајево, трговина беше у рукама Срба православних и Јевреја, а католика беше тада врло мало у Сарајеву.

Срби православни, имајући веза трговачких са западом, са Далмацијом и Италијом, са Трстом и морем, осећаху велику потребу за школом. С тога су сами трговци — Срби Сарајлије — још од прве половине прошлога века издржавали школу и децу своју слали у ту школу, да се науче писму и рачуну. Поред тога ту се учио и талијански језик, јер без њега не могаше се опстати у трговачким везама са Италијом.

Крајем 1799. и почетком 1800. беху учитељи *Павле*, *Александар* и *Лука*. Како се презиваху и кад су дошли у српску школу у Сарајеву, не знам. Јован Вукомановић морао је код некога од ових почети књигу да учи.

За време бављења Јованова у Сарајеву на њ је много што шта утицало. Крај прошлога и прве половине овога века, поред свих политичких догађаја и потреса, метежа и међусобица Сарајево беше врело наших песама, уточиште народних обичаја, те оно, што је почело занимати душу Јо-

ванову у првим годинама живота, наставило се тамо у Сарајеву само у још већем обиму но у дому деде његовог.

IV

Три до четири године проведе Јово у Сарајеву учећи књигу, а за то време никако не долазаше кући у Срезоевце под Рудник. Међу тим умре му дед Гаврило, а старешина куће постаде најстарији му стриц *Сретен*. А за то време и отац се ужелио сина, те замоли брата Сретена, да поручи Будимлићима у Сарајево да пошљу Јову кући ради виђења.

На годину дана пред први устанак на Турке, око Миоља-дне дође из Сарајева Симеун Будимлић с момцима*) да одваја целеп у Космају на Чемерници на пашњацима куће Вукомановића. Том приликом доведе собом и Јову. Овај беше већ одрастао, постао прави ђетић, стасит и дичан да га се не можеш нагледати.

У то доба сила дахиска беше на врхунцу своме. Насиља по приступачнијим местима беху се попела Србима на перчин. По народу се већ зуцкало да је дошао земан, да ваља војевати, да треба сваки своје да покаје старе. Ово није могло остати тајна за многе виђеније Турке. Они су слутили да се нешто спрема у народу. С тога су се почели прибојавати појединих виђенијих српских домова. Рудничким Турцима давно је запела за око снажна кућа Вукомановића. Често су распитивали за њу па чак и за њихно дете што се у Сарајеву књизи учи. О томе је највише распитивао бег *Токатлић*, особито у ово време кад се по где где зуцкаше да су насиља дахиска превршила меру.

Бег Токатлић чим чује да је Јован доведен из Сарајева одмах пошље гавазе у Срезоевце дому Вукомановића с наредбом да му Радослав доведе сина, да га види и ни пошто да га не врати у Сарајево докле га не доведе на Рудник.

Овака жеља, управо наредба, са Рудника од бега Токатлића пала је у кућу Вукомановића као гром из ведре неба. Све доведе у забуну. Свак се питаше: Шта ће Токатлићу Јован на Рудник? Та он је тек приспео из Сарајева, он је љубимац куће. Родитељи га се још нису нагледали, сестре га се нису намиловале, а браћа се нису с њиме наразговарала. Али сила Бога не моли. Наредби турској у време дахиско није било пробитачно одупрети се. Отац Јованов плаховит и смео, не хтеде водити Јована на Рудник. Како је прек био цела се кућа бојаше да не заметне кавгу. За то се спреми да пође са синовцем Сретеном на

*) Са Будимлићем она је имала више деце, али су јој остала само два сина, Симеун и Гаврило, ожењени из Дубровника, и кћи Видосава, удата у Трст.

*) Међу овим момцима био је и Јанко Рушчуклић, отац пок. Косте Рушчуклића, који је у оно време служио код Будимлића, а доцније био трговац, магација у Београду на малој пијаци. Он је више пута причао о Будимлићима и о овоме свом доласку у Срезоевце, кући Вукомановића.

Рудник. Он, најпоследње, требаше да иде и као старешина задруге, као заштитник задруге у сваком погледу. А беше човек хладнији и одмеренији од свога брата Радослава. С тога узе Јову и пође на Рудник.

Кад дође бегу Токатлићу, овај га дочека речима:

— А, кнеже Сретене! Зар је мало Будимлићима у Сарајеву свакојака блага, него им и ви поклонисте ово ваше дете?

— Не, беже, нисмо ми поклонили Будимлићима наше дете, нити би га могли коме поклонити, јер се то не поклања, него кад је започео књигу, нека је изучи, ваљаће нам много као трговцима.

— Валах је доста учио; неће бива бити владика. Ја хоћу да Јову мени дате, он мени ваља да ми књиге пише и рашчитава оне, што ми долазе.

— Не, беже, ако Бога знадеш. Знаш ли какав је Радослав, ја му не смем жив на очи изаћи без Јована. Он ми га даде на аманет, да ти га доведем да видиш, како си наручио, па опет да га вратим оцу његовом.

— Не, кнеже Сретене, он ће остати овде код мене.

Молио се Сретен и преклињао Турчина, али овај не попусти. Јово мораде остати на Руднику. При расстанку Токатлић рече Сретену:

— Кнеже, поздрављам Радослава, и реци му да ћу ја пазити Јована као своје дјете, нека се он ни мало не кари. Кад год се зажели, бива, свога сина, нека ми дође у конак као у свој оцак, а о вашем благом дану, ја ћу вама оправити Јована, да га виде и сви ваши укућани.

Кад се Сретен врати кући без синовца, у кући је настало јадиковање, као да је Јово на свагда изгубљен. Истина, знало се да је Токатлић добар и душеван Турчин, али се знало и за оно што се већ зуцкало у народу. Знало се да је Јово на Руднику за то, да послужи као талац у сваком случају. За то је и обузела жалост целу кућу. Отац Јованов, Радослав ћутао је као стена и за неколико дана не метну залогаја у уста. Љубица, сестра Јованова тужила је за њим без престанка.

Прође неколико недеља, па и месеца а Радослав никако не оде на Рудник да види сина. Тако прође све до Велике Госпође 1803. године. Баш на неколико дана пред овај празник јављено је с Рудника у Срезојевце да ће Вукомановићима доћи у госте бег Токатлић. И тјк у очи Велике Госпође ево бега Токатлића са великом пратњом, добро оружаном и добро одевеном, а са пратњом дође и Јован. Еј, већ читав момак порастао. Овога дана кућа Вукомановића била је у великом весељу, као да је добила оно што је изгубила. Сви су се радовали да виде Јову. Али у општем весељу сетан беше само отац Јовин Радослав. Од

како му је син одведен на Рудник, он се беше јако променио, увео, остарио, потамнио. Онако суморан ћутао је само и гледао сина. Чинило се, као да се хоће сина нагледати, као да хвата последњу жељу.

Токатлић беше донео многе дарове родбини Јовановој од своје хануме. Хтео је да види сву женску чељад а нарочито Радослављево ћерку Љубицу, девојку на удају, за коју је чуо да ће је отац удомити у Сарајево. Љубицу су морали извести пред Турчина*). Бег је поделио дарове од своје хануме цурама и невестама, а Љубици је дао ниску мерцана, окићену рушпама (млетачким дукатима), говорећи јој.

— На, Љубице, ово је моја ханума низала и теби на дар опремила да је се сећаш кад пођеш по Сарајево шетати.

Бег је гостовао два дана у кући Вукомановића, па се врати на Рудник и одведе собом Јована.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ОДНОСА

НОВЕЛА

Емила Роланда

(наставак)

То му беше довољно.

*

Тереза га је примила у усамљеној читаоници њеног пансиона, по којој је она већ од једног сата шетала, пушећи цигарете и спремајући ратни план.

Знала је да ће доћи.

Дивна бела свилена хаљина са нарцисама за појасом доликоваше потпуно њеној импозантној појави и одговараше врло речито његовом уметничком укусу.

Чим је ушао, естетичко му осећање оживеше гледајући је. То је учинило те му поздрав испале за неколико нота топлији но што беше истога јутра.

Она му понуди столицу од трске даде му цигарету и ватре, па онда рече најповршнијим конверзационим тоном, али јој ноздрве при том задркташе:

— А сад говори Цезар!

Он се поплаши од ове неочекиване заповести. Још му никад није рекла ти, још никад није тако другарски — скоро нешто мало без форме — с њиме говорила; није појмио ситуацију, или није ју хтео појмати, па начини неку опаску о Фиренци. То му се учини као једини прави пут.

Она севну очима на њега за тренутак; није веровао да те благе звезде могу тако да ударе ватреним погледом. Потом она викну — а глас, који му се некад обраћао тако меко и ласкаво, сада је зазвучао чисто грубо:

*) Вукомановићи у оно доба крили су своје девојке и невесте од турских очију као и свака српска кућа.

— Шта нас се сада тиче Фиренца? Ни речи о њој! Прошло је време кад сам живела од твојих уметничких критика и сјајних тирада. Сад је реч о другим стварима, за то говори, Цезаре!

Он ћутао сневеселен. Да жене пролазе кроз свакојаке метаморфозе и да постају сасвим друкчије него што то хороскоп пред девојком казује — ну, то је одавно знао, али на оваку метаморфозу није био спреман.

— Да, продужи она, ваља ти говорити, Цезаре! Управила сам ти револвер на груди. То је необично у нашим сферама, али ја сам жена и као жена волим јасност. Тугаљиво је додиривати таква питања, али ко брзо меће руку у пламен не опече се тако лако, као ко се устеже и полако око пламена пипа. Још ти никад не рекох ти. Данас пак то хоћу, пошто се ми можда последњи пут видимо.

— Те-ре-за, рече он.

Она се гласно засмеја. — Те-ре-за! да, такав си увек био! Кад нећеш или не можеш ништа одлучно да кажеш, онда станеш модулирати моје име. Али ја сам сита неизговорених речи. Годинама си ме гонио с отвореним и прикривеним прекорима, да сам ти учинила неправду, кад сам се за Фабрикију удала. Прешао си преко Алпа на моју молбу. Сад стојиш пред мном и обоје смо слободни... Сад говори, Цезаре!

Она устаде и пређе преко собе. И он се диже али спорије. Потом поче с извештаченом срдитошћу:

— Ти ме више не водиш, Тереза!

Она дође до књижице и нервозно окреташе црвене свеске, окренувши се при том у пола њему.

— Штета што ниси постао дипломата! Вештачко извијање између простота да и не — ту лежи твоја снага!

Он се уједо за усну и дохвати шешир.

— Не, повиче она, нећу да те пустим да ми утекнеш, док свој задатак не изговорим. Видиш, Цезаре! Нећу да ти пребацујем за године што су прошле. Могу ти рећи, јер не би имало смисла да те обмањујем: мој брак није био срећан. Али би био бољи да си ме поштедео твојим прекорима! То је био отров у мојој чаши! Сиромас Фабрикије осећао је то. Ја сам га много мучила, а кад је умро, тада сам се кајала. Јашући затим у звезданој ноћи по светој земљи путем у Дамаск, или по обалама успаваног језера генезаретског, у оној чаробној библијској, самоћи, тада сам покајала грехе... Па како је човек слаб и како сам носила само половину кривице, после године дана заврших покајање, стресох све и тебе позвах, да ми опростиш неправду, коју си ми тако дуго пребацивао. И ти си дошао! И стајао си данас на Понте — Векију! И тренутак, који сам милион пута изгледала, оком сам у небројеним ноћима сањала, под шаторима палестинским, у кајутама паробродским на плавоме мору — он беше ту! И све је било као некад, само ти не!

Она дохвати мали, драгим камењем искићени меч, који је лежао на столу.

— Да, Цезаре, продужи, најрадије бих ти ово сјурила у срце. То си од мене заслужио! Али, на жалост,

данас нисмо више такви. Постали смо сувише културни, бар у земљи из које смо ми. Држимо се Ибзена: тако се што не ради!

(СВРШИЋЕ СЕ)

ПРЕД ЗГАРИШТЕМ ПАРИСКОГ ПОЗОРИШТА

„Comédie Française“

Париз 8. марта.

У тренутку када вам ја ове редове пишем, на тргу Француског Позоришта и Пале-Ројала, ветар развејава последње колутове црна, загушљива дима... где која варница затрепери у ведрој ноћи, а са модра, звездама окићена неба, месец расипа бледу мртвачку светлост те њоме тајанствено обавија голе, чађаве видове, испрскане стубове и разјапљени кров што до јутрос још бејаше величанствена зграда *Француске Комедије*...

Страховити пожар разорио је тај најчувенији храм којему символ бејаше — *лелота* а заштитница — *уметност*... И са разорена жртвеника на коме Француска приносаше богињи заштитници најсочније плодове свога народносног ђенија, диже се сада смрдљив и густ дим и замотава у своја недра цео овај бурни и поносити Париз, објављујући му да је на његовој најомиљенијој бини одигран последњи чин страшне пламене трагедије...

Француска Комедија — Дом Молијеров, како су је уобичајили звати Французи — не бејаше само понос Француске него целог света. Кроз њу је прошло све оно што је човечанство као најлепше и најсилније могло дати у снажној драмској књижевности, почев од Периклово доба, па до савременика Кругера и Виљема II.

Ни ратови ни револуције не бејашу кадри да угуше тај моћни фонограф кроз који поколењима и нараштајима говораху ђенији од Есхила, Софокла, Еурипида и Аристофана па до Диме Сина и Анри Бека.

Дух и цивилизацију свију доба и свију народа пронео је „*Француско Позориште*“ преко својих дасака, указујући тако на надмоћност, на сјај и величину једних и на ништавило и декаденцију других. Ум и шарланство бијашу изложени микроскопском посматрању публике, једни за узор, други за гнушање. И како поносита бејаше та кућа коленовићка, што јој у део западе да баш она покаже бисер свога народног ђенија, јер драмска уметност, драмска појезија, стекла је најсилније своје представнике међу француским песницима. У тих песника човечанство налази најпотпунији израз своје душе и они допуњавају онај малени број који чини заједничку част свима народима.

Молијер је узигао темељ театру са Корнејом и Расином, и никад није престао у њему царовати дух његов, јер су га настављали Волтер, Мариво, Бомарше, Иго, Лабиш, Скриб, Ожије, Мељак и Дима. За мајсторима следоваху мајсторски ученици. И да славне ли и сјајне историје, што је само голим именима исписана на репертоару *Комедије*... Како је поносита та кућа, та школа, то огледало народнога духа и ума за читава столећа. Са каквим ли је осећајима ступао у њу онај, који лепоту љуби, који ум поштује, и који уме ценити плодове великога ума...

Још јуче отимали смо се, ко ће доспети на Димину „Дијану де Лис“; а што нам је још све обећавала *Комедија* приликом наступајаће велике изложбе! Она се слабо обавирире на укус празничне публике, оне публике која у позоришту тражи искључиво забаву, и начин како ће да утуче досаду и да проголица своје успаване нерве. *Француска Комедија* истицала је се у томе над осталим позориштима, одабирајући увек комаде теже литерарне вредности, извлачећи их врло често из прашине своје архиве, па макар они и не одговарали сувременом укусу летеће публике. Но за то су под њен кров хитали сви они који цене истинску уметност, и који у драми гледају најсилнији облик књижевности. Огуда и љубав коју књижевни свет гаји према Француској *Комедији*, а та љубав није нигде ухватила тврђа корена него код париске учеће се младежи, код оног младог, бујног света што је разапео своје краљевство на левој обали Сене у чувеном Quartier Latin. Сорбона и Француска *Комедија*, то су два најомиљенија дома париских ђака, то су два бујна врела која једно друго допуњују и на којима је тако слатко пити, и са каквом ли жеђу младе душе гутају свеж и бистри напитек са тих бујних извора...

Данас око подне, када у Сорбони и око њених крила — као обично у то време — бејаше читав мравињак младе, одушевљене деце, када је се још кусурало о ономе што је ј' тро донело новог и што ће све вече показати по разним позориштима и кабареима у сред те веселе, несташне, младеничке граје, заврже се, као муња из ведре неба, страшна вест:

— *Комедија гори...*

Стотине млађаних грла понављаху тај страховити глас; лица бејаху упрепашћена очи изненађене. Свако је слушао, понављао, а није разумео како је то? од куда је то?... Колико их је, који се спремаху да после по сахата слушају у тој љубљеној *комедији* међске стихове Расинова *Бајазита*, а колико их је који бијаху већ пошли *Комедији* да за рана ухвате добра места. И за један тренут све живо полете преко мостова на *ону страну воде* где је *Комедија*..

Слушао сам успут, како пролазници јурећи добацују један другом грозничава питања: — има ли жртава? — Бејаше ли публика већ засела у дворани? — Има ли наде на спасавање? — На жалост, неколико страховитих примера пожара у Паризу, а поглавито Базара Милоуфа и опере comique бејаху оставили ужасну успомену несреће и безброј жртава што заглавише у пламену те је свет стрепио да се и овога пута није поновила та незаборављена катастрофа, тим пре, што за данас бејаше као и обично четвртком заказана дневна представа (matinée). И гледећи оне непрегледне масе света где јуре преко мостова, дивио сам се тој силној и великој љубави, којом Паризлије узимају учешћа у свакој општој народној несрећи...

Ближећи се пијаци Пале-Ројала, на коју избија једно крило *Комедије* указаше ми се огромни облаци дима. Колутају се и растапају а под њином мрачном копреном ишчежавају сјајне палате Лувра и Тилерија. Да злобне ли судбине, која још и данас у данима широке слободе и пуне цивилизације витла над крововима ових историских дво-

рова дим и варнице, то убилачко оружје револуција и грађанских ратова. И кад мало по том угледах огромне, бесне пламенове како лижу са купле, кроз полупана окна, испод сводова, из утробе Француске *Комедије*, пред мојим очима указала се сва ужасна слика прошлости Париза, онсг страшног доба револуције и комуна, које у пепео претвараше раскошне дворове и јединствене споменике...

Бејаше ли и онда оволико хиљада гледалаца колико је сада прекрило тргове француског Позоришта Пале-Ројала, улице Риволи, Сент Оноре и Рипеле. Само што сала ове густе масе народа очајним погледима гледају где им пожар гута и обара најомиљенији, општи дом — Дом Молијеров...

Шта си славе и сјаја видео и запамтио ти поносити доме! Колико је великана зашло под твој кров, да ту на твојим даскама поделе мегдан својим великим идејама и моћним ђенијем. Колике си их, као оног горостасног Ига примио на своја недра као нејаку дечицу, а одмах сутра дан они постадоше мужеви, јунаци којима се свет див и човечанство поноси.

Тим мислима бејаш обузет, слушајући прасак огња, гледајући слабо људско ништавило како се бори, како се у коштац хвата са бесним пламеном отимајући из његових чељусти оне силне уметничке творевине којима Француска *Комедија* бејаше пуна као какав богати музеј.

Пожарници, министри, академици, књижевници, глумци, новинари, ђаци, све се то бејаше стекло под сводове *Комедије* да спасава што се још спасти може. Та то бијаше општа кућа, омиљени дом свију тих великана као и оног најбелнијег Паризлије и свако је хтео да помогне његовом спасавању. Огромне цеви од каучука сипају читаво море воде на ону сцену, на којој су кроз читаво столеће декламовани најлепши стихови најславнијих песника. Низ зидове, низ камене стубове цури прљава црна чађава вода и мрчи камено прочеље театра који тако лепо украшаваше улицу Рипеле. На балкону који се пружа дужином позоришног фоаје-а стоје нагомилане богато уоквирене слике, мраморне бисте, раскошни намештај, све дела чувених мајстора. И све то отето је пламену и набацано ту, да пропадне у води и чађи која са крова пада. Ватрогасне пиштаљке и њихови одзиви тужно парају ово жалосно позорје.. Около мене сабијено је стотине хиљада душа, људско море прекрило је све тргове, све улице, прозоре, балконе, кровове. Сав та народ плашљиво чека да догледа једном крај тој тужној сцени. И за све то време круже најразноврсније версије о пожару. Ијетимно се разговарају људи који се никад дотле у животу нису видели, и који се никада више неће срести. Свако са пажњом слуша другог и онда додаје своје личне импресије и рефлексије. Општа несрећа све их је сјединила. На свима лицима стоји забележен израз туге, па ипак нека потајна радост теши све те добре паризлије. Колика срећа што тај пожар није букнуо мало доцније; та да бијаше одсцнио само за по сахата, колико би света остало спржено ту, на тој ломачи. Људи показују један другом триколорне плакате које још стоје залепљене на позоришним стубовима. На њима је заказана дневна представа (matinée) Расинова „Бајазита“ и Бисинове

комедије „Le député de Bombignac“. На тим дневним преставама у Француској Комедији, највише је школске младежи, ђака, професора, и онда читаве породице које са љубављу негују у своме домаћем фоаје-у осећај према правој поезији и уметности. Колико би од њих остало ту на згаришту да пожар бијаше мало одоцнио? Па ипак... ипак није само разорена Комедија над којом данас Париз плаче, пало је и једно њено чедо заједно са великом мајком. Даровита и млада глумица Жак Анрио нашла је страшну смрт у бесном пожару... Ах, да трагичне ли и грозне смрти, којој жртвом паде ова млада уметница! Како је дирљива и тужна историја њених последњих тренутака....

— Ту су је мало пре пронели — причаше ми један раденик у плавој блузи — лице бејаше спржено, црно... коса опаљена, изгорела. Хаљине у крпама. Ужасан воњ печена мяса дизаше се са тога нежног тела. Руке јој бијаху грчевито стиснуте... Ах, pauvre mignonne... морала је се грозно мучити. И још је дисала, бијаше још жива. Умрла је ту преко пута у апотеци... Кажу да је била необично лепа... Јадно дете!...

И стари, жилави масон, који зацело дотле не знађаше да и постоји какова г-ђица Анрио, убриса сузу која му бејаше овлажила трепавицу. Са колико ли саучешћа и туге неколико стотина хиљада душа понавља вечерас ову тужну историју. Над њеном смрћу цела Француска плаче.

Кад је букнуо пожар г-ђица Анрио бејаше у својој ложи (гардероби). Опремала је се да у „Бајазиту“ игра Заиру и ту је изненадише облаци дима који долажаху из унутрашњости позоришта. На прву опомену своје служавке она покуша да се спасе али да ли из страха, или што не познаваше добро унутрашњост позоришта, или од силног дима који бијаше загушио ходнике, она је се загубила у дугом узаном ходнику, ту је пала, и ту јој је дим и огањ донео страшну смрт. Крај њезиних ногу нађоше и њено мало псетање, јадна животињца скончала је као веран пратилац заједно са својим господаром.

Жан Анрио бијаше најмлађа чланица француске Комедије, тек је неколико месеци како је ступила под моћну заштиту те прослављене куће, па ипак колики је успех пожео њен млађани таленат. Бијаше то красна плавуша пуна нежности, пуна грације, са великим плавим очима које гледаху са сцене пуне живота, пуне неке топле милости и младости. Пре неколико дана видео сам је у Диминој „Дијани де Лис“ као Лисо. То су још њезини деби, све те улоге другог ранга, али јој предсказивиху велику будућност, јер у ње беше и воље и дара и необичне лепоте, а и крви уметничке; мати јој је даровита глумица Анрио у Антоановом позоришту.

И место све те сјајне будућности, ево људи око мене помињу сузних очију њену трагичну смрт.

Мало даље, под аркадама Комедије, у блату и води стоји елита, сав цвет уметничког и књижевног Париза. Чини ми се, да сви ти људи очајним погледима гледају издисање великог самртника — Француске Комедије. Ту је председник министарства Валдек Русо; министар просвете Лејпи, ту су заступници председника републике; ђенерали; официри; академици: Сарлу, Лавдан, Алеви,

Ларуме. Академик Жил Кларти управник Комедије, тај даровити болешљиви чичица, изгледа поражен, смрвљен, Као младић лети он лево и десно, отима, носи, покушава да спасе што је могуће од оне богате архиве која је поверена његовом старању и у којој се чуваху толике реликвије из доба Молијерова. Уз њега је читав његов дом, сви уметници чланови Комедије.

Има можда нечег глумачког, нечег театралног на изразу лица у тих људи, али ко може посумњати у њихов бол, у њихове осећаје у овоме тренутку где они остају сирочад, где им зао удес отима тај рођени кров, ту драгоцену кућу у којој су некоји од њих провели цео живот, стекли све богатство уметничке славе и појили се оним опојним пићем — плеском и хвалом публике. И заједно са тим патријархалним домом нестало им је и другарице Анрио која бијаше понос и драж њихове компаније по лепоти и нежности својој....

Муне-Сили, тај бард Француске Комедије опкољен је својим друговима. Сваког тренутка он подиже своје велике очи, оне страшне Едипове очи, које не виде пламен, не виде дим, али осећају да се ту крши, ломи, да пропада, горе но у најстрашнијој трагедији. Уза њ су Барци, де Фероди, Коклен cadet, Ламбер, Пон Муне, Бэр, Дифло, Придон, ту су и г-ђе Дидлеј, Барте, Марси, Брандес, Ванда де Бонза, Решанберова. Сва та уметничка деца гледају издисај своје љубљене мајке. Крај њих су и сви други париски глумци. Сав тај уметнички свет, бијаше се окупио да подели несрећу својих другова, јер, зар та кућа не бијаше понос и слава свију њих. И стари Коклен је дошао да оплаче колевку своје славе, и да понуди бескућним друговима уточиште у своме позоришту. Ту је и ђенијални Антоан. Како је дирљива та слика свију тих великана поражених општом несрећом. Жене, лепе и прослављене жене, краљице светеких позорница, оденуте свом париском раскоши, газе црно блато, воду и пепео, под колонадама Комедије... На њима је раскош и сјај, на лицу туга а у очима сузе за несрећном пријатељицом..

Париз 9. марта.

Пре него што ћу вам послати ове своје утиске, хтео сам да бацим још један, последњи поглед у пространу дворану Молијерова дома.

То је данас гробница негдашњег сјаја и лепоте.

Позорница преко које је прошло толико славе, која је потресала толико срдаца, са које је грмео дивовски Талма и божанствена Рашел, пропала је данас у мрачну дубину под сводове Комедије. Партер и галерије изгледају као огромно огњиште, као колосални жртвеник на којему су догореле ломаче у част митолошких богова.

А шта је живота, шта је борбе, шта је буре прешло преко тог партера и тих галерија? Ту је сарањен класицизам, ту су стара господа под перикама дрхтала од злости пред обешћу младих романтичара, ту је се пиштало, плескало и чупало оне значајне вечери приликом премијере Игова „Ернанија“. Ах, како ли су се тресли онда ови зидови од бурна клицања младих грла. Ту је и романтизам сахрањен. Ту је се родио Дима, ту је никла његова слава, да се и она данас застиди пред годишавошћу нових теорија, нових идеја.

Какве је луте битке брао и лако решио тај партер и ове галерије... Колико је књижевних великана на њима засело од Шатобријана па до Ростана?... Ко би могао наређати сва та велика имена... Ту је седео и г. Балзак, наслонен на свој скупцени штап од слонове кости. Ту је г-ђа Сандова слушала улагивања књижевних Дон Хуана... У тој дворани се, за време премијера скупљао цвет отменог и књижевног Париза. Ала је се ту благовало и ћаскало, у мору светлости, под таваницом и балконима украшеним најфинијом орнаментиком, ремек делима кичене ренесансе... Ту су се срца топила под нежном, романтичном декламацијом љубавника на сцени, а очи блудиле по раскошним ложама, где сеђаху богато окићене, јавне женске, те бесне куртизанке, којима је Париз од давнина па до данас остао престоницом...

Како ли очаран бејаше Наполеон I кад је узвикнуо — „Опера је само сујета, а Француска Комедија права слава Француске!...

И ту славу уздигао и сујетни Император.

Од свога заснивања, под Лујем XIV, трупa „Француске Комедије“ бејаше претурила бурну историју. Час су је дизали краљеви китили својим именима, и постављали уз своје престоле, после је опет народ извлачио из дворова и вукао на јавне тргове частећи је звучним именима „Народно Позориште“ па онда „Позориште Републике“ и „Позориште Слободе и Једнакости“. За време бурних година револуције, бијаше Комедија изгорела у згради где је данас „Одеон“ и глумци остадоше на улици све док их конзули не узеше под своју заштиту.

Али прави темељ Комедији ударио је Наполеон својим Московским Декретом. Он је 1803. подарио Комедији ову зграду коју је јуче пламен разорио. Велики император бијаше душом одан Комедији, он не само да ју је обасипао привилегијама, но је њену трупу вукао за собом по Европи, заједно са твојим ђенералштабом. Она је после крвавих битака, после борбе и победа одушевљавала главешине „велике војске“ и звучним стиховима декламовала славопоје њиховом херојству. Тада је велики Талма играо пред читавим партером краљева...

Са Наполеоновим падом пређе трупa под заштиту Луја XVIII, а године 1848. узме своју стару титулу „Позориште Републике.“

Под другим царством поновио се опет стари сјај доба Наполеонова. Оживе стара Комедија. За време изложбе 1867 год. партер Дома Молијерова бијаше надвисио и партер самога Талме. „Празник Мира“ сакупио је на његова седишта све европске крунисане главе. Дворана блисташе, пуцаше, од силне униформе. Цареви, краљеви, велике војводе, чак и гвоздени канцелар Бисмарк, сеђаше раме уз раме са Тијером. И дворана се проламаше од силних узвика: Живио цар! Живио император! Живио султан! Живио краљ! Живеле лепе жене! Живели сви!...

Где су се данас изгубили одједи тога бурног славља? Дворана је пуста, спржена, оскрнављена. Из пепела стрче статуе Волтера, Молијера, Корнеја, као сфинксови из пе-

шчана мора. У раскошном фоаје-у нема више биста Диме Сина, Талме, г-ђе Рашел, г-ђе Санд... А сутра је изложба, сутра ће потећи љубитељи са свију страна света у Париз. Хоће ли бити међу њима који су чезнули да зађу под кров „Француске-Комедије?...“ Ја их искрено жалим...

Јов. Пантелић.

НЕДЕЉНИ РЕПЕРТОАР

Недеља, 12. марта: Дневна представа *Кир Јања*, комедија у три чина од Јована Ст. Поповића. — Вечерња представа: *Ричард III*, трагедија у пет чинова од Шекспира, превео Др. Лаза Костић.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ОД УРЕДНИШТВА

Администрација „Звезде“ моли пријатеље који су се примили повереништва око растурања и наплаћивања претплате, да прикупљену претплату пошаљу што пре. Поред најбоље воље уредникове и сарадничке лист неће моћи излазити ако се претплата не буде слала, зато, што ми морамо сваки број штампарији платити.

У исто доба Администрација моли поштанска надлежства да лист достављају тачно, по адресама. Нема дана да нам се неко не потужи да овај или онај број није примио, и ако смо ми тачно сваки број испослали.

Ако ништа друго оно је од Бога грехота на такав начин одбијати нам муштерије, и ако ми пошти **веома скупо** плаћамо да то не буде. Зато и опет молимо, јер волимо и замолити него се тужакати.

Уредништво.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Садржај: Вечити мир (песма) — Из срп. историје — Историја једног односа — Пред агараштем параског позоришта — Репертоар — Од администрације.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровића. — Уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

Претплату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

НЕ ЉУБИ ТЕ

„Не љуби те!“ тутњи оркан, силно бесни,
Из два море кад покреће;
„Не љуби те!“ дѹше зефир тихо благи,
Милујући росно цвеће;
„Не љуби те!“ ричу звери ражљућене
Усред ноћи глухе, прне;
„Не љуби те!“ поју птице раздрагане
Зора таму кад одгрне;
„Не љуби те!“ збори сунце жарко, светло,
Позлаћујућ' наше море;
„Не љуби те!“ шапћу звезде хладне, бледе,
Треперећи одозгоре...

Све што но је у природи, небом, земљом,
Што животом живим дише,
Чини ми се изговара страшне речи:
„Не љуби те она више!“

Ј.

КЊИГА И ВИЛА*)

Госпође и господо!

Ви треба да кривите само један по све пакостан
случај што баш мене видите на овом завидном по-

*) Доносимо ово предавање што га је наш сарадник
г. Павле Маринковић 11 св. м. држао на забави „Гра-
ђанске Касине“. Ма да су овом селу прављене неверо-
ватне неприлике, противне свима досадањим привиле-
гијама ове установе — забава је при свему том испала
врло добро. Расположење је било као неки протест про-
тив таквог поступања према овој најстаријој установи у
престоници. Тога вечера је Г-ђица Добрила Ђ. Поповићева
први пут певала композицију г. Владе Протића техни-
чара Шантићеву песму „Не куни ме“. И певачици и ком-
позитори су имали врло много успеха.

ложају, а ево шта је све тај случај, који је већ ето
почео у свашта да се меша учинио, да ме на ову
висину погне.

Управни Одбор Грађанске Касине, коме је раз-
новрсности забава касинских чланова предмети његовог
непрекидног старања, да се послужим стилем Високе
Порте — после подуже, чисто начелне дебате нашао
је да свака касинска забава ваља да има свој по-
чешак и да је за тај почетак најзгодније једно —
тако је већ уобичајено називати га — предавање.
Као, дакле што се без мало сваки говор почиње
уводом, свака књига предговором и свака опера увер-
тиром, тако се и свако касинско село — изгледало
нам је — мора почети једним предавањем. То је у
овој установи прешло већ и у традицију, те сад,
добро сваћеним интересима једног села, *сљедује*, ако за
овај израз неће замерити једном ресервном поручику
— и једно предавање. Али сем тог чистог *принци-
пијелног* разлога, Одбор је био још нарочито руко-
вођен и упућен не предавање блиставим успехом,
што га је пријатељ овога дома Г. С. Матавуљ пож-
њео прошлога пута на овом истом месту читајући
свој састав „Уз месојеђе“

То је допринело да се донесе решење о томе да
и овој забави претходи једно предавање. Стављено
је у дужност двојици од нас да нађемо једног пре-
давача. И пошто је г. Матавуљ држао предавање
— као што је било време — „Уз месојеђе“ ми смо
тражили неког који би наставио то г. Матавуљево
причање и „Уз пошти“. Свакако та велика част, да
се вама, тако одличном скупу, са овог места говори
имала је припасти другому, бољему, достојнијему.
Али, било због краткоће времена, или што је тема
сувише *посна* изгледала, тек бољи и виши, као што
би Кањош у варијанти рекао, пођоше послима бо-
љима и *лукрашвицијима* а ова голема част спаде
на мене. Ниско је пала. Али кад се пада место се
не бира. У осталом сваки има свој начин да се жр-
твује. И као што сам се ја жртвовао за вас, ова
часть се жртвовала за мене, те је пала да би мене
подигла. И тако сам се ја нашао на овој узвишеној
тачи.

Морам признати да бих ја у сваком другом тренутку био у приличној неприлици пред овим задатком. Ја можда не бих ни *умео* ни *могао* наћи тему која би могла заинтересовати тако састављен скуп. Али је срећа хтела — она срећа што вазда *безазлене* заштићава, да је овај задатак пао на моја слаба леђа баш у доба кад се појавио један рад г. Стојана Новаковића, који у човеку изазива читаву поворку идеја. И ја се реших да вам нешто говорим о Српској Књизи, наравно с друге тачке гледишта, јер ви знате да је ова *касинска тачка* једна *нарочита тачка*. Ја вам о самој књизи г. Новаковића не мислим говорити за то што мислим да ју је сваки од вас већ имао у рукама. Но желим да вам вечерас проговорим — укратко, ох врло укратко — о улози Српске Књиге.

Код Срба књига није имала као код других народа чисто литерарно порекло т. ј. да је постала што су људи почели осећати потребу да пишу да би нешто казали. Српска је књига повикла у *јасно одређеном циљу*. У Срба постанак књиге имао је више *национални политички карактер*. На западу је литература постала спонтано, постала је због саме литературе; људи су писали више да би одговорили своме унутарњем позиву, а код Срба су људи почели писати српске књиге да би доказали да *има Срба* (могуће је наћи факата, који су противни овом мом навођењу, али их има и веома много који баш оно утврђују). У осталом, ја овде не правим историјско истраживање но само желим преставити вам мој општи упечаток што сам га добио посматрајући живот народа и књижевности у опште, а овај мало генералнији и слободнији закључак мислио сам да је допуштен у овом мом говору који има чисто пропагандистички карактер.

Српска Књига има дакле извесни борбени карактер — и ово писам ја приметио први, но је већ више пута констатовано и као пример спомињем само приповетку „Ново оружје“ од Матавуља.

Г. Новаковић је на начин, само њему својствен, прибележио у својој књизи огроман број драгоцених података и опазака у животу Српске Књиге. Али је г. Новаковић највише описивао ток ако је допуштено тако рећи, телесног живота њеног т. ј. он је изнео са довољно детаља рођење првих српских књига нарочито у колико се то материјалних срестава тиче; за тим је редом бележио, на какве је тегобе и неприлике имала наћи свака српска књига најпре при самом издању своме, а одмах после и при растурању и распродавању. Да не бих помињао све оно што је г. Новаковић на много лепши начин учинио, ја сам слободан упутити вас на саму књигу, а ја ћу се зауставити, као што већ рекох: на *побудама* постања Српске Књиге; на *улози* која јој је одмах у почетку била намењена, на *успеху* који је у тој улози постигла; на *услугу* коју је том приликом српском племену учинила и најзад на *задатку*, великом и сјајном, који јој сад предстоји.

(наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ЈОВАН ВУКОМАНОВИЋ

— Миленко М. Вукићевић —

(свршетак)

V.

Те јесени већ се почело зупкати о дахиском насиљу. Изгледаше да се сваки нечем нада, као да нешто очекује, што мора бити, што мора доћи. У кући Вукомановића беху доста збуњени због болештине што од некуд спопаде Луку, брата Јованова. Радослав је једнако ћутљив. Све по старом. Међу тим дође и Божић па и Ново Лето. У народу нешто ври, тутњи као оно гром из даљине, што се једва по мало чује. У том наступе и месојеђе. Једног дана у сами сумрак бануше сестрићи браће Вукомановића: *Јован и Милић Дринчићи* из *Теочина*. Целу ноћ ови људи не тренуше. Разговор је био све живљи и живљи. Дринчићи су знали за крвње у народу, знали су да ће ускоро пламен обузети целу Шумадију, јер је крвца из земље проврела, па је требало ма како измамити из Рудника Јована. У саму зору спреме се Сретенови синови: *Ђорђе, Дмитар и Матија* и обадва Дринчића. Оружје сакрију под своје велике гуњеве и поћу од куће. На самом растанку Сретен одреди место, где ће се састати, а Радослав наручи Ђорђу, да само он и Дмитар оду град, да кажу бегу Токатлићу како је Лука на умору, па жели видети на последњем часу брата Јована, те их је с тога послао Радослав да умоле бега, нека пусти Јову на последње виђење да се с братом опрости.

Како је речено, онако је и учињено. Сутра дан кући се врати само Матија. Идуће ноћи опет се није тренуло. Из куће те ноћи изађоше шесторица Вукомановића све с оружјем под великим гуњевима. Код куће остаде само Сретен с болесним Луком и млађим мушкарцима.

Тињање се у пламен претворило, који је букнуо под Рудником и једнога дана, четвртог по одласку Вукомановића, пламен је гутао турске куће на Руднику и у Ваљеву. Они с Рудника гледали су пламен Ваљева, како обасјава небо над Ваљевом, а устаници Ваљева гледали су сјајну румен огња са Рудника. Огорчење народно у вулкан се претворило те прождире и озара непријатеље српскога народа. То беше најдивнија светлост српском народу, то беше Шумадији зора деветнаестог века! Зора, али не тиха и мирна, но бурна и крвава, иза које ће тек гранути сунце слободе.

Турског Рудника не беше; Јован више не писаше писма бегу Токатлићу по хартији, по књизи без јазије, не писаше их мураћепом чим

се књига пише, већ дошло време да се пишу по турскоме месу љутим мачем и огњем из пушака.

После пада Рудника Јован остаде у Брусници код војводе *Милана Обреновића* као писар а доцније и ратник и писар.

Кад дахије изгибоше, кад отпоче војна и са султанском војском, кад Срби онако славно победише Турке на Иванковцу, разболе се отац Јованов Радослав и умре у новембру 1805. год. и 27. децембра дадоше му четрдесето-дневни помен. На овај помен дође и војвода Милан Обреновић и *Никола Милићевић* из Луњевице, у оно време најбогатији трговац нахије рудничке. Таман се сврши трпеза а Милан и Никола настану око Сретена да даде своју синовицу Љубицу за Милоша, брата Миланова и да прими обележје*.) Сретен прими обележје на наваљивање обојице, и Љубица би одведена почетком 1807. у кућу девера свог Милана Обреновића, у Брусницу, где је с Милошем о св. Јовану венча Вожд.

Кад војвода Милан Обреновић, после пропасти на Каменици и после других недаћа које снађоше Србе ове године, оде послан од управног савета и Вожда, у Влашку, да тражи помоћи, остави да га замењује у војводској дужности његов брат Милош. Сад Јован остаде као писар у свога зета Милоша. Како после смрти Миланове Милош би постављен и за војводу, то за све време првог устанка Јован остаде као писар свога зета. Пратио га је у свима бојевима, а за кућу Вукомановића најзнатнија је она битка на Равњу 1813. год. где је било седам Вукомановића, од којих су три погинула: *Милисав*, *Радивоје* и *Рашко*, двојица су рањени *Лука* и *Милован*, а двојица здрави изашли *Јован* и *Сава*.

И ако је 1813. година црна у историји нове Србије, и ако је страховита по последицама својим, она је ипак оставила три крвава али светла догађаја, три ужасна али славна места. Та три места јесу *Негошин* где је погинуо бесмртни Вељко, *Равње* где је Србин показао како се уме у очајању борити и презирати живот за част српскога оружја, и *Делиград*, где су се Срби и после пропасти држали још читав месец дана.

На Равњу борио се војвода Милош и Стојан Чупић очајнички противу Турака. Сила турска надолазила је као бујица. Предводио ју је чувени везир босански *Деренделија* (Селходар-Али-паша). Поред свих напора и једног и другог војводе, поред нечувеног јунаштва Чупићевих и Милошевих војника, поред славних пожртвовања Зеке буљубаше, Турци продреше на Равњу а нову Србију обави опет мрак, густ мрак у коме је страдало и патило на хиљаде Срба само с тога, што же-

*) *Никола Луњевица* долазио је и раније, још за живота Радославова, те му помињао да даде кћер Љубицу за Милоша, али је то Радослав одбио говорећи да ју је у Сарајево обећао.

љаху слободе, што љубљаху свој народ, што се борише за своју отаџбину.

Турчин је опет господарио Србијом, али тако зло, тако раздражено и јетко, као да му се предсказивало да његово дуго бити неће.

VI

После несрећне 1813. године Рудник је под окриље шума својих примио хиљаде српске нејачи, на стотине српских витезова, који не хтеше оставити отаџбину своју, нити напустити ону земљу за коју пролише море крви своје. Рудник их склањаше као што мајка скрива децу своју од злих очију. Он је примио поред других војвода и и свога војводу Милоша Обреновића заједно са шураком му Јованом. На пољани код таковске цркве Милош предаде Турцима сабљу своју, и не сањајући да ће му ту, баш на том месту после непуне две године синутти звезда а Србији понова засветлити сунце слободе, које се 1813. године завилало у густе, непробојне облаке.

За све време до Таковског Устанка Јован је провео нешто код куће, нешто у Каблару код сакривене сестре Љубице, а нешто у Црнућу. Чим је под Таковским Грмом одјекнула одлука целога збора: Рат Турцима, чим се војвода Милош о Цветима латио заставе, те је развио да се бори на смрт и живот, придружи се и Јован устаницима. Тај развој заставе, тај нови покушај за борбу с Турцима, успех, који је пожео у овом устанку, учинише, те му се име разнесе по целој турској царевини, по целој Европи, и с тога му прво Турци дадоше име *Коца-Милош*,*) па му то доцније и потомство усвоји.

Чим је застава развијена одмах се уз свог зета нађе и Јова. Млад, поносит, храбар, праћаше свога зета у свима бојевима, па га је допратио и до Пожаревца. Поред Јована уз Милоша беху му још браћа: *Ворђе*, *Дмитар* и *Тодосије*, а брат Лука беше на другој страни са Јованом, братом Милошевим.

Кад су Турци 1813. године заузели Пожаревац утврде га боље него икад пре тога. А кад пожаревачки Турци чуше, шта је било на Чачку, и како су прошли у другим сукобима са Србима, надали су се да ће Милош одмах и Пожаревцу доћи. С тога га још боље утврде. И Милош се заиста беше упутио са највећим делом српске војске Пожаревцу. Прешли су Мораву, опсели Пожаревац. Срби се прво почеше приближавати најгорњем турском шанцу у *Шутиној Бари*. Напред, пред српском војском иђаше један одред српске коњице, који беше прилично измакао од српске војске. Међу овим коњаницима био је Јован Вукомановић с барјаком у руци, а уз њега његов побратим *Вуле Глигоријевић*. Међу Турцима у

*) *Коца* долази од персиске речи *кхоча*, а значи: велики, огроман, старешина.

шанцу беше један бесан Анадолац, добар јунак кога зваху *Делибашом*. Како виде, да се Срби приближују шанцу, викне на остале делије, све на хатима, а добре мегданције, изађу из шанца, бројем много јачим од оног одреда српске коњице, појуре на Србе. Срби их дочекају ватром из кубура, па дохвате сабље и ту се за часак измењају Срби и делије. У првом сукобу зрна из турских шишана раздерала су витешке груди младога Јована. Он падне с коња држећи барјак у руци. Ослони се на мотку од барјака, пребије је и држећи комад од мотке са заставом викну побратиму Вулу и Димитрију Вукомановићу: „Барјак, барјак... држите!“ И... у том клону на земљу црну, не изговоривши ни једне речи више. Докле је трајало комешање између делија и Срба, побратим Вуле и Дмитар изнесу га из боја. У то стигне Милош и војска те навале на делије, нагнавши их у шанцац....

Пожаревац је пао. Срби су га освојили, али Љубица изгуби брата, кога је волела као очи у глави. Милош одмах посла у Црнуће Симу Паштрмца, да Јави Љубици за смрт Јованову, а у Срезојевце Дмитра Вукомановића, да јави за смрт Јованову.

Јована сахране на узбрешку с јужне стране пожаревачке цркве. Љубица му доцније дође на гроб са стричевима Сретеном и Ђорђем и браћом: Луком, Петром и Дмитром, посади поред гроба два јаблана тужећи:

— *Растите, растите и причајте један другом, како шужи сестрино срце за милим браћом својим!*

Ова два јаблана, мислим, и данас да постоје на оном месту где је први пут Јован закопан. Доцније кнегиња Љубица пренела је кости свога брата и саранила код манастира Драче. На гроб му је оставила белег са овим записом:

„*Овде почивају кости Јована Вукомановића, из тела Срезојевца, нахије рудничке, борећи се са својим зетом, Кнезом српским Господаром Милошем Обреновићем, код Пожареваца, против Турака, 1815, погине, у 23 години узраста. Сестра његова, Кнегиња српска Госпођа Љубица, постави му белег овај 1825. месеца јула, 30 дана.*“

После победе код Пожареваца, кнез Милош је посинио побратима свога погинулог шурака. Вула, предао му његова хата и пиштоље — два млетачка „ледењака“ у злато обливена, који се данас налазе у Народном Музеју.

Јово је погинуо, како се прича у породици Вукомановића, на Иван-дан 1815 год.*)

Према ондашњим Србима Јован је био образован Србин. Поред матерњег језика говорио је:

*) За податке о овом чувеном Србину из наше борбе за ослобођење, писац има највише да благодари синовици Јована Вукомановића, г-ђи Милеви Р. Алимпића, рођеној Вукомановић.

талијански и турски. Поред српског писма знао је и талијанску књигу. Са својим стричевима Будимлићима походио је Дубровник, Трст и Млетке.

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ОДНОСА

НОВЕЛА

Емила Роланда

(Свршетак)

Цезар је зачуђен слушао. Као да је њен глас силно дрмао на вратницама његова срца, да пробуди одјек — као да се заиста, у њему нешто пробудило, тихо и полако... стара успомена, промењена садашњост, њезина лепота и гнев стадоше га очаравати, он јој приђе, пољуби руке и паде пред њом на колена. Био је у таквом расположењу, у ком се чине ствари, за које после не можемо одговарати и горко се кајемо.

— Тереза! узвикну он. Ако ме још хоћеш!

Желео је у том тренутку *хоћу* са њених усана. Очекивао је излив оне љубави о којој је она говорила.

Али је њено лице постало хладно; очи нису више пламтиле, чинило се као да је у њима изгорела и љубав и гнев. Она рече спокојно и готово мало сажаљиво:

— Остави се, Цезаре! То код тебе гори слама и не користи ничему. Чим одеш од мене, ватре ће нестати, а ти би се покајао. Познајем те. Познала сам те јуче на Понте-Векију. Твоја је душа остала стара, док је моја још млада, млада осећањем према теби. За то сам ти врло захвална, јер млади срце много вреди у овом хладном свету! Твоје срце суво је. Ти патиш од престоничке болести и не важиш више где је реч о великим осећањима. Ти си неизлечив болесник, за то збогом! Разочарани смо узајамно и кад бисмо сад покушали да себе о противном уверавамо, платили бисмо скупо ту фантазију! Зато да свршимо!

Он се диже разочаран.

— Љутиш ме непрекидно, рече.

Њен поглед почиваше на њему; она је пречула речи.

— Како имаш мрке очи, Цезаре! рече, цело ово време учиниле ми се сиве...

Тада га остави и оде.

И он је отишао.

Напољу му замирисаше нарцисе, које је нека баба продавала на мосту. То га опомену на нарцисе за Терезиним појасом.

Да, имала је право, она је остала млада!

А он? Пре неколико минута могла га је навести на сваку глупост. Увиђао је сад како је била паметна.

Њој је имао да захвали за своју слободу.

Уздахнуо је, као да му је нешто одлакнуло и пође обалом.

*

Кад је хтео идућег јутра — наоружан великом кијом нарциса — да упита за Терезу, дозна од настојнице

пансиона да је Тереза синоћ изненада отпутовала са шведским професором Свендсоном из Лунда и његовом децом.

Госпођа се свешила говорећи о „il professore.“

То му се није допало.

Још један непријатан тон у Фиренци!

Последње дане осуства провео је у Перуђи и уживаше — осем у врлинама изврсно уређеног хотела — још у уметничким делима, којима се од увек тешио после разочарања у животу.

За тим се врати у Берлин, где му је каријера истом брзином напредовала као и болест његова срца.

*

Из банкротства своје љубави обоје су ипак нешто спасли: своју преписку! Не одмах, али полако она доби опет своје право.

На неколико месеца после пута у Фиренцу, пошто је узалуд ишчекивао вести од Терезе, напише Цезар писмо шведском професору, чије је име добро упамтио, у ком га је бираним речима питао за Терезу. Професор одговори да је адреса Терезина адреса његове жене и да су се пре три месеца венчали у Швајцарској.

У први мах је плануо, потом се покори судбини.

Писао јој је, али овај пут без прекора.

Послао јој четири писма и није добио одговор, али на пето му је ипак одговорила.

Тврдила је да је „неизмерно срећна“.

Али је претерала. Професор, који је био чувен астроном, много се више бавио звездама на небу него очима своје жене. То јој је било по вољи. Он није припадао људима, који се воле.

Али је била заљубљена у оно четворо деце, ради њих је и оца узела, у она четири плавокоса, јасних очију Шведића, до крајности напуштена без мајке, што су путовала од града до града и верала се са планине на планину. Та су деца пружала неисцрпни материјал за васпитне појуде, а педагогика је била Терезина слабост од како је изгубила глас.

Није се осећала срећном али готово рећи задовољном.

Време пролазаше. Цезарове младости одавно је нестало. Што је бивао старијим, је све чешће осећао како се младост свети за то што је није довољно ценио, што није умео никад да се уздигне до висине њеног осећања.

Колико би га пута — изазвана песмом, разговором, љубавним паром, поред ког би прошао с вечери улицом — обузела туга за љубављу, *nostalgia d' amor*...

Терези је разумео се, тврдио да је „срећан“, али је само подносио живот.

Састати се нису желели ни он ни она. Она је знала да би ју састанак само још више растројио; он јој опет није могао потпуно да опрости успомену на Фиренцу, што му је тада начинила сцену. Сцене су за њега биле нешто најужасније.

Њихова преписка једрила је под заставом пријатељства — сасвим као у почетку. Писали су једно другом естетичка писма о уметности, литератури и философији. Какво незаконито „ти“ није више никад залутало у његове врсте.

Астроном није имао ништа против овог односа своје жене. Комете су га много више занимале него у даљину заблуделе мисли његове жене...

Једног дана стојала је Тереза на прозору своје куће и гледала са љалачки доле на улице Лунда.

У светлом пролећу љулале се зелене липе око старе цркве. Студенти у белим капама певали су неку песму.

Мислила је на Цезара.

То је чинила сваког пролећа кад се приближавали дани проведени у Фиренци, погребни дани њене љубави...

Размишљала је о преписци, у којој су се узајамно обмањивали о својој срећи и уображавали да су добри стари пријатељи.

Ковчежић с његовим писмима лежао је поред ње. Тад јој паде на памет да та писма измери, шале ради, да преократи време...

Донесе вагу, покупи све врвцом увезаче пакетиће, један за другим.

Мерили су осам и четврт килограма!

Она је уздисала.

Осам и четврт килограма артије не вреде промашена живота...

ОКТОБАРСКА НОЋ

— Alfred de Musset —

Песник.

Бол од којег сам патио ишчезао је као сан. То далеко сећање могу упоредити са лаком маглом, коју зора разгони, и које са росом нестаје.

Муза.

Шта ти је било, о песнице мој! Каква ли је то потајна патња, која те је тако друго од мене растављала? Ах! какав ли је то бол, који ја још не познајем, а због којег сам тако дуго плакала?

Песник.

То је једна обична болест коју сви људи знају; али кад осетимо и најмање бола у души, ми, бедни људи, мислимо, да нико пре нас није то патио.

Муза.

Нема обичнога бола сем у обичних душа. Пријатељу, отвори данас душу своју и откри ми тужну тајну срца свога! Веруј ми, имај поверења у мени; строги бог мира је брат Смрти; тужећи се, човек се може утешити и понекад нас једна реч може да одврати од кајања и гриже савести.

Песник.

Ако баш морам сада да говорим о својем болу, не знач, каквим бих га именом могао назвати; да ли љубављу, лудом, поноситом, или искуством? Па и ако нико на свету неће имати користи од тога, ипак ћу ти приповедити ту повест, када смо овако сами поред камина. Узми ону лиру, приђи и пусти, нека се моје сећање буди лагано уза звуке твојих акорда.

Муза.

Пре но што почнеш своје јаде, реци, јеси ли их преболео, песнице? Знај, да данас треба да говориш без

икакве страсти и мржње. Сети се, да сам ја добила слатко име утештељке, но нипошто ме немој правити саучесником једне пропале страсти.

Песник.

Ја сам се тако добро излечио од те болести, да понеки пут сумњам, кад на њу помислим. И када се сетим места, где сам излагао свој живот, чини ми се, да на своме месту гледам неко страно лице. Музо, буди без бриге; при даху, којим си надахнута, можемо се без опасности једно другом поверити. Слатко је оплакивати, слатко је смејати се спомену на јаде, које можемо да заборавимо.

Муза.

Као брижна мати над колевком љубимчета свога, исто се тако дршћући нагињем над то срце, које ми је досад затворено било. Говори, пријатељу! — Моја пажљива лира тихим и тужним звуцима прати јек твога гласа, а кроза зраке светлости, као лака визија, пролазе некадашње сенке.

Песник.

Дани рада, једини дани када сам живео! О предрага усамљености! Нека је хвала Богу, опет сам се вратио у овај стари кабинет студија. Бедно месташце, зидови толико пута напуштани, прашљиве столице и верна лампа; о палато моја, о мили свете мој! И ти Музо, млада бесмртнице, хвала Богу, сад ћемо певати! Да, хоћу да вам откријем душу своју, ви ћете знати све, испричаћу вам зло, које је могла да нанесе једна жена; јер је то жена била, о пријатељи моји! (Ах! можда сте ви то већ опазили). То је жена којој сам ја био потчињен као роб господару своме. Проклети јарме! Због тебе је моје срце изгубило снагу своју и младост своју. Па ипак поред своје драгане ја познадох срећу своју. Вечером, по сребрастом песку, кад пред нама сенке топола издалека показују пут, још гледам према месечевим зрацима оно лепо тело, превијено на мојој руци... Но не говоримо више... Нисам могао предвидети, куда ће ме одвести срећа. Тада је, јамачно, срци богова била потребна нека жртва, јер ме је она казнила као злочинца каквог, што сам покушао да будем срећан.

Муза.

Слика милога спомена појави ти се у мислима. Зашто се бојиш да се вратиш по стопама, које је она за собом оставила? Зар је то верно признање, када си одричеш срећних дана својих? Ако ти је судба немишљива била, чини бар као и она и смеј се својој првој љубави.

Песник.

Не! Пре могу рећи, да се смејем несрећама својим. Музо, ја сам ти рекао: хоћу да ти приповедам своје недаће, своје снове, своју лудост и да ти кажем време, час и место. Сећам се, то је било једне хладне и тужне јесењ, ноћи, готово сличне овој, и звиждање ветра, и његова једнолика хука успављиваше у мојем уморноме мозгу моју црну бригу. Био сам на прозору очекујући драгу своју. И послушкјући непрестано осећао сам у души такав немир, да ми на једанпут дође сумња о невери. Улица у којој сам становао била је мрачна и празна; тек по когод прође с фењером у руци. А кад северац лупну на

полуотворена врата, издалека ми се учини као узлах човечји. Право да кажем, не знам, чему се тада мој грешни дух беше предао. Залуду сам позивао остатак своје храбрости, и задрхтах, кад часовник стаде избијати. Она не дође. Сам, погнуте главе испитивао сам улицу и тротоаре. Нисам ти ни казао какву је будаласту ватру у мојим грудима разбуктала та неверна жена: само њу сам волео на свету и један дан бити без ње чинило ми се страшније од смрти. Дуго сам се мучио да прекинем ту везу; сто пута сам је називао неверницом и вероломницом и бројао сам све болове које ми је она задала. Али ах! кад се сетих њене кобне лепоте, какви болови, какве увреде не би се стишале! И дан се, најзад, забели. — Уморен од залудна чекања бејаш задремао на огради од балкона и пренух се, кад зора заруди. Блудио сам својим засењеним погледом. На једанпут на углу неке узане улице зачух по тротоару неке ситне кораке. Милостиви Боже! Сачувај ме! ја је угледах, то беше она! Она уђе. — Одакле идеш? Шта си ноћас рачила? Одговарај, шта хоћеш од мене? Шта си дошла сад? Где си била до зоре? — Док сам ја овде на балкону бдио и плакао где си ти била и на кога си се осмехивала? Невернице! Продраљивице! зар је још могуће да долазиш те да поднесеш своје усне мојим пољупцима? Шта тражиш? Иди, одлази, душо моје драгане! Врати се у гробницу, ако си се из ње дигла! Пустите ме да за навек заборавим своју младост, а кад се сетим тебе, да помислим да сам те сањао!...

Муза.

Умири се, преклињем те! Страх ме је од твојих речи и твоја је рана, драги мој, још неизлечена. Ах, дакле је ипак врло дубока? Веде овога света тако се тешко бришу! Забрави, дете моје, и из душе своје изглади име те жене!

Песник.

Нека те је стид, тебе, која ме прва изневери, и која учини да од гнушања и срцбе изгубим памет! Нека те је стид, жено црних очију, чија злосрећна љубав сахрани моје пролеће и моје дане! Твој глас, твој осмех, твој неверни поглед научише ме да проклињем чак и сам поглед на срећу. Твоја младост и твоја лепота до очајања ме је доводила, а што сумњам у сузе, то је зато што сам видео да плачеш. Нека те је стид! Био сам невин као дете још, као цвет у зору; срце се моје отворило тебе љубећи. Ово срце без одбране могло је без по муке да се злоупотреби, али би му било милије да му је остала наивност. Нека те је стид! Ти си била мати првих мојих болова, и због тебе очи моје исплакаше све сузе! Оне теку, буди уверена, и никад неће престати; оне извиру из ране коју никад нећу преболети. Но у том горком извору ја ћу се окупати и, надам се, оставићу у њему проклету успомену на те.

Муза.

Песнице, доста. Због једне невернице, па ма твоја илузија трајала само један дан, не вређај жене кад говориш о њој. Ако хоћеш да те љубе, поштуј своју љубав. Ако је велика жртва за људску слабост да прашта болове које им други издају, пошгади се од мук, које

проузрокује мржња. У оскудици опроштаја, баци све у заборав. Мртви мирно спавају у недима земље; исто тако треба да почивају наши угашени осећаји. Ти остаци срца имају тако исто свој прах, и на њихове свете остатке не пружајмо руке. Зашто у тој повести тако живог бола видиш само сан и преварену љубав? Да ли је провиђење то учинило без узрока? И мислиш ли, да је Бог у заборавности тако ударио? Тим ударцем, на који се ти тужиш, можда те је опоменуо, дете моје, јер се тада срце твоје отворило. Човек је почетник, а туга је господар, и нико се не може познати, док не пропасти. То је један немио али узвишени закон, стар као свет и судбина. Колико нам је потребно, да нас несрећа крепи и колико по ту жалосну цену можемо купити. Да би жетва сазрела потребна јој је киша; да би човек живео и осећао, потребне су сузе. Символ је радости скрхана биљка, још влажна од кише, са цветом озго. Зар ниси казао, да си излечен од те лудости? Зар ниси млад, срећан и свуд радо примљен, и да ниси оплакивао та задовољства, која омиле живот, шта би онда радио? Кад у сумрак, седећи са каквим старим пријатељем пијеш у слободи, реци ми, зар би онако весело подигао чашу своју, да ниси осетио, шта вреди веселост? Би ли волео цвеће, ливале и зеленило, сонете Петраркине и песме тичије, Микел-Анџела и вештине, Шекспира и природу, кад свуд ту не би нашао какав стари бол? Зар би разумео непојмљиву небесну хармонију, ноћну тишину и жуборење таласа, да те по који пут грозничаво неспавање није намамило да размишљаш о вечитоме миру? Зар сад немаш опет лепу драгану? Не идете ли опет да се шетате у дубинама расцветане шуме, по сребрнатој песку? И у тој зеленој палати зар сенке топола не показују пут? Зар при месечевим зрацима не гледаш тада превијено, као некад, лепо тело на твојој руци? И ако на путу наиђеш на срећу, зар не би за њом пошао певајући? Зашто се жалиш? Бесмртна се нада освежила под руком несреће. Зашто хоћеш да мрзиш своје младо искуство и да проклињеш оно, што те је бодим учинило? О дете моје! жали ту лепу неверницу, која је некад гледала, како ти сузе теку из очију! Жали је, јер је жена, а Бог је тебе ставио покрај ње да трпећи познаш тајну среће. Можда је њена дужност била тешка, можда те је она љубила, али је судба хтела, да ти она здружи срце. Она је познавала живот и показала га теби и друга је побрала плод твоје туге. Жали је! њена је тужна љубав прошла као сан, она је видела рану твоју, али је није могла залечити. У њеним сузама, веруј ми, није све било лаж. Па и да је све лаж било, жали је, јер си је љубио! Праштајмо једно другом. Ја скидам чар, који нас је везивао пред Богом, и са последњом сузом прими и послење збогом. — А сад, плава сањалице, сад предајмо се нашој љубави. Кажи ми какву веселу песму, као у оно прво, лепо време. Већ миришљава ледина осећа да се приближава јутро. Хајде да пробудимо драгану и да беремо цвеће у врту. Хајде да гледамо бесмртну природу како збацује вео сна; са првим сунчевим зраком родићемо се поново с њом.

Песник.

Истину велиш: мржња је проклета, то је гроза пуна гнушања, кад се та притајена гуја завуче у нашу

душу. Слушај ме, о божице, и буди сведок моје заклетве: тако ми плавих очију моје драгане, и руменила небеснога, тако ми оне сјајне звезде којој је име Венус, која као дрхтави бисер сија на далеком хоризонту; тако ми величине природе, доброте Створитеља, мирне и чисте светлости, тако ми звезде миле путнику, тако ми моћи живота и целе васељене, гоним те из памети своје остатке моје луде љубави, тајанствена и тужна повести, која ћеш почивати у прошлости! А ти, која некад носаше облик и мило име, онај узвишени час, када те заборавио будем, биће час твога опроштаја!

Е. П.

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

Гудачки квартет — *Манојловић*

Peer Gynt и Бинички

и још по нешто, што је написано

Ми, становници старе вароши, понајбоље знамо, шта значи ићи улицом кад Господ с неба шаље благослов. У таквим приликама, захваљујући чистености наше престонице, долазимо обично дома са једном каљачом мање и са којом оком блата више, које се вечито лепи за човека, ма колико га он тресао са себе. Али то не бива само у животињском царству, има тога и у биљnome. Нпр. кукољ тражи шеницу, као пропали трговац царинску службу.

Па кад човек са таквим расположењем куцне на вратима добра знанца, који добро пази, да му се поред пријатеља не увуче и блато у кућу, не треба се дакле чудити, што нам је требала велика доза срчаности, па да пребродимо београдско блато и да се дочепамо мало чистине у Грађанској Касини где се на Богом уклету дан — јер је цели дан киша и ветар био — 5 ов. мес. давао концерат, доста особен по својој врсти, по својим учесницима и гостима.

Г. Цв. Манојловић, наставник српске музичке школе и уметник на гласовиру, први пут се јавља пред Београдском публиком.

Пијано се по нашим кућама толико одомаћило, да није чудо, што се свако осећаше овлашћен рећи коју унапред о г. Манојловићу и његовом свирању. То беху два ратна табора: једни га кудише, а други хвалише. Но то је све било до Бах-Рубинштајнове Тoccata.

Падаревсков Chant sans paroles и Чајковскова Elegie потпун су престиж одржали над противном страном; пошто не влада само ваљаним техничким знањем и студовањем музичких писаца, но има нешто њему својствено што му ствара оригинално интерпретовање и схватање, дајући жив колорит свакој музичкој творевини, коју има у рукама.

После Листове *фантазије* мукло ћутање прешло је у жагор, а овај у одушевљено одобравање. Нећу, а да не прекорим овом приликом оне, који се пуштају у поређења, представљајући себи као рђав ботаничар, који повлачи паралелу двеју или више биљака без обзира на између климатске и друге прилике њихове.

Гудачки квартет, како се назива, састављен из гг. Вагнера (Violino I). Бајаловића (Violino I). Михела (Viola) и Рендлер (Cello), имао је прву и последњу тачку.

Појава овог волонтерског квартета обележава доста значајан прогрес у музичким лествицама, по којима теттура старомлади Београд, као да је изгубио сав свој капитал у Оранжу. И то не рачји и спор, већ прави људски напредак.

Quartett A-dur од Бетовена *op. 15*, Nro 5. а нарочито *Mennetto* и *Andante cantabile* беху лепо и прецизно изведени. Последња тачка беше Шубертов *Quartett G-moll op. posth.*

Трећа, а и последња новина ових недеља јесте I. уметнички концерат београдског војног оркестра под управом г. Биничког.

Најлепша тачка овог концерта беше Григов *Peer Gynt*, свит I (*свитање Осина смрт, Анитрина игра, у дворани горског краља*). Кобно рођење, вечито лутање и умирање народа, ометеног у своме путу, персонификовано је у Петру Гинту, представнику норвешког племена, који је занесен и уљуљан бајкама и златним сновима преспавао две трећине свога живота, будећи се и у тим интервалима остварујући практички своје идеје, напоследку подлегао и суштао увидевши, да права срећа почива у људској обичности. Две епохе гради његов живот: од сањалице и фантасте постаје пуки реалиста и себичњак, па га борба ломи и обара.

Гинта су више пута изводили на позорницу, пошто његовом оцу Ибзену то није било ни на крај памети, но увек безуспешно. Тек кад је Едвард Григ начинио за њ музику, прилагодио јој се колико толико, јер музика кроти и дивље звериње.

II првој свите најлепша је Осина смрт, смрт Гинтове матере. Веома дирљив догађај из његова мрачна живота.

У *дворани горског краља* је са пуно ефекта изведена сцена, где чисто осећање, буку мрачних елемената, потмулост, која прелази у праву вреву, изазива вам слику врзина кола и намамљена човека, где воде борбу очајну.

Први део концерта отпочет је једним од срећнијих оркестралних покушаја г. Јенка, увертиром *Александар*, настављен *баркаролом* (?) од Фреда у F-dury, бр. 132, закључен је Григом. Све три тачке одсвиране су тачно и лепо, ма да је обоје — један лепи гост мислио је, да је то неки господин! — подбацио у каденцама.

Романса у E-moll-у *op. 17*. од Голтермана, чији радови припадају махом литератури чела, а који се одликују нежним и чистим лиризмом, беше најпријатнији зачин другоме делу, и ако је Вагнеров *Улазак гостију у Вартсбург* уз свој познати „тримпетенштос“ велику хвалу добио од масе.

У опште, све тачке овога концерта беху са пуно пажње изведене, да се без претеривања сме рећи, како је ово први оркестар, који то име с правом заслужује.

Можемо што скорије очекивати од г. Биничког какво Бетовеново, Хајдноово, Григово итд. вече, истина он овде

не може рачунати на многобројнију публику, али на захвалнију зацело.

Commentator.

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

Карта Француске. Царска резбарница драгог камења у Екаторинбургу, послаће на светску изложбу у Париз, јединствену у своме роду, како по изради тако и по материјалу, ствар — карту Француске — израђену од разних врста јасписа и скуповских каменова, нађених на Уралу.

Овако скупочену колекцију минерала; не може дати ни једна покрајина у свету, и једва се може замислити ефектнија илустрација богатства руског Урала.

Карта је око 1½ аршина у квадрату уоквирена богатим оквиром од Николајевског јасписа — графитске боје. Свих 87 департамента Француске израђени су од разнобојног јасписа. Море од светло-сивог мрамора. Департамент Сене, израђен је од комада јасписа ванредно ориђиналне боје и слике. Овај је комад чудесан шареном смесом свију боја спектра. Главни 106 градова израђени су од уралских скупочених каменова природне боје, опточених у злато. Париз — из сибирита дивне јасне боје (4⅝ карата). Хавр — изумруда, Руан — сафира (1⅞ карата), Лиљ — фенокита, Ремс — хризолита, Лијон — турмалина, Нант — барила, Бордо — аквамарина, Марсељ — изумруда (3⅝ карата), Ница — хијацинта, Шербург — александрита (дању зелен а ноћу црвенкастоплав), Тулон — хризоберила (2¼ карата), 21 град израђен је од аметиста, 35 — од турмалина и 38 из горских кристала.

Натписи вароши од злата, а реке од платине.

Треба видети ову карту па да се оцени њено богатство, лепота и диван рад. Заиста прекрасна карта достојна „прекрасне Француске.“

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

НЕДЕЉНИ РЕПЕРТОАР

Субота 18. марта: *Незвана гошћа*, драма у једном чину, од Мориса Метерлинка, превео Урош Петровић. (Први пут). *Другарица*, драма у једном чину, од Артура Шницлера, превео Св. М. Јакшић. (Први пут). — *Варница*, комедија у једном чину, од Едуарда Паљерона, превео Н. Н. (Први пут).

Недеља, 19. марта: Дневна престава *Крив*, драма у три чина од Рихарда Фоса, с немачког превела Милка Марковић. — Вечерња престава: *Пшичар*, оперета у три чина од М. Веста и Л. Хелда. Музика од Карла Целера.

Садржај: Не љуби те (песма) — Из срп. историје — Историја једног односа — Октобарска нш — Хроника — Занимљиве ситнице — Репертоар.

Власник Ст. М. Веселиновић. — Штампарија С. Хоровица. — уредник Јанко М. Веселиновић

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
или 1 КРУНА

Претплату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

А М А Н!

I

Нисам ли те световао:
„Не полази за недраго:
Не може ти бити драго —
Па да би ти Стамбол дао.“

Не рекох ли, јасемине:
„Не можеш ме прегорети,
Ни другога завоleti —
За све бутун царевине.“

Ал' памети заман твоје:
Световање не хте моје,
Но валиде,*) бездушнице,

Па сад шта си знаш ли, море?...
Шта о теби редом зборе,
Јадна моја голунице!

II

Питује ме бутун мала:
„Што си главу оборио?
Да л' си штогод изгубио,
Ил' те драга похарала?“

Дирају ме кафадари:
„На лицу ти густа тмина
А на челу облачина —
Далеко ти назли-јари.**)

Јес', тако ми била жива,
Назли-драга, ти си крива
Што потамне моје лице:

Што на чело облак пада..
А да будем к'о некада —
Долети ми, голунице!

23. јуна 1895.

Јелена.

*) Мајка; **) мазна драга.

МОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

— Јанко М. Веселиновић —

(Свршетак)

XII

Удаде се Марија и престаше њихови састанци. Ако се где сретну, то им је све. Па и ти сусрети беху летимични, једва да се честито погледају, а доста пута ни то. Он је осећао како му је нестаје, гине му из очију, што рекли наши. Оно друштво у коме се она кретала беше му непознато, те му пролазише дани а он не чу ни речце њезине.

Живот му поста досадава. Он не види ни краја томе своме јаду. Дан за даном пролазио му је пуст, празан. Доста пута рекао би сам себи:

— Ух, прна живота! Сваког дана печам по један купон, без вредности, од свога века!

И онда потражи нешто су чим ће одгнати те прне мисли. И поче мислити о одужењу. Али ни ту не имађаше среће. Као да се и Бог и људи заклели против њега. Добричина, он је потписивао и белим и небелим; па док је једне дугове плаћао, други су пуштали менице да се протестују, те му је с дана на дан долазила по једна забрана на плату.

Нека прна слутња обујми му душу и сваку ми-сао његову. И он диже руке од свега. Био је потпуно уверен да му нема помоћи.

И у сред тог јада виде да се и она сасвим окренула од њега. Сретао се са њом доста пута на улици, али сад ова не беше сама, или с Маријом, као некад, него је редовно била с неким пратиоцем с којим се тако пријатно забављала да га доста пута није ни опазила кад мимо њу прође и поздрави је.

Толико се пута канио да се објасни с њом, али сад не беше лако репити се. Некад му није много требало: отићи до Марије, дозвати је и, с неколико речи, све би било готово; али сад беше све другачије. Сад он више није веровао у та објашњења. Чинило му се да би говорио ушима што не чују. Зато се повуче сасвим.

А гледао је како она живи друкчије и како јој годи тај нови начин живота. Њу занимаху толики млади људи што лете око ње и ласкају јој:

- Ванредно изгледате!
- Ал' сте елегантни!
- Ви потпуно знате шта је укус!
- Госпођице, у вашим је очима дубина неизмерна као у мору.

— Ох, како су вам пуне дражи те рунице на образима кад се насмешите.

А њој је годило што јој се нико није противио, што је она вазда имала право, што су њени погледи на ствари били смишљени, што се увек водило рачуна о њеном мишљењу и што је њено мишљење вазда пресуђивало. Па занесена и опијена том околином, она, с дана на дан, све више заборављаше Милорада с његовим досадним ценидлачењем, с његовом „озбиљном“ књижевношћу и његовом кисело — озбиљном мином на лицу.

Једнога дана, кад јој Марија дође у походе, упита је за Милорада. Она напући уста и ману руком.

— Шта је, зар сте прекинули?

— Он тако хоће!

Марија заврте главом.

— Шта је?

— Немаш право! Ти одгурујеш од себе човека који те воли тебе, а не твога имања ради.

Она се насмеја.

— Глушост је удавати се из љубави!

— Ко ти то каже?

— Па ето ти си се удала за човека кога ни познавала ниси!

— Али ја нисам никога волела! А ти, ти си волела па још и сад волиш! Ма колико да те он воли, опет те добро не познаје! Ти си мало дивљакиња, и према теби треба бити оштар. А он је добар и благ па је то све пустио, чувајући се да те не увреди. Него, послушај ти мене, па врати мир и спокојство оном честитом човеку.

— Ама он тражи да чекам!...

— Чекај!

— Докле? Ја, Бога ми, не могу! Нисам више девојчица него девојка што је двадесет и пет претурила, ја хоћу да се удајем!

— То је лудост! Ти њега волиш!

— Волела сам га; сад не!

— Ти њега и сад волиш, и то твоје јогунство и тврдоглавство биће и твоја пропаст!

Нису се могле споразумети. Савета се смејала сувишној бризи и озбиљности Маријиној и то од срца, без претварања.

И тако су пролазили дани. Савета је заиста почела веровати да не воли Милорада. Сасвим се равнодушно осећала и онда кад га види као и кад говори о њему. Само нешто необјашњиво осећала је, а то је као неку дужност, да се с њим растане мирно, споразумно, да не изгледа као онај што бежи. И тога ради поручи једног дана Марији да га себи позове.

Марија приста и позва га, заказавши му дан кад ће доћи.

Милорад је слутио да се то тиче састанка са Саветом па је дојурно као без душе. Био је готов све опростити и све заборавити. Застао их је, али му се на први поглед учинило да се Савета нешто изменила. Нема сад оне њене хладноће на коју га већ беше навикла, а око јој погледаше некако милосније.

После обичног поздрава, Марија оде да „спреми кафу.“ Чим Марија изиђе из собе, Савета се диже са столице. Он јој хтеде нешто рећи, али она ману руком.

— Стој!.. — рече — Стани да те последњи пут пољубим!

Па му сави руке око врата и упи своје усне у његове.

Живот, снага, некадашњи снови — све оживе. Он заборави увреде, заборави и непроспавање ноћи. Сад опет Савета беше његова.

Али се она трже и врати те седе на столицу. Он пружио обе руке за њом.

— Ходи овамо!

— Доста! Замолила сам Марију да те позове колико да те последњи пут пољубим!

— Последњи?

— Последњи! Сад нека је доста о томе!

Па окрете разговарати о стварима које нису ни њу ни њега интересовале.

Он се осећао немоћан пред њом. Није то било више девојче које је он поучавао, него жена која је оштро заповедала и којој се он безусловно покораво. Није смео речце прозборити бојећи се да је не увреди.

И тако је преседео све време слушајући је и гледајући је као луд. А она њега више није ни погледала; чак при поласку му ни руку не пружи.

После два дана среће је на улици. Жудно је поздрави, али му она не прими поздрав.

Као луд ишао је због тога неколико дана. Једнога дана за тим сrete је с Витомировићем. Разговала је с овим тако срдечно како — бар тако се Милораду учинило — с њим никад није.

Од тога доба свуд је видео Витомировића уз њу; једном га смотри с њом на прозору њеном, седе и смешкају се једно на друго.

Милорад стеже срце. Више је није ни тражио.

XIII

Слутња се обистини: Савета се испроси за Витомировића. И надао се томе, и очекивао тај тренут, и опет му беше тешко кад му Милан тај глас саопшти. Једва се уздржао да гласно не јаукне; збуњено се извини Милану неким послом, па побеже у свој стан, затвори се и зарони главу у јастуке.

И прошлост и будућност изиђоше му на очи: овамо они леви дани што се никад више вратити неће, а пред њим пустош, страшна пустош у којој је и свака травка спарушена. Он је осећао да више никога не може волети, та љубав беше живот његов,

и сарапивши њу сараниће за навек љубав у срцу своме. Мислећи о будућности он је само на њу мислио; што је год у животу рачунао, рачунао је с њом. Она беше његова ја, ни једна женска не беше кадра потиснути је из његова срца; и мане њене беху врлине у очима његовим, па чак и оне речи пуне увреде, само кад су с њезиних усана, биле су њему пролетње сунце што оживљава.

Сад је све свршено. И он осети како га подузима неки бес. Зар њу да да тако олако? Па шта је он овда? Не! Он ће да се бије, да је отргне од Витомировића, изазваће га на двобој и убити као пса. И готово се сладио смрћу његовом. Машта његова већ му ствараше мртва Витомировића, крв полако лопи из отворене раче на грудима а лекар констатује: „срце је простређено!..“

На једанпут му дође то све глупо.

„Да убијем човека? Зашто? Шта ми је скриновио?“ — пролеташе му мисао кроз главу. — „Да ли је он баш хтео да наруши мој мир и моје спокојство? И... да ли се тиме и мени не враћа какав дуг? Можда сам и ја на чије место дошао? Можда је неко пре мене био у тако истој милости код ње, као што и ја бежах! Може врло лако бити да је та девојка падала и на чије друге груди пре него што је на моје пала. Није искључена могућност кад она тако лако све заборавља!“...

Скочи с постеље. Та га мисао резаше по срцу, и он осети како нешто хоће да га угуши.

— Не, није он крив! — рече гласно. — Она је свему крива!

И запламти осветом.

Сад је смишљао друге планове, сад је хтео њој да се освети. Али и нож и пушка и свако убилачко средство беше му нејако. Он је желео да јој нанесе бола од кога ће у највећим мукама умирати и умрети.

И дође му мисао да нађе Витомировића па да му све исприча, да пред њим разголити њену гадну душу, да је позове на суочење, да јој то у очи каже и да ужива у њеној скрушености и поразу..

Уживао је неколико тренутака у тој мисли, али му на једанпут поста тако гадна и одвратна да се на самог себе згрозио. Зар би он то могао учинити? Зар он није према њој био човек од првог њиховог састанка?...

— Нећу да се стидим себе! Нећу се ја никад послужити тако ниским средством! Ја хоћу да је казним и то ћу учинити! Како само то да урадим?... Ха! Чинићу оно што и она! Ако ме је волела, њу мора заболети моја равнодушност као и мене њена! Ако је то не заболи, онда ме није волела, и онда нисам ништа изгубио, јер нисам ништа ни имао!

— Ух, ала то боли!... Да трпим! Шта бих ја радио да је она умрла? — Па ево умрла је, ја ћу плакати. Бог да јој душу прости!

И бризну млаз суза, врелих суза из његових очију и он стаде оплакивати своју младост и своју љубав.

И Марију је поразио тај глас. Она је веровала све пре него да ће Савета тако неразмишљено дати своју руку човеку кога не воли. Кад је, по обичају, отишла на честитање затече је са заручником. Један поглед и њеном другаричком оку беше довољно да види пропаст. Он је био миран, разговарао се са Саветом лепо и смишљено као што смишљен беше и овај осмејак на његовим усанама.

Међутим Савета беше нервозна; час је седала, час устајала и излазила у другу собу. Почињала је стотину разговора час о једном час о другом предмету.

Витомировић се није ничему досећао, али је Марија осећала неку тугу у срцу, па не могавши дуже издржати, диже се да иде. Савета јој стаде на пут.

— Куда ћеш?

— Журим кући.

— Рано је, седи!

— Имам посла — рече она праштајући се с Витомировићем.

Савета је хтеде задржати.

— Хтела сам нешто разговарати с тобом насамо.

— Онда други пут! — рече Марија.

Савета се окрете Витомировићу и рече:

— Ти ћеш извинити!

Савета је повуче у своју собу.

Кад осташе саме, Марији дође да јој све прочита.

Али се савлада па окрете нецкати:

— Није ми се тако леп пре чинио!

Савета је погледа

— Бога ми! Врло леп човек. Па како је елгантан! Што је шала—шала, али ово ти се озбиљно може честитати!

— Ама је ли то твоја збиља?!

— Збиља! Г. Виловић му није ни слуга...

— Молим те, не помињи ми Милорада!

— Право велиш! Ја га само поменух колико да се види: шта има на томе Виловићу? Али, мислимо њега; него кажи ти мени: како г. Витомировић! О то је баш красив младић! Па има и положај и име! И у свету има уважења... просто ти завидим!

Речи Маријине као стреле пробијаху срце Саветино. И ако је ова говорила смешкајући се, токорсе искрено, осећала је она сву пронију њену.

— Доста је! — рече и заплака. Не говори више! Ја сам ти најнесрећнији створ на свету!... Немој се правити луда! Ти најбоље знаш да ја овога господина не могу волети! Учинио сам лудост, разумеј, лудост што се животом плаћа! Ја не знам шта ми је било! Ја не знам како се он нађе на моме путу. И како је само радио! Све у тренутку! Нисам имала кад ни размислити а он је наваљивао: „хајде представите ме вашој мајци!“ А кад дође у кућу, он одмах, ни пет ни девет, него ме затражи од мајке!... Шта сам могла чинити! Мајки се свиђао, младић добар, васпитан, добро ради... Просто сам изгубила памет па не знам шта се од мене учини!..

Кршила је прсте, изгледала је као очајник. Марији се ражали. Сав јед и горчина прође је. Она опет виде своју Савету, али несрећну, па се и сама заплака.

— Па шта сад мислиш? — упита је.

Савета јој паде око врата.

— Спасавај ме!

— Како?!

— Зовни га!.. Јест, јест, њега, Милорада! Нека дође к теби; и ја ћу тамо доћи!... Слушај, слушај само како ми срце лупа! Види како дршћем! Молим те, Марија, сестро, обећај да ћеш га звати!

— Али...

— Не говори ништа, само обећај! Не пребацуј ми, јер ми не можеш ништа више рећи, што сама себи рекла нисам! Ти му само јави, напиши! Он је добар — доћи ће! Ја сам га већ толико пута увредила па ми је опростио!..

Марија заврте главом.

— Не слути! — дрхтала је Савета. То ми је једина нада. Не разбијај је да бар ноћас у њој проживим.

— Па шта мислиш сад?

— Не питај! То ћеш знати сутра!

— Добро, зваћу га.

Кад је сутра дан отишла Марији, затече је саму. Нека ледена слутња свј јој се око срца па не умеде проговорити. Али се савлада те запита:

— Јеси га звала?

— Јесам.

— Па?...

Марија се маши цџпа, извади писмо те јој га предаде. Она баци грозничав поглед на њ па дрекну и седе.

Писмо је гласило:

Поштована Госпођо,

Хвала Вам. Нико ме на свету није толико обавезао као Ви, и Бог ми је сведок да нема те жеље коју Вам не бих испунио. Па опет, ето, не могу се одазвати Вашем позиву. Да се то тиче Вас саме, ја бих се болао из постеље дигао; али то се тиче једнога створења које не заслужује. Најзад, шта хоће та госпођица? Какви ли јој још прохтеви неће доћи. Пишете, да би желела да ме види, као да сам ја само зато на свету да ме она виђа кад хоће и презире кад јој воља дође. Опростите, али ви сами видите да је то немогуће, јер је недостојно једног човека да буде и *таква ствар*.

Молим Вас, будите тако добри, те јој у моје име изјавите да је ја разрешавам од њене речи, да ми је жао али се не љутим, чак јој честитам и желим сваку срећу.

Још једном хвала Вам на свему и молим Вас да примите уверење о мом поштовању и оданости.

20 — VIII — 1893 год.

Милорад Виловић.

Београд.

Нису речи проговориле. Савета се диже, али је страшно изгледала. Оне лепе прне очи беху помућене.

— Куда ћеш?

— Кући.

— Прибери се.

— На што? Свеједно... Збогом!

Па се упуги вратима.

XIV.

Од тога дана Савета више не имађаше срца, јер нити га чу ни осети. Чинило јој се да је у некој просторији без краја, у неком ваздушастом простору по коме је летела а не ходила. Нека чудна равнодушност беше овладала њоме. Што су год хтели чинила је. Ишла је с мајком и Витомировићем те бирала намештај, па је пристајала на све што би они одабрали. Није се бринула ни о томе како ће се распоредити тај намештај у новоме стану који је одређен у једној кући њиној. На све је одговарала пристанком.

— Је л' да је ово лепо?

— Јесте.

— Хоћемо ли ову слику овде?

— Можемо.

— Је ли да ти је будоар царски намештен?

— Да.

Сви су били с њом задовољни. Мајка јој беше баш радосна.

У том стиже и свадбени дан.

Све јутро она беше мирна. Облачила се, чељљала и китила сасвим као што треба. Нека равнодушност овладала њоме, као да јој то не беше пресудни дан у њеном животу. И кад јој дође девер, и кад је узе под руку и поведе колима — исти израз на лицу. Поздрављала се са свима мирно, хладно. Пролазила је улицама а није видела никога, онај силни свет изгледао јој је као мравињак.

Тек кад у цркву уђе, кад је запању мирис измирне, кад смотри венчане венце на столу — обузе је лака дрхтавица. Дах јој застане кад јој црквењак приђе и рече: „изволте“; једва се прибрала...

И гледаше Витомировића крај себе. Како је мртво изгледало оно суво лице и како хладно гледаху оне његове мутне, прне очи! Осети страшну одвратност према њему.

Двери се отворише. Свештеник у златотканици стојаше пред њима, прочита молитву, даде им свеће и метну прстење на руке. Кад се прстен дотаче њене руке, њој сину кроз главу:

„Оков!“

Неки страх и неодлучност обузе је. Корачала је уз песму „Слава тебје, Боже наш, слава тебје!“ до наред цркве и ту застала не видећи никога до оне мумије крај себе, и не чујући ништа док свештеник њено име не изговори.

— Савета, имаш ли драгу и истиниту вољу поћи за овог младића што га крај себе видиш?

Хтеде рећи: немам, али је опет обузе неодлучност и у том колебању свештеник понови питање.

— Имам.

— Да те није ко натерао?

— Није.

— Својом драгом вољом?

— Да.

И сад осети једну врелу руку у својој. Мало што није дрекнула. Више није знала ништа: све јој се ујединило пред очима и више није разликовала личност од личности....

* * *

Свршено је све. Већ су дошли у стан у пратњи кума, девера и старојка. Она се повуче у своје одаје, у своју невестинску собу.

Како ли беше дивна та одаја! Вешта рука је све удесила за уживање и драж: и они бели застори на постељама, и она руменкаста светлост, што падаше озго на отворено плаве тапете, и онај миомир што се разастираше свуда и испуњаваше одају пролетњим дахом.

Али лепој невести то беше гробница. Ушавши унутра, она се, онако обучена, баца на диван. И на очи јој изиђе све као у панорами, све што је имала и изгубила. Бледа слика човека, кога је свом душом волела, стојаше пред њом и погледом цуним прекора гледаше је, а тај поглед као да јој говорио:

— Шта си учинила? Шта ти је то требало? Унесрећила си и мене и себе! Никад, никад више, ни у вечности нећемо се наћи!

А она склопила руке па моли ту драгу слику да је не оставља....

На једанпут осети неку руку на своме рамену. Дигне главу и претрну. Над њом стојаше — муж.

— Шта је, голубице, — рече јој. Што се плашиш?

И помилова је по бледим образима. Она врисну.

— Но, но, шта је?

— Оставите ме!

— Шта!?

— Молим вас, оставите ме! Идите! Као Бога вас молим, идите!

— Хе, хе, чедо моје, сад се не иде! И куда бих? Ја сам сад у својој кући и код своје женице! Него, стегнута си тако, брате! Де да ти помогнем да се свучеш. То ми је онако и неко задовољство!

Па јој приђе и поче откопчавати струк. Она га хтеде погледом задржати и погледи им се сусреташе. Његово лице, нешто од вина, нешто од узбуђења, беше црвено; из оног црног ока, што је јутрос у цркви онако безизразно гледало, зијаше сад нека страст гадна, грозна, прождрљива; беона му на очима закрвавила.

Она се згрози. Напреже сву снагу, одупре рукама у груди његове и гурну га те посрте.

— Натраг, господине!

— Охо! То би јуначки! А је ли? Од куд сам ја теби господин? Зар ја нисам твој муж? Муж сам ја, душо, муж! А да ти докажем, ево ћу пољубити та наућена уста! Чекај само!

Па јој приђе. Ухвати јој обе руке једном руком а другу сави око њена стаса и повуче је себи...

Она осети неки врео дах, дах вина помешана с дуваном; затим једне вреле усне што тражаху њене.... Памет је остави, смрче јој се, у грудма је нешто стеже, дах јој се устави, нешто је загуши као да ју је неко за грло стегао и — она се стропошта као мртва на под.

Дуго је боловала и једва се придигла. Ово што живи не може се назвати животом. Лекари су јој прописали оваку дијету:

— Не смете се смејати, не смете се радовати, не смете се љутити, јер патите од срца. Један тренутак узбуђења па све — свршили!

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

СТАНИША МАРКОВИЋ-МЛАТИШУМА

обор капетан

— Миленко М. Вукићевић —

(Свршетак)

Ово бегство патријархово, и одступање немачке војске убунило је највећи део српскога народа, те нагне беажти према Сави и Дунаву. Турци су их гонили, те је том приликом силан свет изгинуо. Раванички летопис о томе вели: „У овом рату патријарх Арсеније IV, пећки, даде се бегству и с њиме народ многи и иноци многи, и владика нишки Ђорђе Поповић; од овога предела, од Пећи и Новог Пазара, и од Косова, и сва Србија даде се у бегство уз Дунав за Немцима. Тада многи народ хришћански Турци заробише и у плен одведоше; тада беше скрб и жалост велика и приде патријарх с народом у Београд*“.

За све ово време још се бавила немачка војска у Нишу, и тек је оставила Ниш 9. октобра 1737. Исто тако и Станиша Марковић повукао се уз немачку војску кад је ова почела одступати од Нов. Пазара. За њима је ишло много света. Међу тим октобра месеца прикупи се до 3.000 Турака у Новом Пазару. Стану пленити, палити и робити са обе стране западне Мораве. Тада Станиша Марковић скупиле 600 својих војника, удари на ове Турке, стигне их близу Нов. Пазара. Од њих убије 96 људи, 60 рани, а 150 заробљених Хришћана поврати.**)

У овоме већ је настала и зима 1737. — 1738. године. Обе војске провеле су зиму у својим зимским становима. За све то време војске су се спремале, да, чим настане пролеће, отпочну даље војевати. Кад наступи месец мај 1738. године вој-

*) Гласник Срп. Учен. Друш. књ. XX. стр. 13. само је овде под годином 1738, а није под 1737. год.

**) *Рајић*, издање од 1823. књ. IV. стр. 205.

ске се почеше кретати у масама, а непријатељства и с једне и с друге стране отпочеше.

За све време рата 1738. године, где је био Станиша, где је он учествовао у рату, не знам. Тек месеца новембра бечке новине: *Wienerisches Diarium* (у броју 100. стр. 1103.) јављају да је Станиша са једним оделењем војске послан у околину Брзе Паланке да нападне неке Турке и арамије, који су тамошњи крај пљачкали и палили. Ноћу између 28. и 29. новембра, снег беше јако нападао, те Станиша враћајући се натраг за Београд, удари на неке од арамија, зароби двојицу Турака и једног знатнијег харамбашу арамиског. Осим тога на самом месту судара погинуло је три Турчина и један арамија. Са овима заробљеним Станиша је стигао у Београд 29. новембра. Немци реше да она два заробљена Турчина поклоне капетану Станиши, а харамбашу да обесе у недељу, која прва дође.*) Сукоб овај између Станише и горе поменутих Турака био је близу села Гроцке (данас варошица). Ови Турци или арамије пошли су били да западе Гроцку и летњиковац тада већ преминулог херцога виртембершког Александра. Шта је Станиша радио у децембру месецу 1738. године, опет се не зна. Подаци о њем говоре тек о ономе шта је он радио идуће 1739. године.

Док се немачка војска крајем 1738. и почетком 1739. одмарала по својим зимовницима, дотле је српска народна војска непрестано узнемиривала Турке. Српску народну војску предводише Срби капетани и обор-капетани. Само према ужичком крају било је 15.000 момака. У јануару 1739. год. у Ужицама беше капетан *Ђурчић*. Он је у току јануара отишао пут Раче, растерао турске страже и заробио око 150 турских војника.

Међу тим почетком јануара ове, 1739. год. Станиша беше у Београду, Као обор-капетан народне војске (*Ober-capitain Stanissa über die Servische National-Militz*) доби заповест првих дана месеца јануара да оде Јагодини истерати пашу одатле и да спали мост на Морави. Поред одреда српске народне војске и граничара даде му фелдмаршал, гроф Валис, још 100 хусара и 70 немачких коњаника. Али за то сазна паша јагодински раније, те се осигура и појача трупе. Кад за то сазна Станиша, он се крене према Руднику, нападне на тамошњи турски гарнизон, нагна га да му се преда. Кад му се Турци предаду, он их пусти да могу слободно отићи, а град поруши и попали.**)

Друге половине месеца јануара 1739. године побуне се неколико села Влаха у планинама недалеко од Темишвара. Ова побуна није била самоникла, није потекла од воље самих Влаха. Турци

беху заузели Ршаву и посели саграђен пут у бреговима, којим је текао промет између Ердеља и Дунава. Они нагнају доста велики број Влаха да пристане уз њих. Дадум им још и источњачко одело, да их испочетка не би познали. На тај начин сви Власи беху више пљачкаши него бунтовници.

Тесаровци мораше предузети ма шта противу ових побуњених влаха. Посао око угушивања побуњених Влаха Немци поверише Србима, који познаваху земљу и који су неустрашиви. Из Београда послаше Станишу Марковића са Јованом Ђуришићем и великом четом 28. јануара. Станиша како оде нападе без икаква милосрђа на побуњене Влахе, многе исече и 50 села попали и са земљом савни. Оно народа што остаде побеже у шуме и планине. Фебруара 4. год. 1739. наиђе Станиша на једну чету побуњених Влаха од 250 људи близу *Јасенове*. Нападне на њих. Многе побије у самом боју, а многе живе похвата, између других и њихног старешину Јакова. Кад угуши буну остави од влашких села згаришта и рушевине врати се натраг у Београд 10. фебруара. Собом дотера 4000 грла марве и све то јевтино продаде градској опсади у Београду. Осим тога беше повео собом и 17 виђенијих влашких зликоваца. Ови се уз пут почеше одупирати те Станиша нареди да се сви исеку*)

Није прошло ни шест дана по доласку Станишином у Београд а војена власт немачка у Београду баци га у тамницу на захтев генерала *Најберга* команданта темишварског Баната, што је к'о бајаги починио велика насиља у свом походу на побуњене Влахе, убијајући чак и верне поданике цару, и што им је пленио стоку и имање.**)

Војене власти, бацивши Станишу у тамницу, испитивале су дела по којима је био оптужен, али се нису могла доказати, те Станиша не само што је ослобођен тамнице но му је дат један одред српске војске и послан Пожаревцу у извидницу. Пошто је извршио поверени му посао вратио се 3. марта у Београд. Чим се вратио у Београд дочека га генерал — фелдмаршал — летенант барон *Гелдинг* (*Golding*) те, по заповести генерала фелдмаршала грофа *Валиса*, команданта ове краљевине (Србије), одликује за то што се ове зиме у многим приликама добро показао. Одликовао га је тиме, што му је пред целим официрским кором београдског гарнизона обесио о врат златан ланац за заслуге***).

Победа, коју одржа Станиша Марковић над побуњеним Власима беше једина тековина немачка

*) Die freiwilligen Theilnahme стр. 268—269.

**) Ibid. стр. 269.

***) Тако јавља београдски дописник бечких новина *Wienerisches Diarium* бр. 22. од 18. марта 1739. год. стр. 235 (види Die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten стр. 269.)

*) Гледај: Die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten. Wien 1854. стр. 267.

**) Die freiwillig Theilnahme der Serben Kroaten стр. 267—268.

у овом рату. Били ма какви узроци тек Ћесарска војска не могла да одоли Турцима, а особито после пораза код Гроцке од 22. јула 1739. где је немачка војска јако потучена. Немачка беше принуђена на мир, који се уговори у Београду, те је познат под именом *Београдскога мира* од 1. септембра 1739 год. Цар је овај мир потписао 2. октобра 1739. год. По овом миру Аустрија изгуби све земље с десне стране Саве и Дунава, а задржа само тамишки Банат, коме источна граница беше *Чрна*. Аустрија мораде срушити зидине око Мехадике, Нове Паланке, Ковина и Панчева.*)

Кад је предат Београд Турцима, онда и патријарх Арсеније IV. пређе из Београда у Карловце а са њиме Станиша Марковић-Млатишума**)

Станиша Марковић-Млатишума, као што се види, био је редак јунак, али само јунак који је у оним приликама мало помагао своме народу, а много више служио Немцу. Служио му је верно и са заносом, као и многи други његови сународници, али српски народ од тога не само не виде никакве користи, но штете, јер одмах после овога рата настаје читав низ гоњења, која претрпе српски народ у Аустрији од сваке руке.

КАКО ДА ПОГРЕБАВАМО МРТВЕ

(Peter Rosegger)

Да ли то већ знате? Свога века још нисам видео мртва милионара. А нисам видео ни мртва просјака. Сви мртви, што сам их ја видео, били су само људи. Па нисам могао да код људи и људи схватим разлику у погребним свечаностима. Добро разумем, да тело онога, који је био просјак, буде скромно и просто положено у земљу; али не могу да разумем зашто да се тело онога, коме је срећа поклањала и милијуне, обичава обешчашћавати парадом детињаста сјаја и светске сујете. Просто рећи, пред мајестатом смрти смешна изгледа свака велелепота, која вреди само у земаљским данима. Дакако, управо смешна. Када је овај живот био лакрдија, овај свет био лудница, што се не би та ствар завршила шареним будалинским огртачима!

Само када би и смрт знала за шалу!

Никада ми није пошло за руком, да по свом увиђању изменим нарави у животу, можда ћу моћи нарави у смрти по својој вољи преокренути. Бар за себе. Ни на који начин не бих желео да се лишим задовољства, да за погребну свечаност своје драге личности склопим програм.

Човек у животу има другова, умирати мора сам. Са нестајањем чула обузимају га мало по мало самоће смрти; ништа не помаже, што га добри људи држе за руку, што му бришу са чела зној, што га зову по имену.

*) Пико; Срби у Угарској, у преводу др. Стевана Павловића I. 126.

**) Vaniček Fr. Specialgeschichte der Militärgrenze. Vien 1875. Band II 475—476. Ово је дело забранила аустриска власт у своје време.

Јадно тело лежи на самртној постељи. Јадно тело, поставши уједанпут од човека ствар предата је самовољи, безобзирној руци, безобразном оку странчевом. — Ма не дирајте тело! Умијте лице, ишчешљајте косу, јер је дошао велики празник. Можда испуштена душа још који часак лебди око постеље, пре но што полети даље кроз вечност, па посматра прилику, у којој је становала и боравила, и уживала и страдала. У много — га је првих часова смрти лице лепше но што је у животу било; можда зато што се на њему огледа душа која га с поља сматра.

Нека тело стоји још три дана на видику, да онима који су га навикли у милошти и попуштању, не падне уједанпут тежак нестанак. Нека још једном сазнаду, да су га љубили, а који га нису љубили, нека читају у спавашћиву лицу, да је и тако добро.

У осталом, мртавац нема ништа више да каже. Па ипак са онај дан-два, докле почива на одру, дејствује он живље на срца, него ли што је целог свог живота укупно дејствовао, и његово мраморно ћутање придикује около стојећима силом јачом од грома: љуби, докле можеш да љубиш! — А сам одар и гроб није својина мртавчева, он у опште нема више својине — то је имање живих. Нека га дакле приреде по својој вољи, и што ова воља носи на себи личнији карактер, што је слободнија од обичаја и навике, тим боље.

Ако тело наместите у соби мрачној, намештеној као каква капела, ако запалите кандило и чело главе две свеће и ако самртнику најпосле дате прост крст у руку, онда сте можда одговорили његову односу ка вери. Та у опште могло би се умирање узети, као неки верски чин, као жртвовање себе самога превечноме. — Онла на прси ружа и пет пупољака; лако је погодити, ко то треба да ускине и тамо их положи. Меће ли се још какво цвеће нека је живо, а не мртво. Шта ће мртавацу мртво цвеће? Земља хоће живо да негује.

Али жестоко желим једно. Нећу сандук од метала,¹⁾ нећу гробницу. Нећу тамнице, које ме од живота растављају, од живота свеже, плодне земље, која има права на мене, као и ја на њу; та нас двоје хоћемо још много да радимо, хоћемо будући свет још да изненадимо оним, што можемо, земља и ја, воља! Дакле сандук од јеловине, ако је можно непремазан, јер боја „одржава“, то јест у овом случају, она дуго мртво држи што је мртво. А ја то нећу; ја хоћу што је можно скорије да опет почињем. Најлепше би било, када би се тело само увило у платно и тако предало земљи. — Спаљивати! Мени је милије природно уништење од вештачкога.

Што се тиче погребавана, ту нисам скроман. Нећу да ме вуку животиње, него нека ме носе људи. На две мотке од носила, које носе људи. Венци нипошто. Када се тако оно зеленило и шарене траке товаром вуку у колима за мртвачким сандуком, то ми се никада није допадало. Ова и друга парада, то детињасто кокетовање са сујетом и светским сјајем тако ни мало не престаје уз величје смрти. Првобитно сваки обичај има свој смисао али када се испрси, када постане без мисли, без такта

¹⁾ Осим ако је потребан за превоз, а после овога даће с њим

и када износи свакојаке смешне ситнице и беспослице, онда га треба поткресати. Зацело је истина, да човек, када хоће да изнесе своју најунутрашњију унутрашњост и оно што му је најсветије, он се маша цвета — цветак невести, цветак покојнику. Али множина венаца зове се грање, а множица цвећа зове се сено. Али мртвацу хоће да одаду почаст. Лепо. Зар чашћењем мртваца не би се могли гладни нахранити, озебли заоденути? Ја сам виђао погребе, где би венци изнели мало грађанско имање. Докле год има људи, који без своје кривице гладују и своје мршаве руке пружају, да им помогнемо, неча смисла, да своју љубав према мртвима у главном окрећемо на корист баштованима и посредницима. Оној сиротињи, чије вредне руке можда венце мртвачке вију, долази од скупе им цене тек мален део. Дакле куповање венаца није милостиња, то је трговина, као када купујемо чизме.

Ово велим свима онима, који — често и против воље — мисле да им ваља држати се усвојенога обичаја и неупутности. Али што срце од своје воље хоће да учини, што милошта чини, да би себе задовољила — да не да Бог, да ја томе замерам! Када на којем мртвачком венцу дркти крвава капљица, он је тада свет. Али овакве капљице дркте пре на скромним венчићима, него ли на оним неагрпним парадним венцима, који су зацело увек украшени именима приложника, како ће сав свет видети, ко не жали трошка у својој жалости.

Мрзим венце, јер љубим венац. У маси угушује се символ. Немамо пред собом знамење милоште, поштовања, него је ту збирка венаца, изложба разних венаца, кита и трака. Један венац на сандуку бирао би, многи венци остављају човека равнодушна, ако му не буде непријатна осећања. — Човеку венац од цвећа, уметнику лаворов венац, јуначком патнику палмина грана! Ова три венца на сандуку приложена од позватих, достојан су дар, дирљив украс, којима значење је већма ценим, него ли што може да се цени у ово време злоупотребе са венцима.

И сада последња станица: гроб. Ја се никад не грозим од голе земље, али разумем, када су стране од гроба покривене зеленим грањем, а по дну када је присут цвећем. Јер оно спуштање сандука са милим телом страшно боли оне, који су иза самртника остали.

Дубок свој гроб, из кога после неколико година неће кости вадити, где могу да почивају и по природном току да пређу у нов живот — и то је циљ, „који можемо што топлије желети.“

А хумка ће да буде башта. Јер ту тек почиње царство и велелепота венца и цвећа. Живога венца, живога цвећа. Од вајкада прати ме мисао, да нам наши мртваци у цвету опет горе долазе. — Онамо у углу стоји још смет увелих, помодних венаца, које нико не уклања, ако и нагрђује гробље. А у млађану животу стоје ружице на гробу и пролазност нам збори благо, са пуно обзира, тако рећи кроз цвеће.

Једно на друго: не везујте за погребљавање човечија живота сувише параде и сјаја. У простоти је достојанство — погребљавање човека повод је за дубоку смерност, па на дан нашега сачетавања са природом најлепши је

и најприкладнији накит онај, који нам природа сама пружа у свеме ћутању, у своме сијању, у својем живом слатком, ретком цвећу.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ЧИТАОЦИМА

Прошли, 23 број „Звезде“ узаптила је полиција; чим се ослободи, ми ћемо га разаслати читаоцима.

Јављамо нашим читаоцима још и ово: Овај број „Звезде“ је последњи што овако излази. Мислили смо и смислили: да је боље и згодније, и нама и читаоцима, да им место осам бројева месечно дамо од 1. априла једну књигу од 8 штампаних табака, што износи једно исто.

„Звезда“ ће се уређивати у истом правцу у коме је и до сада; сарадници су исти, а и цена је иста.

Претплатнике и поверенике наше молимо да се пожуре са шиљањем дужне претплате, како бисмо и ми могли наше дугове измирити. Свакога ко не плати предаћемо јавности, и обележићемо и жигосати те нове мајсторе, које није стид ни од јадне и сиромашне српске књиге закинути.

Што се нове претплате тиче, молимо да нам се напред полаже, јер вересије нећемо да водимо. Један динар месечно није ништа много, али кад нама стотина претплатника не плати, онда значи да ми стотину динара морамо узајмити да штампу исплатимо. „Звезда“ излази, према свима њеним материјалним незгодама, уредно већ годину и по дана, а то је довољно доказа од редакције, да је она решена на све жртве.

Само онај који је већ платио, или онај који плати у напред, сматраће се за претплатника.

Администрација „Звезде“